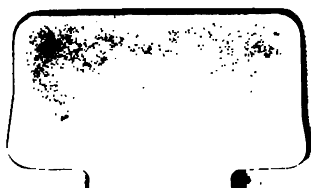

VERHANDELINGEN

VAN HET

PROVINCIAAL

UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN

EN

WETENSCHAPPEN.

VERHANDELINGEN

VAN HET

PROVINCIAAL

UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN

EN

WETENSCHAPPEN.

Achtste Deels, Eerste Stuk.

Te UTRECHT,

Bij de WED. S. DE WAAL en ZOON,
Drukkers van het Provinciaal Genootschap.
MDCCXCIII.

WAARDE LANDGENOTEN!

ONLANGS gaven wij U, bij de Uitgave van het Zevende Deel onzer Verhandelingen, hope, dat het volgende wel haast het Licht zoude zien, en daar wij alle mogelijke ſpoed hebben gemaakt, om aan onze beloften te voldoen, zien wij ons, na verloop van een korten tijd, reeds in ſtaat, om U dit Agtſte Deel aantebieden en U hier mede een nieuw bewijs van onze onvermoeide vlijt ter voldoening aan Uwe weetlust te geven.

Omtrent den inhoud van dit Deel meenen wij, het een en ander ter Uwer kennis te moeten brengen, en doen dit, zo kort ons mogelijk is.

In de Algemeene Vergadering des jaars 1787. werd deeze volgende Vraag als eene gewoone Prijsvraag opgegeven.

„ Welke zijn de waarſchijnlijkſte gedagten
„ over den Aart en Uitwerkzelen van het
„ Dolle-Honds Vergif op het Dierlijk Lig-
„ haam? Welke zijn de geſchiktſte en ze-
„ kerſte Middelen, om de Gevolgen daarvan
„ voortekomen of wegteneemen?"

Dan daar er ter bepaalde tijd geen Antwoorden op dézelve inkwamen, beſloot de Vergadering des jaars 1790. deeze Vraag, waar in ieder, in het gemeen, zulk een groot belang heeft, nogmaals met een Dubbelen Prijs voorteſtellen, om beantwoord te worden voor den 1 October 1792. Voor dien tijd bekwam het Genootſchap wel een Antwoord, in het Franschi geſchreven, dog dat, naar het eenparig oordeel der Adviſeurs, niet konde bekroond worden, en dus werd alle

hoop

hoop van het Gemeen hierin van wezenlijk nut te zijn, ten eenemaal afgefneden, toen het Genootfchap, een geruimen tijd daarna, twee Verhandelingen over dit onderwerp ontfing, die, alfchoon ze zelfs bij den eerften opflag toonden haare verdienften te hebben, egter, volgens de Wetten des Genootfchaps, als te laat ingekomen, in het bekomen van den voorgeftelden Prijs niet in aanmerking konden komen.

Deeze Verhandelingen werden beiden aan verfcheiden, des kundige, Leden ter beoordeeling, overgegeven, en die waren het genoegzaam allen eens, dat in deeze beiden het ftuk in het algemeen, veel vollediger en naauwkeuriger was behandeld, en veel tekenen van der Schrijvers kundigheden droegen, dog dat in het bijzonder die, welke in het Fransch was gefchreven en ten Zinfpreuk had

„ *Miserrimum morbi genus, quo oppressis in*
„ *angusto spes est.*

CELSUS.

zo omtrent de Theorie, als omtrent de Practijcq der Ziekte, zo volledig en voldoende was, dat dezelve, indien ze ter behoorlijker tijd was ingekomen, verdiend had, met den uitgeloofden Prijs bekroond te worden.

Hier op werd besloten, deeze Verhandeling niet alleen te laten drukken, maar ook aan den Schrijver, zo Hij zijn naam binnen zekeren tijd openbaarde, uit eene bijzondere erkentenis en ter belooning van zijn prijswaardigen arbeid, eene Gouden Medaille aantebieden ter waarde van twintig Ducaten: en niet lang hierna had het Genootschap het genoegen, door den Heer

JOSEPH CLAUDE ROUGEMONT, *Profes-*

fessor in de Anatomie en Chirurgie op de Academie te Bonn, en Correspondent van het Koningklijke Medicijnsch Genootschap te Parijs.

verwittigd te worden, dat Hij de Schrijver van deeze Verhandeling was, en de Hem aangeboden Medaille dankbaar aannam. ——

En in gevolge het genomen besluit, bieden wij dat uitmuntend Stuk aan U aan, in hope en met de hartelijkste wensch, dat door de daarin voorgestelde Behandeling onze ongelukkige Medemensch, die door de akelige uitwerkingen van het Dollehondsvergif zoude mogen in lijden komen, mag bewaard en hersteld worden.

Met een enkel woord voegen wij nu hier nog bij, dat wij, volgens onze te voren gedane belofte, en om aan het verlangen van veele Leden te voldoen, hier onmiddelijk op volgen laten eene nieuwe Lijst der Directeuren en Leden des Genootschaps, die tegenwoordig in leven zijn.

Wij eindigen, na U wederom verzekerd te hebben, dat wij, zo veel in ons is, onvermoeid zullen voortgaan, om uwe weetlust met andere verdienſtelijke Stukken, die wij nog voor handen hebben, te voldoen, terwijl wij ons intusſchen in Uwe gunſtige gedagten aanbeveelen met verzoek, om vriendſchappelijk ter bevordering der ware belangen des Genootſchaps, die wij altoos tot het eenige doelwit onzer Handelingen geſteld hebben, met ons medetewerken.

De Directuren van het Provinciaal Utrechtsch Genootſchap van Kunſten en Wetenſchappen.

En uit derzelver Naam.

P. LUCHTMANS,
Secretaris.

UTRECHT
den 10 Decemb.
1794.

NAAM-

NAAMLIJST

DER HEEREN

DIRECTEUREN

EN

LEDEN

VAN HET

PROVINCIAAL

UTRECHTSCH

GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN

EN

WETENSCHAPPEN.

ZIJNE DOORLUCHTIGSTE HOOGHEID

WILLEM DE VDE.

Prince van Orange en Nassau, Erf-Stadhouder, Erf-Capitein Generaal, en Erf-Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden &c. &c. &c.

PROTECTOR

DEZES

GENOOTSCHAPS.

ORDINAIRE DIRECTEUREN

Pieter LUCHTMANS, *Med. Doct. Medicinæ, Anatom. Chirurg. & Artis Obstetriciæ Professor, en Secretaris des Genootschaps*, te Utrecht.

Jonkhr. Gerard Aarnoud Taets van AMERONGEN, *Heere van Schalkwijk, Beschreven in*

het

het Lid der Edelen en Ridderschap s'Lands van Utrecht.

Mr. Jacob Adriaan van den HEUVEL, *Decan van den Capittule van St. Marie, Geëligeerde Raad ter Vergadering van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten* s'Lands van Utrecht.

Michiel Antonij van ASCH VAN WIJK, *Canonick in den Capittule van Oud-Munster, Hoog-Heemraad van het Waterschap van Heicoop*, te Utrecht.

Johannes Theodorus ROSSIJN, *A. L. M. Philos. Doct. Philos. Phys. et Metaph. Professor* te Utrecht.

Mr. Willem Emmerij de PERPONCHER *Heere van Wolphaarsdijk, Canonick in den Capittule ten Dom, Geëligeerde Raad ter Vergadering van Hun Ed. Mog: de Heeren Staten* s'Lands van Utrecht.

Mr. Petrus BONDAM, *J. U. D. Juris Civilis, Feudalis & Publici &c. Professor* te Utrecht.

Mr. Jan HINLOPEN, *Secretaris van den Ed. Achtb. Gerechte der* Stad Utrecht.

Mr. Philip RAM, *Secretaris ter Finantie Kamer van hun Ed. Mog. de Heeren Staten* s'Lands van Utrecht.

Mr. Jan Both HENDRIKSEN, *Ordinaris Raad in den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Dr.

Dr. William Laurence Brown, *A. L. M. Theol. ac Philos. Doct. Philos. Mor. Juris Naturæ &c. Professor en Predikant bij de Engelsche Gemeente*, te Utrecht.

Mr. Henricus Joannes Arntzenius, *J. U. D. Juris Civilis, Hodierni, Juris Gentium &c. Professor*, te Utrecht.

HONORAIRE DIRECTEUREN.

Mr. Izaak van der Does, *Commissaris der Stad* Amsterdam.

Mr. Meinard Tijdeman, *Griffier van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten van* Over-IJssel.

M. Hieronijmus van Alphen, *Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden.*

GEWONE LEDEN.

Mr. Johannes van Haeften, *Advocaat voor den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Joannes Houtman, *Medicinæ Doctor*, te Weesp.

Mr. Izaak van der Does, *Commissaris der Stad* Amsterdam.

Hendrik Nicolaas Tonis, *A. L. M. Jur. & Philos. Doct.*, te Amsterdam.

Johannes Theodorus Rossijn, *A. L. M. Philos. Doct,*

Doct. Philos. Phijs. & Metaphijs. Professor, te Utrecht.

Gerardus DOEDES, *Apothecar*, te Utrecht.

David van GESSCHER, *Chirurgyn*, te Amsterdam.

Mr. Meinard TIJDEMAN, *Griffier van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten van* Over-IJsfel.

Johannes Fredericus HENNERT, *A. L. M. Philos. Doct. Philos. Astron. & Mathes. Professor*, te Utrecht.

Pieter LUCHTMANS, *Med. Doct. Medicinæ, Anatom. Chirurg. et Art. Obstetr. Professor*, te Utrecht.

Mr. Joannes Jacobus SCHEELE, *Canonick in den Capittule van St. Pieter* te Utrecht, te Amsterdam.

Coenraad Hendrik COMMAN, *Commisfaris tot den Ontfangst van de Gemeene Middelen* s'Lands van Utrecht.

Mr. Pieter Jan van LELIJVELD, *Raad in de Vroedschap en Schepen der Stad* Haarlem.

Gerbrand PRAALDER, *Landmeter*, te Utrecht.

Mr. Derk BOONEN, *Raad en Burgemeester der Stad* Harderwijk.

Georgius COOPMANS, *Medicinæ Doctor*, te Franeker.

Joannes BOUMAN, *Koopman*, te Amsterdam.

Jacobus JENOTEAU, *Mathematicus*, te Goes.

Le

Marquis de Saint Simon, te Utrecht.

Jonkhr. Gerard Aarnoud Taets van Amerongen, *Heere van Schalkwijk, Beschreven in het Lid der Edelen en Ridderschap* s'Lands van Utrecht.

Mr. Jacob Adriaan van den Heuvel, *Decan van den Capittule van St. Marie, Geëligeerde Raad ter Vergadering van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten* s'Lands van Utrecht.

Michiel Anthonij van Asch van Wijk, *Canonick in den Capittule van Oud-Munster, Hoog Heemraad van het Waterschap van Heicoop*, te Utrecht.

Mr. Willem Eliza Grothe, *Canonick in den Capittule van St. Jan*, te Utrecht.

Theodorus Hendrik Keetell, *Medicinæ Doctor*, te Utrecht.

Jacob Frederik Gobius, *Raad in de Vroedschap der Stad* Utrecht.

Mr. Dirk Hoola van Nooten, *Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad* Schoonhoven.

Pieter de Smeth, *A. L. M. Philos. & J. U. Doct. Proost van den Capittule ten Dom* te Utrecht, te Amsterdam.

Rudolphus Forsten, *Med. Doct. Med. Theor. & Pract. Professor en Archiater der Provincie van Gelderland*, te Harderwijk.

Joannes Henricus van Swinden, *A. L. M. Philos.*

los. Doct., Philos. Logices & Metaphijsices Professor, te Amsterdam.

Ladislaus CHERNAC, *A. L. M. Philos. Doct. & Philos. Professor op 't Illustre Gijmnasium*, te Deventer.

Joannes VEIRAC, *Medicinæ Docter* &c., te Rotterdam.

Ane DRIJFHOUT, *A. L. M. Philos. Doct. en Predicant in de Gereformeerde Gemeente*, te Middelburg.

Joannes KNEPPELHOUT, *Predicant in de Gereformeerde Gemeente*, te Gorinchem.

Mr. Daniel Cornelis de LEEUW, *Oud Raad der Stad* Utrecht.

Hendrik VINCK, *A. L. M. Philos. & Med. Doct. Anatom. Chirurg. & Art. Obstetr. Professor Honorarieus, & Raad in de Vroedschap der Stad* Rotterdam.

Matthias van GEUNS, *Med. Doct. Medicinæ Professor op de Academie van* Utrecht, en Archiater der Provincie.

Johannes van HEURN, *Schepen en Ontfanger*, te s'Hertogenbosch.

Martinus van MARUM, *A. L. M. Philos. & Med. Doct. Philos. & Mathes. Lector* &c., te Haarlem.

Jan

Jan Hendrik Stolte, *Medicinæ Doctor*, te Zwolle.

Jacob van Nuijs Klinkenberg, *A. L. M. Philos. Doct. en Profesfor*, *en Predicant* te Amfterdam.

M. Cornelis de Wijs, *Griffier van den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Pieter Boddaart, *Medicinæ Doctor en Oud Raad der Stad Vlisfingen*, te Utrecht.

M. Frederik Hendrik Antoni Drieling, *Canonick in den Capittule van Oud-Munfter en Ontfanger &c.* te Utrecht.

M. Joan Frederik Gobius, *Secretaris van de Ridderfchap* s'Lands van Utrecht.

M. Nicolaas Cornelis van Cleeff, *Procureur Generaal van den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

M. Joannes Diderik van Leeuwen, *Ontfanger Generaal van s'Lands Middelen over het Thielfche Comptoir, en Advocaat Fiscaal*, te Thiel.

Paulus Chevallier, *Theol. Doct. Theol. & Hiftor. Ecclef. Profesfor, midsgaders Academie Prediker*, te Groningen.

Andreas Bonn, *Med. Doct. Anatom. Chirurg. et Artis Obfterv. Profesfor*, te Amfterdam.

Adriaan Kluit, *Profesfor Antiq. et Hiftor. inprimis Diplomat. Foed. Belgii*, te Leiden.

Joan Rudolph Deiman, *Medicinæ Doctor*, te Amsterdam.

Herman Bezoet, *Medicinæ Doctor*, te Rotterdam.

Hendrik Æneae, *A. L. M. Philos. Doct.*, te Amsterdam.

Jona Willem te Water, *Theol. Doct. en Professor, en Predicant* te Leiden.

Mr. Johannes Willem Swellengrebell, *Canonick in den Capittule van St. Jan*, te Utrecht.

Paulus van Lanckom, *Heel- en Vroedmeester*, te Utrecht.

Gerard Greeve, *Heel- en Vroedmeester*, te Utrecht.

Mr. Jan Both Hendriksen, *Ordinaris Raad in den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Daniel Albert Reguleth, *Predicant* in s'Hage.

Engelbert Matthias Engelberts, *Predicant* te Hoorn.

Cornelis van Bevoord, *Koopman* te Amsterdam.

Mr. Nicolaas Pesters, *Oud Geëligeerde Raad ter Vergadering van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten* s'Lands van Utrecht.

Mr. David van Sorgen, *Advocaat van den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Lambertus Juliaans, *Apothecar* te Utrecht.

Mr. Schato Muntinghe, *Hoofdman der Hooge Justitie-Kamer*, te Groningen.

Hen-

Hendrik Constantijn CRAS, *J. U. D. Jur. Civ. Publ. & Hodierni Professor* te Amsterdam.

Hermannus TOLLIUS, *Domein Raad van zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau.*

Jacob Baart de la FAILLE, *A. L. M. Philos. Doctor en Professor* te Groningen.

Franciscus Henricus GRAM, *Heel-meester* te Rotterdam.

Gerrit Jan van WIJ, *Lector in de Anatomie, Chirurgie en Vroedkunde*, te Arnhem.

Willem van BARNEVELD, *Apothecar*, te Amsterdam.

Jacob POLEIJ *Junior*, *Architect* te Middelburg.

Mr. Gerrit David JORDENS, te Deventer.

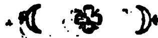
Willem GRIFFIOEN, *Medicinæ Doctor, Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad* Gouda.

Mr. Gerhard DUMBAR, te Deventer.

Everwijn WASSENBERG, *J. U. D. Ling. Græcæ & Eloq. Professor* te Franeker.

Cornelis Willem de RHOER, *J. U. D. Eloq. & Ling. Græcæ Professor* te Harderwijk.

Joannes RUARDI, *J. U. D. Eloq. Ling. Græcæ & Latinæ Professor* te Groningen.

Bastiaan NEBBENS, *Heere van Heenewalle in Voorhoute, Capitein Majoor der Stad* Middelburg.

Mr. Jan Coenraad van HASSELT, *Advocaat voor den Ed. Hove van Gelderland, Substituit Momboir en Auditeur Militair des Guarnisoens van* Arnhem.

Mr. Gerard van HASSELT, *Secretaris der Provinciale Rekenkamer van Gelderland, en Burgemeester der Stad* Arnhem.

Mr. Joan Willem KNOOP, *Advocaat*, te Deventer.

Dirk Waandert ENGERT, *Apothecar* te Amsterdam.

Cornelis BLEULAND, *Heel- en Vroedmeester*, te Gouda.

Mr. Willem Emmerij de PERPONCHER, *Heere van Wolphaarsdijk, Canonick in den Capittule ten Dom, Geëligeerde Raad ter Vergadering van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten* 's Lands van Utrecht.

Mr. Andries Sijbrand ABBEMA, *Oud Raad der Stad* Utrecht.

Lambertus BICKER, *Medicinæ Doctor*, te Rotterdam.

Hermanus Gerardus OOSTERDIJK, *Medicinæ Doctor bij het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit en Stads Doctor*, te Amsterdam.

H.

H. Oosterbaan, *Theologiæ et Philosophiæ Professor bij de Doopsgezinden*, te Harlingen.

Daniel Wijttenbach, *Professor in de Philosophie* te Amsterdam.

Adriaan Paets van Troostwijk, *Koopman* te Amsterdam.

Cornelis Stijger, *Heelmeester* te Amsterdam.

Everhard Pieter Swagerman, *Heelmeester* te Amsterdam.

Jonkhr. Gerard Godard Taets van Amerongen, *Heer van Oud-Amelisweerd*, te Utrecht.

Mr. Daniel Gerard van der Burgh, *Canonick in den Capittule ten Dom, en Commies van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten* s'Lands van Utrecht.

Jonkhr. Constantijn van Kretschmar van Wijk, *Luitenant Colonel van de Infanterie, en Capitein onder het Regiment Hollandsche Guardes te Voet*, in s' Hage.

Mr. Janus Steenwinkel, te Harderwijk.

Mr. Willem Jan van der Does, *Raad en Burgemeester der Stad* Utrecht.

Mr. Hieronijmus van Alphen, *Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden*, in s' Hage.

Florus Jacobus Voltelen, *Medicinæ & Chemiæ Professor* te Leiden.

William Laurence Brown, *A. L. M. Theol. & Philos. Doct. Philos. Mor. Ju-*

ris Naturæ &c. Professor en Predicant bij de Engelsche Gemeente te Utrecht.

Jonkhr. Johan MEERMAN, Vrij-Heer van Dalem, Raad en Schepen der Stad Leiden.

Mr. Laurens Pieter van de SPIEGEL, Raadpensionaris en Groot-Zegelbewaarder van Holland en West-Vriesland, in s' Hage.

Pieter ROSCAM, J. U. D. ejusdemque Facultatis ut et Juris Hodierni Professor te Harderwijk.

Johannes LUZAC, J. U. D. Professor Historiarum te Leiden.

Elias CRAEIJVANGER, Bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam.

Jacob Elias van VARELEN, te Haarlem.

Willem van der MEULEN, Oud Capitein der Bu gerij der Stad Amsterdam.

Petrus BONDAM, J. U. D. Juris Civilis, F dalis & Publici, &c. Professor te Utrecht.

Didericus Adrianus WALRAVEN, Ling. & Ar Oriental. Professor te Amsterdam.

Mr. Willem Steven van der GRONDEN, Adv te Zwolle.

Mr. Willen Cornelis ACKERSDIJK Junior, taris der Stad s' Hertogenbosch.

Nicolaas van LOOKEREN, Medicinæ Doc Thiel.

Adriaan Esdré, *A. L. M. & Philosophiæ Doctor* te Dordrecht.

Jacob van Breda, *Medicinæ Doctor*, *Raad in de Vroedschap der Stad* Delft.

Meinard Simon du Pui, *A. L. M. Philos. & Med. Doct. Extraordinaris Professor in de Chirurgie en Vroedkunde* te Leijden.

Gerardus Kuipers, *Predicant* te Dordrecht.

Mr. Jan Hinlopen, *Secretaris van den Ed. Achtb. Gerechte der Stad* Utrecht.

Hendrik Schultz, *Medicinæ Doctor &c.* te Utrecht.

Albert Verrijst, *Medicinæ Doctor*, *Raad en Burgemeester der Stad* Gouda.

Carel Boers, *Theol. Doct. en Professor* te Leiden, *en Opper-Regent van het Staten Collegie aldaar.*

Hermannus Muntinghe, *Theol. Doct. Theol. & Histor. Ecclef. Professor*, *midsgaders Academie Prediker*, te Harderwijk.

Mr. Johan Hendrik Swellengrebel, *Canonick in den Capittule van St. Marie te Utrecht*, *en Raadsheer in den Ed. Hove van Braband*, in s' Hage.

Jan Willem Everwijn, *Medicinæ Doctor* te Amsterdam.

Mr. Abraham Calkoen, *Heere van Corthoef, Oud Hoofd-Officier der Stad* Amsterdam.

Mr. Nicolaas Calkoen, *A. L. M. J. U. & Philos. Doct. Raad en Schepen der Stad Amsterdam, Hoog Heemraad van den* Zeeburg en Diemerdijk, te Amsterdam.

Mr. Hendrik Calkoen, *Advocaat en Secretaris van de Maatschappij van den Landbouw*, te Amsterdam.

Rutgardus Holl, *Capitein Lieutenant van de Artillerie.*

Christiaan Bruinings, *Inspecteur Generaal der Rivieren van Holland en West Friesland, Opziener van het Hoog-Heemraadschap van Rhijnland, op den* Huize Zwanenburg.

Simon Stijl, *Medicinæ Doctor*, te Harlingen.

Willem Maij, *Colonel en Capitein ter Zee, midsgaders Equipagie-Meester van het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit van* Amsterdam.

Mr. A. J. Roijer, *Secretaris van Hun Ed. Groot Mog. de Heeren Staten van Holland en Westvriesland*, in s' Hage.

Mr. Jan Theodoor Roijer, *Secretaris van het Hof van Holland*, in s' Hage.

Jan Hendrik van Kinsbergen, *Ridder, Luitenant Admiraal van Holland en Westvriesland*, te Amsterdam.

Frederik Sigismund, GRAVE VAN BIJLAND, *Capitein ter Zee, in dienste der Vereenigde Nederlanden*, te Amsterdam.

Joannes LUBLINK *de Jonge, Directeur der Maatschappij tot redding der Drenkelingen*, te Amsterdam.

Hermannus CANNEGIETER, *J. U. D. Juris Naturæ & Gentium, Jus Publici Belgici & Hodierni Professor* te Franeker.

Joannes CANNEGIETER, *J. U. D. Professor Juris Civilis*, te Groningen.

Henricus Joannes ARNTZENIUS, *J. U. D. Juris Civilis, Hodierni, Praxeos & Historiæ Juris & Juris Gentium Professor* te Utrecht.

Jan Petersen MICHELL, *Medicinæ Doctor* te Amsterdam.

Adrianus de BOSSON, *Heel en Vroedmeester* te Amsterdam.

Joachim Frederik MULLER, te Amsterdam.

Abraham HARLINGH, *Medicinæ Doctor* te Utrecht.

Gerard Hulst van KEULEN, te Amsterdam.

Mr. Cornelis van der HOOP, *G. Z. Oud Schepen der Stad* Amsterdam.

Mr. Abraham Quevellerius van SWINDEREN, *Raad en Hoofdman der Hooge Justitie-Kamer van Stad en Lande*, te Groningen.

J. BLEULAND, *Professor in de Anatomie Chirurgie &c.* te Harderwijk.

Joannes van MUNSTER, *Stads Heel- en Vroed meester*, te Zalt-Bommel.

Hermannus Joannes KROM, *Theol. Doct. Professor en Predikant* te Middelburg.

Mr. Philips RAM, *Secretaris ter Finantie-Kamer van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten* s' Land van Utrecht.

Jan Arnauld BENNET, *Medicinæ Doctor*, te Leiden.

Jan Casper METZLAR, *Predikant* te Harlingen.

Petrus CHEVALLIER, *Predikant der Walsche Gemeente*, te Harderwijk.

Richeus van OMMEREN, *Rector der Latijnsche Schoolen* te Amsterdam.

Mr. Joannes STERKE, *Rector der Latijnsche Schoolen*, te Deventer.

Joannes Adam NODELL, *Historiarum & Eloquentiæ Professor, en Rector der Latijnsche Schoolen*, te Rotterdam.

Sebaldus Fulco Joannes RAVIUS, *Theol. Doct Professor Linguarum Orientalium, Antiquitatum Hebraicarum & Interpres Legati Warneriani* te Leijden.

Boudewijn TIBOEL, *Apothecar* te Groningen.

The-

Theodorus Petrus SCHONK, *Apothecar en Chijmist* te Amsterdam.

Dirk van RHIJN, *Professor in de Chijmie en Pharmacie* te Amsterdam.

Mr. Cornelis van der VOORDT PIECK, *Land en Dijkschrijver van het Ampt tusschen Maas en Waal*, te Nijmegen.

Gerard GREEVE, *Medicinæ Doctor*, te Utrecht.

Samuel Jacob van de WIJNPERSSE, *A. L. M. Philosophiæ Doctor en Predicant* te Amsterdam.

Nicolaas SMALLENBURG, *J. U. D. & Professor in de Regten* te Leiden.

Cornelius Rudolphus Theodorus KRAAIJENHOFF, *C. J. Zoon, A. L. M. Phllos. & Med. Doctor* te Amsterdam.

Hendrik de HARTOG, *Lector in de Mathesis* te Amsterdam.

Cornelis Henricus VELSEN, *M. D. Professor en Lijf - Medicus van Z. D. H. den Heere Prince van Orange en Nassau*, in s'Hage.

Nicolaas van der EEM, *Medicinæ Doctor, &c.* te Amsterdam.

Leonardus van LEEUWEN, *Medicinæ Doctor* te Amsterdam.

Hermannus ANGELKOT, *A. L. M. & Philos. Doct. Canonick in den Capittule van St. Marie* te Utrecht.

Chris-

Christophorus Henricus Didericus BALLOT, *Professor en Predikant* te Middelburg.

Sjoerd WIJNGAARD, *Rector der Latijnsche Scholen*, te Campen.

Mr. Rudolph Hendrik NAHUIJS, *Raad in de Vroedschap der Stad* Utrecht.

Mr. Floris Petrus van EWIJCK, *Heere van Oostbroek en de Bilt*, *Raad in de Vroedschap der Stad* Utrecht.

Mr. Hendrik Constans SWELLENGREBELL, *Raad in de Vroedschap der Stad* Utrecht.

Sebaldus Justinus BRUGMANS, *M. D. Professor in de Medicijne*, *Botanie en Natuurlijke Historie* te Leiden.

Mr. Gerard MUNNIKS, *Heer van Gerverskop en Breudijk*, *Raad Ordinaris in den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Gisbertus BONNET, *Theol. Doct. & Professor*, *en Academie Prediker* te Utrecht.

Sebaldus RAVIUS, *Theol. Doct. Theol. & L. L. O. O. & Antiq. Jud. Professor* te Utrecht.

Carolus SEGAAR, *Theol. Doct. Professor in de Griekſche taal*, *en Predicant* te Utrecht.

Willem CARP, *A. L. M. & Philoſ. Doct.* en *Predicant* te Waardenburg en Neerijnen.

Bartholomæus Eduard PARAVICINI DI CAPELLI, *Col-*

Colonel en Chef van het Corps Artilleristen, in dienst van deze Republicq, midsgaders Inspecteur van de Hollandsche Magazijnen en van s' Lands Geschutgieterij, in s' Hage.

Ulrich HUGUENIN, *Capitein Lieut. in het Corps Artilleristen in dienst van dezen Staat.*

Mr. Hendrik Adriaan van den HEUVEL, *Raad in de Vroedschap der Stad* Utrecht.

Hermannus ROIJAARDS, *Theol. Doct. Theologiæ Professor en Academie Prediker* te Utrecht.

Philippus Joannes BACHIENE, *Theol. Doct. Theol. Professor en Predicant* te Utrecht.

Abrahamus Jacobus s' GRAEUWEN, *Stads Med. Doct. en Pensionaris Honorair en Griffier der Stad Zirik-Zee.*

Joannes BOBOLL, *Medicinæ Doctor*, te Utrecht.

Mr. Henricus Joannes ARNTZENIUS, *J. U. D. en Practiseerend Advocaat* te Groningen.

Hermannus ARNTZENIUS, *Conrector der Latijnsche Schoolen*, te Gouda.

Benjamin de SOLA, *Med. Doct. en Vroedmeester bij de Koningl. Faculteit der Chirurgie*, te Parijs, in s' Hage.

J. B. MOUTON, te Utrecht.

Mr. Albertus Gerardus SMITH, *Advocaat voor den Ed. Hove van* Utrecht.

Jonk-

Jonkhr. Frans Godard, BARON VAN LIJNDEN, *Vrijheer van Hemmen, Beschreven in de Ridderschap des Quartiers van Nijmegen, Burgemeester der Stad* Bommel.

Jonkhr. Jan Elias Nicolaas, BARON VAN LIJNDEN VAN HOEFLAKEN, *Beschreven in de Ridderschap des Quartiers van* Veluwen.

Jonkhr. Jan Hendrik, BARON VAN LIJNDEN, *tot Lunenburg, Geëligeerde Raad ter Vergadering van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten s'Lands van* Utrecht, *Hoofd-Officier der Stad* Wijk bij Duurstede.

Mr. Joannes Petrus KLEIJN, *Advocaat*, te Wageningen.

Mr. Jan Gerard SWELLENGREBEL, *Advocaat voor den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Jonkhr. Willem Anne, BARON VAN SPAEN, *Beschreven in de Ridderschap des Quartiers van Veluwe, Ordinaris Gecommitteerde ter Generaliteit, Scholtus binnen en buiten Hattem, en Burgemeester van* Elburg.

Petrus Theodorus COUPERUS, *Predicant* te Gouda.

Gerardus Carolus Conradus VATEBENDER, *Rector der Latijnsche Scholen*, te Gouda.

Thomas HOOG, *Predicant* te Rotterdam.

Mr.

Mr. Jan Hendrik van HASSELT, *Ordinaris Raad des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen*, te Arnhem.

Mr. Abraham Otto Florentijn Bomblé VATEBENDER, *Ordinaris Raad des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen*, te Arnhem.

Mr. Augustus Joannes HOUCK, *Advocaat voor den Ed. Hove van Gelderland*, *en Landschrijver van Veluwe en Veluwen Zoom*, te Arnhem.

Jonkhr. Rijnhard, BARON VAN LIJNDEN, *Grietman van Opsterland*, *Gedeputeerde Staat van Friesland*, *Curator van s' Lands Hooge Schole te Franeker*, &c. te Leeuwaarden.

Mr. Petrus van MUSSCHENBROEK, *Substituut Griffier van den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Jacob Covijn TER BRUGGEN, *Med. Doct. en Doctor van den Ed. Hove van Holland*, in 's Hage.

Jonkhr. Balthazar Constantijn, BARON VAN LIJNDEN, *Heere van Lunenburg*, *Beschreven in het Lid der Heeren Edelen en Ridderschappe s' Lands* van Utrecht.

Alardus HULSHOFF, *A. L. M. Philos. Doct. en Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente* te Amsterdam.

Mr. Jeronijmus NOLTHENIUS, *Advocaat te Amsterdam*, *Hoog Heemraad van Amstelland*, *Schout en Secretaris ter Ouder Amstel*,

stel, *Secretaris van het Hoog Heemraadschap van den* Zeeburg en Diemerdijk, te Amsterdam.

Jacobus TERPSTA, *A. L. M. Philos.* & *J. U. Doct. Histor. Eloq.* & *Græcæ Linguæ Professor* te Deventer.

Jonkhr. Arent Jacob Diderik de PERPONCHER, *Raad in de Vroedschap der Stad* Utrecht.

Christophorus SAXE, *A. L. M.* & *Philos. Doct. Historiarum*, *Antiquitatum*, *Eloquentiæ* & *Historiæ Batavæ Professor* te Utrecht.

Mr. Ludophus van BEUSICHEM, *Ordinaris Raad in den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Eduardus SANDIFORT, *Med. Doct. Medicinæ Anatom.* & *Chirurg. Professor* & *Collegii Pharmaceutici Præses* te Leiden.

Wijnoldus MUNNIKS, *M. D. Med. Anatom. Chir. Phijsiol. Artis Obstetr. et Botanices Prof. Ord.* te Groningen, *Deken van het Collegium Medicum aldaar*, *Mede-Lid van de Physische Societeit in Zurich*, *Correspondeerend Lid van de Koning-Maatschappij der Geneeskunde* te Parijs.

M. Willem van der PAUW, *Ordinaris Raad in den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Mr. Sibert Christiaan van ROMONDT, *Ordinaris Raad in den Ed. Hove Provinciaal van* Utrecht.

Mr.

Mr. Pieter Jacob de Bije, *A. L. M. & Philos. Doct. Raadsheer in het Hof van Vianen &c.* te Utrecht.

Gerardus Gijsbertus ten Haaff, *Med. Doct. Ords. s' Lands Doctor ter Admiraliteit op de* Maaze, *en eerste Secretaris van het Bataafsch Genootschap*, te Rotterdam.

Steven Jan van Geuns, *Matth. Z. A. L. M. Med. & Philos. Doct. Medicinæ, Chemiæ, Phijsiol. & Botanices Professor*, te Utrecht.

Cornelis Joannes Vos, *Medicinæ Doctor* te Utrecht.

Hendrik Hana, *Rector der Latijnsche Scholen* te Amersfoort.

Mr. Pieter Hendrik van de Wall, *in den Oud Raad en Oud Burgemeester der Stad Dordrecht, Curator van s' Lands Universiteit te Leiden.*

Dirk Erkelens, *Lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.* — *Van het Taal en Dichtlievend Genootschap*, Kunst word door arbeid verkregen aldaar, — *en Bestuurder van het Dicht en Letterlievend Genootschap*, Studium Scientiarum Genitrix, te Rotterdam.

J. D. Huichelbos van Liender, *Directeur van het Bataafsch Genootschap*, te Rotterdam.

* * *

E. J. Thomassen a Thuesink, *A. L. M. Phi-los. en s' Lands Medicina Docter*, in s' Hage.

Mr. Jacob Walraven, *A. L. M. Jur. Utriusq. & Philos. Doct. en Procureur voor den Ed. Achtb. Gerechte der Stad* Amsterdam.

Joannes Wolfgang Heppe, *Stads Medicinae Doctor*, te Campen.

Marcus Jan Busch, *Medicinae Doctor, Phijsicus en Archiater der Stad* Groningen, *en onderhorige Jurisdictien.*

Henri Daniel Guijot, *Predikant bij de Walsche Gemeente* te Groningen.

Henricus van Roijen, *Lector in de Geschiedenissen en Griekscke taal, Rector der Latijnsche Scholen en Secretaris van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen* te Vlissingen.

Jonkhr. Gijsbert Carel Cornelis Jan Baron van Lijnden, *Heere van Sandenburg, beschreven in het Lid der Heeren Edelen en Ridderschappe* s' Lands van Utrecht.

J. P. C. A. T. L. Griesenbek, *Predikant bij de Euangelische Lutersche Gemeente* te Utrecht.

Mr. Gerardus Joannes Jantzon, *Advocaat voor den Ed. Hove van* Utrecht.

Willem Peiffers Scheidius, *Doctor in de Medicijnen*, te Utrecht.

Mr.

Mr. Antony MARTINI, *Oud Pensionaris der Hoofdstad* s'Hertogenbosch.

Joost Gerard KIST, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente* te Zalt-Bommel.

Mr. Jan Filips SCHEIDIUS, *Professor in de Rechten aan de Universiteit van Friesland* te Franeker.

Mr. Pieter Nicolaas ARNTZENIUS, *Secretaris van de Diemer en Watergraafs-Meer*, te Amsterdam.

Mr. Dirk MERENS, *Oud Raad in den Hove van Holland, Zeeland en Friesland*, te Utrecht.

Mr. Samuel NIJHOFF, *Advocaat voor den Ed. Hove van* Utrecht.

Christiaan Martinus BUGGE VAN DER BOGE, *Anat. Chirurg. & Art. Obstetr. Lector Honorarius en Stads Operateur, Chirurgijn en Vroedmeester* te Haarlem.

Joannes WILLMET, *Professor in de Oostersche talen aan de Provinciale Geldersche Academie* te Harderwijk.

Mr. J. C. van der KEMP, *Commis ter Secretarij van den Raad van Staten*, in s'Hage.

Jodocus HERINGA *Eliza'sz.*, *Theol. Doct. en Professor* te Utrecht.

Nicolaus BONDT, *Professor in de Botanie te* Amsteldam.

Mr. Hendrik KLUIT, *Heere van Rhijnsaterwoude*, te Utrecht.

Henricus WEIJLAND, *Predikant* te Utrecht.

Christiaan Paulus SCHACHT, *Med. Doct. Professor in de Medicijnen, Chemie, Botanie en Natuurlijke Historie aan de Provinciale Geldersche Academie* te Harderwijk.

Mr. Hendrik Otto ARNTZENIUS, *Advocaat en Secretaris van de Houtvesterije en het Jagt-Gericht van Gooijland en Onderhorige Heerlijkheden*, te Amsterdam.

Joannes Cornelis BOOT, *Predikant* te Arnhem.

Joannes van de WIJNPERSSE, *Predikant* te Amersfoort.

Adrianus MANDT, *Predikant* te Gorinchem.

Joannes CLARISSE, *Predikant* te Doorn.

Frederikus Hendricus, BARON MIJLIUS VAN EHRENGREIFF, *Geheime Raad van den Vorst van Anhalt &c.* te Utrecht.

Jean Marc ROUX, *Professor in de Philosophie en Predicant bij de Walsche Gemeente* te Maastricht.

Johannes Henricus HACKE, *Predicant* in s'Hage.

Archibald MACLAINE, *A. L. M. Theol. & Philos. Doctor, Predicant bij de Engelsche Gemeente* in s'Hage.

Gerardus SCHUTTE, *Medicinæ Doctor* te Amsterdam.

BUI-

BUITENLANDSCHE LEDEN.

Mr. Willem Arnold ALTING, *Gouverneur Generaal van Nederlands Indïe.*

Jan Albert EULER, *Secretaris der Keizerlijke Academie* te Petersburg.

De Abt BOSSUT, *Lid der Koninglijke Academie der Wetenschappen* te Parijs.

P. S. PALLAS, *Med. Doct. & Professor der Natuurlijke Historie &c.* te Petersburg.

Christiaan Gottlob HEIJNE, *Professor Histor. & Eloq.* te Göttingen.

Johan Hendrik JUNGIUS, *Raad van den Koning van Groot-Brittanje*, *Bibliothecaris*, te Hanover.

Mr. TRONCHIN, *eerste Lijf-Arts van zijne Koninglijke Hoogh. Don Ferdinand*, *Hertog van Parma*, te Parijs.

William HUNTER, *Lijf-Arts der Koningin van Groot-Brittanje*, *Professor in de Anatomie bij de Koninglijke Academie* te Londen.

Christoph. MEINERS, *Professor in de Philosophie*, te Göttingen.

Johan Georg Henrik FEDER, *Professor in de Philosophie*, te Göttingen.

Godfried Wilhelm SCHILLING, *Medicinæ Doctor* te Paramaribo in Suriname.

Doct. FOTHERGILL, *Lid van de Koninglijke Maatschappij, &c.* te Londen.

Joseph BANKS, *President van de Koninglijke Maatschappij, Directeur van het Museum Britannicum*, te Londen.

Dan. Christ. SOLANDER, *Med.-Doct. Lid van de Koninglijke Maatschappij, Directeur van het Museum Britannicum*, te Londen.

Melchior Justus van EFFEN, *Predikant bij de Nederduitsche Gemeente* te Londen.

Johannes INGENHOUSZ, *Med. Doct. Lijf-Medicus van wijle Hunne Keizerlijke Koninglijke Majesteiten*, te Weenen.

N. J. JACQUIN, *Med. Doct. Professor in de Botanie &c.*, te Weenen.

Johan Benjamin KOPPE, *Professor in de Theologie, en eerste Academie Prediker* te Göttingen.

L'Abbé ROSIER, *Chevalier de l'Eglise de Lijon, Membre de l'Acad. des Sciences, Beaux Arts & Belles Lettres de Lijon.*

J. B. C. D'ANSSE DE VILLOISON, *Membre de l'Academie des Inscriptions & des belles Lettres*, à Paris.

L'Abbé MONGEZ, à Paris.

KŒSTNER *Professor &c.* te Göttingen.

Jo-

Johan George ZIMMERMAN, *Lijf-Medicus van den Koning van Groot-Brittanje*, te Hanover.

Tiberus CAVALLO, te Islington.

M. E. BLOCH, *Med. Doct.* te Berlijn.

Alexander MONRO, *Med. Doct. &c.* te Londen.

Grave van STANHOPE, te Londen.

Mr. le Chevalier de la COUDRAIJE, *Ancien Lieutenant des Vaisseaux du Roij de France.*

M. VICQ D'AZIJR, *D. R. de la Faculté de Medicine de Paris, de l'Academie Roijale des Sciences, Secretaire Perpetuel de la Societé Roijale de Medecine, &c.* à Paris.

François de la LANDE, *Lecteur Roijal en Mathematiques, &c.* à Paris.

Frederik Xaverius BURTIN, *Lijf-Medicus van wijlen Z. K. H. Prins Carel van Lotharingen.*

Ferdinand LEBER, *Professor in de Anatomie* te Weenen.

Monsieur du THOUIN, *Jardinier en Chef du Jardin Roijal*, à Paris.

Giovanni FABRONI, *Secretaris der Academie van den Landbouw*, te Florence.

Johadnes Gottlieb HAASE, *Med. Doc. & Professor Anatomes & Chirurgiæ* te Leipzig.

Dr. Christianus Godofredus GRÜNERUS, *Profes-*

ſor Botanices & Medicinæ Theoreticæ, *op d*
Academie van Jena.

Dr. Johannes Justus ARNEMAN, *Profesſor Medicinæ op de Academie van* Göttingen.

N. Baron van HUPSCH, *Lid van verſcheiden Academien en Geleerde Genootſchappen te* Keulen.

De Heer de PAAUW, *Canonik* te Xanten.

Mr. J. C. SCHULTZ, *Vendumeester op* Batavia.

Mr. G. J. van MASSOU, *Water-Fiscaal op* Batavia.

Jonkhr. Pieter Anthonij GODIN, *Gouverneur van St.* Euſtatius.

Paulus MASCAGNI, *Profesſor Anatomes op d Academie* te Siena.

Andreas MAXIMINUS, in *Noſocomio B. M. Chirurgus Primarius*, *Amphitheatri Anatomic Publici Præſes* te Rome.

Joannes HUNTER, *Litt. Human. & Philoſ Profesſor*, *te St. Andrews*, in Schotland.

Antonius SCARPA, *in Archigijmnaſio Mutinenſi Anatomes et Chirurgiæ Profesſor.*

Joſephus JACQUIN, *Profesſor Chemiæ & Botanices* te Weenen.

Joſephus PLANTA, *Socitat. Regi Londinenſi Secretis.*

C

Mr. FOURCROI, *Doct. en Medicine de la Faculté de* Paris *&* *Professeur en Chemie au Jardin du Roij.*

Mr. BERTHOLLET, *Docteur en Medicine de la Faculté de* Paris.

Mr. l'Abbé MONGE, te Parijs.

Mr. BOULTON.

James WATT, *Ingenieur* te Birmingham.

Johannis HILL, *Professor Lit. Human. & Eloquentiæ.*

P. E. WAUTERS, *Med. Doctor* te Wetteren in Vlaanderen, *Correspondeerend Lid van het Kon. Genootschap der Medicijne* te Parijs.

J. F. ACKERMANN, *Med. Doct.* te Rudesheim.

James MEASE, *Medicinæ Doctor* te Philadelphia, in America.

Joseph Claude ROUGEMONT, *Professor in de Anatomie en Chirurgie op de Academie van* Bonn.

Charles Geoffroij BAUER, *eerste Curé* te Frohbourg, in Saxen.

Adam Frid. Ernst JACOBI, *Superintendent & Predicant* te Crannichfeld, in Saxen.

Cornelius Franciscus NEELIS, *Bisschop van* Antwerpen.

Carolus GUIFARDIERE, *V. D. M.* te Londen.

Gadso COOPMANS, *Medicinæ Doctor & Chemiæ Professor*, te Kiel.

C.

C. v. HULTHEM, *Schepen* te Gent.

N. JACOBS, *Rector van het Gijmnasium* te Lubek.

Arnoldus HEEREN, *Professor Philosophiæ* te Göttingen.

N. KOEHLER, *Advocaat* te Lubeck.

Johannes Fridericus BLUMENBACH, *Professor Medicinæ* te Göttingen.

Samuel Thomas SOMMERING, *Keur-Mentische Hofraad*, *Professor in de Anatomie* te Mentz.

N. APPIA, te IJverdun.

T A F E L.

Pag.

INLEIDING. - - - - - 1
EERSTE AFDEELING. - - -
Van de Dolheid der Honden. - - - 10
Ontstaat de Dolheid in alle Dieren van zelfs?
Zijn zij alle even geschikt om door besmetting Dol te worden. - - - - 12
A.) Voorbeschikkende oorzaken tot Dolheid in de Honden. - - - - 13
1.) *Gebrek aan uitwazeming der Huid.* -
2.) *De droogheid hunner Drekstoffen.* -
3.) *Het aanwezen van twee Kliertjes in de nabijheid van den Endeldarm.* - - -
4.) *De neiging tot toorn.* - -
B.) Aanleidende oorzaaken tot Dolheid in de Honden. 14
1.) *De groote hitte* - - -
2.) *De groote koude.* - - -
3.) *Het eeten van Krengen.* - -
4.) *Tandpijn.* - - - -
Trappen of Tijdperken der Dolheid. - 18
1ste *Tijdperk* - - - -
2de *Trap of Tijdperk.* - - - 21
3de *Trap of Tijdperk.* - - - 22
Verscheiden Zoorten van Dolheid. - - 23
Gevallen van mistasting. - - - 26
Beeten van grimmige Dieren. - - 31
I.) *Voorbeelden in den Mensch.* - - 32

II.)

Pag.
II.) *Voorbeelden in Viervoetige Dieren.* • 35
a.) *In Honden.* - - -
b.) *In Katten.* - - - 37
c,) *In de Wolf, de Leeuw.* - - 38
III.) *Voorbeelden in Vogelen.* - - 39
IV.) *In Visschen.* - - - -
Onderzoek van deeze gevallen. - - - 40
Kenmerken van de Dolheid in een Hond, die Dood of die weg is. - - - - 43
Zijn alle de Vochten in Dolle Dieren door het Dolmakend Gif zodanig bezwangerd, dat zij in staat zijn de Ziekte mede te deelen? - - 47
Middelen om de Dolheid in de Honden voor te komen. - - - - - 52
Ordonnantien betrekkelijk het houden van Honden. 53
Voorzerge, ter bewaring van de gezondheid der Honden. 55
Uitsnijding van den Dolwurm - 57
Over het Lubben, als een voorbehoedend Middel tegens de Dolheid. - - - - 60
Wetten, betreffende de Zieke, Verdagten of Dolle Honden. - - - - 61
Wijze waarop men Honden of andere Beesten, die door een Dol Dier gebeten zijn, behandelen moet. 62

TWEEDE AFDEELING.

Over de Dolheid in den Mensch. - - 67
Ligt de Mensch voor de oirsprongelijke Giftige Watervrees bloot? - - - - 68
Waarneemingen van Toevallige Watervrees in Menschen. 69
De meest gewoone Oorzaak der Watervrees is de mededeeling. - - - - - 76
Het Dolmakend Gif kan in 't Menschelijk ligbaam gebragt worden door onderscheiden wegen.
A.) *Door eene Wond.* - -
1.) *Door de Beet van een Dier.* - -
2.) *Een Wond, met een Instrument toegebragt 't welk met de Zever van een Dol Dier besmet was.* 77
3.) *Wonden, veroorzaakt door de klauwen van een Dier.* - - - - - 7[illegible]

4[illegible]

Pag.
A.) *Kwetsuuren bij het openen der Lijken van Menschen die met de Watervrees gestorven zijn.* 78
B.) *Door het Speekzel van een Dol Dier, op de oppervlakte van een ongekwetste huid gebragt.* - 79
C.) *Mededeeling door het slikken, wordende het Gif daar door in de Maag gebragt.* - - 83
D.) *Besmetting door de dampen van Dol gestorven Dieren.* - - - - - 85
F.) *Besmetting door 't eeten van het Vleesch van Dolle Dieren, die aan de Dolheid gestorven zijn en door 't drinken van heur Melk.* - - 86
G.) *Besmetting door de Vleeschelijke gemeenschap.* 87
H.) *Kan de Dolheid Erfelijk en Aangeboren zijn.* 89
Eerste Tijdperk. *Hoe lang blijft het Dolmakend Gif in eene Wond, eer het begint te werken? of liever hoe lang duurt het eerste Tijdperk der Ziekte?* 91
Over de oorzaken, welke de ontwikkeling der Dolheid kunnen verhaasten. - - - 95
1.) *De trap van Dolheid in den Hond op 't oogenblik, dat hij bijt* - - - 95
2.) *De Ouderdom van het voorwerp.* - 96
3.) *Het Jaargetijde.* - - -
4.) *De Aart en het Gestel van het voorwerp.*
5.) *De Plaats der Kwetsing.* - - 96
6.) *De behandeling der Wond.* - - 79
7.) *Buitensporigheden in Wijn en Vrouwen.* 98
8.) *Levendige Gemoedsaandoeningen.* - 99
9.) *Eene Plaatselijke Prikkeling op de plaats, die gekwetst is.* - - 103
10.) *Heete Ziekte, waardoor de Lijders in het eerste Tijdperk der Dolheid aangetast worden* 105
De Wond geeft in 't eerste Tijdperk geen 't minste teken, dat het Gif daarin werkt. - - 106
Tweede Tijdperk of Tijdperk van Droefgeestigheid. 107
Voorloopige Kenmerken, die zig ter plaatse der Beet voordoen - - - - - 107
Voorlopige Verschijnselen of Tekenen, die zig in het geheel gestel des ligchaams voordoen. - 112
Omstandigheden, die in het tweede Tijdperk der Ziekte, den waaren aart der Voorlopende Tekenen twijfelagtig maken. - - - 113
Derde Tijdperk of Watervrees. - - - 115

Pag

Algemeene schets van de Toevallen. - 116

Over de Toevallen in 't bijzonder. - 117

1.) *De Watervrees.* - -

2.) *Doorslikking van vaste Spijzen.* - 122

3.) *Vrees voor blinkende lighamen.* - 122

4.) *Het aanraken van water buiten aan het lighaam.* 123

5.) *De beweging van de Lucht.* -

6.) *Staat van het Gelaat.* - - 124

7.) *Staat der Oogen.* - - -

1.) *De Zever.* - - - - 125

9.) *Braking.* - - - -

10.) *Droevig geluid, Bassen Huilen.* - 127

11.) *Koorts.* - - - -

12.) *Staat der Pis- Buik- en Huidentlasting.* 128

13.) *De Venus kwelling (Satyriasis).* - 129

14.) *Lust tot Bijten.* - - - *ibid.*

15.) *De Woede.* - - 130

16.) *Staat der Ziels-vermogens.* - 131

17.) *Bijzondere bewegingen en gebaarden gelijk aan die van het Dier,'twelk de Beet heeft toegebragt.*

18.) *Gevaar van te stikken.* - 132

19. *Stuipagtige Toevallen.* - -

Hoe lang dit derde Tijdperk duurt? - 133

Of de Watervrees tot de Scherpe of tot de Langdurige Ziekten behoort? - - *ibid.*

Gevallen van Dwaling in het derde Tijdperk. - 134

Uitwerking van eene, door den angst getroffen, verbeelding 137

Uitwerking van eene bijkomende Ziekte gedurende de voorbeboedende behandeling. - - 140

Eene Langduurige Watervrees, die op eene gezette tijd wederkomt. - - - 141

AART DER ZIEKTE. - - - 144

Opening der Lijken. - -

Aart en Eigenschappen van 't Dolmakend Gif. 147

Overeenkomst van het Dolmakend Gif met sommige andere Vergiften enz. - - 150

1.) *Overeenkomst met de Vallende-ziekte.* *ibid.*

2.) ——— *met het Venus-smet.* - 151

3.) ——— *met het Gif der Adders.* 152

4.) ——— *met het Gif der Kinderpokjes.* *ibid.*

Waarin eigenlijk het Gif der Dolheid van de andere Vergiften verschilt? - - 153

1.)

Pag.
1.) *Ten opzichte van deszelfs oirsprongelijke hoedanigheid.* - - - 153
2.) *Ten opzichte van deszelfs Werking.* -
3.) *Ten opzichte van deszelfs Aart.* - 154
Zijn alle gebetenen even geschikt om Dol te worden?
Wat word er van het Gif, 't welk in de Wond gebragt is? 159
Werking van het Gif der Dolheid op het geheele Ligbaam. 164
A.) *Werking op de Vochten.* - -
1.) *Werking op het Bloed.* - - 165
2.) ——— *op het Weij vocht (Lympha).* 166
3.) ——— *op het Vet.* - ibid.
4.) ——— *op de Zenuwen.* - - 167
5.) ——— *op de Kwijl.* - - 169
B.) *Werking op de Vaste Deelen.* - 171
Verschillende zoorten van Watervrees. - 172
1.) *Ware, Giftige Besmettelijke Watervrees.* 175
2.) *Watervrees, uit een gebrek der Verbeelding.* 178
3.) *Krampagtige, Stuipagtige Watervrees.* 180
4.) *Toevallige en bij zommigen, van zelfs ontstane Watervrees.* - - - 183
Voorzegging in de Giftige Watervrees. : 183
1.) *Ten opzichte van de Wond.* - 184
2.) *Ten opzichte van Bijkomende Omstandigheden.* 187
3.) ——— *van de mogelijkheid om de Ziekte voor te komen en te genezen.* - - 187
4.) ——— *van het einde der Ziekte.* - 189

GENEZING DER DOLHEID. - 191

Aanwijzingen tot dezelve. - - 192
Omstandigheden, die het vermogen der Behandeling twijfelagtig maken. - - - 194
Plaatselijke, Voorbehoedende Behandeling. - 196
I.) Men tragt het Gif Plaatselijk t'onder te brengen.
a.) *Door uitsnijding van 't gebeten deel.* 197
b.) —— *afzetting van het Lid* - 198
c.) —— *de Branding.* - -
1.) *Met het gloeijend Brandijzer.* 199
Gebruik van den Sleutel van den Heiligen Hubertus - - 201
——— *van Buskruid.* -
——— *van de Moxa.* - 204

Pag.

2. *Met het vermogend Brandmiddel*
Boter van Spiesglas. - - - - - 206
Brand steen (pierre à Cautere)
Behandeling van Mederer. - - 207
De bijtende Sublimaat. - - - 209
II.) Men tragt het Gif uit de wonde te ontlasten.
1.) *Door dezelve te Scarificeeren en te laten uitbloeden.* 210
2.) *Door 't zetten van een droge of blinde Kop.* 211
3. *Door 't aanleggen van Bloedzuigers.* - 212
4.) *Door het Zuigen.* - - -
5. *En in alle gevallen door 't onderhouden van eene langdurige Ettering.* - - 213
III.) Men tragt de werking des Gifs in het deel te verdoven enz. - - - - 215
Voordeelen der Plaatselijke Behandeling. - 217
Welk eene Plaatselijke Behandeling is 't meest te verkiezen? - - - - - 219
In welk tijdstip moet met de Plaatselijke Behandeling te werk stellen? - - - 222
Welke is de uitwerking van de Plaatselijke Behandeling? 226
Over de Inwendige voorbehoedende Middelen. 227
Het Aderlaten. - - - 228
De Braakmiddelen. - - - 229
De Buikontlastende Middelen, - -
De Kwijl-Middelen. - - - 230
De Pisdrijvende Middelen, - - 231
De Zweetdrijvende Middelen. - - 232
Door de Uitwazeming der Longen. -
Men moet zig tegen de verdere Ontaarting van het Zenuwsap, dat in het bijzonder door het Gif der Dolheid aangedaan is, verzetten. - - 235
De Pijn en Krampstillende Middelen. - 234
Voorbehoedende Middelen tegen de Dolheid, uit het Rijk der Planten. - - - 234
De Lichen Cinereus - - - 236
De Anagallis Flore purpureo. - - 237
De Valeriaanwortel. - - - 238
De Honds Roos (Racine d'Eglantier) - 239
De Nux Vomica (Kraan oogen) -
De Campher. - - - 240
De Opium. - - - - 241
De Belladonna. - - -

De

Pag.
De Azijn. 245
Voorbehoedende Middelen tegen de Dolheid, uit het Dieren-Rijk. 249
De Spaansche Vliegen. 250
De Maijkever. 252
De Muscus. 257
Het Vlug Lootzout (’t Alkali Volatil.) 258
Voorbehoedende Middelen uit het Rijk der Delfstoffen. 260
Het Vijlsel van Koper.
——— *van Tin.* 261
De Kwik. 262
Zamengestelde Voorbehoedende Middelen. 268
Poeder van Palmarius. 269
De Baden, als voorbehoedende Middelen. 271
Indompeling in het water. 272
Voorbehoedende Geneeswijze, die wij verkiesen. 273
Voorbehoedende Levensregel. 275
Handelwijze: wanneer men in het Tweede Tijdperk der ziekte geroepen word. 276
Behandeling der Watervrees. 279
Zorge voor de wond, het zij die reeds gesloten is, dan niet. 280
De Aderlatingen.
De Braakmiddelen. 282
De Buikzuiverende Middelen. 283
De Opium 284
De Belladonna. 285
De Quinquina. 286
De Azijn. 288
Gecalmineerde Oesterschulpen. 289
Het Alkali Volatile Fluor. 291
De Maijkever 282
De Muscus 293
De Slikbrok van Hilary *van* Tissot. 95
De steek van een Adder. 296
De Kwik. 298
Indompeling in het Water. 300
Algemeene Regels tot het gebruik der Geneesmiddelen. 301
Bijkomende zorgen. 306

Wat

Pag.
Wat men na den Dood doen moet. 308
Geneezing van de Ingebeelde Dolheid. 310
——— *van de Stuipagtige Watervrees.*
——— *der Toevallige Watervrees.* 312

E I N D E.

VERHANDELING

OVER DE

GEVOLGEN DER BEET VAN

DOLLE DIEREN;

OVER DE WATERVREES EN HARE ONDERSCHEIDENE ZOORTEN.

Miserrimum morbi genus, quo oppresſis in angusto spes est.

CELSUS.

§. I.

De *Watervrees*, *Dollehondsbeet*, in het Grieksch Ὑδροφοβία, Κυνόλυσσα; in het Latijn *Aquæ Metus*, *Rabies Canina*; in het Engelsch *Hijdrophobij*; in het Fransch *Hijdrophobie*; in het Hoogduitsch *Wasserscheue*; is eene ijsselijke krampagtige, kwaal, kenbaar door eene onoverwinlijke vrees voor drinken of ten minsten eene onmogelijkheid, om drinken door te zwelgen, wegens een afgrijzen op het gezicht van glinsterende

lig-

lighamen enz., waar door de lijders, in droefgeestigheid, ſchrikkelijke benauwdheden en meer of min ſterke ſtuipen, ſpoedig omkomen. Deeze ziekte is meest altijd beſmettelijk en word door de beet van eenen, die van deeze kwaal aangetast is, aan eenen gezonden meedegedeeld.

§. II.

De Watervrees is ontegenzeggelijk eene der ijsſelijkſte kwalen, waar voor de mensch bloot ligt. Men kan deszelfs oudheid, gelijk van meer andere beſmettelijke ziekten, niet zo gereedelijk vastſtellen. Wij zoeken niet te bepalen, of HOMÈRUS dezelve in zijne *Iliade* beſchreeven heeft (1); of het eene nieuwe ziekte was ten tijde van ASCLEPIADES (2); of de menſchen waarlijk van de uitwerking deezer gifs bevrijd waren, zo als ARISTOTELES (3), zonder grond, als waarſchijnlijk heeft opgegeeven. Of HIPPOCRATES er al of niet van heeft geſproken (4). Het zij genoeg te zeggen, dat deeze kwaal zeer oud is, dat DEMOCRITUS, tijd-genoot van

(1) Robert JAMES Philoſophisch Tranſaction 1738. auszug von LESKE T. I. p. 257.

(2) LE CLERC Hiſtoire de la Medicine. pag. 407.

(3) Hiſtoria Animalium, Lib. VIII. Cap. 22.

(4) Prædictor. Libr. I. N. 16. ap. FOËSIUM. pag. 68. Coäcæ Prænotion. N. 95. ibid. pag. 130. Ik vindé in deeze twee plaatſen niets, waarin op de Watervrees, als een gevolg der beet van een dol Dier, gedoeld word.

van HIPPOCRATES, geschreeven heeft, dat deeze kwaal zijn zetel in de zenuwen had; en dat CELSUS en CÆLIUS AURELIANUS de eerste Latijnsche Schrijvers zijn, die er van gewaagd hebben, als van eene, reeds voor hunnen tijd bekende, kwaal (1) en wen de talrijke schriften der Griekfche Geneesheeren, die voor CELSUS geleevt hebben, tot ons gekomen waren, zoude men voorzeker de beschrijving deezer kwaal in dezelven gevonden hebben; daar het niet wel mogelijk is, dat in 500 jaren, die van DEMOCRITUS tot op CELSUS verlopen zijn, geen één Geneesheer er van gesproken zouden hebben (2): wat er ook van zij, aan CÆLIUS hebben wij de eerste beschrijving deezer kwaal te danken (3). Na die tijden heeft men er maar al te veel herhaalde voorbeelden van gehad en die, dagelijks op nieuws voorkomende, de oplettenheid der Geneesheeren aanhoudend hebben bezig gehouden, ten einde den aert en het hulpmiddel deezer verschrikkelijke kwaal te ontdekken. Ik beroepe mij op de lijst der geschriften, aan 't hoofd deezer Verhandeling geplaatst.

§. III.

(1) CELSUS de Medicinâ. Lib. V. C. 27. DUJARDIN Histoire de la Chirurgie. T. I. pag. 386. — CÆLIUS AURELIANUS de Morbis acutis p. 226. Edit. 1722. — LE CLERC. Histoire de la Medicine pag. 461. MEDERER Sijntagma, DECK diss. cit. p. 8. & 9. BOUTEILLE l. c. pag. 150. §. XXIX.

(2) GOULIN Journal de Medicine de Paris A. 1781. T. 55. p. 402.

(3) LISTER l. c. p. 41.

§. III.

Wanneer men alle deeze Schriften doorloopt, zoude men gelooven, dat de ſtoffe geheel uitgeput ware en er in dit veld, het welk zo veele voorname Mannen met hunne oordeelkundige onderzoekingen als geheel doorſnuffeld hebben, niets meer nateleezen ware. — Dan men zoude zich met zodanig een denkbeeld bedriegen. Zonder al te vermeetel te zijn, kan men verzeekeren, dat de arbeid van alle die Schrijvers, wanneer men het grondig onderzoekt en naauwkeurig nagaat, niet anders dan de ſtoffe tot een gebouw verſchaft, het welk men opbouwen kan, wanneer men al, wat er niet mede in verband ſtaat en tot de hoofdzaak niet behoort, heeft afgezonderd.

§. IV.

Men zal van deeze waarheid weldra overtuigd zijn, als men ter loops de voornaamſte gevallen, waar op het leerſtuk der Watervrees thans ſchijnt te rusten, gadeſlaat.

De Dolheid is eene kwaal, die zich van zelfs ontwikkeld; meestal in de Honden en in die dieren, die met hun de meeste overeenkomst hebben, als de Wolf, de Vos enz. en de beet deezer Dieren veroorzaakt gewoonlijk in de gebeetenen dezelfde ziekte.

In welke trap der ziekte is de Beet beſmettelijk? de één antwoord, dat van het eerste tijdſtip af de be-

ſmetting door de beet kan meedegedeeld worden (1): de ander verzekerd, als bewezen, dat geen dol dier ooit de Dolheid heeft medegedeelt, dan wanneer deszelfs kenmerkende toevallen reeds te voorſchijn gekomen zijn met de Watervrees, en niet eerder (2).

De één wil, dat het gif der dolheid niet alle de vogten van het dier, het welk daar mede beſmet is, aanſteekt, maar, dat, alleen het *Speekzel*, ſchadelijk is; en dat men, zonder het minste letzel, het vleesch heeft gegeten en de melk gedronken van gebeeten Dieren, en die zelfs reeds begonnen de Watervrees te krijgen; daar inmiddels anderen het tegendeel verzekeren. Le Roux, een der beste Schrijvers over deeze ſtoffe, ſtelt (l. c. pag. 22.), dat er geene vermenging van het dolmakend gif met de vogten plaats heeft; en, twee Bladzijden verder, legt hij de verſcheidenheid der Waarneemingen uit over de beſmetelijkheid van het Vleesch, zeggende: „ *deeze ſchijnſtrijdige gevallen zijn gemakkelijk te ontvouwen door de onderſcheidene tijdperken der ziekte; de een heeft er van gegeten*, voor *het algemeen bederf, in het eerste tijdperk der Dolheid; de ander, wanneer de Watervrees reeds daar was*" en dezelfde Schrijver zegt, dat het Speekzel alleen giftig word, wanneer de Watervrees zich openbaart; hij verzekerd, dat men nimmer iemand geneezen heeft, die de Watervrees had; en des niettegenſtaande ſtaat hij toe, dat men gezien heeft, dat het Speekzel giftig wierd en dat het in

(1) Fehr. L. c. en de voorige §.
(2) Le Roux L. c. p. 23. Baudot. l. c. p. 94.

in staat wierd om de Dolheid mede te deelen, zonder echter dat het Dier, dat de beet gedaan had, daar door wierd aangetast. (L. c. pag. 23).

Men heeft gezien, dat de beet der Grimmige Dieren de toevallen der Watervrees heeft veroorzaakt, zonder dat die dieren ziek waren; zijn deeze beeten van den zelfden aart, als die der waarlijk dolle dieren en die dus sterven? is de toevallige Watervrees dezelve met de twee voorige? om dit te bepalen, heeft men geene moeite genoeg gedaan.

§. V.

Vraagt men, welke is de aart van het Dolmakend Gif? De Geneesheer Desault antwoord, dat het uit eene oneindige menigte van kleine Wormpjes bestaat; Sauvage zegt, dat het een vlug Zwavelagtig Loogzout is; LeCamus wil, dat het Phosphorisch Zuur is, dat tot den hoogsten trap van zijne werking gekomen is; Col de Villars beweert, dat het in Zuure en Corrosive zouten bestaat, die hunne hoogstschadelijken aart ongevoelig aan onze vogten mededeelen. — de meeste bekennen te regt, dat zij den aart deezes gifs niet kennen.

§. VI.

Op wat wijze werkt dit Gif? Veele meenen, dat het in de wond blijft en alleen door prikkeling op de zenuwen van dat deel werkt; welke prikkeling langzamerhand aan het gantsche zenuwgestel word mededeelt:

An-

Anderen willen, dat dit Gif opgeflurpt en door de ontlastende wegen des lighaams geloost worde, zonder in zommige voorwerpen fchadelijk te zijn: maar, dat het in de meesten, bij wien eenige voorgefchiktheid plaats heeft, langfamerhand één vogt des lighaams bederft en zijne verwoesting aanrigt.

§ VII.

De Ontleding der lijken toont ons wel de Uitwerkfelen deezer ziekte, doch niets aangaande haare Oorzaak.

§. VIII.

Hoe kan men de Dolheid voorkomen? geen oud wijf is er, of zij meent een onfaalbaar Middel te weeten, en het ergfte is, dat alle deeze Middelen de ondervinding ten waarborge hebben; en het is te vergeefs, dat de hedendaagfche Geleerden daar tegen uitvaaren, beweerende, dat men de gevallen verward heeft; want, zo lang men geene klaare tekenen heeft, om derzelver onderfcheid aantetoonen, zal er geen einde aan het onzekere zijn en de voorfchriften zullen altijd meer of min van hun gezag behouden. — Men weet zelfs niet alleen niets zekers omtrent de meenigte der voorgewende Specifique Middelen, maar men twijfelt zelfs aan die Geneesmiddelen, welke de hedendaagfche Geneesheeren het meest geroemd hebben: wat al lof heeft men niet aan de Kwik gegeeven! en echter hebben veele

Geneesheeren dezelve vruchteloos gebezigd; en de gebeetenen zijn met de Watervrees gestorven, terwijl het lighaam bedekt en gewreeven was met de Kwikzalve, en kwijlende, zelfs voor de verschijning van dit schrikbaar toeval. Zie §. CLXXIII.

§. IX.

De meeste Geneesheeren komen daarin overeen, dat zij de Plaatselijke Behandeling als het voornaamste Behoedmiddel beschouwen; om dat de waarheid enkelvoudig en voor allen blijkbaar is, die er hun oog op vestigen willen, terwijl men ook niet weet, wat gewigt men te stellen hebbe in de voorbehoeding der gebeetenen ja zelfs in de genezing der Watervrees door het gebruik der Kwik, zonder agt te slaan op de uitwendige plaatselijke behandeling en op de behandeling van den Heer MATTHIEU.

§. X.

Heeft men immer iemand geneezen, die, na de beet van een dol dier, de Watervrees gekreegen heeft? NUGENT en eenige andere na hem, wende voor, dat zij dit bewerkt hebben. Maar veele Geneesheeren hebben getwijfeld aan het ware kenmerk der ziekte, die zij zeggen geneezen te hebben; en wij zijn in der daad zeer verlegen, wanneer dit toeval zich openbaart; vermits de meeste Middelen tot dus verre meestal, om niet te zeggen, altijd, onvoldoende geweest zijn.

§. XI.

§. XI.

Na dit Tafereel, waarvan men mij niet ten laste zal leggen, het zelve te zeer vergroot te hebben, kan men gemakkelijk zien, hoe veel er nog overig zij, ten einde dit leerſtuk te verklaaren: en dit ſchijnt mij toe het Geleerd Genootſchap te Utrecht te hebben aangeſpoord, om de volgende Prijsvraag voor te ſtellen:

Te bepaalen, welke de Natuur en Uitwerking zij des gifs van Dolle Dieren, en welke de gepastſte en zekerſte Middelen zijn om des zelfs gevolgen voortekomen?

Ik vleye mij geenzints in de beantwoording deezer Vraag, alle de zwaarigheden uit den weg te ruimen, die ik zo even geſchetst heb. —— konde ik zo gelukkig zijn, ſlechts een oogenblik den aandacht mijner beoordeelaers te vestigen, en mogten mijne geringe pogingen niet onnut beſteed zijn!

§. XII.

Om volgens orde de voorgeſtelde Vraag te beantwoorden, zal ik mijne Verhandeling in twee ſtukken verdeelen.

In de eerſte afdeeling zal ik handelen over de Dolheid der Honden en

In de tweede over de Dolheid der Menſchen.

EERSTE AFDEELING.

Van de Dolheid der Honden.

---

§. XIII.

MEN onderscheid de Dolheid in 'Oorspronge
ke, van zelfs voortkomende, en in Gevolgelijke, M
degedeelde, Ingeënte. – Door de Oorsprongeli
van zelfs voortkomende, verstaan wij die Dolhe
dewelke veroorzaakt word door een zamenloop
allerleij oorzaaken, geschikt om dezelve in een D
voort te brengen; en de Beet van dit dol geword
Dier brengt dezelfde kwael in het gebeete Dier voo
dewelke deshalven Mede-gedeelde, Ingeënte D
heid genaamd word.

§. XIV.

Ontstaat de Dolheid in Alle Dieren van zelfs?

De Hond is, het meeste van alle Dieren, daars
blo

blootgesteld, en zij word ook het meest door hunne Beet medegedeeld. LISTER echter (l. c. p. 49.) BADER en CRANZ hebben ongelijk gehad, in navolging van GALENUS, te stellen, dat de Hond het eenigste der Dieren is, dewelke van zelfs Dol worden. Le CAMUS, willende alles met zijn gevoelen doen overeenstemmen, stelt de oorspronglijke Dolheid alleen in den Hond, de Wolf en den Vos; dan hij heeft de Katten ten onregte uitgesloten, die insgelijks van zelfs Dol worden, en deeze Kwaal door hunne Beet ook mededeelen (1). Men heeft gesteld, dat in 't algemeen alle viervoetige Dieren door de oorspronglijke Dolheid konden aangetast worden, zelfs brengt men er voorbeelden van bij in den Aap, het Varken (2), den Os (3), den Muilezel (4), den Ezel (5), het Paerd (6), de Kameel (7). Dan als wij de mogelijkheid hiervan al aanneemen, kunnen wij echter de moeijelijkheid niet ontveinzen, van in ijder geval, zeker te zijn, of niet soms deeze Dieren door

(1) HILDANUS, Cent. I. Obs. 86. MORGAGNI de Sedibus & Caus. Morbor. Epist. 61. §. 15. RAHN, Gazette de Santé. T. I. p. 516. MEZLER, l. c. p. 343.

(2) BARTHOLINUS, histor. Anat. Med. cent. V. hist. 52. PALMARIUS l. c. p. 389.

(3)

(4) HOLLAND diss. cit. p. 6. BAGLIVI opera omnia p. 634. SCHENKIUS. p. 849.

(5) CAELIUS AURELIANUS. l. c. Cap. IX.

(6) SELLE, Medicinische Beitrage. 2ter theil p. 130.

(7) FINKE, l. c. p. 8. §. III.

door een Hond zijn gebeeten geweest; en wij moeten met MONRO aanmerken, dat de Vleescheetende Dieren meer voor de oorſprongelijke Dolheid blootliggen, dan de Kruideetende, uit hoofde der ſcherpheid en voorgeſchiktheid tot de verrotting, die derzelver vogten hebben. (1) En, toeſtemmende, dat de Muilezel, het Paerd enz. van zelfs Dol kunnen worden, blijft het echter niet minder waar, dat de Honden, zo als de ondervinding van alle tijden beweezen heeft, het meeste daar door worden aangetast. —— of de Mensch van zelfs Dol kan worden? zullen wij elders onderzoeken.

§. XV.

Alle Dieren kunnen Dol worden door Mededeeling of Inenting van het Dolmaakend gif, veroorzaakt door de Beet van het Dol Dier, maar zij zijn niet alle even gelijk daar aan blootgeſteld; de Honden zelfs zijn daartoe niet altijd even geſchikt, en dikwerf zijn er veelen, die niet Dol worden, ofſchoon ze gebeten zijn(2). Hier over ook zullen wij nader handelen.

§. XVI.

Men verdeeld de Oorzaaken der Dolheid in de Honden, in Voorbeſchikkende en Aanleidende.

A,) Voor-

(1) Vergleichende Anatomie pag. 22.

(2) FINKE L. c. pag. 13.

A.) Voorbeſchikkende Oorzaken: deze zijn

1.) Gebrek aan Uitwazeming der Huid.

2.) De Droogheid hunner Drekſtoffen.

3.) Het aanweezen van twee kliertjes in de nabijheid van den Endeldarm, geſchikt om eene ſcherpe, ſtinkende ſtoffe van het bloed afteſcheiden, die, ontaart zijnde, zich met de vogten kan vermengen en aan dezelven eene doodelijke ſmetſtoffe mededeelen (1).

4. De Neiging tot Toorn (2).

Onder deeze voorgeſchiktheden ſchijnt mij de laatſte de meeste overweging te verdienen; want de Honden wazemen uit, het geen blijkt, doordien de eene hond den anderen op 't ſpoor volgt, en ten opzigte der Klieren, aan 't einde van den Endeldarm gelegen; deeze ſchijnen voornamentlijk geſchikt te zijn, om dit deel glibberig te houden en tegen de ſcherpheid der drekſtoffen te beveiligen (3) en zij ſchijnen, in den eerſten opſlag, geene voorname rol in deeze ziekte te ſpeelen, vermits andere Dieren, bij welke men dezelve niet vind, echter aan de oorſprongelijke Dolheid onderhevig zijn. Daar het evenwel zeker is, dat de Honden daar door het meest aangetast worden, zoude ik niet gaerne in eene nog zo duistere zaak geheel en al

(1) MORGAGNI, Epiſt. 61. §. 15.

(2) FINKE, l. c. p. 27. §. XIII.

(3) MONRO, Vergleichende Anatomie. p. 7. 15.

al den invloed durven uitsluiten, die dit scherp, stinkend vogt, eenigerwijze ontaartende, soms mogt hebben.

§. XVII.

B.) Aanleidende oorzaken der Dolheid: deeze zijn
1.) De groote hitte des zomers en daardoor veroorzaakte droogheid.
2.) De groote koude. 1 & 2. geval, waarin de Honden van den drank verstoken zijn (1).
3.) Het eeten van krengen der door den blixem gedoode dieren, die veel spoediger verrotten (2).
4.) Verhindering der Paaring. Men verzekerd, dat de Teeven meerder geschiktheid tot de Dolheid hebben, wanneer zij loops zijn (3) en volgens een ander nieuw Schrijver is er eene bijzondere invloed der Teeldeelen op het Speekzel en deszelfs wegen (4).
5.) Frenzel heeft gesteld, dat de Tandpijn in de Honden dikwerf de oorzaak der Dol-

(1) Frank, l. c. p. 310. Layard heeft de Dolheid schielijk door de koude zien geboren worden. l. c.

(2) Frank, ibid. Finke, l. c. p. 20. 21. Haas. diss. cit. p. 30. Bader p. 46.

(3) Wrisberg. l. c. p. 384. §. 9. Finke, p. 18.

(4) Bouteille, l. c. p. 91.

Dolheid is; Dan dit zijn gevoelen is door BADER grondig wederlegt (1).

De zamenloop deezer verschillende omstandigheden kan zonder twijfel veel toebrengen ter ontwikkeling der Dolheid in de Honden; maar zij zijn voorzeker alléén niet voldoende. Men vind op het Eiland Cijprus, te Sijdon en Tripoli, zeer zelden Dolle Honden, waar egter een brandende luchtstreek is; waar geduurende een gedeelte des jaars water ontbreekt, en veele Honden zijn, die, overal heen lopende, leeven van 't geen zij op straat vinden (2). LE COINTRE, die in Egijpte gewoond heeft, verzekerd, dat men in die streek nimmer Honden heeft gevonden die Watervrees hadden en dat men te Aleppo, waar een meenigte Honden van allerley ras, aan zich zelven overgelaten en zonder meesters zijn; waar veele derzelven door gebrek aan water en spijzen, als ook door de hitte der luchtstreek sterven, egter nimmer de Watervrees gezien heeft (3); de Dolheid is ook zeldzaam in koude landen, inmiddels, daar wij bij ons bespeuren, dat de meeste Dolle honden tèn tijde van grote hitte of koude gevonden worden, zo kan men niet ontkennen, dat beide deeze luchtsgesteldheden in onze landstreek het hunne toebrengen ter ontwikkeling der oorzaak, die Dol-

(1) L. c. p. 25, 28.

(2) SAURY, Abhandlung fur practische Aertze C. VII. p. 401.

(3) Journ. de Medicine T. 61. p. 365.

Dolheid te weeg brengt en die ons onbekend is (1) en die meer in de eene dan in de andere plaats voorkomt. Want daar zijn plaatzen, waar de Dolheid zeer gewoon is. In de Westindische Eilanden is de Dolheid, volgens verhael van HILLARY, bijna eene landziekte onder de Honden. De Dolheid was in de jaren 1759, 1760. in Londen besmettelijk uit hoofde der zagte winter en vroegere voortijd, (2) zonder dat men daarvan eene waarschijnlijke reden kan geeven, zo die niet in eene meerdere geneigdheid tot rotting bestaat; het geene egter niet voldoende is.

Het gebrek der Paaring, schijnt ons toe, geen betrekking te hebben op de loslopende honden; want de dagelijksche ondervinding leert ons, dat zij door hun instinct zich van den overvloed van Zaad, dat hen te sterk prikkelt, ontdoen (3).

Men heeft de Dolheid verkeerdelijk aan Wormen in de Honden toegeschreven; men vind allerlei zoort van Wormen in Honden, die niet dol zijn, daar men inmiddels geenen derzelver ontdekt, heeft in Honden, door deeze kwael omgekomen (4).

Dan de zamenloop der omstandigheden, die ons zeer gewigtig toeschijnt, is het gebrek der Paaring,

(1) Conf. FRANK. l. c. p. 312.

(2) LAIJARD l. c.

(3) FINKE, l. c. p. 25.

(4) VAN SWIETEN, §. 1134. MORGAGNI, Epist. VIII. §. 33. PORTUGAL, l. c.

ting; ongeschikt voedzel; blootstelling der Honden aan de onregelmatigheid der luchtsgesteldheid; het veelvuldig gram worden, dat men meenigmaal ziet in de vastliggende Wachthonden. — Deeze zamenloop schijnt ons toe het meest geschikt, om die uitwerkselen bij hun voor te brengen, waar door een of ander vogt ontaart, dat onder het Speekzel komende, het Dolmakend Gif uitmaakt.

§. XVIII.

Na de Voortbrengende Oorzaken der Dolheid opgegeven te hebben, zouden wij nu moeten zoeken, den Aart en Natuur van het Gif te bepalen en uit welk vogt hetzelve bestaat.

Dan hier over zullen wij in het vervolg nader handelen, voor tegenswoordig alleen aanmerkende, dat het Dolmakend Gif gevonden word in de Zever van het dol Dier, het welk in het gezonde Dier, doorgaans door middel van een Wond, werd overgebragt, die de eerste, door zijne beet, den anderen heeft toegebragt. Wij zullen nu overgaan tot de Kenmerken en Tekenen der Dolheid in de Honden.

§. XIX.

Het is in de daad eene zaak van de uiterste aangelegenheid, wanneer iemand het ongeluk heeft gehad gebeten te zijn, op het naauwkeurigste te bepalen, of de Hond waarlijk Dol is dan niet?

De dwaling in beide gevallen, is voorwaar zeer gevaarlijk; ſtelt men zonder eenigen grond, dat de Hond Dol is, dan doet men den gebetenen uitermate ontſtellen en daar uit kunnen de droevigſte gevolgen voortvloeijen; ook ſtelt men hem bloot aan 't gebruik van min of meer pijnlijke en altoos ſchalijke Hulpmiddelen, in een tijd, dat ze niet nodig zijn. —— Aan den anderen kant, wen men te ligtvaardig meent, dat de Hond *niet* dol is, dan ſtelt men den Lijder bloot voor eene dodelijke ziekte, die men dikwerf zoude hebben kunnen voorkomen, indien de gepaste Hulpmiddelen in tijds waren aangewend. De voorbeelden van ſlagtoffers dezer valſche zekerheid zijn te veelvuldig, dan dat ik nodig oordeele, ſlechts één derzelven aantehaalen.

§. XX.

De Dolheid der Honden heeft drie Tijdperken of Trappen.

Eerste tijdperk. De Hond verliest zijne tierigheid; word droefgeestig; zoekt de eenzaamheid; heeft geen trek tot eeten of wel hij ruikt er eens aan, zonder het aanteraken; hij blijft eene geruime tijd zonder drinken; hij gehoorzaamt *nog* aan de ſtem van zijn Meester; hij herkent hem; hij geeft hem nog bewijzen van vriendſchap; laat zich door hem aanraken en ſtreelen en zelfs op den arm neemen; hij toont Hem genegenheid om met Hem op de jagt te gaan of het vee te volgen; dan hij doet dit

dit alles kwaadschiks en met eene gedwongen houding. Als men hem tergt, dan bijt hij: hij word over 't algemeen veel stiller, dan toen hij gezond was; hij verbergt zich in eene donkere plaats, zonder te slapen, en, wanneer iemand hem roept, om hem uit zijn nest te doen komen, laat hij de tanden zien, zonder te baffen; offchoon hij te voren veel van die persoon had gehouden. —— Hij laat de staart en ooren hangen en valt op alles aan, dat men hem voorsteld (1).

§. XXI.

Dusdanige zijn de Toevallen in het eerste Tijdperk deezer ziekte; maar het scheelt veel, dat deeze de Dolheid volstrekt en met uitsluiting van andere ongemakken aanwijzen. Deeze zijn, om zo te zeggen, aan alle ziekten der Honden gemeen. Een Hond, die enkel een Colijck heeft, kan alle die toevallen hebben, daarom zegt Mederer te regt: „ hoe veel „ ook deeze tekenen in getal zijn, kan nogthans geen „ mensch verzekeren, dat de Hond dol is (2). en wij voegen er bij, dat men nog minder in staat is, om te zeggen, dat de Hond *niet* dol is. En het slimste is, dat de beet reeds in dit Tijdperk besmettelijk is

(1) *Frankfurt* Beitrage zur ausarbeitung nützlicher künste, &c. IX. st. 1780.

Frank, L. c. Nicolai Pathologie T. VI. §. 398. Metzler, p. 9. Haas Diss. cit. p. 45. Fehr. l. c. §. 79.

(2) Syntagma, p. 17.

is (1). En de Meesters der Honden zijn, in deeze omstandigheden, het meest voor het gevaar bloot gesteld, want zij willen nimmer geloven, dat hunne Hond dol is, zo als BOERHAVE reeds opgemerkt heeft.

Eene Teef bewees in dit eerste Tijdperk aan haar Meester ende aan de buuren vriendschap, met de levendigste blijken van vreugde; speelde zelfs eenigen tijd met andere Honden; dronk en at, offschoon zij kort te voren gebeten had en daarna nog verscheiden menschen heeft gebeten, waar van zommigen met de Watervrees stierven (2). De Hond, die het Kind beet, waar van RAYMOND de Waarneming heeft in het licht gegeven, dronk en at daarna, en des niet tegenstaande stierf het Kind na verloop van twee maanden met de toevallen der Dolheid (3). Om ons ten deezen opzichte uit de onzekerheid te redden, moet men, zo dra men dergelijke Tekenen in een Hond bespeurt, hem naauwkeu-

(1) FRANK. l. c. HARRER, l. c. FEHR. p. 70. DUBOUEIX, verzekerd, dat de Dolle Honden niet altijd de Watervrees hebben; Hij heeft er gezien, die zonder moeite dronken en zelfs rijkelijk. Histoire de la Societé Roy, als de Medicine, An. 1783. 2e. partie p. 109.

(2) GUILLEMEAU, Journal de Medicine, T. XXXIX. p. 216.

(3) Memoires de la Societe Royale de Med. 1777. 1778, p. 489. BATHIE heeft een gelijkzoortig geval. Medical and Philosophical Commentaries vol. III. 3 part. p. 290.

keurig opſluiten, voor dat hij gebeten heeft, hem met voorzigtigheid eeten en drinken geven en den uitſlag van zijne ziekte afwagten.

§. XXII.

Uit het geen wij over de Toevallen, in dit eerſte Tijdperk, gezegt hebben, kan men ligtelijk bevatten, hoe weinig de proef der Jagers om 't lijf hebbe, die men echter voor een vast teken van den gezonden ſtaat der Honden houd. — De Perſoon namentlijk, die met den Hond gewoon is te jagen, of met hem het vee te wijden, moet zich kleeden als of hij ter jagt wilde gaan of het vee hoeden en den Hond roepen; als nu de Hond gehoorzaamt, dan is 't een teken dat hij *niet* Dol is, en zo omgekeerd. De Hond van den ongelukkigen Hoogleeraar VAN MUNSTER ſtond deeze proef door na zijn Meester gebeeten te hebben, die hem voor niet dol hield, de wond verzuimde en na verloop van 15 Maanden met de Watervrees ſtierf (1) zo men FEHR geloven mag.

§. XXIII.

TWEEDE TRAP OF TIJDPERK. De Toevallen van het eerſte Tijdperk neemen ſpoedig toe; de Hond hoort niet meer naar de ſtem van die hem roept; hij word droeviger; zijn oogen zijn doffer; hij ſchuuwt

(1) FEHR. l. c. §. 9.

ſchuuwt alle Menſchen; hij word door den dorst magtig gekweld; laat de tong uit den bek hangen en ſchrikt om te drinken; hij duld geen Mensch bij zich; hij baft zeer zelden, en wanneer hij dit doet, is het ſlechts een hees geluid; hij kaauwt aanhoudend; een dikke, ſchuimende ſlijm loopt geſtadig uit zijn openhangende bek, en hij bijt al wat hem nadert. —— Eindelijk word het beest weldra dol; hij maakt zich wech; vlugt uit het huis zijns Meesters en valt al aan, wat hem ontmoet. —— In den beginne loopt hij langzaam; dan, naar mate de ziekte toeneemt, loopt hij harder; hij heeft 't hoofd en ooren hangende en de ſtaart tusſchen de beenen; hij loopt ongeregeld; dan loopt hij een tijd lang regt uit; en eensklaps wend hij zich om, en keert te rug langs denzelfden weg, of in eene andere richting, zo ſchielijk hij maar lopen kan; op 't gezicht van water of blinkende lighamen wijkt hij met angst.

§. XXIV.

Derde trap of tijdperk. In den laatſten of hoogſten Trap der Dolheid worden de oogen rood, glinsterende; nu eens ſtaan ze wild, dan wederom draaijen ze op eene ontzettende wijze in hunne holten; de tong is loodkleurig, zwart, uit den bek hangende en de ſchuim vermeerderd; hij hapt aanhoudend rondom zich en bijt al wat hem voorkomt. De gezonde Honden vlugten op zijn gezicht, of, zo zij reeds te digt zijn, om te kunnen ontkomen,

ko-

komen zij vreesagtig bij hem nader, en zoeken, om zo te spreeken, door hunne nederigheid zich aan zijne beet te onttrekken (1). Eindelijk word het Dier van tijd tot tijd zwakker; het loopt langzaamer, sleepende, waggelende; de traanen loopen hem in groote menigte uit de Oogen; de hairen rijzen hem te berge en zijn voorkomen is afschuwelijk en ontzettend, Abel heeft dit in zijn Plaat zeer wel uitgedrukt. De zwakheid toeneemende, valt hij dikwijls; staat met moeite weêr op, zijne ademhaling word moeijelijk; ten laatsten eindigt dit schouwspel met Stuiptrekkingen, waar onder het Dier bezwijkt (2). In dit laatste Tijdperk is de beet het gevaarlijkst (3).

§. XXV.

Dusdanig is 't met de Dolheid der Honden in de meeste gevallen gelegen; dan men vind een oneindig groot verschil in de Toevallen; het welk aanleiding heeft gegeven tot onderscheiding van zo veele zoorten, en men behoeft zich, in de daad, niet te verwonderen, dat, naar mate der lighaamsgesteldheid van den Hond, (die voorzeker in deeze Dieren niet altijd dezelfde is) de Toevallen deezer ziek-

(1) Avicenna. lib. IV. le Roux. p. 84. &c. Bagher zegt, dat het niet zeker is, dat alle Honden den Dollen ontvlieden (Journal de Med. T. 65. p. 199.) Echter kan men verzekeren, dat dit meestal plaats heeft.

(2) Zie de in §. XX. Not. 2 aangehaalde Schrijvers.

(3) Lieutaud Synopsis, p. 320. en alle Schrijvers.

ziekte eenigzints verſchillen. Het gif der Kinderpokjes is ontegenzeggelijk, van een bijzonderen aart, en welk eene verſcheidenheid beſpeurt men echter niet in den loop deezer ziekte, na de onderſcheidene geſteldheid des lijders? De Schrijver van het Articul *Hondsdolheid* in de Encijclopedie onderſcheid 6 zoorten.

1. *De ſtille Dolheid;* In deeze ſterven de Honden met de Toevallen van het eerſte Tijdperk, en men vind ze dood in eene donkere hoek, daar zij zich verſcholen hadden.

2.) *De vallende Dolheid;* waar in het Dier zich op zijne vier pooten niet kan ſtaande houden en gedurig ſtruikelt.

3.) *De verzwakkende Dolheid;* die alleen oude Honden aandoet, bij wien de weeke Zijden des Onderbuiks te zamen getrokken zijn en aanhoudend kloppen

4.) *De Rheumaticke Dolheid;* In deeze zoort is het Hoofd gezwollen en de Oogen zodanig opgezet, dat zij uit de oogholten uitpuilen.

5.) *De loopende Dolheid;* De ſtaart deezer Honden ſleept als die der Vosſen en, men zegt, dat zij niet dan Dieren van hun Ras bijten, zonder den Mensch of andere Dieren aan te doen.

6.) *De woelende Dolheid;* Deeze Honden houden de ſtaart naar boven en in de lugt; vallen alle Dieren zonder onderſcheid aan; hunne bek is zwart en met weinig ſchuim bezet.

§. XXVI.

§. XXVI.

Het heeft onzes 'eragtens geen nut, zo veele zoorten te onderscheiden; wij hebben de verscheidenheid slechts daarom opgegeven, op dat men zoude opmerken, dat het uiterlijk voorkomen van een dollen Hond niet zo evengelijk is, als men zich somwijlen voorsteld. Echter meinen wij twee zoorten van Dolheid in de Honden te moeten onderscheiden.

1.) *De gewoone Dolheid;* die wij (§. XX. ende volg.) beschreven hebben, en waar van de, in §. XXV. opgenoemde vijf zoorten, slechts onderscheiden Toevallen zijn.

2.) *De woedende Dolheid;* in deeze is de Dolheid ten hoogsten trap geklommen; en heeft plaats in een sterk, kloek Dier, wiens aanzien in de daad schrikbaar is. Men vind bij deeze Dieren geenzints dat droevig voorkomen, gekenmerkd door het hangen van het hoofd, de staart tusschen de beenen en waggelende tred; alles toont in hun aan het kenmerk van eene zeer groote verhitting, van eene allersterkste prikkeling; van deeze is het, dat men te regt zeggen kan, dat zij Dol zijn. Zij hebben geen vrees voor het Water, of hunne woede, om de voorwerpen, die aan de overzijde van eene rivier zijn, aan te tasten, doet hun de vrees tegen het Water overwinnen; zij werpen zich in het water; zwemmen naar de overzijde en daar vernielen en verscheuren zij al, wat hun ontmoet. Deeze zoort van Dolheid bespeurt men het meest in de Wolven, die van een woester gestel zijn, dan de Honden. — Dar-

LUC zegt, dat de Dolheid de Wolven bijna eveneens aantast als de Honden. Zij hebben egter geen afkeer van eeten; zij zwemmen over de rivieren, zonder eenige vrees voor het Water. De Wolf, die zo veele Menschen te *Meijne* in 't jaar 1718. beet, wierd des ogtends gevonden, bezig met een grooten Herders-hond te verscheuren. En die, welke zo veel verwoesting te *Cagolin* aanregte, vrat op zijn gemak eene Geit op, toen hij gedood wierd (1). De Honden zijn voorwaar van dit zoort niet vrij; men heeft een Hond gezien, die eene rivier van 50 pasfen breedte overzwom, en ongelukkig een Meisje beet, die den 46sten dag daarna met de Watervrees stierf (2).

§. XXVII.

Wij hebben in de vorige §. de Kenmerken opgegeven, waar aan men een dollen Hond kan kennen, en de drie voornaamste, dewelke zamengepaart gaande, de zekerheid der Dolheid uitmaken, zijn, de Kwijling, de Afkeer van voedzel en de Watervrees. Wij hebben gezien, dat deeze drie Toevallen niet dan in het tweede en derde Tijdperk der ziekte plaats vonden, en zelfs, dat de Watervrees somwijlen niet bespeurd wierd, daar de Dieren het water overzwommen, en dat de Watervrees, die geduurende de ziekte in de Honden dadelijk plaats had,

(1) Journ. de Med. T. IV. p. 274.

(2) UNGNAD, L. c. p. 46.

had, op het einde derzelve ophield en dat zij nog voor hunnen dood dronken, zo dat men op dit Toeval alleen niet zeker kan zijn in de bepaling, of het dier Dol is, maar men moet zeer naauwkeurig alle omſtandigheden nagaan, om van de zekerheid overtuigd te zijn.

En het geen de moeijelijkheid in het onderſcheiden der Dolheid voor het Gemeen, dat zich menigmaal met de behandeling deezer ziekte bemoeit, vermeerdert, is, dat de Honden in zeer veele omſtandigheden komen, waar in men hen min of meer verdenkt; zij bijten, zonder echter Dol te zijn, en zo men meint, dat zij Dol zijn, kunnen er min of meer ſchadelijke uitwerkingen uit voortſpruiten door de vrees, die men den lijder inboezemt. Er ligt ten uiterſten veel aan gelegen, dat men deeze gevallen wel onderſcheide. Want

1.) De Honden, die hun Meester verloren hebben; die geduurende den geheelen nagt buiten het huis gebleven zijn; die gekwetst, geſlagen, of getergd zijn en vooral de Teeven, wien men haare jongen heeft ontnomen, liggen bloot voor eene ziekte, die haar woedend maakt; en haar tot bijten van Menſchen, maar vooral van kleine Kinderen en Dieren, aanzet. In deeze ziekte ſtaan haar ſoms de hairen te berge; de oogen tintelen; zij loopen en bijten al wat hun voorkomt, of te minsten zij ſchijnen vertooning te maken en lust te hebben tot bijten; maar zij zijn niet altijd afkeerig van het eeten, dat men haar voorzet, ook worden zij niet ver-

verwoed op 't gezicht van vogt; zij drinken zelfs en kwijlen niet (1).

2.) Een Hond, die zich met eene loopsche Teef te veel vermoeid heeft, geeft schuim op, hij waggelt op zijne pooten en ligt op den grond; wanneer iemand hem vervolgt, bijt hij, en is echter niet Dol. (2)

3.) De jonge Honden hebben ten tijde der uitbotting der Tanden een grooten bijtens lust, vallen dikwerf op het gevogelte aan, scheuren de klederen, zomwerf kwetsen zij de kinderen ligtelijk, en zijn nogthans niet Dol. (3) Oude Honden, die Tandpijn hebben, doen het zelfde (4).

4.) Zomwijlen zoeken de Vleesch - eetende Dieren, door den honger gedrongen, buit te maken en vallen op zommige persoonen aan, om hen te bijten, zonder dat ze echter Dol zijn. Men kent het geval uit den bedaarden en als het ware, wel bedagten gang van het Dier, het welk men zomwijlen zich ergens ziet verbergen, om een gunstig oogenblik af te wagten (5).

5.) Voor de uitbotting der Vlecht in de Honden, neemt

(1) Colombier, l. c. p. 186. Baudot. l. c. p. 96.

(2) Baudot. ibid: Bacher Journ. de Med. T. 65. p. 196. Bader. p. 57.

(3) Baudot, l. c.

(4) Bader, l. c. p. 26.

(5) Hist. de la Societé Roy. de Med. 1783. 2e. partie. p. 113.

neemt men veele verfchijnzelen waar, waar door men ze als Dol befchouwt en dood flaat, alhoewel zij 't niet zijn. Deeze Dieren dragen in de daad den ftaart tusfchen de beenen; zij hebben Zever aan den bek; baffen niet; bijten ieder een, zelfs hun Meester; hebben geen eetlust; fchijnen blind te zijn, en loopen tegen alles aan, wat voor hun is; *Maar zij hebben geen Watervrees, zelfs drinken zij meer in dit tijdperk der ziekte; en hunne beet veroorzaakt nimmer de Watervrees. Het zelfde heeft bij de Wolven en de Vosfen plaats* (1).

Alle deeze Honden zijn niet dol; echter moet men zich wel wagten, van daarop niet al te zeker te gaan. Hunne beet is er niet min aan onderhevig, om zeer zware toevallen te veroorzaken, en om alle dwaling voortekomen, moest men in alle gevallen, wanneer een Hond iemand gebeten heeft, dien Hond opfluiten, om hem wel in agt te neemen. Is hij in 't eerfte tijdperk der Dolheid, dan zullen de anderen wel draa volgen, en hij zal fpoedig fterven, met duidelijke kenmerken der Dolheid; zo men in tegendeel na eenige dagen bemerkt, dat hij gezond is, dan zal men uit alle onzekerheid gered zijn. Dan men moet hierin ten uiterften naauwkeurig te werk gaan. COLOMBIER fchijnt al te ftellig te handelen, als hij zegt: „ wanneer een verdagte „ Hond, na dat hij gebeten heeft, opgefloten zijnde, „ zonder afkeer eet en drinkt en niet woedend word

op

(1) *De la* FONTAINE, Chir. Med. Abhandlungen, 1792. p. 23.

„ op 't gezicht van vogt, dan is men zeker, dat hij „ niet dol is". (l. c. p. 187.) Als men deeze verklaring naar de letter volgt, zoude men zich kunnen bedriegen, nademaal wij zo even gezien hebben, dat veele Honden in het eerste Tijdperk der ziekte gedronken hebben, na giftige beeten te hebben toegebragt; en dat men voorbeelden in Honden gehad heeft, die gestorven zijn, kort na dat zij gedronken hadden: en, wanneer men zich vergenoegde, aan den Hond, die gebeten heeft, drinken of eeten voort te zetten, en besloot dat hij niet dol is, vermits hij gegeten en gedronken heeft, en hem dus liet lopen, zoude men verkeerd doen, en men zoude zich laten wegsleepen, door eene allerongelukkigste meening, dat de Hond niet dol is, die het waarlijk konde zijn. Daarom rade ik, deeze Honden ten minste 4 of 5 dagen op te sluiten, binnen welken tijd zij zullen sterven, als zij waarlijk dol zijn, of te minste zullen als dan de tekenen zo klaarblijkelijk zijn, dat men er niet aan twijfelen kan.

Het is van het grootste aanbelang, de gevallen wel te onderscheiden, daar het getal der door de ware Dolheid aangetaste Honden niet zo aanmerkelijk is, als men wel meent, en ik kan dit Articul niet gepaster eindigen, dan met de eigen woorden van Salva: „ Er zijn weinig plaatsen, zegt deeze Artz, „ waar meer Honden voor dol gehouden worden dan „ te *Sisteron*, en zedert 26 jaren, dat ik de Genees- „ kunde oeffene, ben ik in het geval geweest van „ veele personen te behandelen, die door Honden ge- „ beten waren; dan ik heb slechts éénmaal de zekere

„ proef

„ proef gehad, dat het dier, 't welk de beet had toe„ gebragt, dadelijk dol was". (1) *Die wuthenden Hunde sind werklich nicht so haufig als man denkt: manches arme Thier kömmt unschuldiger weise in verdacht* (2).

§. XXVIII.

Beeten van grimmige Dieren.

Wij hebben in §. XX. en de volg. de Tekenen der Dolheid in de Honden opgegeven, en gezegt, dat de beet van zo een Dier dezelfde ziekte in een ander voortbrengt. §. XXVII. hebben wij den onderscheiden toestand der Honden voorgesteld, waarin de Dieren meer of min tot bijten genegen zijn, zonder echter waarlijk dol te zijn, en waar hunne beet, offchoon soms door Toevallen gevolgd, echter de Dolheid niet veroorzaakt: Nu moeten wij nog in deeze §. de beet onderzoeken, die toegebragt word door een Grimmig Dier, dat zich zelve of een ander bijt; en zien, wat Wij uit egte gevallen, ten deezen opzigte, leeren —— Men heeft hier van voorbeelden zo wel in den Mensch als in de Dieren.

(1) Memoires de la Societé Royal. de Medic. 1783. 2e. partie. p. 225.

(2) Tode, Medicinifche Chirurg. Bibliothek, I. B. §. ft. p. 176

§. XXIX.

1.) VOORBEELDEN IN DEN MENSCH.

A.) *Waarneemingen van Menschen, die in hunne woede zich zelven, met dodelijke gevolgen, gebeten hebben.*

a.) Een jonge Italiaan, zich in eene toornige buij niet kunnende wreeken van, die hem beledigd had, beet zich in den vinger, en ſtierf met de Watervrees binnen vierentwintig uuren, (even of hij door een dollen Hond ware gebeten geweest,) na vooraf eene groote hoeveelheid van groene Gal gebraakt te hebben. (1)

b.) Een man, wanhopig dat hij alles met het ſpel verloren had, beet zich in de vuist en ſtierf met de Watervrees (2).

c.) Een, die verliefd was, beet zich uit ſpijt in den vinger, en ſtierf korten tijd daar na met de Watervrees (3).

B.) *Waarneemingen van Menſchen, die anderen gebeten hebben.*

1.) *Met dodelijke gevolgen.*

a.)

(1) Bij van Swieten §. 1130. Weickard Philoſ. Arzt. 4. ſt. p. 186.

(2) Philoſophical Tranſactions.

(3) Gallet, Hiſt. de la Sociéte. Royale de Médicine 1783. 2e. partie p. 59.

a.) MALPIGHI verhaalt van zijne Moeder, dat zij de Watervrees kreeg, na door haare Dogter gebeten te zijn.

b.) Een man beet in zijn toorn een ander, die de Watervrees kreeg en ſtierf (1).

c.) Een dief beet den gerechtsdienaar, die hem wilde grijpen, in den duim: deeze voelde op 't oogenblik, dat hij gebeten wierd, eene ſchrikkelijke pijn door geheel den arm en kreeg zwaare Toevallen, echter zonder Watervrees en ſtierf den 10den dag daarna (2).

d.) Eene Vrouw beet in haare woede een Soldaat in den vinger; Hij ſtierf den 14den dag, door zware kramptrekkingen (3).

e.) MANGET en ZWINGER hebben ons verſcheide dergelijke Waarneemingen nagelaten (4).

2.) *Met Zware, evenwel niet Doodelijke gevolgen.*

a.) Een Moordenaar, zich willende verzekeren, of de geen, dien hij vermoord had, waarlijk dood was, beet hem in den vinger, en ging weg; vermits deeze geen tekenen

(1) POUTEAU l. c.

(2) J. VAN MEEKEREN, Obſ. Med. Chirurg. p. 320.

(3) Selecta Medica Francofurtenſia, T. II. p. 147.

(4) Verg. ANDRY, Memoires de 1778. p. 460. FRANK. l. c. p. 277. SCURIG. Sialographie. Cap. V. FINKE l. c. p. p.

nen van eenig gevoel betoonde. De vermoorde kwam wederom bij, en werd verbonden; het Koud Vuur ontdekte zich in den gebeten vinger, die afgezet wierd, dan, alvorens hij volkomen genezen was, kreeg hij ten minste twintig verzweeringen boven op de hand, de eene na de andere, die met veel moeite tot sluiten gebragt wierden, doch eindelijk geheeld zijn (1).

b.) Een kleine Jongen, onderhevig aan Vallende Ziekte, beet een zijner medemakkers in den vinger; deeze kreeg 4 uuren daarna Stuiptrekkingen en genas door Bezoardica (2).

c.) Een Soldaat werd door een zijner spitsbroeders in den Ringvinger (*Digitus annularis*) gebeten; de wond scheen in de vier eerste dagen van weinig belang te zijn; dan daarna openbaarden zich Toevallen, die, door eene oordeelkundige behandeling, overwonnen wierden (3).

3. *Zonder Zware toevallen.*

a.) Een man te huis komende, betrapte zijne Vrouw met een huisvriend op heeter daad; om den laatsten deeze slegte daad te doen ge-

(1) Klein, Nova Acta Physico Medica. A. n. c. T. I. p. 85.

(2) Fick, Commerc. Literar. Noricum, 1731. 4 st. p. 29.

(3) Waton, Journal de Medicine, 1790. T. 84. p. 65.

geheugen, beet hij hem een ſtuk uit den wang, waar van deeze echter ſpoedig genas (1).

b.) Men heeft gezien, dat twee Mans, wien door anderen in twist de ooren, met de tanden, waren afgeſcheurd, zonder het minſte toeval genezen zijn (2).

c.) GARENGEOT heeft ons eene Waarneeming nagelaten van een afgebeten Neus, die goed genezen is geworden: — ook leest men bij RIEDLIN verſcheiden Waarneemingen van beeten, door den eenen Mensch aan den anderen toegebragt, die niets bijzonders hebben gehad (3).

§. XXX.

II. VOORBEELDEN IN VIERVOETIGE DIEREN.

1.) *In Honden.*

a.) Een Reu, die eene loopſche Teef naliep, beet een anderen Hond, dewelke een maand daarna dol wierd en ſtierf (4).

b.) Een Jongman, willende de Paaring van een Hond

(1) FELIX PLATERUS Obſerv. Med. p. 694.

(2) Ibidem.

(3) Obſerv. Med. Cent. III. obſ. IX. p. 279.

(4) RÉVEILLON, Hiſt. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e. partie p. 17.

Hond ſtooren, werd er van gebeten en ſtierf kort daarop met de Watervrees (5).

c.) De Perſoon van de eerſte Waarneeming van Lister ſtierf met de Watervrees, en ſcheen ſlechts gebeten van een Hond, die boos was, want de Hond was fris en gezond, toen de gebete Perſoon overleed; Lister eindigt zijn verhaal dus: *Ipſe canis vivus & ſanus eſſe videbatur, quo tempore homo mortuus eſt* (2).

d) Een Jongen wierd door een grimmigen Hond ligtelijk gebeten aan de bil, en wierd zes weeken daarna Dol. De geſchiktſte Geneesmiddelen deeden de aanvallen verdwijnen, dan hij ſtorte van tijd tot tijd weder in, en kreeg nimmer zijne vorige gezondheid weder (3).

e.) Een Rechtsgeleerde ſpeelde met een Hond, die zich kwaad maakte en hem in de hand beet; weldra kreeg hij zware toevallen op de Zenuwen, die echter door eenige giften van *Sal volatile Viperarum* overwonnen wierden (4).

f.) Eene Vrouw van 65 jaren wierd door een grimmigen Hond in het voorſte en onderſte

(1) Linguet, Journ. Politique. Novembre, 1775.

(2) L. c. p. 46. Philoſophiſche Transaction, Auſzug von Leske, T. I. p. 308.

(3) Selle, Medicin. Beitrage 3er. theil. p. 116.

(4) Albrecht, bij Haller, Diſſ. Cit. p. 13.

ſte gedeelte van het been gebeten, de tand van dit Dier was tot op het been toe doorgedrongen. Kort hier op volgde eene zwelling met ontſteeking, die de verſterving dreigde, doch door gepaste middelen werd deeze Vrouw hier van genezen (1).

g.) Een jong Meisje wierd door een grimmigen Hond in 't aangezicht gebeten, die haare onderlip in twee ſcheurde. PORMANN, verbond de Lijderesſe, die na verloop van vier weken volkomen herſtelde (2).

2. *Voorbeelden in Katten.*

a.) LANZONI heeft, na de beet van een Kater in de rechter hand, de Geelzucht zien ontſtaan; de hand zwol uitermate op en de Geelzugt duurde 40 dagen (3).

b.) Een Kat, haare Jongen willende beſchutten tegen de aanvallen van een Hond, die haar nest naderde, wierp zich bij ongeluk tusſchen de beenen van den Meester deezer Hond, en beet hem in het been. Drie dagen na de beet, kreeg hij zeer zware Zenuw-toevallen, vergezeld van eene bijzondere aandoening, die zich van de wond tot onder het Hart uitſtrekte; deeze Toevallen bedaarden door Bloedzuigers aan de wond

(1) HALLER, Diſſ. Cit p. 1.

(2) Wundarzney, I. Theil. p 69.

(3) Bij UNZER der Arzt II. Theil p. 298.

wond te leggen, en door Zweetdrijvende middelen en de Lijder herstelde. Hij heeft echter hier uit overgehouden, dat hij gedurende eenige jaren, alle maanden, bij volle Maan, een aanval bespeurde, bestaande in een gevoel van pijn, die zich van de plaats der beet tot onder het Hart uitstrekte, en benaauwdheden veroorzaakte &c. (1).

3. *Voorbeelden in de Wolf, de Leeuw enz.*

a.) Bauhini hield de beet der Wolven, die niet Dol waren, voor vergiftig (2).

b.) Paré heeft een jong Meisje genezen van verscheiden zeer zware wonden in het aangezicht, die Haar waren toegebragt door een Leeuw in de Menagerie des Konings; Hij behandelde de wond als eene vergiftige (3).

Wij gaan stilzwijgende de Beeten der Aapen, Paarden en Varkens voorbij, die menigmaal Zenuw-toevallen van meerder of minder aanbelang hebben veroorzaakt; als ook Ontstekingen, die zomwerf tot Versterving overgingen.

(1) Morgagni, de Sed. & Caus. Morb. Epist. 61. §. 14.

(2) Bij Schenkius, p. 846.

(3) Libr. IX Cap. 15. Bij Schenkius, p. 845.

§. XXXI.

§. XXXI.

III. VOORBEELDEN IN VOGELEN.

a.) Een Vrouw willende twee Kampvechtende Haanen fcheiden, wierd door eene derzelven gebeten en ftierf met de Watervrees (1).

b.) Een Endvogel, door een Jongman van 19 jaren, in zijne minnekoferijen geftoord, pikte hem met zijn bek in de bovenlip, zonder hem echter een wond toe te brengen; het aangezicht, de keel en armen zwollen uitermaten op, en hij ftierf er van (2).

IV. VOORBEELDEN IN VISSCHEN.

Ik fpreeke hier niet van Stuipagtige, zwaare en doodelijke Toevallen, die men zomtijds door het fteeken van Vischgraten heeft waargenomen, maar van Wonden, met hunne Tanden toegebragt. SCHULTEN heeft een Jongeling van 18 jaren in de hevigfte Stuiptrekkingen zien fterven, als een gevolg van eene ligte wond, door den tand van een Visch in den Vinger toegebragt (3).

(1) MEICKARD, Philofophifcher Arzt, IV. ft. p. 186.
(2) LE CAT, Journ. de Med. 1755. T. II. p. 94.
(3) Zie zijne Verh. de Cautelis quibusdam in Chirurgiâ obfervandis. Traj. ad Rhen. 1719. p. 9.

§. XXXII.

De (§. XXVIII. en volg.) aangehaalde gevallen toonen aan, dat de beet der Dieren, die niet dol zijn, echter daarom, in zommige omſtandigheden, niet min gevaarlijk zijn, als die der Honden, die in eene der in §. XXVII. opgegeven omſtandigheden verkeeren: maar zal men met reden vragen, moet men alle deeze gevallen tot de Dolheid brengen, of moet men alle deeze Wonden als Vergiftige beſchouwen? Dan alvorens hierop bepaaldelijk te antwoorden, zullen wij aanmerken, dat alle de opgegeven Toevallen niet dan aan de volgende oorzaken kunnen werden toegekend.

1.) Aan de aandoening van 't Zenuwgeſtel, veroorzaakt door de ſcheuring of door de geweldige kneuzing door den tand van het Dier (zie §. XXIX. B. 1°. c. d. 2°. b. — §. XXX. 1°. e. f. 2°. a. b., §. XXXI. b. (1).

2.) In zommige Waarneemingen is het twijfelagtig, of de beet oorzaak tot de Toevallen gegeven heeft; vermits de toeſtand der perſonen op zig zelven beſchouwt d. i., de heftige kwaadaartigheid, waardoor zij overmeesterd waaren, dikwerf alleen genoeg voldoende geweest is, om de Toevallen der Watervrees voorttebrengen, zo als men §. XLVI. q. zien kan en 't is onmogelijk te bepalen of de perſonen (§. XXIX. A. a. b. c.) niet Dol zouden

(1) Morgagni heeft deeze waarheid wel ingezien, de Sed. & Cauſ. Morb. Epiſt. 64. §. 45.

den geworden zijn, al waren zij niet gebeten geweest.

3.) Of wel de wonden zijn in zodanige omstandigheden toegebragt, die de voortbrenging van de Regt-stijvigheid of Tetanus begunstigen.

4.) Of eindelijk; het boos geworden Dier heeft niet slechts eene pijnlijke wond toegebragt, maar daar in zelfs een gedeelte van de Zever of giftige en scherpe Kwijl gebragt, die gelegenheid gegeven hebben tot schrikbare Toevallen, die men zomwijlen heeft waargenomen. Ik geloove, dat de 1e. en 3e. Oorzaken meestentijds zamenlopen tot verzwaring der gevolgen van deeze ongelukkige beeten; dan ik ben echter van mening, dat men de laatste altijd meer of min in agt moet neemen; te weten het kwaadaartig Speekzel; wel te verstaan, dat; naar mate van den trap van grimmigheid en de gesteldheid van het bijtend Dier; naar mate der aandoenlijkheid van de gebetenen; naar mate van den aart de, wond zelve; die naar dat ze grooter of kleinder is; na dat ze meer of min bloed; na dat ze meer of min ettert, dit kwaadaartig Speekzel min of meer zware Toevallen kan veroorzaken. Aan deeze ontaarting van 't Speekzel, in eene heftige toornige buij is 't misschien, dat men meestal moet toeschrijven de krampagtige toevallen, in zommige der te vooren aangehaalde gevallen waargenomen, die zo veel overeenkomst hebben met die, welke het Dolmakend Gif veroorzaakt. —— Men heeft deeze uitwerking van gramschap reeds van oudsher geweten. „*Ab animantibus, in iram concitis, facta vulnera*

„ *quandoque furorem & aquæ formedinem induxe-*
„ *runt* (1). *Ira in hominibus & brutis liquida eisis-*
„ *sime invertit & vitiose ita alterat, ut saliva abeat*
„ *in Fermentum malignum, virulentum, destructi-*
„ *vum* (2). *Homo licet omni prorsus veneno ca-*
„ *reat, ob iram tamen aliquando illius spiritus tanto-*
„ *pere exaltantur & irritantur, ut quasi in veneno-*
„ *sam naturam evehantur; & si in actu illo iracundiæ*
„ *aliquem momorderit, observatum est, venenosam*
„ *rabiem eidem communicasse* (3). TISSOT zegt, dat uit klaar bewezen Waarneemingen blijkt, dat het Speekzel van getergde Dieren zeer gevaarlijk word en als een vergif werkt (4), en volgens SCHERF moeten de, door grimmige Dieren gebeten, Menschen op dezelfde wijze behandeld worden, als of zij door een dol Dier gebeten waren (5).

Maar, zal men vragen, van welk eene aart is het bederf, dat het Speekzel ondergaat en hoe geschied dit? Ik gelove niet, dat dit bederf het zelve zij met het dolmakend Gif en wat aangaat de wijze, waarop het ontaart, dit betuige ik niet te weten. Ik houde mij maar aan de gevallen, die toonen, dat het Speekzel, in een heftigen aanval van

(1) GALENUS, de Theriaca ad PISONEM. FRID. HOFFMANN & J. G. HÖYER Diff. de Saliva & ejus morbis. Halæ 1694. p. 24.

(2) WIERUS Tractatus de Iræ morbo.

(3) BAGLIVI Opera Omnia, p. 634.

(4) Maladies des Nerfs, Tom. II. 1e. partie. p. 368.

(5) Archiv. der Medicinischen Polizei, I, B. §. 164.

van toorn, eene Giftige hoedanigheid erlangt, en ik vraag op mijn beurt, op welk eene wijze word zomwijlen het Zog in eene Minne door toorn zodanig ontaart, dat het Giftig word en de Zuigeling daar van braakt, stuipen krijgt en sterft, zo als men daar van maar al te veel voorbeelden heeft.

Uit dit alles besluite ik, dat de beeten van alle grimmige getergde woedende Dieren niet alleen, uit hoofde der verscheuring van de Zenuw-vezelen, gevaarlijk zijn, maar zelfs in verscheiden gevallen (het geen men *à priori* niet bepalen, maar wel door onderzoek naar de omstandigheden opmaken kan) uit hoofde der mededeling van de kwaadaartige Kwijl; en, dat die wonden wel niet even als die der waarlijk Dolle Honden behandeld moeten worden; maar dat men ze egter niet als beuzelagtige en niet gevaarlijke beschouwen moet; vooral is het nodig, dat men omtrent de plaatselijke behandeling alle zorg drage.

§. XXXIII.

Kenmerken van de Dolheid in een Hond, die dood of die weg is.

Zomwerf gebeurd het, dat een Hond, die verdagt is, iemand gebeten heeft en op staande voet is dood geslagen, of dat hij het ontvlugt is. Om zeker te zijn met opzigt tot het gevaar, 't welk de gebetenen hier van komen te loopen, wenscht men te weeten, of

of de doodgeslagen, doodgevonden of ontvlugten Hond, dadelijk Dol was dan niet? Hiertoe heeft men onderscheidene middelen opgegeven; dan helaas! deeze beloven ons niet veel zekerheid.

1. Zegt MAYERNE, neem eenen ouden Haan, pluk hem de borst kaal, en houd dat geplukte deel op de Wond, en als de Hond Dol geweest is, dan zal de Haan opzwellen en sterven en de Lijder zal genezen; maar als de Haan niet sterft, dan kan men zeker zijn, dat de Hond niet Dol was!!!

2. PALMARIUS raad, dat men, eene gekneusde Noot op de wond legt, dat men ze er 12 uuren op laat liggen, en dat men die vervolgens aan een Hoen te eeten geve; is de Hond dol geweest, dan sterft het Hoen binnen 2 of 3 dagen; ofte wel men ontvange, op een stuk Brood, een weinig bloed uit de Wond en geve dit aan een Hond of Gevogelte te eeten; wanneer nu de Hond, die de beet toegebragt heeft, Dol is, dan sterven de Dieren binnen 24 uuren (1). JEAN DES ROMAINS verzekerd, dat Nooten, met het Zever van een Dollen Hond doortrokken, aan de Hoenders, die er van gegeten hebben, dodelijk zijn (2).

De ondervinding heeft deeze onderscheidene proeven niet genoegzaam bevestigd, doch men moet ze

eg.

(1) Bij NICOLAI Pathologie T. VI. p. 47. Journ. de Medecine 1786. T. 67. p. 76.

(2) Bij DELVIGILUS, Bibliotheca Chirurgica, T. II. p. 1064.

egter niet geheel verwerpen, vermits dezelven, met omzigtigheid gedaan, mogelijk in zommige gevallen, eenig licht kunnen geven.

3.) De Heelmeester PETIT ftelde voormaals voor, om een ftuk Brood of Vleesch in de Zever van den gedooden Hond te braaden en dit aan een gezonden Hond voor te werpen; weigerd hij dit te eeten, dan is 't een teken, dat de doodgeflagen Hond Dol was. Niets is echter min zeker dan deeze proeve; want de Honden eeten niet ligt, 't geen in Zever gewreven is. En zo men in de zomer deeze proeve niet aanftonds neemt, dan kan de verrotting alleen de reden zijn, dat de gezonde Hond dit weigerd te eeten en in zulk een geval zoude men Dolheid vermoeden, terwijl ze geen plaats had Aan de andere kant, zoude men door de gevolgtrekking uit deeze proeve in eene dodelijke zekerheid gedompeld worden; en voorwaar gulzige en uitgehongerde Honden vreeten al, wat men hun voorwerpt, en volgens de Waarneeming, die HARRER verhaald, braade men een ftuk Brood in de Zever van een verdagten Hond, gedood in 't eerfte tijdperk der Dolheid; dit Brood werd door andere Honden gegeten, nogthans kreeg de gebetene Perfoon de Watervrees en ftierf(1). CHOUNEAU heeft ons nog een nieuw bewijs gegeven van de onzekerheid van dit teken: een gezonde Hond namelijk at een ftuk vleesch, dat met de Zever van een doodgeflagen Hond gewreven was en evenwel kreeg het gebeten Kind, dat men, naa dee-

(1) Journal de Medicine, T. 72. p. 280. Ao. 1787.

deeze proef, buiten alle gevaar dagt te zijn, kort daar na de Watervrees en ſtierf.

4. Gruner ſtelt voor, om de Zever van den gedooden Hond aan een gezonden Hond in te enten, door dien, na hem alvorens te hebben vastgelegt, een wond toe te brengen. Dit zoude voorzeker buiten tegenſpraak het veiligſte zijn; want, bijaldien de ingeënte Hond, ſchielijk Dol word, behoeft men er niet aan te twijfelen. Deeze inenting egter kan nutteloos zijn, daar het Dolmakend Gif in den ingeënten Hond eenigen tijd werkeloos kan blijven en de gebete Perſoon kan dus vroeger de Watervrees krijgen dan de ingeënte Hond: daarenboven kan de ingeënte Hond heel wel geene voorgeſchiktheid tot de werking van het gif hebben en dan zoude men onzeker zijn, waar aan het mislukken der inenting te wijten ware.

Wij hebben derhalven dus verre geen één zeker Kenmerk ter onderſcheiding of, het ontvlugte of gedoode Dier, dat de wond heeft toegebragt, Dol is dan niet.

Wij kunnen daar van ook niet volkomen zeker zijn, dan wanneer wij naauwkeurig onderrigt zijn van de Toevallen, die men heeft kunnen waarneemen, voor dat men het Dier dood ſloeg of voor dat het de beet gedaan heeft; dit is egter in een onbekenden Hond bijna onmogelijk; en zelfs dikwerf in een bekenden, zoo door gebrek van kennis, als kwade trouw en vergrooting door de geenen, die den Hond gezien hebben. Wanneer een Dier, dat verdagt is, een groot aantal van Menſchen of Beesten

ten gebeten heeft en zommige daar van dol worden, dan is er geen twijfel meer aan: doch dit is een rampzalig middel, daar het kenmerk dan gegrond is op uitwerkingen, die men gaarne gewenscht had voor te komen.

Het beste, dat wij voor als nog kunnen aanraden, is, zich oogenbliklijk van elken Hond, die een Mensch of Dier gebeten heeft, meester te maken en hem in eene zekere plaats opsluiten.

§. XXXIV.

Zijn alle de vochten in Dolle Dieren door het Dolmakend Gif zodanig bezwangerd, dat zij in staat zijn de ziekte mede te deelen?

Het is onmogelijk van deeze Vraag naauwkeurige oplossing te geven, daar er gewigtige bewijzen *voor en tegen* dit gevoelen zijn.

I. *Waarneemingen voor dit gevoelen.*

De Ouden hebben beweerd, dat de adem en uitwazeming van een Mensch, die Dol geworden is, besmettelijk zijn (1). FERNEL verhaalt; dat eenige Jagers, een woedenden Wolf gedood hebbende, daar van onderscheide geregten maakten, waar van zij aten en dat weldra alle Dol geworden en gestorven zijn (2). SCHENKIUS, BOREL-

(1) LANZONI, de Venenis Cap. 62. & Opera Omnia T. I. p. 154.

(2) Opera Omnia Tom. II p. 509.

rellus, Manget, Boerhaave, Brigiani, van Swieten, halen verscheide gevallen aan, waaruit blijkt, dat Dolheid medegedeelt is door 't eeten van Vleesch van Dieren, die daar aan gestorven zijn (1). Door de Melk van eene Dolle Koe zijn Menschen, die er van gedronken hebben, Dol geworden (2). Volgens Abraham de la Prime zijn jonge Hondjes, door 't zog van hunne Dolle Moeder, Dol geworden (3). Men verzekert, dat nabij *Milaan* een geheel huisgezin aan de Watervrees gestorven is door de Melk van eene Dolle Koe (4) en volgens 't verhaal van Lemery werd een Hond Dol door 't lekken van 't bloed van een Mensch, die de Watervrees had (5).

II. *Waarneemingen tegen dit gevoelen.*

Le Camus heeft het Vleesch van een Dollen Os gegeten zonder eenig kwaad gevolg. Castelli heeft 'er van zien eeten zonder eenige de minste hinder (6); men heeft gezien, dat verscheide Menschen het Vleesch gegeten en de Melk gedronken hebben van eene Dolle Koe zonder echter Dol te worden

(1) Frank Medic Polizei T. III. p. 48. & T. IV. p. 313. Andry Memoire de 1776. p. III. & 1778. p. 46.

(2) Timæus de Guldenklee Caf. Med. Lib. VII. Cap. 23.

(3) Philosophische Transactionen. Vol. 33. No. 277.

(4) Rahm, Gazette de Santé, T. II. p. 748.

(5) Histoire de l'Academ. Royale des Sciences A. 1707.

(6) Andry, Memoires de 1776. p. 110.

den (1); ook is het Vleesch van een Varken, eenige dagen te voren gebeten, en van een Os in 't begin der Watervrees geslagt, verkogt en gegeten zonder het minste letsel (2). ERPENBECK heeft ons gelijksoortige gevallen nagelaten (3). Een Kind werd drie weken lang door een Geit gezoogd tot op den dag, dat dit Dier met de Watervrees stierf en heeft er echter geene Toevallen van gekregen (4). ERPENBECK en dertig andere Menschen hebben twee dagen lang de Melk gedronken van eene Koe, die de Watervrees had, zonder er eenig ongemak van te bespeuren. Deeze Schrijver gaf er van aan een Hond, dien hij opgesloten had, tot zijn eenigst voedzel; het Dier had er, hoe genaamd, geen hinder van; in 't begin echter scheen het er eenigen schrik voor te hebben, toen het hem wierd voorgezet; ook was 't alleen de honger, die hem dwong om er van te drinken (5). Heelmeesters zijn zonder eenig gevolg besmet met het bloed van Menschen, die de Watervrees hadden, die zij aderlieten (6). Verscheiden Personen hebben zich gekwetst bij 't openen van Lijken der zulken, die aan de Watervrees waren gestorven, zonder echter de Watervrees te heb-

(1) Journal de Medicine, T. I. p. 167.
(2) ASTI, l. c.
(3) Differt. cit. p. 21. 23.
(4) BAUDOT, l. c. p. 91.
(5) Differt. cit. p. 10. 18.
(6) BAUDOT, l. c. p. 91.

hebben gekregen (1). VAN SWIETEN heeft twee gelijkſoortige kwetſuren gezien, zonder dat daarop de Watervrees volgde. Een deezer Heelmeesters kreeg de Roos aan de Hand en Voorarm; dan dit kan, zo als men meermalen heeft waargenomen, alleen door de verrotting van 't lijk veroorzaakt zijn; en deeze beroemde Schrijver verzekert, dat Hem geen eene Waarneeming bekend is, dat de Dolheid langs dezen weg medegedeeld is (2). Daar en boven hield PALMARIUS het gedroogde bloed van Menſchen, die de Watervrees hadden gehad, voor een *Behoedmiddel;* de Ouden kenden aan de Lever van een Dol Dier, het zelfde vermogen toe. Dwaaze Hulpmiddelen, maar die echter eenig bewijs tegen dit gevoelen opleveren!

§. XXXV.

Wat moet men uit alle deeze tegenſtrijdige gevallen opmaken? —— Zie hier de gevolgen, die ik er uit afleide.

1.) Het is met het Gif der Dolheid geſteld, zo als met alle andere vergiften. Het doet voorzeker niet alle de Vochten aan, zo als wij in de 2de Afdeeling zien zullen.

2.) In de Waarneeming van LA PRIME kan de Teef mogelijk haare jongen gebeten hebben.

3.) Zo

(1) THIESSET ap. ANDRY Memoire de 1776. p. 110.

(2) §. 1140, en NICOLAI Pathologie, T. IV. p. 67.

3.) Zo lang het Dolmakend Gif nog bepaald is in het deel, kan men voorzeker het Vleesch der Dieren eeten en hunne Melk drinken, zonder eenig kwaad gevolg; dit te doen, is echter niet voorzichtig.

4.) Zodra de Watervrees zich openbaart, verandert het geval: ik zegge niet, dat als dan alle de Vochten vatbaar zijn om de Watervrees mededeelen: dan ik verklare, dat het mij toeschijnt, dat de staat der vaste deelen van een Dier, dat aan de Watervrees gestorven is, zeer verdund en zeer nabij aan eene rottende ontbinding schijnt te zijn; dat de Gal, die bij het zelven in den hoogsten graad ontaart is, zo wel als de meer of min groote scherpheid, die alle de vochten uit gebrek aan drank krijgen, maken, dat geheel het lighaam voorzeker niet dan een ongezond en, om zo te spreeken, vergiftig voedzel geven kan, en dat geschikt is om eene min of meer heete Koorts te veroorzaken, verzeld van eene razende Ylhoofdigheid en Kramp in den Slokdarm, veroorzaakt door de prikkeling der rottige smetstoffe, die door de Long werd uitgeademd, als ook van Watervrees, zo als men menigmaal in Galagtige Maagkoortsen, waarin geene het minste vermoeden op het gif der Dolheid was, waargenomen heeft; en op zulk eene wijze kan men deeze strijdige gevallen overeenbrengen.

5.) De Politie behoorde het verkopen van Vleesch en Melk der gebeten Dieren te verbieden: dit is de veiligste weg, die men kan inslaan; want ik zie geene de minste reden, waarom men om het be-

lang van één mensch, dus alle de burgeren in gevaar ſtelle.

§. XXXVI.

Middelen om de Dolheid in de Honden voor te komen.

Indien het ernst ware, zoude men voorzeker het gevaar der Dolheid zeer kunnen verminderen; dan dusverre hebben de Wijsgeeren en Geneeskundigen te vergeefs om bepalende Wetten verzogt. Hier en daar vind men ze wel in Zommige plaatſen, maar zeer weinigen worden met die naauwkeurigheid uitgevoerd, 't welk echter zulk eene wezenlijke zaak tot het geluk en de welvaart van het menschdom vordert. In 't werk van Frank (1) en de Verzameling van Scherf vind men al, wat men ten deezen opzichte kan verlangen, om gepaste Wetten te maken; wij zullen ſlechts alleen de algemeene Grondregelen, die er uit afgeleid kunnen worden, opgeven, ten einde aan deeze Verhandeling zo veel volkomenheid te geven, als ons mogelijk is.

(1) l. c. pag. 334.

§. XXXVII.

Ordonnantien betrekkelijk het houden van Honden.

Deeze Ordonnantien moeten dienen om het getal der Honden, zo in ſteden als ten platten lande, zo veel mogelijk, te verminderen; de Hond is een noodzakelijk Dier, maar 't aantal der onnutte Honden is veel grooter, dan der geenen, die ergens toe dienſtig zijn; en deeze laatſten moet men uitroeijen: zoude men wel kunnen geloven, dat men in Vrankrijk 200,000 menſchen zoude kunnen ſpijzen met het brood, dat de nuttelooze Honden aldaar eeten, zonder nog te rekenen de Spaanſche Hondjes, Leeuwtjes, Steendoggetjes, die beter leeven, als het grootſte deel der inwoonderen. Het is niet noodzakelijk, dat ieder mensch een Hond heeft. —— Dan om alles te vereenigen, moet men dit volgende doen.

1.) Een ieder, die dus verre geen Hond houd, moet er uit zekere grilligheid geen neemen: dit moet verboden worden.

2.) Die een Hond heeft, voor de afkondiging deezer Wet, kan hem houden; maar hij moet in huis blijven en niet uitkomen, ten zij aan een band door zijn Meester vastgehouden, en daar en boven gemuilband, en ten einde alle gevaar voor te komen, moet de Hondeſlager of Vilder tweemaal ter week, het geheele jaar lang, door de Stads ſtraaten loopen, en alle loslopende Honden, die hem ontmoeten, dood-

flaan, en van 't oogenblik af aan, dat de Hond g
dood is, den eigenaar verbieden, geen anderen
mogen neemen.

3.) Een Impost op de Honden zoude s'Lands ka
meer dan aan het menschdom voordeelig zijn: me
schen, die niets te doen hebben, of niets wil
doen, zouden zich liever van alles berooven, t
een kwaden Spaanschen Hond te behouden, die, la
is waar, hen het eerst zoude besmetten, maar ten
geene de minste zekerheid voor de overige burg
verschaffen zoude.

4.) De Tekenen, die de Hondeflager in zomm
ge plaatsen verkoopt, om gedurende de groote h
te, aan den hals des Honds vast te maaken, zijn ni
beduidende en gevaarlijke kinderagtigheden. Wa
ik kan heden zodanig een teken van gezondheid a
mijn Hond laaten omdoen, die misschien, na verlo
van twee dagen, Dol zal worden.

5.) De Slagters moeten niet meer dan een, of t
hoogsten twee Honden hebben, en deeze aan een b
leiden of, als zij 't vee moeten hoeden, hun e
muilband omdoen: dit laatste is van 't uiterste aa
belang, want niets is zo wreed en schadelijk vo
de beesten, die het grootste gedeelte van ons, dag
lijks voedzel verschaffen, als door één of meer Ho
den gestadig gebeten, gejaagd en afgemat te w
den. Men kan zeker niet zeggen, dat de Dier
ook hunne driften niet hebben en daardoor is
onmogelijk, dat zij niet veel lijden en kwaadaar
tegen die Honden worden, die hen aanhoudend te

ge

gen, en in die toeftand geflagt zijnde, moeten zij een ongezond voedzel opleveren. Deeze waarheden zijn door FRANK onverbeterlijk behandeld (1).

6.) De Honden der voerlieden moeten aan de rijtuigen vast gebonden zijn.

7.) Daar de ondervinding geleerd heeft, dat de Jagt-Herders-Vastliggende en Slagers Honden het meest aan de Dolheid onderhevig zijn, moet men zorgvuldig op *Hunne* gezondheid agt geven.

8. Men moet beveelen, alle Honden dood te flaan, die kwaadaartig zijn en eene kwade gewoonte van baffen hebben en de voorbijgangers en kinderen aanvliegen en hunne klederen fcheuren: dit zijn Dieren van een Galachtig geftel; ze zijn het meest aan de Dolheid onderhevig en kunnen in hunne drift, zonder egter Dol te zijn, meer of min gevaarlijke en zelfs dodelijke wonden toebrengen, zo als wij §. XXX. 1 Q onderfcheiden gevallen hebben opgegeven.

§. XXXVIII.

Voorzorge ter bewaring van de Gezondheid der Honden.

De algemeene Regelen ter vermindering van 't aantal der Honden zijn niet voldoende; want, daar men uit hoofde der nuttigheid geheel het geflagt niet kan uitroeijen, zo moeten zij, wien het ver-

(1) Medicinifche Policie T. III. p. 710.

vergund is Honden te houden, onderricht zijn, wat zij moeten in acht neemen ter behouding der gezondheid van deeze Dieren. — De Levensregels voor de Honden kunnen tot de volgende ſtukken gebragt worden.

1.) Men moet de Honden des Winters nimmer in warme vertrekken of nabij het vuur houden, en des Zomers voor de brandende hitte der Zon behoeden.

2.) Des winters moet men de Honden in zodanige hokken houden, daar zij voor de koude, wind en vogtigheid beſchut zijn en nimmer uit eene koude plaats oogenblikkelijk in eene warmere brengen.

3) Men moet zorge dragen, dat de Honden, die van de jagt of 't vee hoeden te huis komen, niet onmiddelijk gaan eeten en drinken.

4.) Men geve hun altijd versch, zuiver Water in overvloed te drinken.

5) Men drage zorge, dat in hun eeten en drinken nimmer eenige Dierlijke zelfſtandigheid kome, die reeds begint te rotten, en men moet er altijd wat Zout bij doen.

6.) Het Brood voor den Hond moet altoos wel gerezen zijn en men geve hem nimmer brood, dat beſchimmeld is.

7.) Men moet hem ook Beenen geven, vermit daarin voor hun een wezenlijk voedſel is.

8.) De vastliggende Honden moet men nimme beletten, om te paaren en de Meester van den Hoi moet zorgen, dat hij zijne dierlijke drift voldoe: dit geen kortswijl, want het is zeer zeker, dat de gedwongen onthouding niet weinig moet toebren om hen te houden in een ſtaat van boosaartigl

of grimmigheid, die zeer gevaarlijk is, en veel invloed heeft op de ontwikkeling der Dolheid.

Deeze zijn de algemeene Middelen, die bij alle Honden kunnen aangewend en gemakkelijk in het werk gesteld worden, om zo veel mogelijk, de ontwikkeling der Oirsprongelijke Dolheid voortekomen en misschien de Dieren minder geschikt te maken om de Dolheid door de besmetting mede te deelen. — Dan men heeft gemeend, deeze ziekte nog zekerer te kunnen voorkomen, door de Honden namenlijk te snijden van den zogenaamden *Dolworm*, en door ze te Lubben; dit moeten wij nu onderzoeken.

§. XXXIX.

9. *Uitsnijding van den Dolworm.*

Ik zal hier niet stilstaan bij 't geen PLINIUS en CANDROCHUS hier over gezegd hebben: 't is geen Worm. MORGAGNI houd het nog voor eene Zenuw, nog voor een gedeelte van een Spier; 't is ook geen Klier, die tot afscheiding van 't Dolmakend Gif diend, zo als HEIJSHAM gewild heeft. WRISBERG heeft deeze konstbewerking 9 malen zien doen door lieden, die veel van hunne handigheid opgaven, en Hij heeft nimmer gezien, dat de konstbewerker het zelfde deel uitsneed: eindelijk deeze voorgegeven Worm is niets anders dan een Bandagtig deel, dat men in 't midden van de tong der Honden vind, dat van de punt tot den wortel toe loopt; 't is een Band, die aan de Honden eigen is en geschikt schijnt om

 het

het flobberen te begunftigen (1). Dit had MORGAGNI reeds opgemerkt (2).

Men heeft gefteld, dat een Hond, wien dit deel uitgefneden was, *van zelfs* niet Dol zoude worden, en indien een Hond, wien dit ontnomen was, gebeten werd, zoude hij niet zo ligt dol worden, of zoude ten hoogften door de *ftille Dolheid* aangedaan worden (3). Dan al wat ten voordeele deezer konstbewerking, (die ten tijde dat zij in aanzien was, volgens BEEKMANN, alleen een zaak van uitzigt of fpeculatie was, vermits voor iederen Hond 12 ft. moest betaalt worden en de konstbewerking met privilegie bekragtigd was,) is voorgegeven, is volftrekt valsch, om dat de konstbewerking nutteloos en gevaarlijk is.

Nütteloos.

1.) Om dat meer andere viervoetige Dieren van zelfs konnen dol worden, zonder dat ze dit deel hebben, ten bewijze, dat dit deel geen de minfte invloed heeft op de ontwikkeling der Dolheid (4).

2.) De Honden, wien men deeze konstbewerking gedaan had, zijn, gebeten zijnde, zo wel Dol geworden, als anderen, bij wien ze niet gedaan was.

3.) Honden, die niet flechts éénmaal, maar zelfs een Hond, wien deeze zogenaamde Worm 10 maal is uitgefneden, in hoop van eindelijk den regten te

(1) L. c.
(2) De Sede & Cauf. Morb. Epift. VIII. §. 35.
(3) SCHMUCKER Chir. wahrnem. 2. B. S. 540.
(4) HEIDECKER l. c.

te treffen, zijn van zelfs dol geworden (1). Het zoude nutteloos zijn alhier aantehalen, wat JAMES, HAMILTON, ERPENBECK en anderen, over de beuzelagtigheid van dit middel gezegd hebben. Het zij genoeg den Lezer tot de werken van FRANK (2) en SCHERF (3) te wijzen.

Gevaarlijk.

1.) Wanneer men de Honden van deezen Band berooft, die hun eigen is en het flobberen bevorderd, dan verhinderd men hen, hunnen dorst genoegzaam te lesſen en ieder een weet, hoe dienſtig het drinken voor de Honden zij.

2.) Men dompelt, door zulk een vooroordeel, de inwooners eener plaats in eene gevaarlijke onzekerheid: want geruſt zijnde, dat hun Hond geen gevaar loopt; zo is 't, dat wanneer hij ziek word en de eerſte trap der Dolheid heeft, de Hond niet gedood, of opgeſloten word, op dat hij niemand ſchade; maar men laat hem los loopen, en men ſtelt een ieder aan zijne beet bloot. —— Uit al het gezegde blijkt, dat men deeze bewerking nooit moet werkſtellig maaken.

(1) SCHERF. Archiv. der Medicin. Polizei T. VI. p. 47.
(2) L. c. Tom. IV. NICOLAI, Pathologie T. VI. p. 35.
(3) Archiv. Tom. III. p. 170. T. VI. p. 47.

§. XL.

§. XL.

10. *Over het Lubben, als een Voorbehoedend Middel tegens de Dolheid.*

Cranz van Berlin heeft het Lubben als een geschikt Middel ter voorbehoeding tegens Dolheid in de Honden opgegeven; dan, niet tegenstaande al wat Hij tot staving van dit zijn gevoelen heeft bijgebragt, is het zelve zonder grond, en deeze Practijck kan om de volgende redenen niet worden toegelaten.

1.) Men heeft nimmer in Dieren, die aan de Dolheid gestorven zijn, gezien, dat de Teeldeelen bijzonder aangedaan waren, het geen echter gebeuren moest, indien zij een zo onmiddelijken invloed op de voortbrenging der Dolheid hadden.

2.) Men stelt voor, de Reuen te snijden zonder van de Teeven te spreeken, als of het gebrek aan paaring niet op de Wijfjes vermogt: en zelfs hebben wij te voren gezien, dat men meent opgemerkt hebben, dat de loopse Teeven eerder voor de Dolheid bloot liggen.

3.) Men heeft voorbeelden, dat gesneden Honden Dol zijn geworden; desgelijks van huisselijke dieren, die gesneden waren, als den Os en het Varken &c. dus moet ook deeze konstbewerking niet als een Voorbehoed-middel der Dolheid beschouwd worden (1).

§. XLI.

(1) Finke Diss. cit. p. 14. 17. 18. Rahm Gazette de Santé Tom. VI. p. 568.

§. XLI.

11.) COLUMELLA raade om den Staart der Honden af te kappen, om hen voor de Dolheid te behoeden: anderen hebben gewild, dat het genoeg was, de jonge Hondjes met Vrouwenzog op te brengen, ten einde hen buiten gevaar deezer ziekte te stellen. — Dan deeze gevoelens wederleggen zich zelfs (1).

§. XLII.

Wetten, betreffende de Zieke, Verdagten of dolle Honden.

Deeze behoorden hoofdzakelijk hierin te bestaan.

1.) Ieder Burger moet voor de gevolgen der ziekte van zijn Hond verantwoordelijk zijn.

2.) Ieder zieke Hond, die dus verre nog mensch nog beest gebeten heeft, moet dadelijk gedood worden.

3.) Wanneer een zieke, verdagten of woedende Hond een mensch of beest bijt, moet hij niet gedood worden, maar men moet hem vangen en opsluiten en de uitkomst der ziekte naauwkeurig gade slaan: dit is een van de wezenlijkste hoofdpunten, waaromtrent de Politie nimmer streng genoeg zijn kan, doch welke de kwade trouw van veele Burgers altoos zal zoeken te verijdelen door het be-

(1) FINKE Diss. cit. p. 4.

belaglijk voorwendzel, dat men den Hond niet vangen konde; dan, wanneer alle gezonde Honden aan een band geleid wierden, of gemuilband waren, kan men er zich gemakkelijk meester van maken.

4.) Wanneer een Verdagten of Dolle Hond uit het huis van zijn Meester ontsnapt, behoort de laatste, onder zeer zware boete, hiervan dadelijk aan den Hoofdschout kennis te geven, op dat deeze daaromtrent spoedige bevelen geve, ten einde den Hond te vangen, optesluiten en te dooden (1).

§. XLIII.

Wijze, waarop men Honden of andere Beesten, die door een Dol Dier gebeten zijn, behandelen moet.

Het veiligste is, den gebeten Hond te laten doodslaan, ten zij men hem wilde bewaren, om zeker te zijn, of die, welke hem gebeten heeft, Dol was. Ten opzigte der Huisdieren van eenige waarde, als Paarden, Ossen, Varkens, deezen moet men in eene afzonderlijke plaats zorgvuldig opsluiten en zo behandelen, dat de Dolheid voorgekomen worde.

De Voorbehoedende Geneeswijze is, als bij de menschen, Uit- en Inwendig. Ik heb echter niet in den zin, om thans over deeze behandeling uit te wijden, zo min als over hare Theorie; hierover zal ik in de tweede Afdeeling handelen.

De

(1) Frank l. c. p. 360.

De meest algemeen aangenomen handelwijze bij deeze Dieren, is de volgende.

1.) Als de Wond klein is, moet dezelve verwijd worden, zo egter, dat men de grootere Vaten, Zenuwen en Peezen vermijde. Men laat dezelve lang bloeden en wast als dan de Wond met Zout-Water of Pisse, daarna met Lijn- of Olijfolie. Na dat de wond dus uitgewasfen is, besmeert men dezelve met een mengzel uit één Dooijer van een Eij en drie drachmen Honig; dit doed men dagelijks en wrijft het lid driemaal des daags met Olie. Deeze plaatselijke behandeling is zeer belangrijk, alhoewel zommigen, zo als BOURNEL (1) dit ten onregte minachten en verzuimen.

2.) Indien het deel het toelaat, kan men het Brandijzer gebruiken, om het Gif, dat in de wond gebragt is, en alle de deelen, die daar onmiddelijk door aangeraakt zijn, weg te branden. 't Is voorwaar een gevaarlijk vooroordeel, dat het genoeg zij, het Dier met een fleutel voor 't Voorhoofd te branden: indien hierdoor ooit eenig Dier bewaard en behoed is, kan men zeker zijn, dat deeze Dieren, al waren zij niet gebrand geweest, evenwel niet zouden Dol geworden zijn.

Het branden van de Wond met een gloeijend ijzer is een zeer goed Middel; maar, aan 't Voorhoofd gedaan, is 't eene zeer gevaarlijke bijgeloovigheid; dit is, zo als 't spreekwoord zegt, de Pleisters naast de Wond leggen.

3.) Men moet den omtrek der wond dagelijks besmee-

(1) L. c. p. 292.

fmeeren met twee en een half drachme Kwikzalve met Terpentijn gemengd, en met die Olieagtige fmeeringen gedurende 14 dagen aanhouden; men doet deeze Kwikfmeeringen met een flokje, aan wiens einde men een leder kusfentje maakt. Bonel zegt, dat Hij door 't uit en inwendig gebruik van Kwik, gepaard met Purgeermiddelen, veele gebeten Dieren behoed heeft (1).

4.) James (2) en Mathieu (3) hebben het inwendig gebruik van de *Turbith minerale* aangeprezen en daardoor veel gebeten Dieren behoed. Het volgende voorfchrift dunkt mij het beste te zijn: Neem een half once Turbith minerale, één once Duivelsdrek, vier oncen Honig, maak er een dun Conferf van; hiervan fmeere men (door middel van een flokje, aan 't einde met een kusfentje voorzien,) alle dag eenmaal eene zekere hoeveelheid op de tong van 't gebeten dier. De gift voor een Paard is één once; voor een Varken en Geijt zes Drachmen; voor een Hond één Drachme, en naar mate het dier jong is, verminderd men de gifte.

5.) Als de Dieren bloedrijk zijn, kan men de behandeling met eene Aderlating beginnen, doch 't is meestal beter dit niet doen.

6.) Men geve, tot drank, zuiver Water met Azijn gemengd, en menge des winters onder 't voedzel des

Kruid

(1) L. c. p. 292.

(2) Philofophifche Transactionen 1739 N.° 441. anzuge von Leske T. II. p. 257.

(3) L. c. p. 325. 326.

kruid eetende Dieren Tarwezemelen, die men eerst een weinig vogtig maakt; des zomers geve men niet dan versch Gras (1).

7.) Wij hebben deeze behandeling, als zeer algemeen aangenomen, opgegeven; dan wij geven niet voor, dat ze de eenigste is; want alle de onderscheiden Geneeswijzen, die wij in 't vervolg zullen opgeven, zijn ook zeer geroemd, als uitermaate dienstig voor Dieren; en een ieder behandelt hen na zijn geliefkoosd middel; de een schrijft de *Anagallis* voor; de andere het *Electuarium e Proscarabeis*; geene de *Azijn*, eindelijk alle deeze bijzondere voorschriften hebben hunne Voorstanders. Dan hier is, zo wel als in de Voorbehoedende Behandeling voor den Mensch, de Plaatselijke Behandeling, waar door men eene langduurige ettering maakt en onderhoud, het voornaamste.

8.) Men moet zorg dragen, dat de Hond afzonderlijk wel opgesloten, en, zo 't doenlijk is, met ketenen vastgemaakt word, op dat men geen gevaar loope, wanneer de Dolheid, niet tegenstaande alle deeze Middelen, zich openbaart.

9.) Als de Dolheid zich ontdekt, dan is het veiligste den Hond dood te schieten; men heeft in dit geval beproefd, eenige potten met warme Azijn te zetten in de plaats, daar het Dol dier is, en Brudon zegt, daar mede dolle Honden genezen te hebben; deeze Waarneemingen zijn goed en wij zullen er elders gebruik van maken; dan wij herhalen nogmaals,

(1) Vergel. Fehr. p. 89.

maals, dat het bij dieren 't veiligste is, die te do
den.

10.) Men moet het Dol Dier in een diepen ki
begraven en overdekke het met eene zekere ho
veelheid van leevendige Kalk (1).

11.) Men moet de stal of plaats, daar het in o
gesloten geweest is, zorgvuldig doen schoonmaken
op nieuw witten of ten minste de muuren met kal
water afwasfen en al verbranden, wat verdagt,
met het speekzel of bloed van het dier besmet is (2

(1) FRANK l. c. p. 360.

(2) idem l. c. p. 365.

TWE

TWEEDE AFDEELING.

Over de Dolheid in den Mensch.

---

§. XLIV.

Men heeft deeze Ziekte door haar treffendst Toeval, de Watervrees namelijk, gekenmerkt. Deeze vrees voor al, wat vocht is, is, in den Mensch, gewoonlijk een gevolg der beet van een Dol Dier: Dan, daar men dit toeval ook dikwerf in anderen ziekten heeft waargenomen, heeft men tusſchen beiden deeze zoorten onderſcheid willen maken, de eerſte MEDEGEDEELDE, GIFTIGE WATERVREES noemende, de andere OIRSPRONGELIJKE, VAN ZELFS VOORTKOMENDE. Dan deeze laatſte benaaming is, in deezen zin, verkeerd; daar men, dus verre nog niet zeker weet, of zij in ſtaat zij deeze ziekte aan een ander mede te deelen: derhalven is het beter, als de Watervrees zich in den loop eener ziekte voordoet, dezelve *Toevallige* te noemen en den bijnaam van *Oirſprongelijke* te behouden in de Watervrees, die giftig en beſmettelijk is,

 door

door welke dezelfde ziekte aan een gezonden kan medegedeeld worden, en die door andere oorzaken, dan door de beet van een Dol Dier, voortgebragt is.

§. XLV.

Ligt de Mensch voor de oirſprongelijke, giftige Dolheid bloot? dit kan men niet regt bepalen. Ik ontkenne er de mogelijkheid niet van, die reeds door CÆLIUS AURELIANUS (1) erkent is. Dan mij is geen eene Waarneeming nopens zodanig eene Watervrees in den Mensch, bekend, ten minste, zo men de in §. XXIX. voorkomende gevallen niet als voorbeelden wil bijbrengen. Maar in deeze meer of min duistere gevallen, is men niet regt zeker, of zij, die na de beet van een toornig Mensch de Watervrees gekregen hebben, in de daad een giftig besmettelijk Speekzel geloosd hebben, waar door de ziekte konde medegedeeld worden. Daarom is 't, dat offchoon men de mogelijkheid dusverre niet ontkennen kan, echter geen zeker beſlisſend voorbeeld kan bijbrengen. De reden, waarom de Mensch in 't algemeen niet zo geredelijk door de oirſprongelijke Dolheid word aangetast, is, dat hij niet zoo zeer bloot ligt voor de eigenaartige oorzaken, die deeze kwaal in de Honden doen ontſtaan. En men kan zelfs niet ontkennen, dat de Oirſprongelijke Dolheid in deeze Dieren zeer zeldſaam is; want

(1) L. C. p. 219.

want in die landstreeken, waar de Dolle Honden 't meest gevonden worden, moet men wel in 't oog houden, dat de meeste door besmetting Dol worden, zo dat een van zelfs Dol geworden Hond geheel eene Provincie kan besmetten, indien men zijne verwoesting niet in tijds stuit en de gebete Dieren nauwkeurig bewaart en wanneer zij eenigzints in verdenking komen, oogenbliklijk dood.

§. XLVI.

Waarneemingen van Toevallige Watervrees in Menschen.

Alhoewel de voorbeelden van Oirspronkelijke Dolheid in Menschen geene of bijna geene zijn, kan men dit echter niet zo geredelijk van de Toevallige Watervrees zeggen, die men in zeer veele ziekten heeft waargenomen, welker oorzaak nogthans in geene kwetzing door een Dol Dier bestont. Het getal deezer Waarneemingen is zeer groot, dan wij zullen alleen die aanhaalen, die tot onze kennis gekomen zijn. Men heeft de Toevallige Watervrees waargenomen

a.) Na eene Opstopping der Maandstonden, door eene sterke aandoening (1).

b.) Na eene brandende hitte op reis in den Zomer (2).

c.)

(1) MARTEL, Histoire de l'Acad. de Dyon, T. II. p. 110.

(2) LAURENS, Journ. de Med. T. VII. p. 3. LAVIROT.

c.) Na een val met eene geweldige fchok (1).

d.) Door het drinken van koud water, daar h lighaam verhit was, (2) en in dit geval week Watervrees na het ontftaan eener Gangreneufe vlak de bil (3).

e.) Na een aanval van Vallende ziekte (4).

f.) In kwaadaartige Rot- (5) en Gal - koo fen (6).

g) In de Long - ontfteeking, (7) en zinkingag ge Zijdewee. (8).

ROTTE id. T. VIII. p. 81. MARRIQUES ibid. Novem 1767. p. 470. L. ROUX, l. c. p. 6.

(1) FRECOURT, Journ. de Med. T. VI. p. 139. & Me moire de Chirurg. p.

(2) KOEHLER, ap. MORGAGNI l. c. RABACHE, J. Med. T. 80. p. 353. Na een koud bad in eene fterke ve hitting des lighaams. Zie LE VACHER, Journ. de Med. 52. p. 362.

(3) HILDEBRAND. Nov. Act. Phyfico - Med. a. n. c. III. p. 39.

(4) BRIEU, Journ. de Med. T. XIV. p. 315.

(5) SALMUTTS, BORELLUS, BONAFOS, COSTE, bij A DRY, Memoires de 1778. p. 457. COSTE bij MEAD, Oe vres Complettes. T. I. p. 162. Note.

(6) SÉGAUVILLE, Hift. de la Societé Roy. de M 1783. 2e. partie p. 71. f. c. STŒLLER, Beobachtung und Erfahrungen, p. 85.

(7) Journal Encyclopedique, T. XIII. FAURE, H de la Société Royale, l. c. p. 39.

(8) THEDEN, Nova Acta Phyfico - Medica, a. n. c. IV. p. 110.

h.) In de Maag-ontsteeking (1).

i.) Na eene gewone Melancholie (2).

k.) In eene geweldige Opstijging (3).

l) In een aanval van Hartklopping (4).

m.) Na een Schrik (5).

n.) In de vier eerste maanden der Zwangerschap (6).

o.) Na 't eeten van Beuke-vrucht (7).

p.) Zonder schijnbare oorzaak (8).

q.) Na een hevtigen aanval van Toorn (9).

r.) Na het drinken van te veel Brandewijn en Genever (10).

s.)

(1) John Innes, Medical Essays of Edinburgh. I. vol. Art. 29.

(2) Miscell. Acad. N. Cur. an. 1687.

(3) Mead, Oeuvres Complettes, T. I. p. 162.

(4) Mead, ibid.

(5) Boerhave bij van Swieten, §. 1130. Anecdot. de Med. 1762. p. 32. & cy apres, §. LXIII. p.

(6) Mazars, Journ. de Med 1762. T. XVI. p. 33.

(7) Sielig. Diss. de Hijdrophobia ex esu Fructus Fagi, 1762.

(8) Raymond, Mem. de la Societé Roy. de Med. 1777-1778. p. 157.

(9) Pouteau, l. c. Andry Mem. 1778. p. 457. Galter Hist. de la Societé Roy. de Med. 1783. 2e. partie p. 57. Martin, ibid. 71. Berlinische Sammlung zur beförderung der arzneiwissenschaft. I. B. 4. stuk. p. 334. Buchholz, Nova Acta A. N. C. Vol. V. Obs. 57. Blochs; Med. Bemerkung. p. 138.

(10) Th. Schwenke, Verhand. van Harlem X. deel 1e. stuk. p. 471.

s.) In de Watervrees (1).

t.) In de verstopping van de Lever en G
zucht (2).

u.) In de ontsteeking der Lijfmoeder (3).

v.) In eene kwaadaartige Roode Loop (4).

w.) In de Venus kwelling (*Saturiasis*) (5).

x.) Na eene schurftige stof - verplaatsing in
Keel (6).

Eindelijk het is niet ongewoon, dat, in de pl
selijke of door samengevoel veroorzaakte Keel-
steeking, als in de Mazelen, Kinderpokken en Sc
laken-koorts, de zieken niet willen drinken,
dat zij niet wel kunnen, en zelfs zekere schrik
vocht hebben, zo als JAMES, BROGIANI (7) G
LIN, (8) PORTAL, (9) hebben waargenomen
men nog dagelijks bespeurt. Dan deeze geva
behoren niet tot de eigenlijk gezegde toeval

(1) Hamburgische Magazin, T. I. en bij SCHMU
Chirurg. Wahrnem. 2. B. p. 527.

(2) HENSLER, Act. Soc. Med. Hauniens, Vol. I,
28.

(3) MEZLER, l. c. p. 330.

(4) id. ibid.

(5) SALVA, Histoire de la Societé Royal, de M
1783. 2e. partie p. 84.

(6) NORMANDE, Hist. de la Soc. Roy. de Med. 17
2e. partie p. 113.

(7) Ap. TRIBOLET, Diss. cit. §. IV.

(8) Journ. de Med. T. 55. p. 389.

(9) Bij LE ROUX, p. 9.

Watervrees, waarin de keel gezond en natuurlijk ſchijnt te zijn, en echter eene vrees is voor doorzwelging van vochten.

Wij zullen nu geene meerdere gevallen aanhalen en in plaats der geenen, die wij mogten hebben overgeſlagen, wijzen wij den Leezer op de Werken der geenen, die voor ons geſchreven hebben (1).

§. XLVII.

Is de Toevallige Watervrees dezelfde met de Giftige ofte die het gevolg der beet van een Dol Dier is? 't is mij onmogelijk te bepalen, waarin dit buitengewoon toeval, (t. w. de Watervrees, die men in zeer veele ziekten (§. XLVI.) beſpeurd heeft) beſtaat; de zieken ſlikken meestal de vaste ſpijze door, dan op 't gezicht van water of zelfs wanneer men er ſlegts van ſpreekt, krijgen zij Stuiptrekkingen. Wat is de oorzaak van dit toeval? dit heeft men dus verre noch niet kunnen bepalen en mogelijk zal dit nooit bepaald worden. —— Als wij de beste Schrijvers en de verſchijnzelen der ziekte zelve raadpleegen, dan erkent men eene krampagtigheid, maar meer niet: 't is vruchteloos met LE ROUX te ſtellen, dat de Toevallige Watervrees meestal door eene buitengewoone ontaarting der ſpijs-

(1) Zie ANDRY, l. c. HAAS, Diſſ. cit. p. 26. FINKE, Diſſ. cit. p. 9. TRIBOLET, Diſſ. cit. SCHENKIUS, Obſ. Med. p. 851.

§. XLVIII.

De meest gewoone Oorzaak der Watervrees is de mededeeling van het Dolmakend Gif van een Dol Dier aan of in een, dat gezond is. Dan hoe gefchied deeze mededeeling? hier over zijn zeer verfchillende gevoelens, die wij noodzakelijk moeten onderzoeken, vermits het in deeze ftoffe van veel belang is, zo als b. v. in de Pokjes, dat men het ware van het valfche onderfcheide, en alle vooroordeelen kragtdadig tegengaa: vooroordeelen, die in de ftoffe, dewelke ons bezig houd, des te gevaarlijker zijn, daar men dikwerf ongelukkigen, die de Watervrees hadden, heeft verlaten gevonden, zonder dat iemand hun hulp wilde verleenen, om dat men meinde, dat de befmetting op allerleij wijze gefchiede.

§. XLIX.

Het Dolmakend Gif kan in 't Menfchelijk ligbaam gebragt worden door onderfcheiden Wegen.

A.) *Door een wond.*

1.) *Door de beet van een Dier.* De meest gewoone wijze van befmetting is de Wond, die het Dol dier met zijne tanden maakt, waardoor de Zever in dezelve gebragt is. Daarom is de beet in een ontbloot deel veel gevaarlijker, als eene, die door

dik-

dikke klederen doordringt, die om zo te ſpreeken, den tand van het Dier afveegen en de inenting van de Zever beletten. Hier aan zijn veele gebetenen hun heil verſchuldigd; dat heeft men ook waargenomen in de Schapen, die door hunne wol gebeten zijn, zonder Dol te worden (1).

2.) *Een wond, met een Inſtrument toegebragt, 't welk met de Zever van een Dol Dier beſmet was.* Als dan is het eene ware Inenting, en 't is buiten alle twijfel, dat men de Dolheid kan mededeelen, door, met een Inſtrument, dat met de kwijl van een Dol Dier beſmeerd is, een wond te maken. Maar zal het zelfde plaats hebben, als de wond met een puntig verroest werktuig is toegebragt, waarmede een dolle Hond gedood is? MEICHSNER tekent aan (2), dat het hem reeds voor veele jaaren twijfelagtig is voorgekomen, daar het gif niet in het bloed van het Dier huisvest; en vooronderſteld zijnde, dat de Zever aan de punt van de degen gedroogd was, ſchijnt het echter niet zeer gelooflijk, dat het zelve zo veel jaren lang zijne giftigen aart kan behouden, en ik zoude gereeder de oorzaak des doods van dien Jongman toeſchrijven aan de ſteek in de vinger, die door een Tetanus gevolgt is. Te meer daar het geval door een Prins is opgegeven, en het ons niet te verwonderen zoude zijn, dat deeze Vorst de ſtuipen der Dolheid, met die der Watervrees verward heeft. Het is nuttig en van belang, dat men

(1) BONEL, l. c. p. 267.

(2) Bij SCHENKIUS, p. 848.

men de puntige werktuigen, die tot het dooden van deeze dieren gebruikt zijn, door het vuur zuiveren.

3.) *Wonden, veroorzaakt door de klauwen van een Dier.* Deeze wonden kunnen zeer pijnlijk zijn en krampagtige Toevallen veroorzaken, maar daar door zal de Dolheid niet medegedeeld worden, zo niet de Zever van het Dier op de een of andere wijze in de wond gebragt wordt; en in dier voege kan men de, door CÆLIUS AURELIANUS (1) en HILDANUS (2) bijgebragte gevallen uitleggen.

4.) *Kwetsuuren bij 't openen der Lijken van die met de Watervrees gestorven zijn.*

Men heeft verscheidene malen gezien, dat Heelmeesters bij 't openen van zodanige Lijken zich gekwetst hebben zonder 't minste kwaad gevolg, zo als wij §. XXXIV. 2° pag. 50. gezegd hebben. Dan daar tegen verzekert BROGIANI, dat een Ontleder daar door de Watervrees kreeg. Wij meenen deeze verschillende gevoelens te kunnen over een brengen, als wij onderstellen, dat de ongelukkige Ontleeders zich gekwetst hebben bij 't onderzoek der deelen, die tot de Keel behooren en dus een weinig Zever aan hun ingeënt is, of wel dat zij aan den vinger of hand een krab of klove gehad hebben, waar door de Zever des te eerder kon indringen. Wat er ook van het geringe gevaar van zodanige ontledingen zij; kan ik echter niet genoeg de grootste

(1) L. c. Cap. IX.

(2) Cent. I. obs. 86.

ste omzigtigheid aanraden, van zich bij de ontleding niet te kwetzen en ik achte het voorzigtig dit volstrekt niet te doen, wen men zelfs de geringste kwetsuur aan de vinger heeft; want men loopt niet alleen gevaar in Lijken der geenen, die de Watervrees gehad hebben, maar zelfs in *alle* Lijken, die beginnen te verrotten. Het voorbeeld van den ongelukkigen HEWSON moet ons altijd voor oogen zijn. — Voor 't overige is er niet beter, ingevalle men zich steekt, dan het te laten uitbloeden en het deel daarna te bedekken met compresfen, in Oxijcraat vogtig gemaakt (1).

§. L.

B.) *Mededeeling der Dolheid door het Speekzel van een Dol Dier, op de oppervlakte van de ongekwetste huid gebragt.*

DIOSCORIDES, MATTHIOLUS, GALENUS, PARÉ, LIEUTAUD, en meer anderen hebben beweert, dat alleen door de aanraking van het Speekzel op de oppervlakte der huid, de Dolheid konde medegedeeld worden. Laat ons dit eens nader onderzoeken.

1.) *De Zever op de oppervlakte des lighaams.* MORANDO verzekerd, dat iemand de Watervrees heeft gekregen, doordien een weinig Zever hem op de wang viel. Dan wij hebben zeer veele gevallen

(1) Verg. MORGAGNI de Sedib. & Causis Morbor. Epist. 61. §. 11.

len van Menschen, die de Watervrees hebbende, op de geenen, die bij hun waren, gespogen hebben, zonder hen te schaden (1).

2.) *Zever aan den vinger en de hand.* FERRARI verhaalt van een Man, die zijn hand in den bek van een Dollen Wolf stak, die hem in het geheel geen wond toebragt en echter kreeg hij de Watervrees. Men vind een gelijksoortig geval in de *Philosoph Transactions* (2), ook heeft SCHENKIUS er veelen aangetekent (3). De duim van een Pastoor zwol op, na dat hij 't laatste olijsel aan een Dol Mensch had gegeven (4). CALLISEN zegt twee gelijksoortige gevallen te hebben waargenomen.

Maar wij hebben ook gevallen aan den anderen kant. LAMORIER Heelmeester te Montpeillier stak zijn vinger in de mond van een Man, die des anderendaags de Watervrees kreeg en hij kwam er met den angst gelukkig af. Een, die werkelijk de Watervrees had, knelde den vinger van den Priester tusschen zijne tanden, die hem het heilig Olijsel op de lippen gaf; de Lijder stierf ses uuren daarna, en de Priester ondervond geen 't minste kwaad gevolg.

De oppaster van een die, de Watervrees had, stak haar

(1) Zie de waarn. van LUSITANUS, FRACASTOR, TULPIUS, bij VAN DER WIEL, Cent. I. obs. C. p. 410.

(2) Bij ANDRY, Mem. de 1778. p. 462. VAN SWIETEN, §. 1173. auszug der Philos. Transact. Tom. I. p. 312.

(3) Journ. Politique Juin 1772.

(4) Collect. Soc. Med. Hauniens. Vol. I. p. 273.

haar vinger in de mond van deezen ongelukkigen, om de dikke kwijl, die hem zeer benauwde, weg te neemen; de Lijder ſtierf drie dagen daarna; de oppaster bleef gezond.

Broeder DU CHOISEL verzekert, dat hij verſcheide Perſoonen blootsvoets heeft zien lopen over de kwijl van een Dol Kind, het welke denzelfden dag ſtierf, zonder dat echter iemand der geenen, die de kwijl aangeraakt hadden, daarvan eenig 't minste letſel gehad heeft (1).

Een Man ſtak zijn hand in den bek van een Dollen Os, zonder eenig kwaad gevolg (2).

Deeze ſtrijdige gevallen kan men over een brengen, indien wij met POUTEAU en VAUGHAN ſtellen, dat, die op deeze wijze beſmet zijn, waarſchijnlijk kleine kloofjes aan de vingers gehad hebben. (De tweede Lijder, daar CALLISEN van ſpreekt, was op de wang gelikt, daar hij een kleine puist op had.) Ofte wel zijn er door de punten der tanden in de geene, die hunne vinger in den bek van 't Dier geſtoken hebben, ligte krabjes gemaakt, die egter niet bloedden, waarop men geen agt heeft gegeven, en die veroorzaakt hebben, dat het Gif in het lighaam indrong (3).

3.) *Het Speekzel, langs de lippen in de mond gekomen.*

Veele Schrijvers hebben deezen weg beſchouwd, als

(1) Bij BOUTEILLE, p. 137.

(2) ERPENBECK, Diſſ. Cit. p. 21.

(3) Verg. BAUDOT, l. c. p. 102. 103.

als zeer gefchikt om de befmetting mede te deelen; wij hebben Waarneemingen, voor en tegen.

Een Man liet zich de lippen door zijn Hond likken, eer hij hem liet dood flaan; kreeg kort daarna de Watervrees en ftierf (1). PALMARIUS verhaalt van een Boer, die de Watervrees had en voor zijn dood zijne kinderen omhelsde, die alle de Watervrees kreegen. ODEHLIUS heeft een Jonge van 12 jaaren, gezien, die door 't likken der lippen door een Hond, Dol wierd (2). CALLISEN heeft het zelfde waargenomen: het geval van de Naaifter bij CÆLIUS AURELIANUS toont aan, dat men deeze ziekte krijgen kan, wen men iets in de mond neemt, dat door de Zever befmet is (3). Voeg hier bij het geval van die oude Vrouw, die flegts eene kneuzing door de tand van het Dier bekomen had, dan die 't huis komende, haar Japon, die, de Hond gefcheurd had, aan een naaide, de naad kaauwde om dezelve plat te maken, en kort daarna de Watervrees kreeg (4).

Intusfchen hebben wij ook tegenftrijdige voorbeelden. De Minne van 't kind, daar VAUGHAN van fpreekt, kuste het geftadig, wierd door het zelve aan de mond en 't gezicht beademd en had er echter geen hinder van. Zuster VIALIS kreeg het fpouwfel van den Kostfchoolhouder, die zij on-

(1) SCHENKIUS, l. c.

(2) Schwedifche Abhandlungen, T. 3. fur das Jahr 1777.

(3) VAN SWIETEN, § 1136. & l. c.

(4) MATTHIEU, l. c. p. 310.

onverschrokke oppaste, in de mond, zonder eenig kwaad gevolg (1).

Zal men nu zeggen, dat de door deezen weg besmette Personen kloven aan de lippen hadden; of liever aanneemen, dat het Gif door de oppervlakte der huid, dewelke door eene zo dunne opperhuid, vooral aan de lippen, bedekt is, doorgedrongen zij? onzes erachtens kan deeze wijze van besmetting niet volstrekt ontkend worden (2). Alhoewel wij gereeder instemmen met hun, die in gevalle de besmetting plaats gehad heeft, vermoeden, dat er eene geringe ontvelling was. —— Dan, ingevalle men op een of ander deel Speekzel heeft gekregen, is het veiligste, om het dadelijk met Azijn enz. te wasschen en na des Lijders dood alles, waarvan hij zich gedurende zijne ziekte bediend heeft; ook alles, dat met zijn besmettend speeksel doordrongen is, te verbranden.

§. LI.

C.) *Mededeeling door het Slikken, wordende het Gif daar door in de Maag gebragt.*

Het is zeer bezwaarlijk, eenige gevallen nopens deeze wijze van besmetting bij te brengen, die zeker zijn. Palmarius verzekert, dat Paarden, Osfen en

(1) Bouteille, l. c. p. 139.

(2) Bouteille, p. 137. Struve, Diss. cit. p. 7 Fehr, l. c.

en Schapen door 't eeten van ſtroo, waarop Varkens, die aan de Watervrees geſtorven waren, gelegen hadden, dol wierden en ſtierven (1). Dan wij weten, dat Honden het brood gegeten hebben, 't welk met de Zever van een anderen Hond in 't eerste tijdvak der Dolheid gedood, doordrongen was, zonder dol te worden, alhoewel de perſoon, die door deezen Hond gebeten was, met de Watervrees ſtierf, zo als HARRER heeft waargenomen. Wij zullen echter in weerwil hier van niet ſtellen, dat het dolmakend Gif, even als wij dit in het Gif van Adders en zelfs van de Kinderpokjes zien, langs deezen weg niet zoude kunnen beſmetten, want de gevallen zijn niet talrijk genoeg, om hier iets bepaaldelijk te beſlisſen.

§. LII.

D.) *Beſmetting door het Ademhalen.*

De Ridder de JOUILLOUX zegt, dat de Honden alleen door den adem van een Dollen Hond kunnen beſmet worden. ARETÆUS en CÆLIUS AURELIANUS hebben dit ook geſteld, en JAMES verzekert, dat de beſmetting aan de Honden word medegedeeld, indien men geen zorge draagt, dat het hok, waarin de Dolle Hond gelegen heeft, wel gereinigd is; dan dit kan men niet eeniglijk aan den adem van dien Hond toeſchrijven, want dit kan afhangen, dat er mogelijk iets in het

(1) Journal de Medicine, T. VII. p. 412.

het nest kan geweest zijn, dat met het Gif doortrokken is. —— Is nu deeze wijze van besmetting twijfelagtig in een Hond, hoe veel te meer dan in den Mensch. RAZOUX een hedendaagsch Schrijver, die achtenswaardig is, heeft echter eene Waarneeming bekend gemaakt, tot betoog, dat door de adem van een Hond, de Dolheid aan een Mensch medegedeeld is; dan wanneer men deeze Waarneeming aandagtig leest, zal men weldra bemerken, dat dit geval onder de voorbeelden der Toevallige Watervrees, waar van wij te voren eenige gevallen hebben opgegeven, behoort gerangschikt te worden; en volgens JAMES heeft de Mensch voor deeze wijze van besmetting niet te vreezen, daar de ondervinding dit ons dagelijks leert, want, indien dit plaats hadde, was het bijna niet doenlijk, iemand, die de Watervrees heeft, op te passen.

§. LIII.

E.) *Besmetting door de dampen van Dol gestorven Dieren.*

Een Hond, die zeker Dol was, werd doodgeslagen en in een waterbak geworpen, die tot een molen behoorde. Het lijk, eenige dagen daarna door de rotting op het water drijvende, werd door den stroom tot in de buizen gevoerd. De Molenaar nam een lat, om het van daar weg te doen; hij doorstak de buik van het Dier, het welk oogenblikkelijk een zo geweldigen kwaaden stank verspreide, dat die arme on-

gelukkige Man zes dagen daarna door eene vreesselijke Watervrees aangetast wierd en stierf (1). Dit is eigenlijk de regte wijze van redeneeren *Post hoc, ergo Propter hoc.* Ik ontkenne het geval niet, 't welk eigenlijk hier op neder komt. De rottige damp van dit Dier heeft in den Lijder, die zelfs door 't jaargetijde (want het was in den Zomer) er toe voorgeschikt was, eene kwaadaartige Rotkoorts veroorzaakt, die bij ongeluk de Watervrees tot een Toeval had; want daar het Dolmakend gif niet vlugtig is, kon het op deeze wijze niet medegedeeld worden, en indien dit mogelijk ware, wie zoude dan het openen der lijken van Menschen, die de Watervrees gehad hadden, durven aanvaarden. Men moet echter de gestorven Dieren begraven, zo als (§. XLIII. 10.) gezegt is; want indien men ze op de mesthoop werpt, dan kunnen er andere Dieren van eeten en zo zij daar door niet altijd de Watervrees krijgen, kunnen zij ten minsten daar door eene zware ziekte krijgen.

§ LIV.

F) *Besmetting door 't eeten van het Vleesch van Dieren, die aan de Dolheid gestorven zijn en door 't drinken van heur Melk.*

Wij hebben de gevallen, voor en tegen reeds opgegeven en zijn van gedagten, dat de Dolheid op dee-

(1) Le Beau, Journal de Medic. T. VIII. p. 316.

deeze wijze niet kan medegedeeld worden; alhoewel wij 't voor zeer waarſchijnlijk houden, dat zij, die 't Vleesch eeten van een Dier, dat aan de Watervrees geſtorven is, zich aan èen groot gevaar bloot ſtellen. Zie (§. XXXIV. XXXV.)

§. LV.

G.) *Beſmetting door de Vleeſchelijke Gemeenſchap.*

Kan een Man, die door een Dollen Hond gebeten is, en voor dat de Dolheid zig openbaart, zijne Vrouw beſlaapt, aan haar de Dolheid mededeelen? Men heeft gevallen voor en tegen.

1.) *Gevallen voor dit gevoelen:* Een Man werd door een Dollen Hond gebeten; beſliep zijne Vrouw denzelfden avond; zij kreeg de Watervrees en ſtierf (1). Frid. Hofman zegt, dat een gebeten Man zijn Vrouw beſliep en zij beiden kort daarna Dol wierden; de Man ſtierf, dog de Vrouw herſtelde (2).

2.) *Gevallen tegen dit gevoelen:* Een Meisje hield het een maand lang, zonder eenige hinder, met een Soldaat, die door een Dollen Hond gebeten was en na verloop van die tijd met de Watervrees ſtierf, ſchoon

(1) Chabert, Journ. d'Agriculture bij Andry Memor. de 1778. pag. 470.

(2) Medicinæ Rational. Syſtem. T. II. p. 178.

ſchoon zij geen 't minste letſel daar van gehad heeft (1). Vier Landlieden, die gebeten waren, hielden gemeenſchap met hunne Vrouwen, tot dat zich de Dolheid openbaarde, zonder dat de laatſten er eenig kwaad gevolg van ondervonden (2) Een Man werd door eene Dolle Wolvin in den arm en borst gebeten; hij bleef nogthans naa dit geval zijne Vrouw beſlapen, en ſtierf met de Watervrees, zonder dat zijne huisvrouw iets dergelijks ondervond (3).

Dit verſchil hangt misſchien af van de onderſcheidene Tijdperken, waarin die Vrouwen met hun gebeten Gelieven of Mans te doen gehad hebben. 't Is mogelijk, dat het Speekzel reeds een zekeren trap van giftigheid gehad heeft, waar door het reeds heeft kunnen beſmetten, voor dat de Watervrees zich openbaarde, en dus de vleeſchelijke gemeenſchap gevaarlijk word, uit hoofde van het kusſen op de mond, wanneer er in dezelve eene klove is &c. Daar, in tegendeel, als de Dolheid nog zo verre niet gevorderd is, dit vogt min giftig is en de ziekte niet mededeelt. Want indien de beſmetting door de vleeſchelijke gemeenſchap geſchied is, kan het alleen op de gezegde wijze gebeuren, daar het belaggelijk zoude zijn, te ſtellen, dat het zaad zelve met dit dolmakend Gif bezwangerd was. Wat er ook van

(1) Baudot, l. c. p. 93.
(2) Bouret, bij Bouteille, l. c. p. 211. 212.
(3) Thiesset, bij Andry, Mem. de 1776. p. 112.

van zij, indien deeze wijze van besmetting mogelijk ware, moet men toestemmen, dat dit zeer zeldsaam is; en het zoude beter zijn zich van het bijslapen te onthouden, in gevalle men gebeten is, daar deeze aandoening van het zenuwgestel door te veelvuldig beslapen, in de daad zeer schadelijk is, ten opzigte van de gevolgen der inenting deezes Gifs. —

§. LVI.

H.) *Kan de Dolheid Erfelijk en Aangeboren zijn?*

Riedley, (1) Lister, (2) zijn van gevoelen, dat het Gif, dat de Watervrees voortbrengt, zich met het zaad van den Vader kan vermengen en tot het Kind worden overgebragt; bij wien, het zich in eene meer of min gevorderde leeftijd zoude kunnen ontwikkelen; en deeze ellendige Ziekte-kennis hebben zij uitgevonden, om de Toevallige Watervrees uit te leggen. Het zij genoeg, dit gevoelen opgegeven te hebben, om er de ongegrondheid van op te maken.

Door aangeboren ziekten verstaat men zulke, welke eene zwangere Moeder aan 't Kind, dat zij draagt, kan mededeelen; en de Waarneemingen bevestigen, dat de Watervrees voor Moeder en Kind doodelijk is (3), dan

(1) Observ. 25.

(2) L. c. p. 517.

(3) Rahn, Gazette de Santé, T. I. p. 516.

dan het Gif kan op deeze wijze niet medegede
worden.

Eene Vrouw, die 8 maanden zwanger was, w
van een Dolle Kat gebeten. Zij ftierf aan de Wa
vrees, den 21ften dag na de beet; niemand wilde
vrees de Keiferlijke fnede doen; eene kloekmoe
ge Boerin befloot de buik met een tafelmes te o
nen, en verloste het Kind gelukkig (1). Eene zw
gere Zeuge werd den 3 Maart gebeten; men bra
de de wond; de korst viel door de ettering af en
Dier fcheen behouden; zij wierp eenige dag
voor dat zich de Watervrees openbaarde (het w
den 21 April gebeurde), zij ftierf 5 dagen daarna
de jonge Keutjes zijn wel opgegroeid (2).

§. LVII.

Het Gif, dat in het Speekzel is, word
woonlijk door de beet, met de tand van het I
Dier toegebragt, medegedeeld. Dan het is ook r
gelijk, dat het Gif kan medegedeeld worden, w
neer hetzelve een geruimen tijd op een of
der deel ligt, dat flegts met een zeer dunne opp
huid bedekt is, alhoewel deeze wijze van befm
ting zeer zeldfaam is.

Laat ons nu den loop der ziekte, door

(1) Meeler, p. 332.

(2 Hiftoire de la Societé Royale de Medicine, 17
2e. partie. p. 44.

Inenting van het Dolmakend Gif veroorzaakt, nagaan.

Om dit in eene meer gefchikte orde te doen, moeten wij de onderfcheiden Tijdperken in agt neemen. De meeste Schrijvers ftellen er flegts twee.

Het eerfte Tijdperk begint, volgens hunne ftelling, fpoedig of lang na de beet, wanneer de zieke begint te klagen. —— Het tweede en laatfte openbaart zich door de Watervrees. Wij ontkennen geenzints, dat men onder deeze twee Tijdperken brengen kan, al, wat tot deeze ziekte behoort. Dan wij willen liefst, op 't voetfpoor van zommige latere Schrijvers, drie Tijdperken onderfcheiden.

Het eerste Tijdperk bevat den tijd, die tusfchen het oogenblik, waarop de beet toegebragt is, verloopt, tot dat de Lijder eenige ongefteldheid begint te gevoelen. De verfchijning deezer Toevallen zelve behoord tot het tweede Tijdperk, en wanneer de Watervrees zich openbaart, dan is de ziekte in het derde of laatfte Tijdperk getreden.

§. LVIII.

Eerste tijdperk. *Hoe lang blijft het Dolmakend Gif in eene Wond, eer het begint te werken?* of liever *hoe lang duurt het eerfte Tijdperk der ziekte?*

Het is volgens de Wetten van befmetting zeker, dat alle gif, 't welk, 't zij door eene wond of alleen door aanraking van de huid, in het Menfchelijk lighaam indringt, zich niet dan na verloop van een

meer

meer of min korten tijd openbaart; deeze tusschentijd word door zommigen de tijd van besmetting genaamd: na de Inenting der Kinderpokjes, na eene onzuivere bijslaap weet men bijna zeker den tijd; waarop beide deeze Vergiften, doch voor al het eerste, beginnen te werken.

Dan het is met het Dolmakend Gif geheel anders gelegen; niets is onzekerer, dan het oogenblik, waarop het zich ontwikkelt en zigtbaar werkt, zo dat de tijd, tusschen de beet en 't begin der ziekte of liever het eerste Tijdperk, van eene meer of min langen duur is. Laat ons nu zien, hoe groot dit tijdsbestek in 't algemeen zij.

Het is een gevaarlijk vooroordeel, te stellen, dat, wanneer zich de Dolheid na verloop van negen of veertig dagen niet openbaart, de gebetene Persoon als dan buiten alle gevaar is. De Ondervinding leert ons het tegendeel. In den een openbaart zich de ziekte zeer spoedig, in anderen zeer traag: zo dat men het *Minimum* en *Maximum* van dit tijdsbestek niet nauwkeurig kan bepalen. Intusschen is het door de menigte van Waarneemingen, die wij hebben, zeker, dat zich de ziekte niet oogenblikkelijk na de beet openbaart, en zelden voor de eerste 24 uuren na de bekomene wonde (1). Men heeft daar voorbeelden van. BAUDOT heeft de Watervrees zien ontstaan des nagts van den dag der kwetzing (2).

Ik

(1) METZGER, l. c. p. 16.
(2) l. c. p. 121.

Ik durve nogthans daarom met MEDERER wel stellen, dat onder duizend gevallen geen één is, waarin zich de ziekte voor den derden dag na de kwetzing geopenbaart heeft (1). JAMES heeft gedwaald, stellende, dat zich de ziekte binnen 14 dagen tijds na de wond openbaarde. —— Volgens FRACASTOR en FERNEL, ontwikkeld zich de ziekte zelde voor den 20sten dag (2): van zeventien Persoonen, die door 't zelfde Dolle Dier gebeten waren, werden zeven voorbehoed; 10 stierven aan de Watervrees en bij deezen openbaarde zich de ziekte van den 15den tot de 68sten dag (3). Over 't algemeen bepaald men het tijdsbestek op 40 dagen (4). Dan daaromtrent kan men niets zekers bepalen. Uit zeer zekere Waarneemingen blijkt, dat de ziekte zich geopenbaard heeft de zesde (5); agtste (6); elfde maand (7); een jaar (8); 14 maanden (9); 18 maanden (10) na de beet.

Men

(1) *Syntagma*, p. 59.
(2) Bij SCHENKIUS, p. 846.
(3) REBIERE, Hist. de la Societé, 1783. 2e. partie, p. 209.
(4) Bijna alle Schrijvers.
(5) BOUTEILLE, l. c. p. 234.
(6) FRACASTOR, HÆRFNER, bij BALDINGER Neues Magazin, T. VIII. p. 534.
(7) MEAD Oeuvres Complettes, T. I. p. 153.
(8) GALENUS, in een Os, MEZLER, p. 358.
(9) BONEL, l. c. p. 282.
(10) BAUHIN bij SCHENKIUS, p. 848.

Men verhaalt zelfs, waargenomen te hebben, d
zich de Dolheid na verloop van eenige jaaren ee
geopenbaart heeft (1); na 5 jaren (2); na 10
ren (3); na agtien (4); twintig (5); dertig (6
veertig jaren (7). Men heeft allen grond te twij
len, of het Dolmakend Gif zo veele jaren lan
werkeloos gebleven zij, en in de meeste gevall
mag men vermoeden, dat de ziekte geen gevolg v
de beet geweest is; maar veroorzaakt door eene o
bekende wijze van besmetting, of door eene ande
ziekte, zo als wij duidelijk in de Waarneeming v
Schmidt zien, waarin verhaalt word, dat de L
der, 20 jaren na de beet, de Watervrees kreeg, te
wijl hij door eene kwaadaartige koorts was aangeta
of wel getroffen door eene sterke inbeelding van
gevaar om Dol te worden. Indien wij evenwel tw
felen, of niet geloven, dat het Dolmakend Gif z
veele jaren lang werkeloos kan blijven; moeten w
ons echter zorgvuldig wagten, om het *Maximum* va
het tijdsbestek, waarna men niets meer van de be
te vreezen heeft, niet te zeer te verkorten, wa
daar door zoude men zich aan eene grove dwalin
blootstellen.

Me

(1) Salmuts Observations, Cent. I. Obs. 96.
(2) Fracastor bij Schenkius.
(3) Chirac.
(4) Guinierus bij Hildanus Cent. I. Obs. 86.
(5) Schmidt, M. A. N. C. Dec. I. An. IX. Obs. 43
(6) Cælius Aurelianus, l. c.
(7) Reus bij Morgagni, Epist. VIII. No. 21.

Men verhaalt, dat deezer dagen te *Munster* de Watervrees zig niet dan 15 Maanden na de beet heeft geopenbaard en dat de ongelukkige Hoogleeraar LEUCHTERMANN het slagtoffer is geweest van zijn stijfhoofdig begrip, dat zijn Hond, toen die hem beet, niet Dol was, om dat het beest de proeve der Jagers doorstond §. XXII. (1). Dan men mag twijfelen, of deeze Watervrees in der daad wel een gevolg van de beet was, want de plaats van het lidteken heeft geen het minste voorlopend kenmerk getoond.

§. LIX.

Over de oorzaken van het verschil in de duuring van het eerste Tijdperk der ziekte, ofte over die, welke de ontwikkeling der Dolheid kunnen verhaasten.

De oorzaken, waardoor 't tijdsbestek van de ontwikkeling der ziekte verhaast of vertraagt word, zijn de volgende.

1.) *De trap van Dolheid in den Hond op 't oogenblik, dat hij bijt.* Het Gif is waarschijnlijk meer of min kragtig, naar mate van den trap der ziekte, waarin het Dier bijt; en alles voor het overige gelijk gesteld zijnde, is het gevaar der besmetting des te grooter, hoe meer het Dier na zijn einde nadert (2).

2.)

(1) FEHR, l. c. p. 50. §. 62.

(2) ANDRY, Mem. de 1778. p. 490. NICOLAI, Pathologie, T. VI. p. 45.

2.) *De ouderdom van het Voorwerp.* Men heeft gewild, dat de Dolheid veel spoediger zich in jonge Menschen ontwikkelde, en gewoonlijk in de 15 eerste dagen na de beet (1): dan de ondervinding strookt niet met dit gevoelen. MORGAGNI heeft gezien, dat zich de Dolheid eerst na 40 dagen openbaarde en na 5 maanden in twee kleine Jongens, die gebeten waren (2).

3.) *Het jaargetijde.* Men wil, dat er opgemerkt is, dat de Dolheid zich veel spoediger des zomers ontwikkelt dan des winters (3).

4.) *De aart en het gestel van het voorwerp.* Er zijn Schrijvers, die willen, dat de Dolheid zich eerder ontwikkelt in Menschen van een Galachtig gestel, dan in Wateragtigen, het geen men ligtelijk kan afleiden uit de meerdere aandoenlijkheid der eersten (4).

§. LX.

5.) *De plaats der kwetsing.* PALMARIUS heeft geschreven, dat de wonden in 't aangezicht de gevaarlijkste waren en de Dolheid zich ook veel eerder openbaarden dan bij wonden in meer afgelegene deelen. Volgens DARLUC, zijn veertig dagen het gewone tijdsbestek, waarin bij wonden van het Hoofd

(1) ANDRY, Mem. de 1776. p. 109. MEAD, l. c.
(2) Epist. VIII. No. 22.
(3) ANDRY, Mem. de 1778. p. 490.
(4) ANDRY ibid.

Hoofd de Watervrees zich openbaart; maar als het Gif in de onderste ledematen huisvest, word er meer tijd vereischt; drie maanden zijn de gewonen tijd van deszelfs ontwikkeling, zelden meer (1). Dan de ondervinding leert ons, dat men verkeerdelijk de Natuur aan bepaalde tijdperken wil onderwerpen, na het geen men in zommige gevallen gezien heeft. DUCHOISEL slaat geen geloof aan de aanmerking van PALMARIUS (2). FRANK heeft gezien, dat de Watervrees zig openbaarde drie weeken na eene beet aan 't been, en eerst na verloop van drie maanden, na eene wond in 't aangezicht, die reeds gesloten was (3).

§. LXI.

6.) *De behandeling van de Wond.* Als men de Wond aan de Natuur overlaat, en zij heelt spoedig, heeft men, alles gelijk gesteld, meer te vreezen, dan wanneer ze gescarificeerd is, en eenige Middelen gegeven zijn, of wanneer de Wond zo is, dat ze alvorens te sluiten, moet etteren. Men kan niet ontkennen, dat in deeze gevallen een gedeelte van 't Gif vernield en deszelfs werking vertraagd kan worden. Ik voele zeer wel, dat men kan tegenwerpen, dat één deeltje van het Gif genoeg is om de

(1) Journal de Medicine, T. IV. p. 265.
(2) L. c. p. 656.
(3) T. IV. p. 292.

de ziekte voorttebrengen, als het lighaam daar toe voorgefchikt is, en ingevalle het Gif door deeze behandeling niet vernield wordt, dan heeft dezelve geen de minfte invloed op de tijd van de verfchijning der Dolheid. Dan, de kragt van deeze tegenwerping erkennende, merke ik echter aan, dat het uitftellen van deeze plaatzelijke Behandeling, de voorgefchiktheid der ziekte zijn kan.

§. LXII.

7.) *Buitenfporigheden in Wijn en in Vrouwen.* Er is genoegzaam geen oorzaak, die meer vermogend is ter fpoediger ontwikkeling van 't Gif, dan de buitenfporige Wellust en Onmatigheid, waarin de zenuwen tot zodanig een trap van aandoenlijkheid en fpanning gebragt worden, dat zij in een oogenblik vatbaar worden voor de indrukfelen eener prikkelende oorzaak, die, om zo te fpreeken, dus verre als flapende of werkeloos was. Ook heeft men veele voorbeelden van Menfchen, die gebeten zijnde, zich in de Wijn en Bijflaap te buiten gegaan zijn, en kort daarna de Watervrees kreegen.

a.) Een Jongman werd des morgens van zijn trouwdag gebeten door een Dollen Hond: geheel den dag werd doorgebragt met zich na gewoonte te vermaken, te drinken en te dansfen. Des anderen daags ochtens vond men hem in eene woedende IJlhoofdigheid en Dol; hij had zijne jonge Vrouw wreedelijk met zijne handen verfcheurd; men zag

haar

haar buik nog aan de tanden van haar Man hangen; en haare darmen om de bebloede armen van deezen ongelukkigen geslingerd (1).

b.) Een Man, die ligt gekwetst was, van het zeebad te rug gekomen, en volkomen gezond, dronk met zijne vrienden aan tafel een goed glas wijn, zo dat hij dronken wierd, en werd Dol (2).

c.) In een Jongman ontwikkelde zich het Gif, dat zes maanden lang verholen en werkeloos gebleven was, in eens en op een oogenblik, op een tijd, dat hij zich met dansfen, eeten en Vrouwen had te buiten gegaan (3).

d.) Een Edelman werd door een Dollen Hond gebeten; voor de beet geen vrees meer hebbende, trouwde hij na verloop van eenige Jaaren; de eerste nacht na zijn trouwen word hij Dol, verscheurde zijne ongelukkige Vrouw en verwisfelde deezen dag van vreugde, in een dag van diepen rouw (4).

§. LXIII.

8.) *Levendige Gemoeds-aandoeningen.* In gebetene Menschen kunnen de Zedelijke Aandoeningen niet alleen het oogenblik verhaasten, waarop het verholen Gif tekenen geeft van zijn aanwezen, maar daar-

(1) Mead, Oeuvres Complettes, T. I. p. 164.
(2) Bouteille, l. c. p. 183.
(3) Denzelven, l. c. p. 234.
(4) Salmutts, Obferv. Med. Cent. I. Obf. 96.

daardoor kan zelfs de uitbarsting der ziekte zeer verfchrikkelijk worden. Het Hartzeer, de Gramfchap en vooral de Vrees zijn de aandoeningen, die het gevaarlijkfte zijn.

a.) Een fterk oud Man, die drie maanden te voren door een Dollen Hond gebeten was, zonder dat hij eenig kwaad gevolg befpeurde, met een ander Man krakeelende en daar van geflagen zijnde, kreeg niet alleen vrees voor het Water, maar ook voor het Licht, en ftierf (1).

b.) *Jacquelin* was door eene Dolle Teef gebeten in de voorhand; het was reeds de 40fte dag na de beet, zonder dat hij 't minfte toeval van Watervrees befpeurd had. Op dien dag zeide een ander Kind, waarmede hij een klein krakeel had: *het is een overblijffel van den Dollen Hond;* op 't oogenblik ftond de ongelukkige *Jacquelin* verftomd, zonder iets te antwoorden; ging naar huis en zeide aan zijne ouderen, dat hem de gebeten hand zeer pijnlijk was; kort daarna klaagde hij over pijn in de Keel; des anderendaags had hij de Watervrees, en ftierf den 3den dag, na dat de Dolheid zich geopenbaard had (2).

c.) Een Wijngaardenier, die door een Dollen Hond gebeten was, fnoeide zijn wijngaard nog den 33ften dag na de beet. Een Boer verhaalde hem, dat die en die, wel zes maanden na de beet, aan de Dol-

(1) Morgagni, l. c. Epift. VIII. §. 27.

(2) Guillemeau, Journal de Medicine, T. XXXIX. p. 281.

Dolheid waren overleden. De Wijngaardenier werd van ſchrik bevangen; ſtraks openbaarden zich de tekenen der Watervrees en hij ſtierf den 5den dag daarna (1). Hetzelfde overkwam een Meisje op den 42ſten dag der ettering van de wond (2).

d.) Een jong Koopman was tien jaren te voren door een Dollen Hond gebeten, zonder er iets kwaads van te gevoelen. Dan uit Holland, (waar hij na toe gereist was, na dat hij te [gelijker tijd met zijn Broeder gebeten was), te rug gekeerd zijnde, had hij naauwlijks de dood van zijn broeder, die den 40ten dag na de beet geſtorven was, vernomen, of het Gif begon bij hem te werken en Toevallen te veroorzaken, die, zonder de onvoorzichtige mededeeling deezer tijding, niet zoude veroorzaakt zijn geweest (3).

e.) Te *Beſançon* werden vijf Menſchen door een Dollen Hond gebeten. Vier daar van ſtierven. Dan ééne Vrouw, [die in den arm gebeten was, waaruit de Hond een ſtuk van den Tweehoofdigen Spier, (*Biceps*) geſcheurd had ter groote van een Rijksdaalder van zes Livres] raadpleegde OUDOT, die de wond meer dan 40 dagen lang liet etteren, en haar, volgens LASSONE, behandelde, de Vrouw verzekerende, dat de Hond niet Dol was geweest. Alles ging wel en de wond werd genezen.

(1) SAUVAGES, l. c. p. 5. Bij BOUTEILLE, p. 148.

(2) BAUDOT, l. c. p. 123.

(3) CHIRAC Bij SAUVAGES.

zen. Dan vier maanden na den dag van de beet, zeide eene onbesuisde rabbelaarster tegen haar „ gij „ zijt toch zeer gelukkig, dat gij niet, zo als de an- „ deren, ook gestorven zijt." De ongelukkige Vrouw werd oogenblikkelijk zeer verslagen, ging naar bed, en voelde den volgenden ochtend pijn in den arm; den tweeden dag bespeurde men tekenen van Watervrees en zij stierf den 5den dag in een aanval van ware Dolheid (1).

Zommigen zullen de in deeze en §. LXII, aangehaalde Gevallen voor Toevallige of door eene sterk getroffene inbeelding veroorzaakte Watervrees houden, die tot de Giftige geene betrekking hebben, overmits de ziekte zich na de sterke gemoedsaandoeningen al te spoedig geopenbaart heeft, dan dat men zoude kunnen geloven, dat het Gif zich in één oogenblik met zo veel kragt zoude kunnen verspreiden. Ik ben er voorwaar niet vreemd van, om deeze tegenwerping in veele opzigten goed te keuren (Zie §. XLVI. m.) Thans zal ik slechts aanmerken, dat deeze Waarneemingen de noodzakelijkheid van eene nauwkeurige levenswijze in gebetenen aantoonen, en dat, ingevolge van al, 't geen wij nopens andere besmettelijke ziekten weeten, de Vrees zo veel vermogen op ons lighaam heeft, dat de

Vrees

(1) Journal Physique de l'Abbé Rozier, an. 1777. T. IX p. 151.

(2) W. Falconar. Preisschrift über den Einflus der Leidenschaften &c. p. 31.

Vrees waarlijk eene der meest vermogende oorzaken is, waardoor de Dolheid kan ontwikkeld worden (1).

§. LXIV.

9) *Eene plaatselijke Prikkeling op de plaats, die gekwetst is.*

Men heeft veel Waarneemingen van Dolheid, die door eene plaatselijke prikkeling verhaast is.

a.) In eene Wond, die nog open is. Een Man, die op den 13den Maart door eene Dolle Wolvin gebeten was, werd den 14den in 't Hospitaal gebragt; hij nam naauwkeurig alle Middelen in, die hem wierden voorgeschreven, tot op den 11 April naastvolgende; dan die dag was voor hem dodelijk, men had de wond vergeten te sondeeren, men deed dit toen en verwijderde dezelve dadelijk; de Lijder gevoelde verschrikkelijke pijnen; straks openbaarde zich de Watervrees en hij stierf den 13den April (2).

b.) In eene Wond, die gesloten is. — Claudius Abeille, 9 maanden te voren gebeten, meende, dat hij niets meer te vreezen had; dan bij ongeluk zig op het lidteken der wonde gestoten hebbende aan een stuk hout, 't welk hij in de rivier wierp, opende zich de wond; het verdoofde Gif ontwikkelde zich; hij gevoelde herhaalde Krampen en zwa-

(1) PORTAL, l. c. Academ. des Sciences, p. 443.

(2) DU PUY bij BOUTEILLE, p. 158.

zware pijnen in de spieren van den arm, die zic
weldra tot de Keel bepaalden, en de Watervre
en den dood veroorzaakten (1).

Een Scholier, van 10 of 12 jaar, werd door e
Dollen Hond in het been gebeten, waar door l
eene vrij aanmerkelijke wond bekwam; men bra
hem alle hulp toe met een vrij goed gevolg, zo c
hij in zes maanden tijds geen 't minste ongemak b
speurde; de wond was goed genezen en de Jong
ling was volmaakt gezond. —— Ter deezer ti
werd hij door een zijner makkers met den voet
gen het been geschopt, ter plaatse van het lidteke
Men moet hier wel opmerken, dat dees Scholi
op deezen dag juist dezelfde kousfen aan had, (
hij op den dag der kwetzing gedragen had. — C
genblikkelijk viel hij agter over onder de verschri
kelijkste toevallen, die de Dolheid kenmerken. M
bragt hem naar huis, waar hij een tweeden aan
kreeg, waarin hij stierf (2).

Als men deeze gevallen aan de werking van l
Gif, 't welk tot op dat oogenblik in de wond w
keloos gebleven was, toeschrijft en in 't derde G
val, aan de mededeeling van het Speekſel, 't w
in de kousfen (die men in zes maanden tijds v
eens had mogen wasfen) gebleven was, moet m
erkennen, dat deeze persoonen in hachelijke omst
digheden geweest zijn; dan het koomt mij niet

(1) Darluc. Journ. de Med. T. IV. p. 269.

(2) Beauvais, Hist. de la Soc. Roy. de Med. 2e p
tie, 1783. p. 38.

delijk voor, dat men deeze toevallen aan het Dolmakend Gif toeschrijve; daar zij, mijnes erachtens, eerder voor eene uitwerking der sterke aandoening en prikkeling in de wond, die door het uitwendig geweld veroorzaakt is, moet gehouden worden; daar men dit reeds meermaalen gezien heeft in gevallen, waar in men geen 't minste vermoeden op het Dolmakend Gif had.

Het verhaal van SIMON PAULI, stelle ik op de lijst van aardige vertellingen; deeze namelijk zegt, dat iemand de Dolheid in zich kan doen ontwikkelen, als hij een stokje van de Kornelboom zo lang in de hand houd, tot dat het warm word (1).

§. LXV.

10.) *Heete Ziekten, waardoor de Lijders in 't eerste Tijdperk der Dolheid aangetast worden.*

De Waarneemingen, die mij bekend zijn, schijnen te bewijzen, dat de ziekten geen invloed hebben op de meer spoedige ontwikkeling der Dolheid. BOUTEILLE (2) EMPEREUR (3), en voor hun VAN SWIETEN (4), hebben waargenomen, dat gebeten per-

(1) Bij STAHL, Diss. de Metaschematismus Morborum, 1707. §. 94.

(2) L. c. p. 184.

(3) Bij BOUTEILLE, p. 229.

(4) T. III. p. 548.

persoonen in dit eerste tijdperk, door de Epidemische Kinderziekte aangetast zijnde, het Gif echter in rust en zonder werking bleef, het welk zich niet eer ontwikkelde, nog de Watervrees voortbragt, dan na de herstelling. FERRIAR heeft eene Waarneeming van iemand, die in 't aangezicht gebeten was, bij wien zich de Watervrres eerst openbaarde na verloop van drie maanden, alhoewel de Lijder in die tusschentijd tweemalen door het Zijde-wee was aangetast geweest, waar voor men Aderlatingen en Spaanschevliegplaasters gebezigd had (1). Een Man werd eenigen tijd, na dat hij door een Dollen Hond gebeten was, van den Steen gesneden: de konstbewerking had een gewenschten uitslag: de wond etterde op zijn tijd en genas; de ongelukkige, die dit gevaar ontworsteld was, kreeg de Watervrees en stierf (2).

§. LXVI.

De Wond geeft in 't eerste Tijdperk geen 't minste teken, dat het Gif daarin eenige schadelijke werking doet; integendeel schijnt zij meestal eene eenvoudige Wond te zijn, en in de meeste gevallen sluit ze zich maar al te spoedig.

Het Gif, dat op deeze plaats gebragt is, begint niet te werken, dan na verloop van eenige weeken, van

(1) Medical and Phil. Experiments bij SIMMONS, Vol. I.

(2) BOUTEILLE, p. 163.

van eenige maanden, zelfs na één of meer jaren, zo als dit door Waarneemingen bevestigd word. Intusschen gebeurd het niet zelden, dat zich de ziekte in de 40 eerste dagen na de Wond openbaart, en, wanneer de Lijder de minste ongesteldheid bespeurt, dan is de ziekte in het tweede Tijdperk getreden.

§. LXVII.

Tweede Tijdperk ofte Tijdperk van Droefgeestigheid.

De voorlopige Tekenen van de Watervrees maken het tweede Tijdperk uit, en bestaan in allerleij zoorten van Toevallen, die, offschoon zij dikwerf door 't Gemeen als van weinig aanbelang beschouwd worden, echter niet moeten verzuimd worden. Deeze voorlopige Tekenen bespeurd men in de Wond en in het geheel Lighaam.

§. LXVIII.

Voorlopige Kenmerken, die zich ter plaasse der Beet voordoen.

Het is van het uiterste aanbelang, dat men deezen naauwkeurig in agt neeme. Salius Diversus hield ze voor een der zekerste en min bedriegelijke Kenmerken, dat de ziekte spoedig het laatste Tijdperk bereiken zoude (1)

1.)

(1) Bij van Swieten, §. 1138. p. 156.

1.) *Tekenen, wanneer de Wond nog niet gesloten is.*

Dit geval is zeer zeldsaam, vermits deeze wonden, zo als wij reeds gezegd hebben, zich maar al te spoedig sluiten. Als de wond nog niet gesloten is, dan veranderd ze van kleur, en 't vleesch word slijmerig; uit de wond loopt veel dun vocht: de Lijder voelt er jeukte en pijn in, die zich door het lid of deel, waarin de wond is, verspreid (1).

2.) *Tekenen, als de Wond gesloten is.*

Dit is de meest gewone omstandigheid en de Verschijnselen of Tekenen zijn zeer verschillende.

a.) Nu eens is de plaats, daar het Lidteken gemaakt is, ontstoken en breekt wederom open en ettert (2).

b.) Dan wederom verandert slegts de kleur van het Lidteken, dat een weinig zwelt, blaauwagtig en pijnlijk word, en de pijn verspreid zich door het gantsche lid (3); zomwijlen ontstaat er slechts eene ligte ontsteking in den omtrek (4).

c.) Zomwijlen verandert zelfs de kleur van het Lid,

(1) Le Roux, l. c. p. 34. 76. Fehr, §. 112. l.

(2) Le Roux, l. c. Obs. p. 71.

(3) Desault bij Bouteille, p. 170. na verloop van 18 maanden, Bauhin bij Schenk. p. 848.

(4) Moneta, l. c. p. 28. Matthieu, l. c. p. 199. M. . . bij Baldinger neues Magazin, T. I. p. 357.

Lidteken niet, maar de Lijder voelt beneden hetzelve eene min of meer diepe pijn, die dan eens dover, dan eens ſcherper is (1). Het Kind, waarvan GUILLEMEAU gewaagt, klaagde over groote pijn aan 't voorhoofd, waar hij gebeten was (2).

d.) In zommige gevallen klagen de Lijders ſlegts over eene dovigheid in dat deel. (3).

e.) Als de Zever alleen op de oppervlakte der Huid gebragt is, en in deezer voege de beſmetting geſchied; dan word dit deel gewoonlijk pijnlijk, veroorzaakt jeukte en word ontſtoken (4).

Hoedanig ook deeze verſchijnſelen zijn, men moet dezelve nimmer verwaarloozen. Maar zal mèn vragen, neemt men dezelven altijd waar? volgens alle de Waarneemingen, die wij doorlopen hebben, kunnen wij antwoorden, altijd of bijna altijd (5). VAUGHAN ontkent, dat men deeze verſchijnzelen altijd beſpeurt, dan zijne Waarneemingen getuigen tegen Hem. In drie Waarneemingen, die

(1) DARLUC, Journal de Medicine, T. IV. p. 276, 263, 269, 270. EMPEREUR bij BOUTEILLE, l. c. p. 228.

(2) Journal de Medicine, T. 39. p. 233.

(3) EMPEREUR bij BOUTEILLE, p. 224.

(4) UBERLACHER, Diſſ. Cit. l. c. p. 294.

(5) G. SCHENK, l. c. ANDRY Mem. de 1778 p. 491. NICOLAI Pathologie, T. VI. pag. ſeq. FRANK, l. c. p. 296. LE ROUX, p. 31, 33. 34. HAAS, Diſſ. Cit. p. 49–53. BAUDOT, p. 125. BOUTEILLE, p. 140. MONETA, p. 28. Comm. Lipſiens. T. 26. p. 429.

die Hij opgeeft, hebben twee perſoonen pijn g
voeld in 't gekwetſte deel en de derde, die in
wang gebeten was, had in 't begin der ziekte pi
aan de Slaap van het Hoofd (1). FRANK heeft dri
maal gezien, dat het Lidteken niet wederom ope
gebroken is, het geen meermaal is waargenomer
maar hij zegt niet, dat de Lijders geen aando
ning op die plaats gevoelt hebben (2). CALLISE
merkt ook aan, dat de pijn, jeuking en opbreeki
van 't Lidteken niet altijd plaats hebben. BON
bemerkte niets bijzonders aan het Lidteken bij e
Lijder, die eerst na verloop van 14 maanden
Watervrees kreeg (3).

Dan het getal deezer Waarneemingen is zo gering
dat daardoor bijna geen uitzondering gemaakt word
Want het is niet volſtrekt noodzakelijk, dat d
Wond altijd wederom opbreekt; het is genoeg, da
de Lijder ſlegts eenige gevoeligheid in dezelv
beſpeurd; en dit heeft de ondervinding ten alle
tijde bijna volſtandig geleerd. En ik zoude we
haast vermoeden, dat die Waarneemingen, waari
men ter plaatſe, daar het Gif ingebragt is, niets be
ſpeurd heeft, en waar in de Watervrees zich eer
lang daarna openbaarde, niet behooren tot de Giftig
maar tot de Toevallige Watervrees. Want, wi
kan bij voorbeeld ter goeder trouw verzekeren, da
de zieke, waarvan NOURSE ſpreekt, die 19 maar
de

(1) LE ROUX, p. 35.
(2) L. c. p. 269.
(3) L. c. p. 282.

den na eene ligte en ſpoedig genezen Wond, de Watervrees kreeg en die voor het opkomen van dit dodelijk toeval ſlechts eenige pijn in drie vingers van de hand, die echter niet gekwetst waren, kreeg; dat die, zeg ik, deeze ziekte alleen aan die beet heeft te danken gehad? (1).

§. LXIX.

Zomwijlen gebeurd het, dat de Lidtekens opzwellen; van kleur veranderen; jeuken en pijnlijk zijn, ja zelfs wederom opbreeken, zonder dat zich echter de Dolheid openbaart. Eén van beiden moet hier gebeuren, of de Natuur loost op deeze wijze het Gif; of liever de toegediende Middelen brengen het Gif t'onder; of deeze Tekenen in de Wond zijn door het Dolmakend Gif niet veroorzaakt. Ik kan onmogelijk bepalen, welk van beide er eigenlijk plaats heeft. Laat ons de Waarneemingen daarover eens nagaan. Desault heeft gezien, dat de zwelling van het Lidteken en de pijn ophielden na de plaatſelijke Kwikwrijvingen en inwendige Geneesmiddelen, zo dat zich de Dolheid niet openbaarde; daar inmiddels twee anderen, die dezelfde Tekenen hadden, en bij wien niets gedaan wierd, aan de Watervrees ſtierven (2) Alphi heeft gezien, dat rondom het pijnlijk Lidteken drie hardigheden ter groot-

(1) Philoſophiſche Tranſactionen, auszug von Leske T. II. p. 261.

(2) Bij Bouteille, p. 170.

grootte van een Noot opkwamen, die verheven, puntig, hard en zeer ontstoken waren; het Koudvuur kwam er aan en er volgde eene sterke Ettering, inwendig gebruikte de Lijder de *Belladonna* en hij wierd voorbehoed (1). Fehr heeft ook gezien, dat het Lidteken eenige weeken naa de beet openbrak, zonder dat de Watervrees of Dolheid zich openbaarde (2).

Deeze gevallen toonen duidelijk aan, dat er in dit tijdstip nog veel hoop is, van den Lijder te behoeden, toestaande, dat zij afgehangen hebben van het Dolmakend Gif, zo als ik gaarne gelove.

§. LXX.

Voorlopende Verschijnselen of Tekenen, die zich in het geheel Gestel des Ligbaams voordoen.

De algemeene voorlopende Tekenen zijn, zwakheid, zorgeloosheid, zwaarte in de leden, meestal eene zwaare pijn, die zich van het gekwetste deel tot het hoofd uitstrekt, die de Lijders dikwerf voor Rheumatique pijnen houden. De Lijders gevoelen kortstondige hitte, walging, neigingen tot braken den hik, dorst: zij zijn hardlijvig; de ademhaling is benauwd; zij slapen weinig en de slaap verkwikt hen niet: hun gezigt is wild, vreesagtig, norsch men bespeurt bij hen zenuwtrekkingen, ligt

kramp

(1) Bij Rahn, Gazette de Santé, T. IV. p. 91.

(2) L. c. p. 94.

Kramptrekkingen en zelfs Stuipen; de pols is klein en meer of min fnel; op andere tijden is hij hard en vol; de Zielsvermogens worden ontfteld; de Lijders worden mijmerende, onrustig, oploopend; zij zijn kwaadaartig, zoeken de eenzaamheid; dan zijn zij zeer fpraakzaam; meestal egter ftilzwijgend; gedurende hunne fluimering hebben zij verfchrikkelijke droomen.

Men kan niet regt bepalen, hoe lang deeze Toevallen aanhouden: gewoonlijk duurt dit Tijdperk agt of twaalf dagen, zelden langer (1); dikwijls veel korter en flegts twee of drie dagen; zomwerf zijn ze zo gering, en van een zo korten duur, dat men ze bijna niet bemerken kan; zo dat de Watervrees zich eensklaps, zonder Voorlopende Tekenen, openbaart: dit gebeurd echter zeer zeldzaam. Zomwijlen zijn deeze Toevallen gedurende dit Tijdperk aanhoudende; dan wederom ziet men ze beurtelings toe en afneemen (2).

§. LXXI.

Hoe zeker en gewis deeze algemeene Voorlopende Verfchijnfelen en Tekenen ook zijn; moet men echter niet denken, dat al de gebetenen, die eenige tijd na de beet, (het zij gedurende de Voorbehoedende behandeling, of daarna) eenige der, in de vorige §. opgegevene, Toevallen gevoelen, in der daad

(1) M....bij BALDINGER, neue Magazin, T. I. p. 357.
(2) FRANK, T. IV. p. 296.

daad de Voorlopende Tekenen der Watervrees hebben. Men moet hier met veel oordeel te werk gaan, om den ſtaat der zaaken wel te onderſcheiden.

De volgende aanmerkingen, kunnen den Geneesmeester in zijne behandeling voorligten

1.) Menſchen, vooral Vrouwen, die een aandoenlijk Zenuwgeſtel hebben, kunnen, gedurende de Voorbehoedende Geneeswijze, Toevallen op de zenuwen hebben, die door 't gebruik der Geneesmiddelen veroorzaakt zijn, en niet voor Voorlopige Tekenen der Watervrees moeten gehouden worden; deeze Toevallen verdwijnen; en door bedarende Middelen word alles wederom herſteld (1).

2) Voor en na de Voorbehoedende Geneeswijze kunnen er onderſcheiden Toevallen ontſtaan, als de Koorts, Hoofdpijn, Pijn in de Keel, die alleen door kwade ſtoffen, die in de eerſte Wegen huisvesten, veroorzaakt worden: ook houden zij dadelijk op, na 't gebruik van gepaste ontlastende Middelen (2).

3.) Lijders van een aandoenlijk Zenuwgeſtel, die veele jaren te voren gebeten zijn, worden zomwijlen droevig, mijmerende, en geloven, dat zij Dol zullen worden, wanneer zij bij ongeluk van deeze ziekte hooren ſpreeken. Bouteille heeft eene Waarneeming nopens zo een perſoon aangetekend, die zelfs geloofde, dat hij reeds dove pijnen in de gebeten hand gevoelde; dan deeze kundige Genees-

(1) Cabro bij Bouteille, l. c. p. 221.

(2) Bouteille, Obſ. l. c. p. 251.

neesheer ſtelde hem gerust, zonder iets voor te ſchrijven: deeze gerustſtelling benam hem alle vrees, zo dat hij zelfs de eerſte met zijn plotze vrees begon te ſpotten (1).

Men zal met een weinig oplettenheid deeze gevallen ſpoedig onderſcheiden, vooral, als men den ſtaat van de Wond en der Lidtekens naauwkeurig onderzoekt, en de verdere omſtandigheden, waarin de Lijders zich bevinden, in agt neemt.

§. LXXII.

Derde Tijdperk of Watervrees.

Na dat de Lijder door de in §. 60–70. opgegevene Voorlopige Tekenen min of meer gekweld is geweest, krijgt hij op een oogenblik Vrees tegen het drinken van eenig vocht, hoe genaamd, maar voor al van Water; een toeval, waardoor het derde Tijdperk der kwaal gekenmerkt word. Geheel dit Tijdperk is verwonderlijk. De verſcheidenheid der Toevallen is zeer groot, en bijaldien men ſlegts op enkele gevallen doorgong, zoude men zich bezwaarlijk een juist denkbeeld van deezen toeſtand maken kunnen. Daarom zullen wij tragten, alle de verſcheidenheden, die men in dit laatſte Tijdperk waargenomen heeft, optegeven, ten einde het ware merkteken te bepalen en alle misverſtand te doen vermijden, dat de Waarneemers door de onderſcheide-

(1) Denzelfden, p. 241.

dene Toevallen veroorzaakt hebben, door de verschillende Verschijnselen, die zich in hunne zieken opgedaan hebben, al te lugtig te beschrijven.

Alle de Toevallen, die dit laatste Tijdperk kenmerken, te zamen genomen, komen uit op Watervrees; Onmogelijkheid van doorzwelging van Vochten; Mogelijkheid van doorslikking van vastere spijzen; eene onaangename aandoening, die verodrzaakt word door 't gezicht van Blinkende lighamen; door het voelen van Lucht, die in eene zagte beweging is, en van Water op de oppervlakte van het Lighaam; het Aangezicht is op 't eene oogenblik bleek, in 't volgende rood; de oogen tintelen; de mond is vol met eene taaije Kwijl; zomwijlen geven zij over; in den aanval maken de Lijders een akelig geschreeuw en een treurig geluid; de pols is zeer verschillende; niet zelden komt er Venus kwelling (*Satyriasis*) bij; de meeste ontlastingen zijn opgestopt; zommige Lijders hebben eene groote lust tot bijten; anderen zijn zeer woedend. Zomwijlen schijnen de gemoedsaandoeningen in de tusschenposingen der aanvallen meer levendig. Eindelijk komt het gevaar van te stikken: en de ongelukkige Lijders sterven, na min of meer sterke en herhaalde Stuipen, in de uiterste verzwakking, als beroerd, of in een aanval van stuipen kort na het begin van dit, in de daad schrikbaar, bedrijf. Men vergunne mij hier de beschrijving van de Watervrees in Latijnsche Versen door Joh. Jovian. Pontanus te laten volgen.

— E morſu rabidi Canis, actaque venis
Dira lues agit in furias: ilium ora liquenti
Admotantem amni, ſitientem, undasque petentem
Excutiens torrem ambuſtum, atque e gurgite Erinnys
Jam medio caput attollens fugat horrida, crinemque
Sanguineum intendit: revocat ſitientia ab undis
Ora miſer, faciem avertens, ſimilisque latranti,
Dat ſe retro, & ſpumas ciet ater ad auras.
Hinc rurſum ſtimulante ſiti convertit ad amnem,
Adproperans, dubiusque gradu atque enectus ab æſtu.
Infeſtans rurſum admota face turbat Erinnys
Attonitum, ac nigras vocat ex Acheronte ſorores
Donec eum rabie abſumtum vis tetra veneni
Vicerit, & miſeros ſolvat cum corpore ſenſus (1)

Wij gaan nu ieder Toeval in 't bijzonder overwegen, beginnende met dat, 't welk het meest in 't oog loopt, en waarvan deze ziekte zijn naam ontleent, te weten, met de Watervrees.

§. LXXIII.

1.) *De Watervrees.*

Dit Toeval levert in onderſcheiden Lijders veele verſcheidenheden op; de mond is ſlijmerig en droog; de Lijder gevoelt op 't oogenblik, dat hij drinken wil, eene benaauwdheid, zo als hij ze nooit ondervond; en ſtoot het glas met ſchrik van zich

(1) Bij BALDINGER, Neues Magazin, T. XIII. p. 172.

zich af. Zo dikwijls er vogt tot zijne Lippen komt word de benaauwheid grooter, vergezeld met be ving van het geheel lighaam en toeknijping van d keel. Zomwijlen gebeurt het, dat hij met de grootst moeite eenige teugen doorzwelgen kan; dan hij wor weldraa daardoor zo zeer gefolterd, dat hij nie meer van drinken wil horen ſpreeken; zelfs krijg hij Stuipen, als men er hem ſlechts het minſt voorſtel van doet.

Deeze bijzondere gevoeligheid, die zig teg doorſlikking van vochten verzet, ſchijnt haaren o ſprong te hebben in de Maag en allengskens op klimmen naar de Keel; de Lijder word als d bleek; zijne Ademhaling is afgebroken; hij bee en bij elke poging tot drinken, vermeerderen d Toevallen. Hier bij komen kramptrekkingen in d Tarbotsgelijke Spieren van het Schouderblad, (*le Muſcles Angulaires de l'Omoplate*) en in de Mon nikkaps-Spieren (*les Trapezes*), welken men, vol gens de Ontleedkundige Waarneemingen van Scar pa (1), van de zamenvoeging van den Bijkomer den Zenuw van Willis (*l'Acceſſoire de* Willis met het 8ste paar Zenuwen van het Hoofd, afleid

Deeze Vrees voor Water is geen verwarring va den Geest; geen grilligheid van eene onſtelde Ve beelding; ze hangt niet af van het beeld van de Hond, dat, zo als zommigen der Ouden gedroom hebben, door den Lijder in het Water word g zien. Zij is gegrond op Reden, en word veroozaa

do

(1) Bij Sommering, von den Nerven, p. 258. §. 26

door de foltering, die menfchen, die de Watervrees hebben, gevoelen, wanneer zij drinken willen; (zij voelen de fmarten toeneemen, als zij 't Water onmiddelijk aanraken (1);) eene foltering, die, zo als zij het uitdrukken, erger is dan de dood; en die hun gevolgelijk de oorzaak hunner fmert met afgrijzen doet van zich werpen: zulk een gevoel is ons natuurlijk eigen tegen alles, waardoor wij gefolterd worden of gefolterd geweest zijn; ook is het in de natuur van den Mensch, te fchuwen en zelfs een afgrijzen te hebben van al 't geen hem onverdragelijk is (2).

Præcipuus hujus morbi character non erit Aquæ Timor, quemadmodum antiqui opinati funt, eum ὑδροφοβίαν appellantes, cum hi aquam non timent, fed læfionem & cruciatum internum ab aquâ inductum; fed verus character erit, ad humidorum asfumptionem vel oblationem magnopere lædi, & angustari, adeoque affligi, ut hæc perhorrefcant & abominentur, ab his fe fuffocari putantes, ut hinc ea fugiant (3). Hier uit zien wij, dat de Onmogelijkheid der doorzwelging van Vocht het ware kenmerk, en de Watervrees flechts een Toeval der ziekte is, 't welk van de wederkeerige werking van de algemeene Zinplaats (*Senforium Commune*) afhangt. Men heeft zommigen deezer ongelukkige Lijders, tusfchen de aanvallen, zien drinken, ver-

(1) Darluc, Journal de Medecine, T. IV. p. 266.

(2) Bouteille, l. c. p. 185.

(3) Salius Diversus bij Schenk, p. 860. Obf. XIV.

verzekerende, dat zij geen afkeer van drinken hebben, dat zij gaarne zouden drinken, maar dat zij iedere keer, als zij eenig vocht doorzwelgen, dreigen te ſtikken (1). LISTER heeft een Lijder gezien, die alle moeite deed om een weinig vocht door te ſlikken, maar hij kon er niet toekomen(2). MIGNOT heeft eene gewigtige Waarneeming van een kind, 't welk alle moeite deed om een weinig te drinken, vermits men hetzelve een ſtuk gelds van ſes Gulden beloofd had, maar, niet tegenſtaande zijne goede wil, kon hij er echter niet toekomen (3). De Kok, die de Watervrees had, waarvan EMPEREUR ſpreekt, nam met veel moeite eene teug vochts in den mond, en toen die er in was, ſloot hij de tanden en lippen, zette de handen tegen de muur, ſtond op, rekte den hals uit, en ſlokte het met een onbegrijpelijke moeite door (4).

Deeze onmogelijkheid om te drinken is niet altijd even groot. Men heeft Lijders gezien, die Melk, Bouillon, Wijn met weinig moeite doorſlikken: de doorzwelging is zomtijds minder moeielijk, als de drank lauw is; zommigen drinken gemakkelijker, al zij den neus toehouden (5). LISTER verhaalt van een

(1) BOUTEILLE, l. c. p. 136.

(2) l. c. Obſ. I. Zie RHAZES bij FREIND Hiſt. de Med. T. II. p. 87. 8vo.

(3) Hiſtoire de la Societé Royale de Med. 1783. 2e partie p. 54.

(4) Bij BOUTEILLE, p. 224. Zie MORGAGNI Epiſt. VIII. §. 5.

(5) EMPEREUR, ibid.

een, die de Watervrees had, die het gezicht van Vocht beter konde verdragen, als hij op den buik lag (1). MEAD heeft er een gezien, die, door middel van een pijpje, in een oogenblik tijds een halve pint Garstewater uitdronk, dan kort daarna was het hem niet meer mogelijk (2): meest al helpt hun een pijpje niet (3).

Dan de Watervrees en de Onmogelijkheid om Vocht door te slikken, het kenmerkend Toeval der ziekte, duurt niet altijd dit geheele Tijdperk door. Als het einde des Lijders nadert, dan bespeurt men meest altijd, dat zij meer bedaard en rustig worden, vooral ook drinken zij dan met minder moeite; als dan schijnt er zich eenige hoop van genezing op te doen; dan dit gebeurd, meestal, op 't oogenblik, dat de Lijder sterft. Men heeft voorbeelden van Lijders, die maar weinige uuren voor hun dood, nog hebben gedronken (4) en AVICENNA heeft reeds aangetekend, dat, wanneer deeze Lijders Water drinken, de dood nabij is.

(1) L. c. Observat. I.

(2) Auszug der Philosophischen Transactionen von LESKE, T. I. p. 316.

(3) VAN SWIETEN, §. 1144. T. III. p. 576.

(4) ANDRY, Memoires de 1776. p 105. Mem. de 1778. p. 531. Journal de Medecine, T. III. & T. XXXIX. p. 233. BOUTEILLÉ, l. c. p. 245. MIGNOT, Histoire de la Societé Roy. de Med. 1783. 2e. partie p. 48. HACQUET bij KORTUM, Med. Bibliothek. I B. 3. st. p. 13. &c.

 §. LXXIV.

§. LXXIV.

2.) *Doorslikking van Vaste Spijzen.*

Gewoonlijk slikken deeze ongelukkige Lijd zonder veel moeite, alle Vaste Spijzen door; zo wijlen egter valt hun het doorslikken daar v moeielijk; dan nimmer bemerkt men eene zo overwinlijke moeielijkheid en afgrijzen, als teg Drank; in de aanvallen der ziekte weigeren de L ders alles (1).

§. LXXV.

3.) *Vrees voor Blinkende Lighamen.*

Meestentijds is er niet alleen een afschrik v Vocht, maar zelfs op het noemen daarvan, en voor les, wat blinkt en schittert, b. v. voor een Glas; e Spiegel; het Licht der Zon; het Licht van e waschkaars; op het gezigt daar van begint de Lij te beeven, hij krijgt Stuipen en smeekt, dat n deeze oorzaken zijner angst wegneeme. Zommig kunnen zelfs het witte van het Linnen niet verd gen. Alle deeze toevalled hangen af van eene v meerderde aandoenlijkheid der zenuwen van Netvlies van het Oog, (*Retina*) (2).

(1) Frank, l. c. Morgagni, l. c. §. 21. Lister, p.

(2) Mead, Philosophische Transactionen, Auszug v Leske, T. I. p. 315.

§. LXX

§. LXXVI.

4.) *Het aanraken van Water buiten aan het Ligbaam.*

Wanneer men den Lijder in het Bad wil doen gaan, veroorzaakt dit ook Benauwdheden en Stuipen. Men heeft Lijders gezien, die, in 't begin van dit Tijdperk nog in het Bad gingen, maar met veel moeite en ontroering, en welhaast werd het hun ondoenlijk. Een derzelven bleef in 't Bad vrij gerust, doch hield den neus toe, zeggende, dat hem de reuk van 't Water verveelde (1).

§. LXXVII.

5.) *De beweging van de Lucht,*

Hoe gering ook, b. v. door 't openen van eene deur of een venster, door 't naderen van iemand, b. v. den Geneesheer, veroorzaakt desgelijks eene onaangename gewaarwording en geeft zomwerf aanleiding tot Beving en Stuipen. Alle de zenuwen der huid toonen duidelijk aan, dat er eene buitengewone gevoeligheid plaats heeft (2).

(1) Empereur bij Bouteille, p. 224.
(2) Frank, l. c. p. 298.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

6.) *Staat van het Gelaat.*

Het gelaat is meestal bleek; maar bij ied aanval Stuipen, die zig meer of min herhalen, v het telkens rood, en deeze veranderingen vo zomwijlen zeer fpoedig. Zomwerf befpeurt : trekkingen in de Spieren van 't aangezicht, al den zogenaamden *Rifus Sardonius.*

§. LXXIX.

7) *Staat der Oogen.*

De Oogen zijn glinsterende, fterk, woest, toonen dat kenmerkend gezicht, 't welk men fpeurt bij allen, die de Watervrees hebben, waar aan men zulke Menfchen, als men maar één gezien heeft, altoos kennen kan: is een toornig gezigt, dat met vrees gemengd 't welk men, zo als VAUGHAN gezegd heeft, geen woorden uitdrukken kan (1). LE CA fchreef de glinftering der oogen toe aan een Am niocaale Phofphorus; SAUVAGES fchreef het meer grond toe, aan de Electriciteit en WOC zegt, dat hij ware Electrifche vonken heeft w gen men (2). Wij zullen ons bij alle deeze

(1) TODE, Medicin. Annalen. IX. heft p. 57.

(2) Bij MAZLER, p. 3 en 351.

leggingen niet ophouden, maar beveelen vooral aan, dat men deezen ſtaat der Oogen, die de Watervrees kenmerkt, dog niet vergete. Op 't einde der ziekte worden de oogen rood, tranende; zoms is de Oogappel zeer verwijderd (*1*).

§. LXXX.

8.) *De Zever.*

In den Mond vergaderd zich èen taaij Vocht, 't welk vooral uit de Slijmklieren van de Keel en Mond word uitgedrukt; dit word met de Kwijl en met de Lucht vermengd, zet zich bij form van Schuim op de lippen en tanden vast, en bekleed de geheele holligheid van den Mond en van de Keel. Deeze Zever loopt hun den mond uit, of word door den Lijder, die dezelve niet kan doorſlikken, met moeite uitgeſpogen. De hoeveelheid is zomwijlen niet heel groot, terwijl ze in zekere voorwerpen zeer overvloedig is, zo dat er het bed, als 't ware, van overſtroomd werd. Zomwijlen ſchieten de Lijders de Kwijl als met ſtralen uit den Mond (2).

§. LXXXI.

9.) *Braking.*

Zommige Lijders braken het weinig voedſel, dat zij

(1) MEAD, l. c.

(2) LISTER, p. 48. BOUTEILLE, l. c. p. 333. SALVA bij BOUTEILLE, p. 216.

zij gebruiken kunnen, weldra wederom uit (1), anderen braken van zelfs, dan eens eene zwarte, zwartgallige, groenagtige ſtoffe uit, na alvorens over eene brandende hitte in de maag te hebben geklaagd, 't welk zij te kennen geven, met de hand daar op te brengen en zij vinden zig na die ontlasting, verligt (2). Men legt deeze braking van groene Gal, die meestal plaats heeft, onderſcheidenlijk uit. De één ſchrijft dit toe aan de ongeregelde werking der zenuwen op de Zeeven (*Couloirs*) der Gal, en beſchouwen deeze braking als een, niet onduidelijk, teken van inwendige krampen, die de afſcheiding der Gal ontſtellen en bederven (3). Anderen wederom ſtellen, dat elke aandoening van de Gemeene Zinplaats (*Senſorium*), indien dezelve ſterk genoeg is, werkt op de Wormswijze beweging der Darmen; dat de Gal, niet naar beneden kunnende weglopen, daardoor naar de Maag te rug word gevoerd, en als er braking bijkomt, in eene grootere hoeveelheid word afgeſcheiden, zonder dat echter de Gal zelve bedorven is, en dat haare groene kleur, die zij aanneemt, afhangt van de vermenging met het bedorven en zuurgeworden Maagſap (4). Wat hier ook van zij, het is ons genoeg, dat wij weten, dat de Maag

(1) Mead, Philoſ. Transaction, auszug von Leske, T. I. p. 315.

(2) Mead, Philoſ. Transact. auszug von Leske, T. I. p. 316.

(3) M.... bij Baldinger, neues Magazin, T. I. p. 365.

(4) Hartenkeil und Mezler, Mediciniſche, Chirurgiſche Zeitung, 1790. T. IV. p. 28.

Maag en de Gal beide aangedaan zijn, 't welk op de behandeling deezer kwaal invloed hebben kan.

§. LXXXII.

10.) *Droevig Geluid*, *Baffen*, *Huilen.*

De Ouden hebben gefchreven, dat de Dolle Menfchen een geluid gaven, dat de ftem naboottte van het Dier, waardoor zij gebeten waren. De Waarneemingen fpreeken deeze ftelling tegen, die onder de vertellingen der oude Wijven moet geplaatst worden. Maar dat deeze ellendigen, door neiging tot braken geprangd en dikwijls dreigende om in de aanvallen te ftikken, een min of meer fterk en zeer verfchillend geluid maken (1), waarin de omftanders, door vooringenomene verbeeldingskragt eenige overeenkomst vinden met het geluid van die Dieren (2), dat is waar.

§. LXXXIII.

11.) *Koorts.*

Volgens het getuigenis der meeste Schrijvers, befpeurt men zelden Koorts bij de Giftige Watervrees

(1) Mead, Phil. Transact. l. c. p. 317.

(2) Frank, T. IV. p. 299. Mezler, l. c. p. 4. en l. c. p. 350.

vrees en dan is het vooral op 't einde der ziekte. Lister zegt, dat de Koorts en Dorst geene gewone Toevallen zijn bij Menfchen, die de Watervrees hebben. Anderen in tegendeel ftellen, dat de Koorts de Watervrees altoos vergezelt,

Deeze onderfcheiden gevoelens fchikken zig na het denkbeeld, 't welk ieder Geneesheer van de Koorts maakt. De pols is onderhevig aan veele veranderingen, die van 't geftel des Lijders afhangen: meestal is hij krampagtig, zwak, ongeregeld, tusfchenpozend; dan wederom is hij natuurlijk, vooral in den aanvang van dit Tijdperk; zomwijlen vol, opgezet, hard in fterke Lighamen, die door de woedende Dolheid zijn aangetast.

§. LXXXIV.

12.) *Staat der Pis- Buik- en Huid-ontlastingen.*

Zomwijlen word de Pis met veel geweld geloosd en ze is gewoonlijk zeer hoog van kleur, omdat de Lijders niet drinken. Zomwijlen ontloopt zij den Lijder in eene groote hoeveelheid, zonder dat hij het bemerkt, zo als Salius heeft waargenomen (1): ten minfte veroorzaakt ze zulke benaauwdheid niet, als wel door andere vochten gefchied (2).

(1) Bij Lister, p. 58.
(2) Frank, l. c, p. 300.

alhoewel de Lijders in zommige gevallen niet geheel zonder eene onaangename gewaarwording zijn, als zij hun Water maken.

Zij zijn hardlijvig (1).

Gedurende de aanvallen zweeten zij ongelijk, en in de tusschenpozingen is de huid droog.

§. LXXXV.

13.) *De Venus-kwelling (Satyriasis).*

Dikwerf heeft men eene buitengewone lust tot den bijslaap in deeze Lijders opgemerkt: veelen hebben eene onwillige Zaadloosing (2). *Veretri frequens tensio cum seminis involuntario jactu*, en TODE is met CÆLIUS AURELIANUS van gevoelen, dat deeze drift tot de Vrouwen een kenmerkend teken der Watervrees is, die door de Beet van een Dollen Hond veroorzaakt word (3).

§. LXXXVI.

14.) *Lust tot Bijten.*

De Lijder, die zeer dikwijls over eene inwendige

(1) SAUVAGES.

(2) DARLUC, Journal de Medecine, T. IV. p. 266. BOUTEILLE Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e. partie p. 90. MEAD, Phil. Trans. l. c. p. 318.

(3) Annalen IX. heft, p. 52. LISTER, p. 45.

ge hitte klaagt, gevoelt menigmaal gedurende de aanvallen een lust om op de omstanders te spuwen of om ze te bijten, en verzoekt, dat men hem binde en aan 't bed vastmake, om dit vóór te komen. Men heeft dit in latere tijd willen ontkennen, of slegts toegeschreven aan 't vooroordeel, 't welk de Lijders in hunnen gezonden staat daarvan gehad hadden (1): dan ten onregte. —— Men heeft zeker dit Toeval niet zo menigmaal gezien, als zommige Schrijvers wel hebben opgegeven: het is ook waar, dat deeze lust tot Bijten zomwijlen veroorzaakt word door het plagen, dat zommige ruwe omstanders deezen Lijders aandoen; dan het is te gelijk zeker, dat men deeze lust tot bijten dikwerf heeft waargenomen, zonder dat men dit aan één van deeze twee oorzaken konde toeschrijven (2).

§. LXXXVII.

15.) *De Woede.*

Men ziet die niet altijd: veele Lijders sterven zonder woedend geweest te zijn; anderen wederom heeft men in een staat van buitengewone woede gezien, zodat veel grooter kragten, dan die van deeze Lijders in hun gezonden staat, naauwlijks toereikende waren om hen tegen te houden. Het Meisje, waarvan Sauvages spreekt, had zulke sterke aanvallen van Woede-

de

(1) Bader, l. c.

(2) §. 1137.

de, dat men, om meester van haar te worden, genoodzaakt was haar te binden. VAN SWIETEN heeft eene Waarneeming van een Jongeling, die zo verwoed was, dat vier ſterke karels hem niet konden houden: men heeft een kind gezien van vijf jaren, daar men veel moeite mede had, om het meester te worden (1).

§. LXXXVIII.

16.) *Staat der Ziels-vermogens.*

De meeste Lijders zijn, in de tusſchenpoſing der aanvallen, volkomen bij hun Verſtand; zij beklagen hun lot en dat der geenen, die zij verlaten. MATTHIEU zegt: „ De perſonen, die ik in „ deezen treurigen toeſtand gezien en te voren gekend „ had, ſcheenen meer doorzicht en een meer ont- „ wikkeld oordeel te hebben, vooral, wanneer de „ Koorts niet bij de overige Toevallen komt (2)."

§. LXXXIX.

17.) De Ouden gaven voor, dat de Lijders, om zo te ſpreken, de gewoonten der Honden aannamen, en even als die, gingen leggen. Niets is meer fabelagtig; het volgende egter kan er aanleiding

(1) Bij MORGAGNI Epiſt. VIII. §. 19.
(2) L. c. p. 295.

ding toe hebben gegeven: t. w, men ziet zomwijlen eene bijzondere Kramp, die den Lijder dwingt zich gestadig in het bed te draaijen, van 't hoofd na het voetenend (1).

§. XC.

18.) *Gevaar van te Stikken.*

Bij het toeneemen der ziekte dreigen de Lijders dikwerf te stikken, vooral, als zij op den rug willen liggen om te rusten, vermits in deeze ligging de Luchtpijp door de Zever gevuld en gestopt word. De benaauwdheden neemen elk oogenblik toe en de dood nadert met snelle schreden.

§. XCI.

19.) *Stuipagtige Toevallen.*

Deeze herhalen zich bij aanvallen: na bedaarde tusschenpozingen volgen weder allertreurigste Toevallen. Matthieu heeft eene Juffrouw gezien, die, door de beet van een Dollen Kat de Watervrees gekregen had; zij bleef in het gezelschap gedurende de tusschenpozingen der Aanvallen; dan, als zij die voelde aankomen, floot zij zich in haar kamer alléén op. Den vijfden dag der ziekte vond

(1) M. bij Baldinger, Neues Magazin, T. I. p. 355

men haar dood in een hoek van de kamer, zij kort zig te voren in begeven had (1).

§. XCII.

laatſte Tijdperk, of die Zamenloop van alle ɔevallen, die de Watervrees vergezellen, gewoonlijk ſlechts 2 of 3 dagen. Zelden tot en of 6den dag, en het is iets buitengewoons, ı, dat de dood eerst op den zevenden dag zo als BAUDOT éénmaal gezien heeft(2). De s, afgemat door de geweldige Aanvallen, ver-en zeer; een koud Zweet ligt op hun lig- , ook hebben zij nog eenige Stuipen; de mees-ijgen eene Beroerte (3) of ſchrikkelijke Be-dheden, en zien het oogenblik, dat een einde un treurenswaardig leven maakt, met genoe- : gemoet.

§. XCIII.

nmige Schrijvers hebben de Watervrees on- : ſcherpe ziekten (*Maladies aigues*) geplaatst, it ze zo kort duurt; daar anderen, ziende op eer of min langen tijd, die er verloopt, eer zij ɔpenbaart, haar onder de langduurige ziekten (*Ma-*

D. c. p. 303.

L. c. p. 134.

HOWNMANN, Philoſ. Transact. auszug. T. I. p.

(*Maladies Chroniques*) gesteld hebben (1). Het gevoelen der eersten schijnt ons toe den meesten grond te hebben, daar de ziekte eigenlijk eerst bij het tweede Tijdperk haar aanvang neemt en den gewoonen tijd der Scherpe ziekten nimmer te boven gaat; indien men eenige gevallen, waarin de ziekte langer duurt, uitzondere.

§. XCIV.

Gevallen van Dwaling in het Derde Tijdperk.

Als al de opgegeven Tekenen zich bij een Lijder voordoen, kan men voorzeker aan den Aart der Ziekte niet twijfelen. Men moet egter niet denken, dat de afkeer van Drinken, het zij onder of na de Voorbehoedende Behandeling, altijd een zeker kenmerk van deeze dodelijke kwaal is. Wij zijn van gedagten, dat men de gevallen menigwerf verward heeft, en daardoor hebben wij zo veele voorbeelden van genezene Watervrees.

Wij zullen nu een schets der gevallen tragten optegeven, die ons op den doolweg kunnen brengen, wanneer wij ze niet met de grootste omzigtigheid overwegen.

1) Men moet de Watervrees niet verwarren met de Kramp in den Slokdarm, die het slikken van spijs en drank verhindert; waar van men door on-

(1) Lister, l. c.

onoplettendheid het eene voor het anderen zoude kunnen houden (1).

2.) Als de Watervrees Toevallig is, dan ziet men lang voor den tijd, dat ze zich openbaart, meer of min de Tekenen der Hoofdziekte, waarvan zij, een bijkomend Toeval is; en dus kan men gemakkelijk alle dwaling voorkomen.

3.) Wanneer iemand, door eene scherpe ziekte aangetast, waarin de Watervrees een bijkomend Toeval is, drie of zes maanden, ja veel jaren te voren, gebeten is, zonder in die tusschentijd 't minste Toeval te hebben gehad; dan laten de min geoeffende Konstgeleerden niet na, de kwaal geheel aan die ongelukkige beet toeteschrijven, een schuilplaats, waar agter zij voor het herstel des Lijders niet kunnen instaan, en zijn zij zo gelukkig, dat de Lijder herstelt, dan besluit men er uit, eene waare Watervrees genezen te hebben. Wat mij betreft, ik ben verzekerd, dat zo menigwerf de Lijders geen één Voorlopend Teken ter plaatse van de Beet hebben gehad, voor dat de Watervrees zich openbaart, deeze als dan Toevallig is of van een gebrek der Verbeeldingskragt afhangt, en dat men de oorzaak der kwaal verkeerdelijk toeschrijft aan de Beet, die jaren te voren heeft plaats gehad. Volgens mijn begrip, zal men nimmer aan iemand, die de Waarnemingen van DAVID HARTLEY

(1) FRID. HOFMANN, Med. Rat. Systhem. T. IV. pars. III. p. 448.

LEY (1) CARL PETERS (2) NOURSE (3) B
TEILLE (4) BONEL (5) en meer andere Schrij
aandagtig geleezen heeft, kunnen wijs maken,
deeze gevallen van Watervrees, door de Beet, di
veel tijd te voren gefchied is, veroorzaakt zijn.

4.) Is er veel aan gelegen, dat men in de ge
len No. 3., waarin de Watervrees langen tijd
de Beet zich openbaart, niet altoos blindelings
looft, dat de Beet daarvan de eenige oorzaak
dan is het nog van des te grooter belang, dat
de omftandigheden niet verwarre, wanneer de
der, kort geleden, gebeten is en de Toevallen
Watervrees, die alleen door een gebrek in de
beeldingskragt of door eene bijkomende Zi
veroorzaakt zijn, zich ontdekken. Dus kan
te fterke Inbeelding of bijkomende Ziekte oor
zijn, dat men in een perfoon, die voor weinig
gebeten is, zich zeer zoude misgrijpen, indien
niet de grootfte omzichtigheid gebruikte.

(1) Philofophifche Transactionen, auszug, T. II
264.

(2) Ibid. T. III. p. 187.

(3) Ibid. T. II. p. 261.

(4) L. c. p. 236.

(5) L. c. p. 282.

§. X

§. XCV.

A.) *Uitwerking van eene, door den Angst getroffen, Inbeelding.*

a.) Men verhaalt, dat THEMISON, die een zijner vrienden, die Dol was, opgepast had, geloofde, dat hij ſzelfs door 't Gif beſmet doch genezen was, dan dat zijne Verbeelding door 't gevaar, waarin hij geweest was, dermate getroffen was, dat, zo dikwijls hij over deeze kwaal wilde ſchrijven, hij er uitſcheide, om dat hij nog ſteeds geloofde van deeze ziekte aangetast te zijn (1). Volgens een later Schrijver (2) zoude deeze Waarneeming van THEMISON onwaar zijn en dus tot bevestiging van het gezegde niets afdoen, dan deeze gevallen zijn egter zo zeldzaam niet, of men zoude er kunnen bijbrengen, die meer bewaarheid waren.

b.) Een Man werd door een Hond gebeten, die hij meende Dol te zijn; dees ondervond een geruimen tijd de Toevallen der Watervrees. Dan na verloop van eenige maanden overtuigde men hem, dat de Hond, die hij verdagt had, niet Dol was, en van die tijd af verdweenen alle de Toevallen (3).

c.)

(1) Bij FRANK, l. c. p. 293. LE ROUX, p. 40.

(2) GOULIN, Journ. de Medecine, 1781. T. IV. p. 393.

(3) ASTI, l. c.

c.) Eene Vrouw werd door een Hond gebe
die men meende, dat Dol was: niettegenstaand
wat men deed, om haar van 't tegendeel te ove
gen, wierd zij zwaarmoedig, zwak en neerslagtig,
der dat ze de Watervrees kreeg en stierf (1).

d.) JÆGER verzekert, dat hij iemand ge
heeft, die alleen door de vrees, dat de H
die hem gebeten had, Dol was geweest, zes
ken lang zeer droefgeestig en gedurende eenige
gen geheel zinneloos was (2). FRANK heeft
lijksoortige gevallen gezien (3).

e.) Een Heelmeester sliep in het bed van
Kind, 't welk men vermoede, Dol te zijn gew
Zo dra had hij dit niet vernomen, of hij werd
de grootste vreeze zodanig bevangen, dat hij
dagen lang in eene zorgelijke krampagtige toes
was en Stuipen had, doch hij werd door NOR
DE genezen (1).

f.) Terwijl LE ROUX aan iemand, die ee
weken te voren gebeten was, de Voorbehoed
Geneeswijze toediende, kwam een oud wijf den
der verhalen, dat verscheidene personen, die
denzelfden Hond gebeten waren, reeds gesto
waren. De Lijder werd daardoor zeer aanged
wierd mijmerend, scheen als van groote droef

(1) BONEL, l. c. p. 281.
(2) L. c. §. XXII.
(3) L. c. p. 294.
(4) Histoire de la Societé Roy. de Medecine, 1
2e. partie p. 115.

verſlagen, ſchuwde het gezelſchap zijner makkers, bleef genoegzaam dagelijks te bedde met toegeſchoven gordijnen, en als hij opſtond, dan verbergde hij zich op de donkerſte en meest afgelegene plaatſen, daar LE ROUX hem menigwerf vond. Des nagts hoorde men hem diep zuchten, en als hij ſliep, had hij akelige droomen, waardoor hij ſchielijk, geheel bezweet, ontwaakte; als men hem iets aanbood, dan weigerde hij dit op een norſchen toon en wilde nog eeten nog drinken, zo dat ieder een dagt, dat hij de Watervrees had; de geſteldheid der wonden in deelen, die met klederen bedekt waren, ſtelde den Schrijver gerust: ze veranderden niet van kleur, wierden niet pijnlijk, en ſchikten zich altijd even geregeld ter genezing, alle deeze Toevallen waren alleen veroorzaakt door den angst Dit deed LE ROUX hem in een omſtandig verſlag begrijpen, na dat hij met hem een geruimen tijd lang met zagtzinnigheid geſproken had, Hij hield hem alles voor oogen en omhelsde hem den 3den dag. Deeze blijk van zekerheid ſtelde hem gerust, en hij beſloot aanſtonds te drinken; intusſchen was er Koorts bij gekomen, die agt dagen lang duurde. Men gaf hem verdunnende Middelen, tweemaal purgeerde hij en herſtelde (1).

g.) Een burger van Weenen werd gebeten door een Hond, die hij meende, dat Dol was; de angst, die hij had van ook Dol te zullen worden, was zo groot, dat, offchoon hij in de daad de Watervrees niet

(1) L. c. pag. 76.

niet kreeg, hij egter gek wierd; de Hond, hem gebeten had, was niet ziek (1). Deeze v beelden zijn ons genoeg, alhoewel wij er gen kelijk nog meerder uit andere Schrijvers zou kunnen aanhalen (2).

§. XCVI.

B.) *Uitwerking van eene Bijkomende Ziekte g durende de Voorbehoedende Behandeling.*

Gedurende de Voorbehoedende Genezing kun er Toevallen ontstaan, waardoor de doorzwelg belet word, die echter niet altijd aan de werk des Gifs moeten worden toegeschreven. Als dan er oordeel nodig om te onderkennen, 't geen d eene tweede ziekte veroorzaakt is (3). Eene steeking in de Keel, door de Kwik veroorzaa maakt dikwerf eene belemmering in de Do zwelging, en men zegt ter goeder trouw, dat Lijder de Watervrees heeft (4).

(1) MEZLER, l. c. p. 72.

(2) SALVATOR bij BOUTEILLE, p. 240. HAMILTON c. PELET Hist. de la Societé Roy. de Med. 1783. 2e. tie, p. 73.

(3) MATTHIEU, p. 299.

(4) LE ROUX. p. 50.

§. XCV

§. XCVII.

ne langdurige Watervrees, die op eene gezette tijd wederkomt.

ij hebben te voren gezien, dat de Watervrees
:al een zeer ſcherpe ziekte is, waardoor de Lij-
ſpoedig omkomen. Dan zommige Waarnee-
:n ſchijnen aan te toonen, dat deeze kwaal
ar is, om langer te duuren, en meer of min
urende tusſchenpozingen te hebben, waarin
ijders niets voelen, doch zo, dat ze gezet, of
ne vaste of op eene onzekere tijd, wederkomt.
Abel Roscius heeft een geval aangetekend
:ene Vrouw van zijne maagſchap, die, na dat
oor een Dollen Hond was gebeten, na de
t, met Vuur en Scarificatien behandeld was,
ſcheen genezen te zijn. —— Dan na verloop
jaren wierd zij, na eene voorlopige pijn aan het
:en, aangetast door een aanval van Dolheid;
Toevallen verdwenen, na het gebruik van ge-
Middelen; dan na 7 jaren kwamen dezelfde
allen wederom, en 20 jaren na de beet kreeg
:n derden aanval, waarvan zij ook wederom
elde. Na dien tijd herhaalde zich de Toeval-
eermalen; weldra alle jaar, en eindelijk meer-
l in 't zelfde jaar (1).
Een Dienstmeid werd door een Dollen Hond
ge-

Bij Hildanus, Cent. I. Obſerv. 86.

gebeten en genas. Dan zij kreeg alle jaar, tijd dat zij gebeten was, eene ijlhoofdigheid kere vrees voor Water, dog die Toevallen langzaamerhand over (1).

c) Een Man, die door een Dollen Hon ten was, ftierf na verloop van drie jaren; g de dien tijd werd hij alle zeven dagen, op dat hij gebeten was, door een aanval van I aangetast (2).

d.) Een Lijder van SCHMUCKER vernom bende, dat verfcheiden van zijne ongelukk genoten overleden waren, wierd alle Vrijd dag, waarop dit ongeluk gebeurd was,) ov door zekere droefgeestigheid, 't welk hem, n ge tijd na de Voorbehoedende behandelin bleef (3).

e.) DARLUC werd door iemand geraad die zich door een klein Dol Hondje op de had laten likken, twee dagen voor dat het h fnapte: hij gevoelde bijna iedere maand een dende hitte; ftikking en zamentrekkingen keel; ook eene blijkbare afkeer van vogt, geheele dagen lang duurde en wederkwam, te zijne Verbeelding hem het gevaar der D waardoor hij bedreigd werd, voorftelde. H

(1) SCHMID, M. A. N. C. Dec. I. an. IX. I Ausgabe, p. 77.

(2) LISTER, l. c. p. 47.

(3) Chirurg. Wahrnemung, T. II. p. 559.

door Baden, en Wrijvingen met Kwik met Campher gemengd, volkomen genezen (1).

f.) De gewigtigste Waarneeming is die, welke door GRISLEY is medegedeeld. Eene Vrouw, van veertig jaren werd door een Dollen Hond gebeten; men behandelde haar na behoren met Scarificatien &c. en zij bespeurde geen 't minste kwaad gevolg. Inmiddels brak het lidteken dikwerf van zelfs open, vooral ieder jaar in de voortijd, en er ontstond op die plaats eene verzweering. Zo menigmaal als dit gebeurde, onderhield haar Geneesheer de ettering, tot dat de verzweering zich van zelve sloot. Daar en boven deed hij de Vrouw alle voorjaar aderlaten en gaf haar een buikzuiveren Kwikmiddel. Zij kreeg 18 jaren lang deeze Toevallen, en kwam er altijd even gelukkig af. Haar gewone Geneesheer stierf en men hield zig bij deeze behandeling niet. De eerstvolgende voortijd werd het lidteken na gewoonte rood en pijnlijk, maar brak niet open. De Vrouw werd ongerust, als gejaagd, en twee dagen daarna werd zij Dol, kreeg de Watervrees en Schuim op den mond. De Geneesheer, die er bij gehaald werd, deed haar aderlaten; gaf haar de Jalappe en Calomel om den buik te zuiveren; lag een Spaansche vliegplaaster op de wond en genas haar. Na dien tijd bleef zij gezond en kreeg geen aanvallen meer (2).

(1) Journal de Medicine, T. XIV. p. 306.

(2) Medical Commentar. of Edinbourgh, Vol. IV. Dec. I.

§. XCVIII.

§. XCVIII.

Eindelijk zijn wij tot de moeijelijkste taak v
ons geheel Werk gekomen, dat is, om den wa
Aart der ziekte te bepalen en de wijze, waa
het Gif zijne schrikkelijke verwoestingen aanri
Laat ons alvorens zien, wat licht de Ontled
der Lijken van menschen, die aan de Watervr
gestorven zijn, ons hier in geeft.

§. XCIX.

Opening der Lijken.

Men heeft zich te vergeefsch gevleid, dat
opening der Lijken ons veel licht zoude verschaff
Als wij 't geen door TAUVRY, ZWINGER, S.
VAGES, MEAD, DARLUC, THIESSET, TRECOU
enz. en voor hun door CAPIVACCIUS, ROLFIN
BRECHYFELD & RIÉDEL (1) is aangetekend,
elkander vergelijken, dan vindt men in de w
genomene Verschijnselen eene zo groote verscheid
heid, dat men bezwaarlijk zoude kunnen gelov
dat het Ontledingen zijn van Menschen,
aan dezelfde kwaal gestorven zijn. Zoms h
men alles in een natuurlijken staat gevonden (V

CHA

(1) ANDRY, Mem. de 1776. p. 42. MORGA
Epist. VIII. No. 30. 41. VAN SWIETEN, §. 1140.
COLAI, Pathologie, T. VII. p. 87. FRANK, T.
p. 321.

GHAN); meestal echter vind men fpooren van ongefteldheid, doch bijna nooit vond men *dezelfden.*

Nu eens heeft men fpooren gezien van Ontfteeking in de Keel, Slokdarm, Maag en Darmen; dan wederom fcheenen die deelen aangedaan door Verfterving (DARLUC). Zoms fcheenen ze gezond (ROLFINK). Meestal vind men in de Maag een groenagtig zwart vogt (TRECOURT, DARLUC) gelijk aan dat, 't welk de Lijder onder 't braken geloosd had.

Zomwerf zag men de Lever buitengewoon groot, meestal vind men in de Galblaas eene dikke, zwarte Gal (TAUVRY, MORGAGNI) zomwijlen alleen een dun, roodkleurig vogt (DARLUC).

De Milt is klein.

MORANDO heeft de Blaas en de Sponsagtige Lighamen der Manlijkheid ontftoken gevonden, of liever derzelver vaten met bloed opgepropt gezien.

In de Ingewanden der Borst ontmoet men onderfcheiden verfchijnfelen. De Lugtpijp toont zomwijlen tekenen van Ontfteeking (ZWINGER), dan wederom niet. De Longen zijn vol van dun bloed met tekenen van Verfterving (DARLUC, TRECOURT).

De holligheid van het Hart heeft men, om zo te fpreeken, verdroogd gevonden, dan wederom bevatte ze een meer of min overvloedig vogt (MORGAGNI).

Dan eens is het Hart ledig, dan wederom vol van dik zwaar bloed (MORGAGNI). De Aderen zijn bij-

na ledig, egter niet altijd; SAUVAGES zag dezelven vol met ontbonden bloed en MORGAGNI heeft de *Venæ Iliacæ* zodanig opgezet gevonden, dat zij bijna de wijdte hadden der dunne Darmen. De Slagaderen zijn, vooral nabij het Hart, met bloed gevuld (TAUVRY), 't welk in de open lucht bezwaarlijk ſtolt (MEAD) enz.

De Herſenen ſcheenen meestal van eene meer vaste zelfsſtandigheid te zijn (TAUVRY, MEAD). MORGAGNI heeft dezelve als verdroogd gezien, en de Vaten van het dikke en dunne Hersfenvlies met dun bloed opgevuld.

't Geen PORTAL en BADER ons hebben opgegeven nopens Ontledingen van Dolle Honden, leert ons niet veel.

Wij zullen thans ons niet breder uitlaten over dit ſtuk, dat ons de zeer onderſcheiden uitwerkingen der ziekte toont, zonder dat men zijne aandagt kan bepalen op iets, dat bijzonder is; dat het meest voorkomt, en 't welk ons eenig nut zoude kunnen aanbrengen, en het is met reden, dat de onſterfelijke MORGAGNI zig dus uitdrukt: *Cum igitur huc ferme redeat eorum ſumma, quæ ex comparatis omnibus; mihi quidem notis, Hydrophoborum diſſectionibus colligi poſſunt; præclare intelligis, multo magis differre inter ſe mortuos, quam viventes* (1).

De Lijken deezer ongelukkigen rotten zeer ſchielijk: zelfs in den winter geven zij in zes of vijftien uu-

(1) Epiſt. VIII. No. 32.

uuren tijds eene zo rottige ſtinkende Lucht, dat men zie niet kan naderen (1). BOUTEILLE heeft waargenomen, dat het lijk van iemand, die de Watervrees gehad heeft, oogenblikkelijk na den dood koud word (2).

§. C.

Aart en Eigenſchappen van 't Dolmakend Gif.

Om deezen des te beter te bepalen, zullen wij eenige algemeene waarheden over de Vergiften en hunne Beſmetting, vooraf laten gaan. Wij ſpreeken hier alleen over de beſmetting, die door eene ziekte word voortgebragt, en niet over de Vergiften, die aan zommige Dieren eigen zijn als b. v. 't Vergif der Slangen &c.

1.) Het kenmerk van alle Smetſtoffe of Gif is dit; dat wanneer het door een zieken aan een gezonden word medegedeeld, als dan in den laatſten dezelfde kwaal, waardoor de eerſte aangetast is, word voortgebragt.

2) De weg, langs welke het Gif uit den zieken in den gezonden word overgebragt, is bij allen niet altijd dezelfde.

a.) Zomwijlen geſchied dit met de Lucht, die in de Long komt, of met het Speekſel, dat na de Maag gaat; ook door de aanraking der Huid. b. v. het Gif

(1) MORGAGNI, THIESSET bij ANDRY, l. c.
(2) L. c. p. 228.

Gif der Pest; het Gif der Kinderziekte en van e
groot getal anderen, zo als men dat in besmettelij
ziekten waarneemt, enz.

b.) Bij anderen moet het Gif op de oppervlak
der Huid, die met eene zeer dunne Opperhuid b
kleed is, gebragt worden, zodanig is het Venus
smet.

c.) Zommigen besmetten zekerer, als zij do
middel van een klein Wondje in 't lighaam gevoe
worden, gelijk het Gif der Kinderpokjes en d
Dolheid.

3.) De Vergiften, zullen ze hunne uitwerki
op het Lighaam doen, dat ze ontfangt, vereisch
eene zekere voorgeschiktheid; anderzints blijv
ze werkeloos.

4.) Alle Vergiften, die in het lighaam gebr
worden, hebben geene gelijke overeenkomst n
alle vochten; ieder derzelven kan 't eene vocht
reeder aandoen en bederven dan het andere; nimn
zal het zijn giftigen aart aan alle de vogten c
Lighaams, waarin het zelve zijne verwoesting
aanrigt, mededeelen.

5.) De Vergiften, op een zeker deel des Lighaa
gebragt of op eene andere wijze medegedeeld, o
wikkelen zich niet allen op denzelfden tijd; het G
der Kinderpokjes is 't eenige, waarvan men d
zekeren loop weet, zo als wij dagelijks in de I
ënting zien. De tijd der ontwikkeling van 't V
nussmet is niet zo zeker, offchoon men verzek
ren kan, dat, wanneer iemand 40 dagen na ee
onzuivere bijslaap niets gevoelt, hij niet besmet i

d

dan het Dolmakend Gif blijft het langst van allen verborgen en niets is onzekerer dan de tijd, waarop hetzelve begint te werken.

6.) Alle Gif, 't welk in een lighaam komt, dat tot deszelfs ontwikkeling eenige geſchiktheid heeft, veroorzaakt daarin eene meer of min groote ongeregelheid; het is, gelijk de Ouden zeiden, eene ſtrijd tusſchen het Levensbeginſel, 't welk voor onze behoudenis waakt en tusſchen de Oorzaak der ziekte, dewelke dit beginſel met alle magt poogt te verbeteren, te veranderen en voor te komen, dat die niet ſchade, of zoekt door een der zuiverende Ontlast buiſen te loozen: Dan deeze zijn niet alle geſchikt om een doortogt te openen ter uitdrijving van ieder Gif. Er moet een zekere verwandſchap of overeenkomst met het vogt zijn, waarop het Gif als bij voorkeur werkt: of liever; het een of ander ingewand moet door de buitengewone bewegingen, die het lighaem ondergaat, eene verandering ondergaan, waardoor het daar bekwaam toe word. Zomtijds behaalt de Natuur in deezen ſtrijd de overwinning; maar dikwerf word zij 't ondergebragt en als dan is eene geheele verwoesting van het lighaam 't gevolg van de ongenoegzaamheid der natuurlijke kragten, die ter beteugeling van het Gif geſchikt waren.

7.) Eindelijk zijn er zommigen van die Giften, die elk mensch maar éénmaal aandoen, zo als het Gif der Kinderpokjes. Mogt het den Hemel behagen, dat wij van alle de anderen het zelfde mogten zeggen!

§. CI.

Overeenkomst van het Dolmakend Gif met zommige andere Vergiften en Ziekten.

Men heeft eenige overeenkomst gezogt tusschen het Gif der Dolheid en verscheiden andere besmettelijke Ziekten. Dan men vindt overal slechts eenige grove kenmerken van overeenkomst, die niet waardig zijn, dat men daar bij stille staat. Dus heeft men het Gif der Dolheid vergeleken met de Vallende Ziekte; anderen wederom vinden eene overeenkomst met het Venussmet, met het Gif der Adders, en veele met het Smet der Kinderpokjes.

1.) *Overeenkomst met de Vallende Ziekte:* BOUTEILLE (1) meent eenige overeenkomst te vinden met de Vallende Ziekte, om dat de gebetenen Stuipen hebben en Schuim op den mond, en om dat ze in het beleedigde deel pijn gevoelen en eene opklimmende gevoeligheid, even als in de *Epilepsia Auralis.* Maar bespeurt men ook bij hun, die de Vallende Ziekte hebben, die vrees voor het Water; die onmogelijkheid om, niettegenstaande den goeden wil des Lijders, er iets van door te zwelgen; eindigt de Vallende Ziekte zo spoedig met den dood, gelijk de Watervrees. Men werpe hier niet tegen, dat de Beet van iemand, in een aanval der Vallende Ziekte, de Watervrees heeft veroorzaakt (§. XXIX. B. I. a. want

(1) Journal de Medecine, T. 49. p. 165.

want, wat bewijst doch een-enkel, bijzonder geval, en wie zal ons verzekeren, dat het eene Giftige Watervrees geweest is? En daar en boven hebben deeze Beeten dikwerf geen gevolg, zo als men in Maan-zieken gezien heeft, die zig zelven, in den aanval de Tong bijna hebben afgebeten (1) of ook anderen gebeten hebben, die er flechts eenige ligte Toevallen op de Zenuwen van hebben gekregen, die door de verfcheuring der deelen veroorzaakt waren? ——(Zie §. XXIX. 2°. *b.*) — ook moet men deeze overeenkomst daarop niet gronden, dat zomtijds, na een aanval der Vallende Ziekte, de Watervrees zich openbaarde. Want dit zoude zo ongerijmd zijn, als of ik eenige overeenkomst wilde ftellen tusfchen de gevolgen der beet van een Dollen Hond en de ontfteeking der Baarmoeder, om dat men in deeze laatfte ziekte eens een afkeer van drinken heeft zien ontftaan.

2.) *Overeenkomst met het Venusfmet.* Volgens SAUVAGES is er eene overeenkomst van het Gif der Dolheid met de Dierlijke Vergiften, maar meer met het Venusfmet, dan wel met de overigen. Deeze Schrijver meende deeze overeenkomst daar uit te moeten opmaken, om dat de Kwik een zo vermogend middel tegen de Dolheid was; dan niets is minder bewezen dan dit bijzonder onfeilbaar vermogen van de Kwik tegen de Dolheid, en er is een zo groot on-

(1) BIBRAC, Mem. fur la playe de la langue, Acad. de Chirurg. T. III. 40.

onderfcheid tusfchen de uitwerking van beide deeze Giften, dat ik niet kan begrijpen, hoe dees beroemde Geneesheer in dit ftuk zo zeer heeft kunnen dwalen.

3.) *Overeenkomst met het Gif der Adders.* Dit heeft LE CAMUS gewilt, doch met geen meerder grond, dan de anderen. De oorfprong deezer twee Giften is zo verfchillende, dat men er geene de minfte vergelijking tusfchen maken kan. Het Gif der Adders is een natuurlijk vocht, dat de Adders eigen is; het Gif der Dolheid is een gewrogt der Ziekte van den Hond, die met den dood eindigt. — Een, die door een Dollen Hond gebeten is en Dol word, deelt de kwaal door zijn Beet, aan een ander mede, daar intusfchen iemand, die door een Adder geftoken is, dezelfde kwaal niet kan mededeelen, enz. enz.

4.) *Overeenkomst met het Smet der Kinderpokjes:* ASTI en KIAVALLE (1) hebben zig omtrent dit ftuk veel moeite gegeven, doch zijn niet gelukkiger geflaagd dan de vorigen. Die éénmaal de Kinderpokjes gehad heeft, word daar door niet wederom aangetast, offchoon hij zich aan de befmetting bloot ftelt.

De tijd, waarop de Kinderpokjes na de Inenting uitbotten, is bijna zeker en verfchilt op zijn hoogst genomen, twee of drie dagen; daar men het tijd

ftip

(1) Hiftoire de la Société Royale de Medecine 1783. 2e. partie.

ftip der ontwikkeling van het Gif der Dolheid niet weet, het welk zomwerf weeken lang verborgen blijft, enz. enz.

Hier uit befluiten wij, dat het Gif der Dolheid, 't welk in de Zever van het Dolle Dier zijn zitplaats heeft, eenig is in zijn zoort, (*fui generis*) en met geen ander kan worden vergeleken.

§. CII.

Waarin eigenlijk het Gif der Dolheid van de andere Vergiften verfchilt?

1.) *Ten opzichte van deszelfs oirfprongelijke Hoedanigheid:* Het is het eenigfte Gif, 't welk door befmetting aan veelerleij zoorten van Dieren word medegedeeld en door deeze wederom aan den Mensch en 't welk in allen dezelfde ziekte voortbrengt. Volgens de Waarneemingen van HUNTER doet het Venusfmet de Dieren niet aan; ook gaan andere befmettelijke ziekten der Menfchen tot de Dieren niet over, gelijk ook die der laatften niet tot den Mensch werden overgebragt.

2.) *Ten opzichte van deszelfs Werking.* Men befpeurt aan de wond geene buitengewone Ontfteking; geen Tekenen, waaruit men zoude kunnen vermoeden, dat het zulk een groot vermogen had. Als het meer inwendig doordringt, dan vertoont het zig door plaatfelijke kenmerken, doch laat in de Water-klieren geene fpooren na van den weg, die het genomen heeft, zo als men nogthans ziet in de

Kinderpokjes en Venus-Ziekte &c De won
die door het Dolle Dier is toegebragt, genee
zeer ſpoedig en meest altijd zonder moeite. H
gekwetſte deel lijdt bijna niet meer, dan het ov
rige gedeelte van het lighaam, indien men die li
te Voorlopende kenmerken uitzondert, die z
voordoen, als de Watervrees op 't punt ſtaat v
uit te barſten (1).

3.) *Ten opzichte van deszelfs Aart:* Wij wet
niets meer van den aart deezes Gifs, dan van d
der andere Vergiften. Wij zullen niet bepalen, of h
Zuur, Loogzoutig, Phoſphorisch zij; dat zijn zake
die ons waarſchijnlijk nog langen tijd zullen onbeke
blijven en die wij nooit weten zullen (2). Want h
groote vorderingen ook de latere Scheikunde maak
zal het egter zeer moeielijk, zo niet onmogeli
zijn, om daarin zo verre te komen, dat men
Vergiften ontbinde en hunnen waaren aart ontvouw

§. CIII.

Zijn alle Gebetenen even geſchikt om Dol te worden of door de Giftige Watervrees te worden aangetast?

De ondervinding heeft getoond, dat uit een z
ker getal van Menſchen, die door 't zelfde Dol
Dier gebeten waren, zommigen niet Dol zijn g
wo

(1) Cof. Fehr. p. 67. §. 72.

(2) Frank, p. 309.

worden, schoon ze niets tot voorbehoeding gedaan hadden (1). De Ouden, die deeze gevallen zo wel wisten, als de Hedendaagschen, in 't denkbeeld zijnde, dat het Dolle Dier slechts twee *schadelijke* Tanden had, hebben er eene ongegronde uitlegging van gemaakt, ter goeder trouw stellende, dat de vrij gebleven persoonen gelukkig niet met die Tanden gebeten waren. In onze dagen houdt men zich met zoortgelijke vertelselen niet meer op; dan, daar het bij de ondervinding waar is, heeft men er andere uitleggingen van gegeven. Zo dat zij, die na de Beet zijn vrijgebleven, hun behoud aan eene der volgende omstandigheden verschuldigt zijn.

1.) *Men is niet altijd zeker, dat de Hond waarlijk Dol is:* Wij hebben §. XXVII. gezien, dat de Honden zig in oneindig veel omstandigheden bevinden, waarin zij bijten, en dat het Gemeen dit altijd met de Dolheid verwart. Zijn er veelen door zulk een Hond gebeten, dan vergeet men niet om aan eenigen van die Geneesmiddelen in te geven; en als er zommigen, die geen Geneesmiddelen hebben genomen, in het geheel geen Toevallen krijgen, dan schrijft men dit aan eene bijzondere gesteldheid toe, ter goeder trouw gelovende, dat men de anderen heeft voorbehoed.

2.)

(1) Lister, p. 50. Salius, l. c. Baudot, l. c. p. 97. Bouteille, l. c. p. 147. John Hunter bij Hamilton l. c. Baldinger Neues Magazin, I. B. §. 364.

2.) Daar de Tand van het Dol Dier niet vergifti is, als voor zo verre die met Zever bezet is, z word die, wanneer de Beet door zeer dikke klede ren doordringt, daardoor als afgevaagd en komt aa de Huid zonder besmet te zijn en maakt dus een min gevaarlijke wond. Waarschijnlijk heeft deez omstandigheid veele gebetenen behoed.

3.) Wanneer de Wond sterk bloedt en straks n de Beet zorgvuldig word uitgewasfen, is het zee mogelijk, dat al het Gif daar word uit gedreven e dat er niets overblijft, om de ziekte te veroorza ken.

4.) Wanneer de wond groot, gescheurd en ge kneusd is, zal zij ontstoken worden en veel en la etteren, en daar door zullen de Lijders kunnen wo den voorbehoed; want de Plaatselijke Behandeli en Langduurige Ettering zijn, zo als wij naderha zullen zien, een voornaam en zelfs gewigtig stu tot de Voorbehoeding.

5.) Mogelijk zijn de personen, die vrij gebleven zij zonder iets gedaan te hebben, gebeten op een tij waarin de ziekte nog zo verre niet was ontwikkeld dat het Gif reeds een besmettelijken aart had daar anderen gebetenen besmet zijn, toen de ziekt reeds verder ontwikkeld was. Dit schijnt buite allen twijfel zeker te zijn. Maar kan het getal der Bee ten binnen een zekeren tijd eenigen invloed hebbe op de werking van het Gif, zo dat de laatst ge betenen minder gevaar zouden loopen? Men kan di zo gereedelijk niet bepalen, alhoewel het mij zee waarschijnlijk voorkomt; want, hoe het ook zij

he

het Gif der Dolheid bepaalt zig tot de Keel, word daar afgefcheiden en met de Zever geloosd, die, naar mate het Dolmakend Gif in eene meer of min groote hoeveelheid is afgefcheiden, ook meer of min giftig is. Met ziet dit ook in de natuurlijke eigen Vergiften der Dieren. Capitein HALL heeft waargenomen, dat de laatfte beeten der Ratel-flang niet zo fpoedig dodelijk waren als de eerften (1).

6.) Eene der voornaamfte oorzaken, waarom zommige gebeten perfoonen door deeze ziekte niet zijn aangetast, is, het gebrek van ontvanging (*Receptibilité*). Zij hebben de nodige voorgefchiktheid niet, waardoor de ontwikkeling des Gifs begunftigd word (2). JOHN HUNTER en VAUGHAN hebben daarvan treffende voorbeelden aangetekend, te weten; van 20 Perfoonen, die door een en denzelfden Dollen Hond waren gebeten, werd één eenige Dol; zoortgelijke gevallen hebben meer anderen waargenomen, zo als wij te voren reeds gezegd hebben; Dan mijns bedunkens, fchrijft HAMILTON aan dit voorregt van zommige menfchen te veel toe, als Hij vooronderftelde, dat van 12 tot 16 gebetenen één eenige Dol word, en dus flechts in één eenigen die nodige voorgefchiktheid tot ontwikkeling des Gifs zoude plaats heeft. In deeze vrijgebleven perfoonen moet deshalven één van deeze twee dingen gebeuren; of het Gif, dat door de Beet, als 't wa-

(1) De la CEPEDE, Hiftoire Naturelle des Ovipares, T. II. p. 417.

(2) SCHENKIUS, Obferv. Med. p. 849.

ware, ingeënt is, moet opgeslurpt en door één der zuiverende Wegen van ontlasting geloosd worden, zonder de smetstoffe mede te deelen aan het vogt, waarmede het de meeste overeenkomst heeft; of wel het Gif blijft in de wond werkeloos, verliest met er tijd zijn giftigen aart en word eindelijk geheel vernietigd (1).

Waarin bestaat eigenlijk die Voorgeschiktheid tot ontwikkeling der Dolheid? de Voorstanders van de Ziektekunde der Vochten, (*Pathologie Humorale*) zullen dit stellen in eene neiging of overhelling, de welke het vocht, dat met het bedorven vocht, waarin de smetstoffe haar zitplaats heeft, overeenkomt, heeft om tot het bederf over te gaan. De navolgers van CULLEN stellen deeze voorgeschiktheid in eene meerdere aandoenlijkheid van het Zenuwgestel, in eene meerdere voorgeschiktheid tot Krampen; Stuiptrekkingen; eene gesteldheid, die BOUTEILLE Stuipagtigheid (*Convulsibilité*) noemt (2). Onzes erachtens werkt het een en ander daar toe te zamen, en wat er ook van zij, kunnen wij in waarheid met SALIUS zeggen: *Ad omnem actionem patientis dispositio requiritur, cujus merito imbecilla corpora citius, fortia tardius a veneno necantur;* en uit de Waarneeming van LONGIS § 175. aangehaald, blijkt het, dat er in persoonen van het zelfde geslagt of maagschap in de daad eene voorgeschiktheid plaats heeft.

(1) Vergel. BOUTEILLE, p. 183. §. 123.
(2) p. 147.

§. CIV.

§. CIV.

Wat word er van het Gif, 't welk in de Wond gebragt is?

Het Gif is nu in de Wond gebragt. Op welk eene wijze werkt dat? geschied dit alleen door eene Plaatselijke Prikkeling, zo als POUTEAU, LE ROUX, BAUDOT gewilt hebben; of word het Gif opgescherpt? besmet hetzelve alle de vochten, gelijk PORTAL en voor hem meer anderen geschreven hebben? De gevoelens zijn daaromtrent zeer verschillende: 't is egter van groot belang, dat men onderzoeke, aan welke zijde de waarheid staa; want uit de uitwerkingen van het Gif en de wijze, waarop het werkt, kan men de zekerste Aanwijzingen tot de behandeling der ziekte opmaken.

Ten einde dit vraagstuk nader op te helderen, zullen wij de bewijzen opgeven van hun, die voor de Plaatselijke Prikkeling zijn en daar bij de tegenwerpingen voegen, die tegen dit gevoelen zijn aangevoerd.

1.) *Het Gif der Dolheid dringt in de Vochten niet in, indien men de Toevallen der Dolheid zonder deeze besmetting kan uitleggen.* Niets is zo gemakkelijk te begrijpen. Het Gif, 't welk in het gekwetste deel, op zich zelven, afzonderlijk gevonden word, heeft geen verwantschap met de onderscheidene dierlijke vochten, en vermengt zich bij gevolg, met dezelven niet (1). Dit Gif oeffent zijne

(1) BAUDOT, p. 93. 95. LE ROUX, l. c. POUTEAU, l. c.

ne kwaadaartigheid alleen op de Zenuwen van h
gekwetfte deel, en bereidt die ongevoelig tot ee
bijzonder zoort van Krampagtige bewegingen
die, wederom meer kragten bekomende, aa
het geheele Zenuwgeftel worden medegedeel
Deeze Plaatfelijke Prikkeling werkt op dezelfd
wijze, als de ligte kwetfuuren aan de vinge
en voeten, die de *Tetanus* veroorzaken. E
zijn veele voorbeelden van Stuiptrekkingen, va
Vallende Ziekte, van Lamheid, veroorzaakt en o
derhouden door eene Plaatfelijke Prikkeling, die
na dat deeze plaatfelijke oorzaak is weggenomen g
weest, de ziekte hebben doen verdwijnen. Indie
nu deeze, op het uiterlijke zo geringe, oorzak
zulke zwaare Toevallen hebben kunnen te wee
brengen, waarom zoude dan het Gif der Do
heid, uit hoofde van deszelfs bijzondere Prikkeling
alle die Toevallen niet kunnen veroorzaken, di
men in de Waterytees ziet, zonder dat dit Gi
daarom zoude moeten opgeflurpt worden.

Het komt mij onbegrijpelijk voor, hoe men z
ligtvaardig iets beiflsfen kan, en hoe men alles,
door misbruik der overeenkomst (*analogie*), zoek
te verwarren. Ik ontkenne geenzints, dat alle deez
zware Toevallen door eene Plaatfelijke Prikkeling
veroorzaakt zijn: dan ik vrage, of men ook wete,
welk eene verandering door deeze Plaatfelijke Prik-
keling in het gantfche Zenuwgeftel veroorzaakt zij
welk een zoort van ontaarting daar uit heeft kun
nen volgen, om deeze uitwerkingen voort te bren
gen, die men ter goeder trouw meent, van deez-
lig

ligte prikkeling af te hangen, daar zij mogelijk door eene meer algemeene oorzaak zijn voortgebragt, die wij niet kunnen bepalen, doch die echter daarom niet te min aanwezig is, en waartoe deeze Plaatſelijke Prikkeling aanleiding geeft; die, wanneer zij tot een zekeren trap gekomen is, niet ophoudt, offchoon de plaatſelijke oorzaak is weg genomen, zo als wij in de *Tetanus* zien, die niet altijd ophoud, na dat de gekwetſte vinger is afgezet. En eindelijk, waarom dog heeft de Afzetting bij menſchen, die door een Dol Dier gebeten waren, niet altijd een gelukkig gevolg gehad? daar bij, is het niet eene grove dwaling, dat men in een *Tetanus*, die na eene ligte kwetſing volgt, alleen 't oog heeft op die kwetſing? hoe menigmaal is niet de *Tetanus* in deeze gevallen alleen veroorzaakt, door de belemmerde doorwazeming; door eene geneigdheid tot rotting; door onzuiverheid in de eerſte Wegen &c.

Ik weet, dat men eene *Epilepſia Auralis* genezen heeft door 't afzetten van den vinger, waar uit de aandoening het eerst haar begin nam, maar kan men zig van zo een geval bedienen, om de opſlurping van het Dolmakend Gif te ontkennen; welk een onderſcheid is er niet tusſchen deeze oorzaak der Vallende Ziekte en een Gif, 't welk in eene Wond gebragt is, en naderhand zijn giftigen aart aan het Speekſel mededeelt?

2.) *Het Gif der Dolheid dringt niet door tot in de Vochten, omdat men deeze besmetting niet*

kan bewijzen, en er tot dus verre geen onfeilbaar Middel bekend is om dat tegen te gaan.

De Zever van een Dol Dier is, zegt LE ROUX, niet dadelijk Giftig, maar ze heeft alleen eene gewisse en zekere geneigdheid om Giftig te worden en daar toe moet ze in eene Wond gebragt en aan het vuur der Dierlijke Warmte blootgesteld worden; die alleen geeft daaraan die verschrikkelijke ontwikkeling, die het nodig heeft (1). VAUGHAN heeft een Hond laten inënten met het Speekzel van een Kind, dat aan de Watervrees was gestorven, dog die besmetting bragt geen het minste ongemak te weeg, offchoon het Speekzel slechts weinig uuren voor den dood van dit Kind genomen was. Men heeft het Vleesch van Dolle Dieren gegeten en derzelver Melk gedronken, zonder eenig kwaad gevolg; zonder dat men opmerkte, dat er besmetting heeft plaats gehad, tot een vast bewijs, dat het Gif niet opgeslurpt, maar in de Wond gebleven is en alleen plaatselijk werkt.

Die uitspraak van LE ROUX bewijst niets. Deeze Schrijver stelt ook, dat het Speeksel in het eerste Tijdperk der ziekte niet besmettelijk is., wij hebben egter bewijzen genoeg opgegeven van 't tegengestelde. De proeve van VAUGHAN bewijst insgelijks niets; had men 20 dergelijke proeven, dan zoude men er nog iets van kunnen afleiden, dan ik zal slegts zeggen, dat de Hond, die hij ingeënt heeft, geene voorgeschiktheid had; ook weet men, dat offchoon er verscheiden Honden gebeten worden,

eg-

egter daarom niet allen Dol worden. En wat Waarneemingen betreft nopens het eeten van 't Vleesch enz; men heeft er voor en tegen, die wij elders reeds hebben opgegeven (Zie §. XXXIV.) en LE ROUX zelve heeft, zonder het te bemerken, eene algemeene besmetting gesteld, zo als wij te voren §. IV. gezegt hebben.

3.) *Het Gif der Dolheid dringt niet door in de Vochten, terwijl de Plaatselijke Behandeling hetzelve geneest; ook beschouwen de meeste Geneesheeren de Plaatselijke Behandeling, als de veiligste wijze om de Watervrees voor te komen.*

Dit moet men niet opvatten, als van de Plaatselijke Behandeling, die kort na de Wond is in 't werk gesteld en die zo gedaan is, dat ze al het Gif, dat in de Wond is, t'onderbrengt, voor dat het begint naar binnen door te dringen; want als dit plaats heeft, dan is de Plaatselijke Behandeling alleen, niet meer voldoende; en voor 't overige word die door verscheiden Geneesheeren, offchoon zekerlijk ten onregte, verzuimd; zij hebben egter veele Lijders voorbehoed en men kan niet stellen, dat er onder al die Lijders geen een geweest is, die niet zoude Dol zijn geworden, als men hem geene Middelen gegeven had. Wij meenen dus de ongegrondheid van het gevoelen der geenen, die eene Plaatselijke Prikkeling stellen, te hebben aangetoond en wij besluiten.

Het Gif der Dolheid, in eene Wond gebragt, kan in dezelve een meer of min langen tijd blijven, zonder te worden opgeslurpt; want, zo als HEWSON

SON schrijft, er zijn Vergiften, die langer tijd n
dig hebben, dan anderen, om opgeslurpt te wo
den, en wij kunnen niet bepalen, hoe lang h
Dolmakend Gif in eene wond werkeloos kan bl
ven; maar, en dat is zeer zeker, in personen, die
deszelfs ontwikkeling geschikt zijn, openbaart h
zig na verloop van een min of meer langen tijd,
het word eindelijk opgeslurpt, en wij meenen, d
het Tijdstip, waarop het Gif in onze Vochten do
dringt, aangeduid word door de Tekenen, die
in den omtrek der Beet en in geheel het Lighaam
het tweede Tijdperk der ziekte zien laten.
LXVII. en volgende.

§. CV.

Werking van het Gif der Dolheid op het geheele Lighaam.

Het is niet mogelijk, de opslurping van het D
makend Gif te ontkennen en wij meenen, dat
wederlegging der bewijzen, die er tegen zijn, g
noeg zij om dit stuk buiten allen twijffel te stellen.

Maar waarop werkt dit Gif?

Men is het hierover nieteens. Laat ons deszel
werking op de Vloeibaare en Vaste deelen des Me
schelijken Lighaams overwegen.

§. C

§. CVI.

A) *Werking op de Vochten.*

1.) *Werking op het Bloed.*

a.) Uit de Spooren van Ontfteking, dewelke in zommige Lijken gevonden worden, befloot de groote Boerhave, dat het Gif der Dolheid in het Bloed en in de Vochten een ontftekenden aart veroorzaakte. Dan eene grootere menigte van geopende Lijken; alle de Verfchijnfelen der ziekte en de ftaat van het Bloed, in die omftandigheden afgetapt, het welk volftrekt natuurlijk was, bewijzen, dat deeze uitwerking geen plaats heeft.

b.) Anderen hebben uit hoofde der Tekenen van ontbinding, dewelke men bij de meeste Lijken in het Bloed befpeurt, opgemaakt, dat het Gif in het Bloed een Rottenden aart veroorzaakte, en dat de ziekte alleen eene kwaadaartige Rotkoorts was; dan dit is een gewrogt, maar geen oorzaak der Ziekte. Want, indien men let op den toeftand van een, die de Watervrees heeft en door verfchrikkelijke Stuipen gefolterd word; als men agt geeft op de groote Verhitting, waarin hij zig bevind, waardoor de Vochten zich door de Ontlastbuizen niet kunnen ontdoen van de fcherpe rottige deelen, dewelke, in het Lighaam gehouden zijnde, de grootfte wanorden veroorzaken: als wij hier bij nog voegen de onmogelijkheid om eenig Vocht in het Lighaam te brengen, waardoor de fcherpe deelen zouden

kunnen verdund en omwonden worden; dan kan men gemakkelijk bevatten, dat in die omſtandigheden het Veſelagtige gedeelte des Bloeds ontaart en het Bloed uit dien hoofde niet kan ſtollen, maar in de holligheden van het Hart vloeibaar blijft, zo als dit door Waarneemingen bevestigd word; maar wanneer de dood komt, voor deeze geheele ontaarting van het Veſelagtige gedeelte, dan vind men ook het Bloed in de holligheden van 't Hart geſtold. MORGAGNI heeft het zwart, geronnen, pikagtig gevonden, zo als wij te voren reeds hebben opgegeven.

§. CVII.

2.) *Werking op het Wey-vocht, (Lympha).*

Volgens HAAS ſchijnt het Gif op het Weij-voch[illegible] als bij voorkeur, te werken; het bederft he[illegible] maakt het ſcherp en als dan word het Zenuw[illegible] daardoor beſmet (1). HUXHAM was van hetzel[illegible] gevoelen (2).

§. CVIII.

Werking op het Vet.

JAMES is van gedagten, dat het Dolmakend G[illegible] zijn

(1) L. c. §. VIII. p. 39.
(2) Opera Omnia, T. II. p. 76.

zijn zetel heeft in den Vet-rok. Dit Weeffel, het welk in alle deelen gevonden word, kan door eene Beet, waar ook gefchied, ligtelijk befmet worden; het Gif, 't welk daarin gebragt is, kan van het eene celletje tot het andere gaan en zo verder, tot het eene zekere hoeveelheid van Vet bedorven heeft. Dit bedorve Vet befmet de Gal, en deeze fcherpe, ontaarte Gal kan de Toevallen, die men waargenomen heeft, veroorzaken. Deeze uitlegging fchijnt ons niet aannemelijk. Wij ontkennen geenzints, dat de Gal en Spijsverteerende Sappen, als een gevolg der ziekte ontaarten, maar wij houden dit niet voor de oorzaak. Want het is een ieder bekend, hoe veel vermogen de Toevallen der Zenuwen op de Gal hebben, zonder dat men altijd kan voorwenden, dat het de Voorafgaande ontaarting van dit laatstgemelde Vocht zij, die de Toevallen op de Zenuwen veroorzaakt.

§. CIX.

4.) *Werking op de Zenuwen.*

Te recht hebben de meeste Geneeskundigen de Watervrees geplaatst onder de Zenuw-Ziekten (1). De-

(1) De Dolheid is een waare Stuip-ziekte; de Kramp, die door de aandoening der Hersfenen veroorzaakt word, doet vooral den Slokdarm en de Spieren aan, die tot de Doorflikking dienen. Van der Monde Journal de Medecine, T. 14. p. 321. De ziekte is eene Krampagtige Keel-

DEMOCRITUS ſtelde de oorzaak daarvan in de Zenuwen en de Tekenen der ziekte laten geen twijfel over, of de Zenuwen zijn voornamelijk die Deelen, die aangedaan zijn.

Maar op welk eene wijze lijden de Zenuwen?

1.) De voorſtanders der Plaatſelijke Prikkeling ſtellen niets, dan enkel deeze Prikkeling, die langſamerhand tot het geheele Zenuwgeſtel overgaat.

2.) Anderen wederom meenen, dat dit Gif het Zenuwſap, 't welk in den gezonden ſtaat de Zenuwen voedt en week houdt, beſmet en bederft, C. L. HOFMANN Profeſſor te *Mentz* had dit gevoelen aangenomen; en 't komt Hem het waarſchijnlijkst voor, uit hoofde dat het Gif der Dolheid het eenige is, 't welk van de Dieren tot den Mensch overgaat, en dat er eene wezenlijke overeenkomst is tusſchen het Zenuwſap der Menſchen en dat den Dieren. Daar nu de Natuur dit Sap alleen tot het gevoel en beweging nodig had, behoorde het ook, dat ze daar aan in alle Dieren dezelfde eigenſchappen gaf, en hier door is het, dat dit Gif van den Mensch overgebragt word in de Viervoetige Dieren, vermits het Zenuwſap in den Mensch, (dat van een zelfden aart is als in den Hond,) uit hoofde van deszelfs overeenkomst, vatbaar is, om dezelfde ontaarting te ondergaan, dewelke door een gedeelte van dit bedorve Vocht (dat in

Keelziekte, waarvan de Watervrees en Dolheid ſlechts Toevallen zijn. BOUTEILLE, l. c. p. 139. 143. Vergel. NUGENT, FRANK, p. 323. VAUGHAN, GRAY.

in den Hond bedorven is en het Dolmakend Gif uitmaakt,) hem is medegedeeld. Dit Gif mengt zig met het Zenuwſap van een gezond Dier, 't welk daar door beſmet is, en waarmede hetzelve de meeste verwantſchap heeft, om dat zij van dezelfden aart zijn; het veroorzaakt in dat Sap eene gisting en zodaanig een bederf, als waarmede het bezwangerd is, en waardoor het Speekzel der gebetenen bekwaam word om de ware ziekte mede te deelen (1). Indien dit gevoelen al niet zonneklaer bewezen is, moet ik egter erkennen, dat het mij zeer waarſchijnlijk voorkomt. Wagten wij alles van het verſtand van dien grooten Man, die, zo ik hope, ons ter eeniger tijd dat gevoelen in alle ontwikkelingen, daar het vatbaar voor is, zal voorſtellen.

§. CX.

5.) Werking op de Kwijl.

Het is eene zaak, die bewezen is, dat het Gif der Dolheid zijn zitplaats heeft in de Zever van het Dol Dier. Maar hoe geſchied de beſmetting van de Kwijl? Ieder een heeft dit verſchijnſel uitgelegd volgens zijn geliefkoosd denkbeeld.

a.) POUTEAU, LE ROUX, BAUDOT, voorſtanders

(1) HOFFMANN, von dem Pockenſatz. Theil Vorrede p. 40. HARTENKEIL, und MEZLER Medic. Chirürg. Zeitung 1790. T. IV. p. 26. WEDEL, Diſſ. cit. p. 16.

ders der Plaatselijke Prikkeling, die niet willen dat het Gif word opgeslurpt, vooronderstellen, dat uit hoofde der algemeene spanning van geheel het Zenuwgestel, in de Kwijlwegen eene bijzondere tegennatuurlijke werking plaats heeft, waardoor deeze werktuiglijke deelen, in stede van een nuttig, heilsaam Vocht, een schadelijk en doodelijk Sap afscheiden, 't welk in een ander voorwerp eene gelijke verandering der Vaste deelen veroorzaakt waardoor de ontaarting van dit Vocht op dezelfde wijze werd te weeg gebragt.

2.) Die de opslurping van het Gif stellen, schrijven de besmetting van de Kwijl toe aan de poging die de Natuur doet, om door de Slijm- en Kwijlwegen van de Keel en Mond het Scherpe Gif, dat zo veel wanorde veroorzaakt en waardoor zij zo zeer gefolterd word, te loosen, dan te vergeefs; het is slechts een heilsame poging, die vruchteloos is en die geen goed doet, en de Natuur bezwijkt in deezen strijd.

3. Eindelijk zoude de Natuur, volgens sommige anderen, het smet der Dolheid door de Longen loosen, als door het meest algemeen zuiverend Werktuig, vermits al het Bloed door dezelven moet doorvloeien; het zoude zig met de Sappen in de Keel en met de Kwijl vereenigen, en aan dezelven de eigenschap mededeelen om de ziekte te kunnen voortplanten, zo dat de Zever slechts het Gif met zich zoude voeren.

Aan welke zijde nu is de waarheid? dit is niet mogelijk te bepalen; dan ik hel er toe over om te gelooven

dat dezelve in eene der twee laatsten uitleggingen moet gezogt worden, en 't is niet onwaarschijnlijk, dat de Natuur door beide deeze Wegen zig te gelijk zoekt te ontlasten, alschoon het mij niet voorkomt, dat de laatste de voorkeur verdient, daar zig de Dolheid door den Adem uit de Longen niet medegedeelt, en men vooronderstellen moet, dat het Gif zich in de Keel met de Slijmige Vochten vermengt en niet onder de gedaante van den Adem na buiten gebragt word.

§. CXI.

B.) *Werking op de Vaste Deelen.*

Het Dolmakend Gif is eenig in zijn zoort; in eene Wond gebragt zijnde, blijft het aldaar, gist en ontwikkelt zig na verloop van een onbepaalden tijd, naar mate der gesteldheid van den Lijder, die daardoor besmet is: in de Vogten overgevoerd, schijnt het bij voorkeur te werken op het Zenuwsap, waardoor de Zenuwen gevoed worden, of op de Sappen, die, volgens VAN DER HAAR, dienen, om de Mergagtige stoffe, waar uit de werktuiglijke deelen bestaan, te bekleeden; het doet die ontaarten en dit bedorven Vogt prikkelt de Zenuwen; veroorzaakt al die zwaare Krampagtige bewegingen, die deeze ziekte kenmerken. De Natuur poogt zich van dit scherp vogt te ontdoen, met hetzelve na de Slijmbuizen van de Keel te voeren, die hetzelve loosen moeten; of, zo als men voorgeeft, ont-

doet

doet zij zig van dit Vocht, door de Longen; dan le haare pogingen zijn vruchteloos, en na al ha uiterste pogingen te hebben aangewend, die d gebrek aan levens-kragten eene geheele verwoesti van het ligchaam veroorzaken, bezwijkt zij.

§. CXII.

Verschillende Zoorten van Watervrees.

Dus verre hebben wij aangetoont, dat de Wat vrees van een der volgende oorzaken afhangt.

1.) Van de Beet van een Dol Dier.

2.) ——— ——— ———— Grimmig Dier.

3.) Van onderscheiden Inwendige Ziekten, wa in men ze zomwijlen gezien heeft.

4.) Door een gebrek in de Verbeeldings-kra

Zijn alle deeze zoorten vrn Watervrees van d zelfden aart, en maken ze dezelfde ziekte?

Dit willen we eens onderzoeken.

Het is, zo als BADER aanmerkt, zeer wa schijnlijk, dat men zo veel verschillende gevoel nopens de Watervrees gehad heeft, alleen d door, om dat men de verschillende zoorten met kander verward heeft, en dat men, van het oog blik, dat iemand een afschrik van het Water kre gemeend heeft, dat men altijd dezelfde ziekte behandelen had; veelen zelfs hebben zig verzek gehouden, dat de Watervrees, die men in e ontsteeking van de Baarmoeder heeft waargenom dezelfde was met de Watervrees, die door de B

van een Dollen Hond was veroorzaakt; dog dat is verkeerd. De Watervrees, die een gevolg is der getroffene Verbeelding, is even min van denzelfden aart, daar men niet zeggen kan, dat in die gevallen de Kwijl besmettelijk en daardoor in staat is, om door Inënting in eén Dier dezelfde ziekte te weeg brengen: hier uit blijkt de noodzaaklijkheid, om verschillende zoorten van Watervrees te onderscheiden.

Dan, eer wij daartoe overgaan, zullen wij vooraf onderzoeken, waar in het Toeval der Watervrees eigenlijk bestaat.

§. CXIII.

Alle Toevallen der Zenuwen hangen af van de wederkeerige werking der Hersfenen, die zig voornamelijk in dit of dat deel openbaart, na mate het punt van het *Senforium Commune*, 't welk met dit of dat deel het meeste zamengevoel heeft, is aangedaan en die, wanneer ze tot een zeer hoogen graad gekomen is, vervolgens het geheele lighaam ontstelt. In de Ziekte, daar wij mede bezig zijn, is er een zeer levendige indruk op die plaats der Hersfenen, die met de deelen, die tot de Doorslikking behoren, het grootste zamengevoel heeft.

Het Levensbeginsel, 't welk altijd voor ons behoud waakt, bedient zig van buitengewoone bewegingen, om zig van de oorzaak, die haar aanzet, te ontdoen, en deeze bewegingen van gevoeligheid en

en zamentrekking vermeerderd en ten hoogsten gestegen zijnde, doen zig vooral op in de deel die tot de Doorslikking dienen en ter plaatse v de Zenuwen, die na de Tong en na het Kee gaan, (*Glosso-Pharyngiens*,) en de dwalende nuwen (*les Vagues*) zig verspreiden, wier ge ligheid zo geschikt is, dat de aanraking van V schrikkelijke pijnen veroorzaakt, die door algen ne Stuiptrekkingen gevolgd worden; en hier komt die onmogelijkheid om vochten door te slikl niettegenstaande alle pogingen, dewelke veel n schen, die de Watervrees hebben, doen en niet te staande den goeden wil, die verscheiden van betonen.

Dit gesteld zijnde, zal alles, wat zo een bij deren indruk op het *Sensorium Commune* ka weeg brengen, aanleiding geven tot zo eene lijksoortige wederkerige werking; dat is, ze dezelfde bijzondere bepaling (*Modification*) in gevoeligheid der gemelde deelen verwekken, door dezelven het aanraken van Vocht onverdra lijk maken, en dus de Watervrees, als een To van dien staat der Hersfenen, te weeg brengen, a der dat die Watervrees, wat het wezen der oorz aangaat, altijd dezelfde zij en is in de Giftige, dew het gevolg der Beet van een Dol Dier is, bijzonder kenmerkt, door het Plaatselijke verblijf van het Gi de deelen, die tot de Keel behooren en door de tigheid van de Kwijl, 't welk in de andere zoo van Watervrees niet bespeurt word.

Uit alle, tot dus verre bekende, gevallen

men alle de zoorten van Watervrees, volgens Bader, tot de vier volgende brengen.

1.) De Ware, Besmettelijke, Giftige Watervrees, die zig van zelfs, vooral in de Honden, ontwikkelde, die aan den Mensch of andere Dieren, door de Inënting van het Speekfel, in eene Wond, en zeer zeldzaam door de aanraking van het Speekfel op de onbeschadigde en met de Opperhuid nog bedekte Huid word medegedeeld.

2.) De Watervrees, die alleen door de kragt der Verbeelding veroorzaakt word bij Menschen, die bevreesd zijn van de Watervrees te zullen krijgen.

3.) De Krampagtige, Stuipagtige Watervrees die veroorzaakt is door belediging der Zenuwen, die geschikt is, om in gevoelige, zeer aandoenlijke Lijders eene algemeene Kramp, en bijzondere Krampagtige Zamentrekking in de deelen, die tot de Doorslikking behoren, te weeg te brengen.

4.) De Toevallige Watervrees, die men zomwerf in den loop van allerleij Ziekten waarneemt.

§. CXIV.

1ste. Zoort. *Ware, Giftige, Besmettelijke Watervrees.*

Haare kenmerken zijn deezen.

a.) Zij ontwikkelt zich meestal van zelfs in de Honden, die door hunne Beet dezelve aan den Mensch en andere Dieren mededeelt.

b.) Zij openbaart zich na verloop van een korten

ten of langen tijd na de Beet, en is bijna of lieve altijd, door Plaatselijke en algemeene Tekene voorgegaan, die wij te voren reeds hebben opgege ven en aanduiden, dat het Gif zijne verwoesting be gint aan te regten. (§. LXVIII. LXX.)

c.) Gewoonlijk vergezellen haar de Onmogelijl heid van vocht door te zwelgen en de Watervrees alhoewel deeze Toevallen aan zeer veel verschе denheden onderworpen zijn; men kan dezelve egter niet als standvastig beschouwen, (LXXIII vastere spijzen worden gewoonlijk zonder ve moeite doorgeslikt. (§. LXXIV.)

d.) De staat der Oogen is zeer bijzonder, z §. LXXIX.

e.) De lust tot den Bijslaap is zeer groot, e wanneer een Lijder, in den tusschentijd der aa val, een Vrouw ziet, zal hij bij Haar zeer drin gende aanzoeken doen. §, LXXXV.

f.) Alle de Zenuwen, die tot Gevoel dienen zijn zeer aandoenlijk en wel dermate, dat ze do de geringste oorzaak, die volstrekt geen indruk maa op de Zenuwen van een gezond Mensch, word aangedaan. §. LXXV.

g.) Als men de Zever van die voorwerpen a verscheiden Dieren inënt, of deeze door een Di gebeten worden, 't welk deeze zoort van Dolhe heeft, en het heeft daar de nodige voorgeschil heid toe, dan zal zich de Dolheid in hetzel weldra ontwikkelen.

§. CX

§. CXV.

Deeze zijn de algemeene Kenmerken van deeze eerste zoort van Watervrees, die de Ware en gevaarlijkste is, dog die ten opzichte van den zamenloop der Toevallen in twee verscheidenheden moet onderscheiden worden.

De eene is gekenmerkt door het geweld en de hevigheid der Toevallen, die eene ontwikkeling der kragten aanduiden. Men noemt ze de *Heete Dolheid* (*Rage Chaude*). In de andere geeft de hooggaande zwakheid en gedeeltelijk uitgebluste dierlijke warmte, allerwegen tekenen van de vernietiging der kragten; deeze kan men de *Koude Dolheid* (*Rage Froide*) noemen (1). Dit onderscheid is van zeer groot belang ten opzigte der Geneeswijze.

Wat de duuring betreft, kan men de Ware Dolheid verdeelen in eene Scherpe (*Aigue*) en in eene langduurende (*Chronique*) Dolheid.

De Waare Watervrees is zeer scherp (*Aigue*) daar het bijna ongehoord is, dat de Lijders tot den zevenden dag geleeft hebben en den vierden dag zelden bereiken.

Kan de Ware Dolheid langduurig (*Chronique*) zijn, en na min of meer langduurende tusschenpozingen, als bij vlagen, wederkomen? men kan niet ontkennen, dat er zulke gevallen zijn; dog ze zijn zeer zeldzaam; tot deezen brenge ik egter die gevallen alleen, waarin de Lijders in den omtrek

(1) Bouteille, pag. 199.

trek der Beet bij aanhoudenheid Voorlopende Teke nen gehad hebben, zo als in de Waarneeming va GRIESLEY §. XCVII. *f. p.* —— of het is waar schijnlijk, dat het Gif door verloop van tijd en d herhaalde Etteringen der Wond zeer verzwakt e daar door de ziekte langduurig geworden is; all de overige gevallen, die in dezelfde §. vermeld zijn behooren mijns bedunkens tot het tweede zoo van Watervrees. De Nigt van ABEL ROSCIUS zou de tot dezelfde Classe kunnen gebragt worden als d Waarneeming van GRIESLEY, maar alschoon ik di toestond ten opzichte der eerste aanvallen, die doo pijnen in het lidteken waren voorafgegaan, kan ik e niet toekomen, om de meermaal herhaalde aanval len, die 20 jaren daarna zig hebben opgedaan, aan de zelfde oorzaak toeteschrijven.

Uit al, wat wij over het kenmerk der Wa Dolheid gezegd hebben, blijkt het klaar, dat d groote MORGAGNI niet geheel ten onregte dezelv dus bepaald heeft.

Hydrophobia peculiaris quædam Angina est, & i certo quodam & peculiari Veneno orta (1).

§. CXVI.

2de Zoort. *Watervrees uit een gebrek der Verbeelding.*

Wien is het Vermogen der verwarde en ontsteld Ve

(1) Epistola VIII. No. 21.

Verbeeldings-kragt onbekend, waardoor, om zo te zeggen, de Reden onderdrukt en de Geest van deszelfs vermogen om te oordeelen berooft word? Moet men de oorzaak van zo veele Krankzinnigheden aan deeze uitwerking toeschrijven (1), hoe is het, dat men niet begrijpt, dat een mensch, die kleinmoedig is en onophoudelijk geprangd word, door het vreeselijk denkbeeld van Dol te zullen worden en in die ellendigen toestand te zullen sterven, eindelijk, daar dit verkeerd denkbeeld hem altijd bijblijft, ten laatsten zig verbeelden kan, dat hij niets meer kan doorzwelgen en met de daad eeten en drinken weigert, zo als wij te voren met veelvuldige voorbeelden hebben aangetoond; Zie §. XCV. XCVII. Dan men ziet in deeze Lijders nimmer de kenmerkende Toevallen der Ware Dolheid. Veelen hunner hebben zelfs geen Watervrees gehad en zijn slechts droefgeestig en gek geworden. Zij hebben nimmer Zever uitgespogen en hun Speekzel zoude voorzeker de Ziekte aan een ander niet hebben medegedeeld, bijaldien men daarmede iemand had ingeënt.

(1) Muratori, über die Einbildungs-krafft der Menschen, herausgegeben von Richarz 2er Theil 8er Capitel.

§. CXVII.

3de Zoort. Krampagtige, Stuipagtige Watervrees.

In de Kramp van 't onderste Kakebeen (*Trism*
en in de *Tetanus* is de doorzwelging altijd mi
meer beledigd, na mate de Kramp in de Spi
van het Keelgat, meer of min sterk is. Zom
dezelve vergezeld met een luidruftige oprisp
dan wederom met een zeker geluid in de K
meestal is zij geheel onmogelijk, en al, wat
in den mond brengt, word er met geweld u
perst. Als iemand zodanige Toevallen krijgt, na
hij door een toornigen Haan gebeten is, die
sterk in den Vinger gepikt heeft, zal men voo
ker genoegzaame grond meenen te hebben, om
te stellen, dat Hij Watervrees heeft, vooral v
neer de omstanders den Lijder ongeduldig mal
hem kwellen en plagen met hem te willen
drinken; dan, offchoon deeze toestand zeer gev
lijk is, moet men dien egter niet voor de W
Watervrees houden, wier Toevallen men
geenzints bespeurt; men ziet in deezen Lijder
kenmerken der Ware Dolheid niet; en men h
zommigen van deezen gekwetsten alleen daarom
schouwd, als of ze de Watervrees hadden, om
men enkel agt sloeg op de belette doorzwelg
Daar en boven is hun Speekzel niet Giftig.

De kwetzuuren, toegebragt door Honden in
der §. XXVII. beschreven toestanden of
g

grimmige Dieren §. XXVIII. behooren tot deeze Classe, en de Toevallen, die ze verzelden, moeten of aan de kwetsing der Zenuwen worden toegeschreven of aan bijkomende oorzaken, die de Kramp in 't onderste Kakebeen (*Trismus*) en de *Tetanus* begunstigen (1), en ook in zommige, dog zeer zeldzame, gevallen, aan de besmetting van het scherp, ontaart Speekzel, 't welk door een hevigen aanval van toorn wel Giftig (§. XXXII. *p.*) maar niet Dolmakend geworden is. Wanneer wij alle de gevallen van deezen aart, waar van wij de voornaamsten §. XXVIII. hebben opgegeven, nagaan, dan blijkt het 1°.) dat in de meeste gevallen de gebeten persoonen slechts toevallen gehad hebben van eene gekneusde, gescheurde Wond, die na eene behoorlijke Ettering genezen is. 2°) dat de voorbeelden van menschen, die zich zelfs in toorn gebeten hebben en schielijk aan de Watervrees gestorven zijn, eerder tot de Toevallige Watervrees, die door eene hevige Gemoedsaandoening veroorzaakt is, behoren, dan tot de Besmettelijke. 3°) Ten opzichte der geenen, die door een grimmig Dier gebeten zijn en, zo men verzekerd, waarlijk de Watervrees gekregen hebben, is het zeer waarschijnlijk, dat men zig of bedrogen heeft in den waren toestand van den Hond, die in het eerste

Tijd-

(1) Zie J. F. Bonner, Diss. de Trismo ex Vulnere, Gott. 1784. Philip Adam Hoedler. Præsid. G. Storr Diss. de Trismo, Tubing. 1780.

Tijdperk der Dolheid was; of liever, dat men de Krampagtige Watervrees, die een gevolg is van eene Prikkeling op de Zenuwen, die tot een hoger trap gestegen was, dan in andere gevallen, waarin de Lijders genezen zijn, verward heeft met de Ware Dolheid. — Eindelijk in de meesten deezer gevallen waren de Toevallen klaarblijkelijk veroorzaakt door de kwetzing der Zenuwen, vermits de gebeten persônen, oogenblikkelijk na de beet, in dat deel de sterkste pijnen gevoelden en de Toevallen zig veel schielijker openbaarden, als gewoonlijk in de Ware Dolheid geschied. Tot deeze zoort brenge ik ook al de, in §. LXIV. vermelde Waarneemingen, als ook de Wond, die door een woedenden Hond was toegebragt, waarvan FALKNER spreekt (1). De Waarneeming nopens eene Wond aan het Been, door een Hond veroorzaakt, die van een *Tetanus* gevolgd word, door BOSQUILLON medegedeeld (2) ook die van een Meisje van 12 jaaren, die slegts eene kneuzing aan de hiel door de Tanden van het Dier bekomen had, en zeer zware Toevallen op de Zenuwen kreeg (3). Wat de Waarneeming van SCHMUCKER belangt, nopens eene kneuzing, die door de Tanden van een Dier was veroorzaakt, en die twee maanden daarna door de Watervrees gevolgd werd (4) gelove ik, dat er

ee

(1) Bij ANDRY Mem. de 1778. p. 501.

(2) Bij CULLEN T. III. §. 1525. 3. p. 605.

(3) Diss. cit. p. 14.

(4) Chirurg. Wahrnemungen, T. II. p. 255.

een zeer klein onzigtbaar Wondje geweest is of dat de Watervrees Toevallig is geweest.

§. CXVIII.

4de Zoort. Toevallige en bij zommigen van zelfs ontstane Watervrees.

Wij hebben in §. XLVI. bijna alle bekende voorbeelden van dit zoort opgegeven, het welk een zeldsaam toeval is, dat door eene bijzondere aandoening van het Zenuwgestel, meestal door scherpe stoffen, die in de eerste Wegen huisvesten, veroorzaakt word. Baieu vindt veel overeenkomst van hetzelve met de Galagtige Vallende Ziekte; zeker is het, dat de Ontlastingen door Braking, in de meesten van deeze gevallen, zeer voordeelig zijn. Dit zoort is altijd voorafgegaan door de tekenen der Ziekte, waarvan zij een bijkomend Toeval is.

In het vervolg van dit Werk zullen wij alleen over de ware Giftige Watervrees handelen, die door de Inënting word overgebragt.

§. CXIX.

Voorzegging in de Giftige Dolheid.

De Beet van een Dollen Hond veroorzaakt eene der verschrikkelijkste Ziekten, en de Voorzegging is in 't algemeen zeer ongunstig; zie hier intusschen eenige Regelen, waarop men zich verlaten kan.

1.) De besmetting geschied gewoonlijk door
del van eene Wond, waar in de Zever gebragt
Hier omtrent moet men 't volgende in agt nen

a.) De dagelijksche ondervinding toont, c
allerkleinste Wondjes zo wel de Dolheid
brengen, als de grootere (1).

b.) De Wonden van 't Aangezigt zijn zo
lijk niet, als Palmarius gezegd heeft, die
der het ijdel voorwendsel, dat het Gif s
naar de Kwijlklieren gevoerd wierd, besc
als boven alle hulpmiddelen der Konst, ev
Watervaten van dat deel in die Klieren
en even of de uitwerkselen van het Gif
gekent moesten worden aan deszelfs algem
king op het geheel Lighaam], want
veel personen behoed, die aan 't Hoofd
zigt gekwetst waren (2): de Beeten in
zicht zijn, alles gelijk gesteld zijnde, ve
lijker, om dat het uit hoofde van het
moeielijk is, het Gif volmaakt te verniele
vooral te verstaan is van de wonden va
waarin zeer ligt een weinig Gif in eer
overblijven, en waarin men, uit vree
maaktheid, de Plaatselijke Middelen
druk niet durft bezigen.

c.) Eene groote Wond is, naar de

(1) Baudot, l. c. p. 98.

(2) Le Roux, p. 68. seq. Hist. d
Medecine, 1783. 2e. partie p. 133.
&c.

alle Geneeskundigen van de vroegste tijden af tot nu toe, altijd verre te verkiesen boven eene kleine, [wel te verstaan, zo er geen groote Slagaders of groote Zenuwen gescheurd zijn] vooral, wanneer zij wel uitbloed en lang ettert. *Neque vero tantopere metuenda in demorsis a Rabido majuscula vulnera, quantopere minora, quippe majori e vulnere sanguis copiosior emanans, confertim virulenti liquoris nonnihil simul ac semel exhaurire potest*, zegt DIOSCORIDES (1).

d.) De veelheid der Wonden maakt het gevaar veel grooter en bijna onvermijdelijk, want het is moeielijk, om niet te zeggen, onmogelijk, om ze allen zo te behandelen, dat men het Gif in iedere Wond geheel verniele. Een Lijder had 20 Wonden in het Aangezigt, van het Voorhoofd af tot onder den Kin toe, de Ooren daar onder begrepen, met verscheuring van het Vleesch en tot op het been toe doorgaande; wat zorg men ook voor Hem aanwende, kon men hem nogtans voor de Watervrees niet behoeden (2). LE ROUX brandde verscheiden Wonden in 't Aangezigt van een Kind, dan Hij zag er één over het hoofd in den Ooghoek, en het was juist deeze, die daarna, als de anderen Wonden reeds gesloten waren, de Voorlopende Kenmerken vertoonden en deeze Lijder stierf aan de Watervrees (3). SABATIER bediende zig met de ui-

(1) Libr. VI. Cap. I.

(2) BAUDOT. l. c. p. 128.

(3) L. c. p. 70.

uiterste omzigtigheid van een Brandmiddel bij een Lijder, die 25 Wonden en 50 Krabjes bekomen had, doch hij stierf desniettegenstaande aan de Watervrees (1).

e.) De Beet van Dolle Wolven is, over 't algemeen, veel gevaarlijker dan van de Honden, dat van de volgende omstandigheden schijnt af te hangen.

1.) Het Dolmakend Gif van een woest, uitgehongerd Dier, zo als een Wolf is, schijnt natuurlijker wijze scherper en kragtiger te moeten zijn.

2.) Een Dolle Hond bijt gewoonlijk niet, dan in de beenen en in de onderste deelen, die meestal bedekt zijn; de Wolf in tegendeel valt uit; regt zig op en worstelt, om zo te spreeken, met de geenen, die hij aanvalt, en zijn beeten zijn des te gevaarlijker, om dat ze meestal toegebragt worden aan bloote deelen, als aan 't Aangezigt, de Hals en de Handen.

3.) Gewoonlijk bijt een Hond alleen in 't voorbijgaan; maar de Wolf, die meer verslindend is, is ook meer gewend aan Vleesch; hij vergenoegt zig niet alleen met bijten; maar hij verscheurt en brengt nieuwe Beeten toe in deelen, die door de eerste Wond reeds ontbloot waren geworden. Hier door nu gaat het Gif dieper en meer na binnen in het Vleesch, en maakt daardoor de Plaatselijke vernieling van het Gif veel moeielijker, en zelfs onmogelijk (1).

(1) Memoires de l'Acad. Roy. des Sciences de Paris, 1784.

(1) Bouteille, l. c. p. 211.

§. CX

§. CXX.

II.) De voorzegging verſchilt ook ten opzichte der onderſcheidene omſtandigheden, die wij te voren in §. LIX. CIII. opgaven.

§. CXXI.

III.) De Konst, kan de kwaal in haar begin voorkomen, door het Gif, dat in de Wond gebragt is, zo ſpoedig mogelijk na de Beet, te vernielen; daar over is geen twijfel.

Wanneer de Toevallen van het tweede Tijdperk zich openbaaren, dan word de zaak moeielijker; er zijn egter voorbeelden van Lijders, die als dan nog door eene gepaste behandeling behouden zijn.

Heeft men immer Lijders genezen, die in het derde Tijdperk der ziekte getreden waren en reeds de Watervrees hadden? Hier omtrent zijn de gevoelens zeer verſchillend. Een groot aantal van Geneesheeren verzekert, Lijders genezen te hebben, bij wien zig de Watervrees eenigen tijd na de Beet van een Dol Dier had geopenbaart (1). Veele Schrij-

(1) Le Comte, Hiſt. de l'Acad. Royale des Sciences, An. 1769. Hiſt. Anat. IV.

Nugent, l. c.

Carl Peters, Philoſophiſche Transactionen Auszug, T. III. p. 187.

Braussier, Journal de Medecine, T. XL. p. 180.

Bonz Nova Acta Phyſico-Medica A. N. C. T. IV. p. 46.

Schrijvers (1) twisten, of het wel de ware Watervrees geweest zij, die door de Beet van een Dollen Hond veroorzaakt was. Men kan zeker de Gevallen niet ontkennen; ik wil zeggen, men kan niet ontkennen, dat deeze Artzen Menſchen genezen hebben, die de Watervrees hadden en korter of langer te voren gebeten waren: Dan hier uit volgt niet, dat deeze Watervrees door het Dolmakend Gif veroorzaakt is geweest: het kan zijn, dat men in die omſtandigheden heeft misgetast en dat men de Watervrees, die door eene verkeerde Verbeelding veroorzaakt is, of de Stuipagtige of de Toevallige Watervrees voor de Beſmettelijke, Giftige heeft aangezien. Want, indien de behandeling van NUGENT onfaalbaar (*Specifique*) is, dan zoude ze in deeze omſtandigheden, na de uitgave van zijn Werk, meermalen moeten geſlaagd zijn. Indien de Kwik een zo zeker middel was, als zommige poggers hebben opgegeven, waarom ſchijnt dan de Kwaal in de meeste gevallen, waarin de Kwik door onbevooroordeelde Geneesheeren gebezigd is daar

FALKENER, Medical Transactions, Vol. II. p. 221. ap. ANDRY, Mem. de 1778.
WRIGTHSON, ibid. Vol. II. p. 192.
Gazette Salutaire, 1773. No. 8.
FRANK, l. c. p. 328.
MATTHIEU, l. c. &c. &c.
(2) BOERHAVE, §. 1139. DECK, Diff. cit. p. 14. SCHMUCKER, Chirurg. Wahrnemungen, T. II. p. 5 CALLISEN, LE ROUX.

daardoor zo veel te verergeren? Het is dus niet zonder reden; dat PEYRETHE zegt. „ Een Man „ van kunde, die geduld genoeg had om aan een „ groot getal van voorgegevene genezingen der „ Dolheid den schijn van waarheid te ontkennen, „ die door bedrog of onkunde aan dezelve duidelijk „ gegeven is, zoude voorzeker geen één eenige „ aantreffen, die hem genoegzaam vertrouwen op „ de bekende Middelen kan doen stellen (1).

Laten wij egter *die algemeene twijfeling (Pyrrhonisme)* niet verder trekken en bekennen, dat men waarlijk zommige Lijders genezen heeft, waarin de Giftige Watervrees zig reeds geopenbaard had; het is ten minsten zeer zeker, dat deeze voorbeelden ongemeen zeldsaam zijn, in vergelijking van die, waarin de best aangewende hulpmiddelen vruchteloos zijn geweest; het welk ons doet wenschen, dat wij eenmaal in staat mogen werden een kragtdadig Hulpmiddel tegen deeze wreede kwaal te kunnen aan wenden.

§. CXXII.

IV.) De Dolheid is eene van die ziekten, die, wanneer zij zig eenmaal geopenbaard hebben, alle de pogingen der Natuur, als die aan zig zelven alleen overgelaten word, en zelfs wanneer zij door de Konst op allerleij wijze geholpen word, geheel verijdelen. Deeze, die in andere gevallen zo werkzaam

(1) Histoire de la Chirurgie, T. II. p. 156.

zaam is, en zo veel vermag, is in dit geval in zelfs onmagtig. Zij veroorzaakt alleen onregelmatige bewegingen, die slechts strekken, om Ha ondergang te verhaasten. Het schijnt, als of Z geen zuiverend Werktuiglijk deel in haar ma heeft, om de Prikkelende oorzaak, waardoor onderdrukt word, van de Vochten aftescheide Of, als er al zodanig een is, schijnt hetzelve onve mogende, om dat groote werk te volvoeren, waa onder de Natuur mogelijk reeds zwigt, voor d dit kan volbragt worden.

De onmatige Kwijling schijnt niet toereikende zijn, om die zuivering te bewerken, daar versche den Menschen, die de Watervrees hadden, ht bed als 't ware met het Speekfel doorweekt nat gemaakt hebben, zonder eenige verligting b speurd te hebben; en de Kwijling, die door Kwi veroorzaakt is, den dood niet heeft kunnen bek ten.

Het Zweeten schijnt een zeer geschikten weg zijn om het dodelijk Gif door te laten; dan c geschied zeer onregelmatig of wel vind men het het geheel niet, uit hoofde, dat de Kramp in omliggende deelen het belet. Eindelijk komt er Dood tusschen beiden, als het Levensbeginzel de agtervolgende vreeselijke schokken, die het lighaa folteren, word uitgeblust. Hieromtrent bespeu men twee voorname verscheidenheden.

a.) In zeer sterke en forsche Menschen, bij wi het Gif sterke Zenuwen ontmoet, ontdekt m allerwegen in de kleinste Vaten sporen van onr

ge

gelmatige bewégingen, waardoor de kleine en door de ſcherp geworden Voehten geprikkelde Adertjes zig te zamen trekken en, daar die de wederkering van het Bloed belet, veroorzaakt dit eene ophoping en bederf van 't Bloed; hier aan moet men de Sporen van Ontſteking toeſchrijven, die hier en daar in de Ingewanden van verſcheiden Menſchen, die onder deeze Kwaal beſweken, gevonden worden.

b.) Bij anderen Menſchen ſchijnt het Gif eensklaps alle werking der Zenuwen uit te dooven; de Lijders geraken in een ſtaat van onmagt en algemeene verlamming, zij ſterven in de verzwakking en bij 't openen hunner Lijken komt alles bijna in een natuurlijken ſtaat voor (1), daar onze zintuigen niet fijn genoeg zijn, om de uitwerking van een dodelijk Gif op de Zenuwen te bekennen.

GENEEZING DER DOLHEID.

§. CXXIII.

Wanneer iemand door een Dol Dier gebeten is, dan bevind hij zig, op 't oogenblik, dat men ons tot zijn hulp roept, in éene der drie volgende omſtandigheden of in een der drie Tijdperken der Ziekte.

1.) De Beet is nog vers of ze is reeds eenigen tijd

(1) Vergl. BOERHAAVE, p. 153. 154.

tijdoud; ze is nog open, of ze is reeds met een lidteken gesloten en de Lijder heeft geen één Toeval.

2.) Of wel, heeft de Lijder Voorlopende Toevallen en is in 't tweede Tijdperk der ziekte.

3.) Of eindelijk is hij reeds in het derde Tijdperk en heeft de Watervrees.

Het eerste geval is 't allergunstigste; het tweede is, het veel minder, het derde laat ons bijna geen hoop over, om den Lijder te behouden.

Wat gedrag moet men hierin houden? Men moet vooral wel onderzoeken, of het Dier, 't welk de Beet heeft toegebragt, waarlijk Dol wás en vervolgens de Behandeling ondernemen met een houding van de volmaakste zekerheid, terwijl men de Inbeelding van den Lijder zeer moet ontzien.

§. CXXIV.

Uit ons gezegde volgt, dat het oneindig gemakkelijker is de Watervrees te vermijden als wel te bestrijden, wanneer zij zig eenmaal geopenbaard heeft: ook hebben de meeste Artzen deeze Voorbehoedende Geneeswijze vooral onder het oog gehad.

Maar welke Aanwijzingen ter genezing heeft men hier te voldoen? Alvorens dezelven op te geven, moeten wij ons herinneren, dat het Gif der Dolheid in eene Wond gebragt is. Dat het opgeslurpt is, en langzamerhand op een dierlijk vocht werkt, het welk daar door bedorven word; dat de Natuur zig van die smetstoffe poogt te ontdoen, en

dit

dit gesteld zijnde, dan zijn de Voorbehoedende Aanwijzingen de volgende.

1.) Het Gif, 't welk in de Wond gebragt is, zo spoedig mogelijk t'onder te brengen en te vernielen.

2.) Zig aan te kanten tegen de werking van dat gedeelte des Gifs, 't welk heeft kunnen opgeslurpt zijn, als men het ter plaatse, waar het is ingeënt, niet oogenblikkelijk heeft kunnen vernielen; en deszelfs uitdrijving te bevorderen.

Aan de eerste Aanwijzing voldoet men door middel der Plaatselijke Behandeling; aan de tweede door het voorschrijven van Inwendige Middelen.

Een groot aantal van Geneeskundigen van de allervroegste tijden af tot nu toe, beschouwt de Plaatselijke Behandeling, als het voornaamste Behoedmiddel en verzuimt de Inwendige Geneesmiddelen. Anderen wederom vermeenen, dat men vooral zijn werk moet maken van Inwendige Geneesmiddelen, die geschikt zijn om de inwendige werkingen des Gifs tegen te gaan en deeze bekommeren zig weinig met de Wond. De schranderste Artzen volgen alleen de Reden, en vereenigen beiden de Geneeswijzen te zamen, en dit is ontegenzeggelijk, de zekerste partij, die men neemen kan. Want het is niet redelijk, dat men in eene zo wreede kwaal en die dikwerf alle pogingen der Konst te boven gaat, zig alleen aan één zoort van Hulpmiddelen zoude houden.

§. CXXV.

Zij, die aan alles twijfelen (*les Pyrrhoniens*), zullen zeker als onnuttig beschouwen, het geen wij met al onze magt, zo klaar mogelijk, zullen tragten voor te stellen en zij zullen stout beweeren, dat men de Dolheid nimmer voorgekomen heeft; vermits in alle de Gevallen, waarin men zegt dit gedaan te hebben, ééne der volgende omstandigheden kan plaats gehad hebben, waardoor de Lijder behouden is, en dat het er wel verre van af is, die uitwerking, dewelke men zoo gereedelijk op de lijst van deeze of geene behandeling stelt, daar aan te moeten toeschrijven. Deeze omstandigheden, die ten grondslag strekken voor de twijfelingen nopens het vermogen van alle de mogelijke Geneeswijzen, zijn deezen.

1.) Het is in veel gevallen zeer onzeker, of het Dier, 't welk de Beet heeft toegebragt, waarlijk is Dol geweest.

2.) Het is bewezen, dat van een groot aantal gebetenen een goed getal, (door welk eene oorzaak dit ook zij,) de ziekte niet krijgt.

3.) De vrees en schrik geven somwijlen aanleiding tot zware Toevallen, die men aan de Beet toeschrijft; daar zij niet dan van de getroffene Inbeelding der Lijders voortkomen.

4.) De scheuring van de Huid en van de zeer gevoelige Zenuwagtige deelen kan aanleiding geven tot veele Toevallen der Zenuwen, die men ligtelijk

lijk met die der Watervrees heeft kunnen verwarren (1).

Wij kunnen niet ontkennen, dat deeze redenen niet zeer gewigtig zijn en zeer geschikt om te twijfelen aan de zekerheid der Behoeding, in zeer veele gevallen. Zij moeten egter daarom ons niet beletten om de middelen ter genezing, die de Konst ons opgeeft, te beproeven; daar de ondervinding ons toont, dat van een gelijk getal van Perfonen, die gebeten zijn en die behoorlijk behandelt zijn, er een grooter getal der laatften tegen de Ziekte veilig is, dan wel der eerften; en het zoude wel droevig zijn, als men die Menfchen, die gebeten zijn, aan hun lot overliet, onder voorwendfel, dat de Konst tegen deeze doodelijke kwaal niets vermag, en men flechts hoopte, dat hunne bijzondere lighaamsgefteldheid hen daar tegen behoeden zoude: het ware voorzeker zeer te wenfchen, dat wij gewisfe kenmerken hadden, waar uit men aanftonds na de Beet *à priori* konde weten, dat deeze de Watervrees zoude krijgen, en geene niet. Dan helaas! het is flechts eene brave wensch en wij moeten ons daar bij houden om bij alle voorwerpen, die gebeten zijn door een Dier, dat waarlijk Dol was, Voorbehoedende Geneesmiddelen te gebruiken; want offchoon veelen zonder het gebruik deezer Middelen evenwel niet zoude zijn Dol geworden, is het echter niet min zeker, dat men de zodanigen niet on-

(1) Hiftoire de la Societé Royale de Medecine 1783. 2de partie, p. 3.

onderkennen kan, en dat op deeze wijze zeer veelen behouden worden, die zonder het gebruik deezer Middelen, voorzeker zouden zijn Dol geworden.

§. CXXVI.

Over de Voorbehoedende Plaatselijke Behandeling.

Men heeft zeer veele Middelen opgegeven voor de Plaatselijke Behandeling der Beet, en met opzicht tot het oogmerk, 't welk men zig voorstelt, kan men die allen onder een der drie volgende Classen schikken; zonder intusschen uit het oog te verliesen, dat verscheiden deezer Middelen, hoewel van onderscheidene Classen, meestendeels op het zelfde doeleinde uitlopen en dat men er zig te gelijker tijd van bedient.

I.) Men tragt het Gif plaatselijk t'onder te brengen.

1.) Door het gebeten deel uit te snijden.

2.) Door het af te zetten.

3.) Door het te branden.

a.) Met een dadelijk Brandijzer. (*Cautere actuel.*)

b.) Met een vermogend Brand-middel. (*Cautere Potentiel.*)

II.) Men geeft zig alle moeite om het Gif, dat in de Wond gebragt is, naar buiten, uit het Lighaam te brengen.

1.) Door de Wond te laten uitbloeden.

2.

2.) Door ze te Scarificeeren.
3.) Door de Wond te koppen.
4.) Door er Bloed-zuigers op aan te leggen.
5.) Door de Wond uittezuigen.
6.) En in alle gevallen de Ettering ter plaatse van de Wond te onderhouden, dat die lang en veel Ettere.

III.) Eindelijk zoekt men door verscheiden Plaatselijke Middelen het Gif van aart te veranderen en te verzwakken, of deszelfs werking op de Zenuwen te verdoven.

§. CXXVII.

Uitsnijding van het gebeten Deel.

De Uitsnijding van het gebeten Deel in de gezonde deelen, zo dat men al, wat door de Tanden van het Dier beschadigd is, wegneemt, is zeker een uitnemend Middel, als men dit oogenblikkelijk na de Beet doet; ook hebben verscheiden Schrijvers dit geraden (1). MEZLER heeft gezien, dat een Man, die gebeten was, dadelijk met een scherp Instrument geheel het gebeten deel wegnam en door deeze bewerking alleen behouden was (2), en DU-

(1) TISSOT Avis au Peuple. —— NICOLAI Gedanken von der Verwirrung des verstands dem Rasen, p. 130. BOUTEILLE, p. 157.

(2) L. c. p. 59.

DUPAU (1), LOFTIE (2), FOOT (3), hebben met een allergewenschten uitslag gedaan. M niettegenstaande alle de voordeelen deezer bew king, kan men niet ontkennen, dat ze niet is ui voeren, 1o.) Als er veel Wonden zijn. 2o.) als Wond zeer uitgestrekt is. 3o.) als het gekwe deel van aanbelang is, of in deszelfs omstreek d len zijn, die men mijden moet. 4o.) en als de I ders te bevreesd zijn om dit te ondergaan.

§. CXXVIII.

Afzetting van het Lid.

SAUVAGES, POUTEAU, HILARY, hebben de zetting van het lid opgegeven, als een Middel, zeker is, en het is buiten allen twijfel, dat w neer iemand, die in den Vinger gebeten is, den ven op het oogenblik doet afzetten, tegen de Zi te veilig is, even als bij eene naauwkeurig ged Uitsnijding. Intusschen blijkt het uit de Waarn mingen, dat het Middel zomtijds erger is dan kwaal zelfs; vooral als het aankomt op voorna Deelen. Een gekwetste, wien men een arm af te, die gebeten was, stierf weldra aan de gevol van die Konstbewerking. Men zette te Parij het *Hotel de Dieu* het Been af van een Kind,

zu

(1) Journal de Medecine, 1783. T. 80. p. 342.
(2) Medical Faits and Experiments, Vol. I.
(3) Ibidem.

vaar gebeten was, en het Kind stierf denzelfden
vond (1). JÆGER egter zegt, als de Wond zeer
ep is en met groote verscheuringen gepaard, en
at men het Bloed door de gewoone Middelen on-
ogelijk kan stremmen, dan zoude men, alles wel
nderzogt zijnde, tot de Afzetting kunnen over-
aan (2). Dan deeze gevallen zijn gelukkig zeer
eldsaam, en men vind dan zeer dikwijls Beeten in
ndere deelen, die deeze Afzetting afraden, daar
ien niets door zoude winnen, om dat er het Gif,
: welk in de andere Wonden huisvest, niet door
vord weggenomen. Deeze Konstbewerking kan, op
ijn best genomen, werkstellig gemaakt worden in klei-
ie Deelen, als b. v een Vinger, en dan nog, zijn de
neeste gekwetsten daar tegen, en ik gelove, dat
vij andere Middelen hebben, die zekerer zijn, en
ie niet verminken.

§. CXXIX.

De Branding met een gloeiend Yzer.

Van de vroegste tijden af, heeft men de Branding
net een gloeiend IJzer, met oogmerk om het ge-
etene Deel uit te roeien en het Gif plaatselijk te
ernielen, voor een der beste Voorbehoedende Mid-
elen gehouden. *Si, locus noque nervosus, neque mus-*

(1) DU PUY en CHABERT, bij ANDRY, Memoire de
778. p. 471.

(2) L. c. p. 8.

musculosus sit, zegt CELSUS, *vulnus id adurendum* (1). Alle Geneeskundigen na CELSUS, hebben deeze Geneeswijze gevolgt, en die heeft in onze dagen onder de beroemste Mannen een groot aantal voorstanders, als VAN SWIETEN (2), EHRMANN, RAYMOND (3), FOTHERGILL, HILARY, MEDERER (4), ERPENBECK (5), MEZLER (6), KIAVAILE (7). De Wilden kennen geen andere Middelen (8). Dan om eenig nut van het Vuur te kunnen hopen, word zulk eene Branding vereischt, waardoor al wat met Speeksel besmet is, of liever, de geheele uitgestrektheid der Wond op eens vernield word, want eene geringe branding is gansch nutteloos. Want zo ze alleen 't grootste gedeelte van het gekwetste deel vernielt, en ze laat slegts een zeer klein gedeelte onaangeroerd, dan zal ze niet beletten, dat zig de Dolheid openbaart, vermits al het Gif niet vernield is. Eene onvolledige branding is ook daarom ongunstig, om dat de Korst eerst na eenige dagen afvallende, het Gif daar onder verborgen blijvende, gemakkelijker kan worden

(1) Libr. V. cap. 27.
(2) §. 1143.
(3) Bij ANDRY, Mem. de 1778.
(4) *Syntagma*, p. 27.
(5) Diss. cit. p. 37.
(6) L. c. p. 48.
(7) Histoire de la Societé Rayale de Medecine, 2 partie, pag. 83.
(8) Bij MEZLER, p. 61.

den opgeflurpt. Het is aan deeze en dergelijke omftandigheden, dat men het mislukken der branding hebbe toefchrijven (1). Hoe voordeelig ook het dadelijk Brand-ijzer zij, kan men egter in alle gevallen daar geen gebruik van maken, b. v. 1°) bij Lijders, die zeer vreesagtig zijn. 2°) als de Wond zeer groot is en in de nabijheid van voornaame Deelen. 3°) Als er veele Wonden te gelijk zijn, om dat het moeielijk is om die allen naauwkeurig te branden, en uit hoofde der pijn, die door deeze herhaalde brandingen word veroorzaakt. Du Boueix verzekert, met voordeel twaalf Wonden bij eene Vrouw gebrand te hebben (2); maar men moet zig alleen over den moed van deeze Vrouw verwonderen.

§. CXXX.

Gebruik der Sleutel van den Heiligen Hubertus.

Men beledigt de Almagt van 't hoogfte Opperwezen niet, wanneer men geen meerdere kragt aan deeze Sleutel toefchrijft, dan aan een ander ftuk Yzer, dat door het vuur is gloeiend gemaakt. De Sleutel van den Heiligen *Hubertus* is het meest be-

(1) Dalby, l. c. Dolgari Diff. cit. §. XXIV. p. 12. Portal verwerpt dit ook, l. c.

(2) Hiftoire de la Societé Royale de Medecine, an. 1783. 2e dartie p. 109.

beroemd (1). CAMERARIUS heeft ons de geschieden opgegeven van eene oude Sleutel, die bewaard word te *Albingen* bij *Tubingen*, die dezelfde kragt bezat, als die van den Patroon der Ardennen (2), en in de *Gevaudan* is eene Parochie, toegewijd aan den H. Petrus, waarvan de Sleutel, in 't vuur gloeiend gemaakt en door den Priester op de Wond gebragt, de kragt heeft om iemand voor de Dolheid te behoeden (3). Wij hebben in de vorige §. gezien, dat het gloeiend ijzer, (alle zegening aan een zijde gesteld,) die eigenschap had, en ten opzichte van het oogmerk, is het zeer onverschillig, of het brandijzer de gedaante van een sleutel hebbe of van iets anders, als men het maar behoorlijk gebruikt: alle de Wondersleutels hebben hunnen roem behouden, zo lang men daarmede de Wond zelfs heeft gebrand; maar, na dat men, om de verwondering grooter te maken, zig slechts vergenoegde om er het Voorhoofd in de Dieren en de Palmen en de Muisen der hand te branden, zo als dit de gewoonte bij de Menschen was te *Albingen*, wierden deeze gelukkige uitwerkingen zeldzamer en deeze heilige Brandingen beletteden niet, dat de Menschen Dol wier-

(1) Kurzer Begriff des Lebens und Wiederwerken des heiligec HUBERTUS, Luxemburg 1757. Theologisches Gutachten über das Brennen mit den HUBERTUS Schlussel in der Mainzer Monatschrift, Augusb. 1790. p. 321.

(2) L. c.

(3) BONEL, l. c. p. 265.

wierden; (1) en dit heeft niet weinig toegebragt tot vermindering van het vertrouwen, dat het Vuur egter zeer wel verdiende.

De Monniken van *St. Hubert*, ziende, dat hunne Sleutel geene wonderen meer deed, of liever onvergenoegd zijnde, dat er elders meer Sleutels waren en den toeloop naar hun daardoor zoude kunnen verminderen, hebben een ander bedrog uitgedagt: zij branden nu niet meer maar enten aan het Voorhoofd een stukje van den Kruisband (*l'Etole*) van den *H. Hubertus* in, en schrijven eene levenswijs en gebeden voor, waarvan men den inhoud bij BALDINGER lezen kan (2). Wij merken alleenlijk aan, dat het zeer te wenschen ware, dat de Regering langsamerhand dit gebruik vernietigde, daar dit bijgeloof gevaarlijk is.

1.) Doordien dog alle gebetenen niet Dol worden, schijnt de handelwijze, die men te *St. Hubert* volgt, altijd een goeden uitslag te hebben, en wanneer Menschen, die, door die Monniken behandeld zijn, de Watervrees krijgen, dan schrijft men dit toe aan een misslag in de levenswijze of van eenige andere Voorschriften, die men niet naauwkeurig gevolgt heeft.

2.) Men verzuimt de Middelen, die waarlijk van kragt zijn.

3.)

(1) BOERH. ibid. CAMERARIUS, l. c. SCHERF, Archiv. T. III. p. 176. MEDERER Syntagma, p. 25. MEZLER, p. 60. DE HAAS, Diss. cit. p. 65.

(2) Medicinisches Journal, XXVI. stuk. p. 75.

3.) Daar men voorgeeft, dat iemand, die te *Hubert* geweest is, de Watervrees kan bevee 40 dagen lang te moeten wegblijven, volgt hier dat de goede Land en Stede lieden daar op st maken en er zijn veele gevallen van Persoone die de Watervrees hebben gekregen, terwijl zig gereed maakten om op reis te gaan (1).

Coste verhaalt ons een aartige bijdrage nop eene Geestelijke, die, zo als zij zeide, e afstammeling was van den Heiligen *Hub tus*, die voorgaf, dat zij door 't opleggen v haar hand op 't Voorhoofd, een Os konde genezen dooden (2).

Als bijgelovige Menschen naar *St. Hubert* w len gaan, kan men dit wel toestaan, om hunne ve beelding gerust te stellen, maar men moet teffe gepaste Middelen gebruiken.

§. CXXXVI.

Branding met Buskruid en met de Moxa.

Bij vreesagtige Lijders en in gevallen, waarin Wond onregelmatig is en waar men met zekerh door middel van het gloeiend ijzer, niet naauwke rig branden kan, heeft men geraden alle deelen d Wond, na ze wel afgevaagd te hebben, met Bu kruid te vullen en dat als dan aan te steeken. V

d

(1) Frank, T. IV.

(2) Ap. Andry, Mem. de 1778. p. 541.

leeze wijze gefchied de Branding zeer naauwkeurig en fpoedig, en men fpaart den Lijder veel pijn (1). Ik twijfele geenzints, of dit Middel heeft wel geflaagd, en ik gelove, dat men het zeer wel kan werkftellig maken, als men in een fpoedig voorkomend geval, niets anders bij de hand heeft. —— Dan men is altijd onzeker, of het Gif waarlijk geheel vernield is.

Zommige Artzen hebben de *Moxa* aangeraden, dat ons niet zeker voorkomt, om dat men op dezelfde plaats ten minste twee Catoenpitten moet branden om de huid te vernielen, en om dat men nimmer zeker is van de uitwerking op de geheele oppervlakte der Wond, waarvan de grond meestal onaangeraakt blijft. Na dat de branding gedaan is, nemen zommigen de Korst aanftonds weg door middel van een fcherp Inftrument en ftrooien er Spaanfchevliegpoeder op; Anderen verbinden het met een Ettermakend Middel en wagten de affcheiding van de Korst af; en Mederer, die deeze laatfte handelwyze volgt, laat de Wond, zo fpoedig mogelijk, heelen; als men altijd zeker was, dat het Gif door de Branding volkomen vernield was, zoude deeze behandeling voorzeker de beste zijn, dan daar dit altijd eenigzints onzeker is, is het beter, dat men de Ettering een tijd lang onderhoude (2).

(1) Andry, Mem. de 1778. p. 551. Mezler, p. 70.
(2) Scherf, Archiv. T. III. p. 180.

§. CXXXII.

§. CXXXII.

Vermogende Brandmiddelen (Cautéres Potentiel

Boter van Spiesglas.

De vrees der Lijders tegen het Uitsnijden en : Gloeiend Brand-ijzer; de moeijelijkheid dit laatste naauwkeurig over de geheele oppervlal van eene grooter Wond te brengen, hebben g maakt, dat men zijn toevlugt genomen heeft t Brandmiddelen, om de Plaatselijke vernieling van h Gif te bewerken: men heeft daartoe aangeprez de Minerale Zuuren, de Helsche Steen &c. dog meeste Geneeskundigen geven den voorrang aan Boter van Spiesglas (*Butyrum Antimonii*), o dat die dieper inbrand en minder pijn veroorzaakt ook vallen de Korsten, die ze maakt, spoediger a en veroorzaakt die Toevallen niet, die men zomwe van de anderen te vreezen heeft (1), en om dat van alle de Brandmiddelen, na haare werking, een meerdere Ettering schijnt te veroorzaaken (2). Al vorens men dit middel aanlegt, moet men de Wo verwijderen, wel laten uitbloeden, en met laau water uitwassen; men verbind ze droog, en als h bloed gestempt is, dan brand men de Wond; zon der deeze voorzorg verliest het Brandmiddel ha kragt; het word door de vermenging met het bloe ve

(1) Le Roux, l. c. p. 66.

(2) Bouteille, l. c. p. 250.

verzwakt en deszelfs werking is niet zo zeker: men raakt de oppervlakte der Wond aan met een houten Stikt, met dit vloeiend Brandmiddel besmeerd, en men kan daarmede, gemakkelijker, dan met eenig ander Middel, zo te werk gaan, dat er geen hoekje van deszelfs werking vrij blijve. Want als men slechts één plaatsje overslaat, dan kan het Gif daar blijven en de Watervrees veroorzaken, zo als le Roux gezien heeft.

§. CXXXIII.

Brandsteen, Lapis Causticus Chirurgorum.

Behandeling van Mederer.

De Professor Mederer maakte in 1784. een nieuwe Handelwijze bekend, om Menschen en Dieren tegen de Dolheid te behoeden. Deeze behandeling bestaat hierin: men smelt 30 greinen Brandsteen (*Lapis Causticus Chirurgorum*) in één pond zuiver water. Men Scarificeert de Wond, en wast ze met enkel Water wel uit, en vervolgens met het opgeloste Brandmiddel (*Solution Caustique*); men herhaalt deeze wassingen eenige keeren daags, en men houde daar zo lang mede aan, als de ontsteking toelaat. Na ijdere wassing met dit gesmolten Brandmiddel moet men de Wond met lauw Water wel zuiveren; en als het gewonde deel niet al te gevoelig is, legt men er een Wiek

Wiek op, die in deeze oplossing gedoopt en wel uitgedrukt is.

Men kan geen ander Brandmiddel in plaats van den Brandsteen nemen. Als de Wond zeer ontstoken is, scheid men met het wassen uit, men verbindt de Wond met een Ettermakend middel en met een weekmakende Pap, als dit nodig word geoordeeld, en men onderhoudt de Ettering.

Als de Wond naauw is, dan moet ze verwijderd worden. Als zij reeds gesloten is, opent men dezelve met een stuk van den Brand-steen en men wast ze op de boven gemelde wijze, zo haast de korst is afgevallen.

De oplossing van de Brand-steen neemt het Giftig slijm weg en zuivert de Wond daar beter van, dan eenig ander Brandmideel. Het brandend Loog (*Lessive Caustique*) vernietigt ook, na de Waarneeming van FONTANE, het Gif der Adders, en maakt hetzelve kragteloos; 't geen MEDERER ook waargenomen heeft omtrent het Venussmet en het Gif der Kinderpokjes. Dit laatste doet geene uitwerking, als men de plaats der Inenting met Bijtend Loog wast (1). MEDERER heeft eene menigte gevallen, die het vermogen aanduiden van zijne behandeling, die altijd gelukt, wanneer ze te werk gesteld word, voor dat zig de Dolheid openbaart, en die geen Inwendig Middel nog eenig ander Plaatselijk Middel vereischt, om dat het Gif vernield

(1) Medical Faits and Experiments bij SIMONS, Vol. I.

nield is. Na herhaalde Waarneemingen zal men over de onfaalbaarheid van deeze Geneeswijze meer ſtellig kunnen oordeelen.

§. CXXXIV.

De Bijtende Sublimaat (Sublimé Corroſif).

Laast las ik, dat M. Loftie in zeker geval met een mesje het gebeten deel wegnam, en op de Wond een Wiek lag, die in eene ſterke oplosſing van Bijtende Sublimaat vogtig gemaakt was, die daar eene Korst maakte en den Lijder behoede. (1) Ik kan deeze behandeling niet goedkeuren, na de dodelijke uitwerkſelen, die Pibrac van het gebruik der Bijtende Sublimaat, in zulk eene groote gifte, heeft waargenomen.

§. CXXXV.

II.) Men tragt het Gif uit de Wond een uitgang te geven,

Door de Wond te laten uitbloeden.

Door ze te ſcarificeeren, en ze uittewasſen met Water en Zout, Pis, Azijn. —— Als de Wond zeer uitgeſtrekt is, dan zijn de Scarificatien nutteloos; maar is ze meer bepaald, dan moet men ze verwijden: de Wond is gewoonlijk dieper, dan ze wel gelijkt, om dat de ſterke knelling van

(1) Medical Facts and Experiments bij Simons. Vol. I.

van het Vleesch tusschen de Kakebeenen van het Dier, de Tanden dieper doet doordringen, als zij doen zouden, als het Vleesch niet konde worden te zamen gedrukt. Om de ware diepte regt te onderkennen, moet men er een Sonde of Tentijzer in brengen en ze Stersgewijze (én etoile) verwijden of ten minsten door twee insnijdingen, die zig op den grond vereenigende, een driehoek maken, wiens grondslag op de oppervlakte der Huid is; wel te verstaan, dat men bij deeze verwijding groote Zenuwen en Vaten zorgvuldig mijden moet. De Ouden hebben zeer aangeraden, dat men de Wond moest laten uitbloeden, en MEDERER, SCHMUCKER, PORTAL, LE ROUX &c. hebben hun met den besten uitslag gevolgd. Men zoude dus kwalijk doen, met het bloeden aanstonds te stempen. Die Aanwijzing kan geen plaats vinden, dan wanneer er een groot bloedvat gekwetst is, dat zeer zelden gebeurt. HACQUET verzekert, dat Hij zig al menigmaal van Scarificatien bediend heeft tegen de uitwerkselen van het Gif der Adders en van dolle Honden. Deeze Arts laat aanstonds na de kwetsing een band boven de Wond aanleggen, en haalt die zodanig aan, dat de deelen, die onder den band gelegen zijn, een weinig opzwellen en dan maakt Hij Scarificatien, om eene overvloedige ontlasting van bloed te maken, dat hij verder tragt te bevorderen, door daarna een weekmakende Pap op het deel te leggen, of indien dit mogelijk is, het deel in warm water te steeken.

Hij verhaalt twee Waarneemingen, waar uit het schijnt

schijnt, dat de Lijders door deeze behandeling behouden zijn (1); maar, zal men zeggen, zouden deeze twee Lijders wel dol geworden zijn, als men niets gedaan had? en daar en boven zijn twee Waarneemingen niet genoeg, om zig daarop blindelings te verlaaten.

Het zorgvuldig wasfen van de Wond, met enkel Water, met Zout Water, met Oxijcraat, met Zeepwater, met Pis en in één woord, met al wat vóór de hand is, kan ook veel toebrengen om een gedeelte van het Gif weg te neemen en men kan dat aanftonds doen, tot dat men, het geen tot het Scarificeeren of Branden nodig is, heeft bijeen gebragt.

§. CXXXVI.

Door een droogen of blinden Kop te zetten.

Sommigen hebben geraden, dat men na het doen van Scarificatien, Koppen moest zetten, om het uitvloeijen van het bloed, te gelijker tijd met dat van het Gif te bevorderen, en het is buiten twijfel, dat een fterke Kop die nuttigheid kan hebben, vooral daar de drukking van deszelfs rand op de Wond, even als een band, de opflurping van het Gif in de eerfte oogenblikken misfchien kan tegenhouden, indien het Gif, zo fpoedig wordt opge-

(1) Archiv. der Practifchen Arzneikunde 3e band Wg. ..l 1, c. p. 85.

geflurpt als zommigen beweeren. Des niettegenstaande verkiefen veele Artzen de Scarificatien en Wasfingen met een fpons, in lauw water nat gemaakt.

§. CXXXVII.

Door 't aanleggen van Bloedzuigers.

Zommigen hebben geraden, dat men op de Wond een zeker getal Bloedzuigers zoude aanleggen, om met het bloed, dat zij zuigen, ook het Gif na zig te trekken; dan dit kan geen nut hebben, want de Bloedzuigers ftellen hunne pomp, of bek in een zeker punt en daar uit zuigen zij; en men kan niet zeggen dat het Gif in de bloedvaten gebragt is; het is alleen de oppervlakte der Wond, van waar de Bloedzuigers hetzelve kunnen opneemen; dus befchouwen wij ze als die, vermits ze tot dit oogmerk niet toereikend zijn, daar toe niet moeten gebruikt worden.

§. CXXXVIII.

Door het Zuigen.

Daar het er tot hiertoe ver af is, van bewezen te zijn, dat de dolmakende Zever, in de eerfte Wegen gebragt, de Dierlijke Huishouding niet kan befmetten en daar het zeer moeielijk is, indien dit al eens zo ware, te weten, of de perfoon, die zuigen

zal,

, niet zomwijlen eene ligte ontvelling aan de lip of in den mond heeft, moet men het zuigen met mond van een mensch, hoe uitmemend dit ddel ook zoude kunnen zijn, nimmer aanra-, (1) daar het voor hem, die dit doet, gt gevaarlijk is, en wij andere even vermode Middelen hebben. Men kan deeze zuiging n door middel van eene gewone fpuit, of van k eene, die men aanbeveelt bij de uitftorting van ed in de borst.

§. CXXXIX.

in alle gevallen, door het onderhouden van eene langduurige, fterke Ettering.

De meeste Geneesheeren komen daarin overeen, t ze e ne langduurige Ettering van de Wond behouwen als één der voornaamfte Middelen om deeze raal te vermijden, en na de wond gefcarificeerd wel gewaafen te hebben, branden zommigen e met het gloeijend Yzer; anderen met een vergend Brandmiddel; anderen wederom gebruin fcherpe ftoffen, om ontfteeking en overoedige Ettering te maken, en onder deeze laatn zijn de Spaanfche Vliegen zedert langen tijd rk aangeprezen. (2) SCHMUCKER fchrijft er veel rmogen aan toe. Deeze groote Heelmeester fca-

(1) BOUTEILLE, p. 159. BADER, p. 174.
(2) WEDEL disf. cit, p. 34.

ſcarificeerde de Wond; wreefze met poeder van Spaanſche Vliegen, lag er een blaartrekkende Pleister op, en verwekte daardoor ontſteeking en overvloedige Ettering; en als de ontſteeking te ſterk wierd, dan ging hij die door gepaste Middelen tegen. Door deeze Geneeswijze heeft hij alle gebeetenen behouden, die zig aan zijne behandeling hebben willen onderwerpen (1).

Men onderhoudt de Ettering, door er van tijd tot tijd een weinig poeder van Spaanſche Vliegen op te doen, of met Roode Precipitaat (2) of met Brandſteen, waarvan men 10. 20 grein in een halve once Zalf kan mengen of door de wond met Boter van Spies-glas te branden, en men geeft den raad om de Ettering ten minſte 40 dagen te onderhouden. (3) Zelfs hebben andere Artzen bij tijds in de Wond een Irias bolletje, of een Erwet gebragt, om de Wond, wanneer het deel zulks toeliet, tot een Fontanel te maken, die men verſcheiden jaren na den anderen onderhoudt. (4)

(1) Chir. Wahrnemung T. II. —— en Geiseler bij Schmucker Verm. Chir. ſchrift T. III. p. 193. Aepli voyez Chir. Arzneimittel 2e Theil. p. 307.

(2) Volgens Mead, 30, 40 grein in een half once zalf.

(3) Le Roux, p. 46. Bouteille, p. 244. Rougr Hist de la Soc. Roij, 1783. 2e partie p. 7.

(4) Hildanus Cent. I. obs. 87. Aepli bij Rahn Gazette de ſanté T. II, p. 497. Richter Wundarzneikunde T. I, §. 420 le Roux, l. c.

§. CXL.

§. CXL.

III.) Eindelijk zijn er, die door 't gebruik van onderscheiden Plaatselijke Middelen het Gif, 't welk in het deel huisvest, zoeken te verzwakken, van aart te doen veranderen of deszelfs werking op de Zenuwen te verdoven. Met dat inzigt heeft men verscheiden Plaatselijke Middelen aangeprezen, als het aanleggen van een halve Pekelharing op de Wond (1); de Wond te verbinden met Wieken, die men met Kwikzalve besmeerde en Wrijvingen met deeze Zalf in den omtrek der Wond. MEDERER is van gevoelen, dat de Kwik het vermogen heeft om het Weijvocht (*Lijmphe*) zodanig te veranderen, dat het het Gif niet opslurpen kan, of dat het Gif, 't welk met het Weijvogt reeds vermengd is, daardoor zijn kragt verliest. (2) Anderen hebben geloofd, dat het van meer gewigt was, het Gif te omwinden, de Zenuwen van het deel minder gevoelig te maken, en tot dat einde hebben zij het smeeren met Olijfolie zeer aangepresen (3) en DALBIJ raadt, dat men de Wond verwijde en met Ganzenvet besmeere (4). Ik geloof, dat in zeer aandoenlijke menschen, in Beeten, die in deelen voorkomen, dewelke van eene bijzondere gevoeligheid zijn, de Plaatzelijke Behande-

(1) STRUVE, diss. cit. §. XVII.
(2) Syntagma. p. 32.
(3) STRUVE, l. c. ibid. BOUTEILLE, l. c. p. 155. §. 38.
(4) L. c.

deling, die sterk prikkelt, zeer grote be
lijkheid verdient; dan men zoude zeker ve
delijk handelen, als men zig ter Voorbehoedi
kel aan diergelijke Middelen hield.

MONETA stelt als de eenige uitwendige Bel
ling voor, om op het gebeten deel, een week
Drukdoeken te leggen, in een mengsel van Bie
en Boter nat gemaakt; en dit Plaatselijk Middel
voegd bij het inwendig gebruik van 't zelfde 1
sel, is volgens Hem na veele proeven het zel
Behoedmiddel. Heeft die Azijn de eigenscha
het Gif te vernielen? ik zoude dit niet durven
len, dan ik moet zeggen, dat men reeds veele
wendige Middelen heeft, waarin de Azijn w
grootste rol kan gespeeld hebben. (1)

Eindelijk vind men een groot aantal Voorsc
ten van Pappen en van Wassingen, waarin alle
ten van Planten, meestal welriekende of sche
komen, als de *Wijnruit*, de *Salie*, de *Pin
nel*, de *Look*, de *Pry*, &c. die men met stan
tot een deeg maakt, om er het sap uit te drukl
waar men de Wond mede zuivert of waar van
een Pap maakt, die men op de Wond legt en all
uuren ververst; ANDRY heeft ons verschei
Voorschriften opgegeven, aan welke men egter
zekerheid niet kan geven, die de Uitvinders d
aan toeschrijven, zonder zig bloot te stellen van
door die loftuitingen misleid te zien; in de me

(1) Zie SANCHES Obs. bij ANDRY. 1778. p. 500.
JOEL, de Venenis. p. 155.

[V]an deeze Voorschriften, raadt men zorgvuldig aan, de Wond te verwijden en met Water wel te zuiveren, en men laat het Sap deezer Planten, of eene [Af]trekfel daarvan in Wijn, inwendig gebruiken (1).

§. CXLI.

De Plaatselijke Behandeling is, volgens 't getuigenis van alle Artzen, het zekerst middel om de Dolheid voor te komen; ook zijn er zeer weinige regtschapen Geneesheeren, die ze verzuimd hebben. MATTHIEU stelt er wel niet veel prijs op, dan hij durft egter haare nuttigheid niet volstrekt ontkennen (2).

De ondervinding leert ons zeker,

1.) Dat, wanneer men gezorgd heeft, om de Wond te verwijden; om ze te laten uitbloeden; om er ontsteking te verwekken, en ze langen tijd te laten etteren, men als dan de ziekte heeft afgewend en SCHMUCKER (3) LE ROUX (4), en een groot aantal anderen geven Waarneemingen op, die de zaak ontwijfelbaar maken, daar zij bijna geene Inwendige Middelen hebben gegeven, en men niet vooronderstellen kan, dat zij juist geen Persoonen behandeld hebben, dan die voor de besmetting niet vatbaar waren.

2.) Als men de Plaatselijke Behandeling verzuimt

(1) ANDRY, Mem. 1778. p. 566. seq.

(2) L. c. p. 323 328.

(3) Chirurgische Wahrnemungen 2. B. 5.

(4) P. 68. 74; 80, 8.

zuimd en zig alleen bepaald heeft tot Inwendig zogenaamde onfeilbare (*Specifique*) Geneesmiddel zijn de Lijders als flagtoffers of van hunne eig halsterrigheid gestorven, of van die der gene die hen behandeld hebben; en dit verschil een gelukkigen uitslag heeft men waargenon bij Personen, die door 't zelfde Dier waren gel ten, waarvan die, bij wien de Plaatselijke handeling te werk was gesteld, behouden, zi daar zij, die alleen Inwendige Middelen gebru hadden, gestorven zijn.

3.) In die gevallen, waarin men de Wond ges rificeerd en verwijd heeft, waarin men eene la durige Ettering onderhouden en te gelijker Inwendige Middelen heeft gegeven, moet niet blindelings geloven, dat die Middelen eig lijk den Lijder behouden hebben, daar er al zeer veel grond is te vermoeden, dat de genez aan de Plaatselijke Behandeling moet worden gefchreven.

4.) De ondervinding leert, dat, als de W groot, sterk gekneusd en ontstoken is en veel E oplevert, men dan weinig te doen heeft, ver de Natuur daardoor de kwaal voorkomt. Een I le Kat beet een Heer en zijne Meid. De W van den eersten was zeer klein, floot zich spoedig, hij stierf kort daarna aan de Watervrees. Wond van de Meid was aan het Been, en wat gr ter, zij kreeg eene zware ontsteking en zwell aan 't Been; de Wond etterde 7 maanden, en Meid had er in het geheel geen kwaad gev

van (1). LASSERE en GUILLEMEAU hebben in 8 Perfonen zeer zwaare en geweldige Wonden gezien, die toegebragt waren door een Dollen Wolf, die, zonder eenige kwaad gevolg, genezen zijn, waarvan men den goeden uitflag alleen moet toefchrijven aan de langduurende Ettering (2).

§. CXLII.

Aan welk eene Plaatfelijke Behandeling moet men de voorkeur geven.

Wij hebben te voren de verfchillende Geneeswijzen opgegeven, die men gevolgt heeft, om het Gif in de Wond t'onder te brengen, en om den uitgang uit het Lighaam gemakkelijker te maken, en wij hebben gezien, dat men ten dien einde verfchillende Behandelingen gevolgd heeft. Welke nu van die Behandelingen verdient de voorkeur? dit is niet gemakkelijk te bepalen. Ik verlange, dat de proeven van andere Artsen de uitwerking der Geneeswijze van MOSETA mogen bevestigen; en dan behoeft men geene Uitfnijding, geen Brandmiddelen, en dit zoude voorwaar de gemakkelijkfte Plaatfelijke Behandeling zijn; maar alvorens wij van de kragt en uitwerking daar van meerder (ze-

(1) Zie FOTHERGILL bij ANDRY. 1776. p. 158. Medical Obferv. and Inquires. vol. V. art. XIX. pag. 195.

(2) Journal de Medecine, Mars. 1773. p. 240. bij ANDRY Mem. 1779. p. 464.

zekerheid hebben, denke ik, dat wij intusschen een anderen weg moeten inslaan: zie hier dan de Behandeling, die ik de meest geschiktste oordeele.

1.) Men moet de Wond en haar omtrek van de Zever, die daar in kan gekomen zijn, met Water en Azijn wel terdeeg zuiveren.

2.) Men onderzoeke met oplettenheid de diepte der Wond: als er slegts kleine steeken zijn, dan moet men die peilen, om er de diepte van te weten, en vervolgens door twee insnijdingen scarificeeren, die ze in eene langwerpige Wond veranderen, — Of anders, na dat het deel is, moet men de insnijdingen, in de vorm van een ster, doen, van buiten naar binnen en niet van de Wond naar de omliggende deelen; ook moet men, na iedere Insnijding, van mes veranderen of het in Zeepwater afwasfen. Men laat het dan uitbloeden en men bevordert den uitloop van het Bloed door het deel met een Spons met warm Water nat te maken, of zo het mogelijk is, met het in warm Water te steken; en als 't Bloeden ophoudt, verbind men de Wond droog of liever met Plukfel, in Azijn nat gemaakt.

3.) Na verloop van vier of vijf uuren neemt men dat Plukfel weg en men legt een Brandmiddel op de Wond.

a.) De Boter van Spiesglas verdient hier de voorkeur, en men draagt zorg, dat die met een houte Tentijzer (*Sonde de bois*) in dier voege worde aangelegd, dat alle de punten van de oppervlakte door het Brandmiddel naauwkeurig worden aangeraakt, — en

n in de meeste gevallen draagt dit Brandmiddel le goedkeuring weg van LE ROUX, ENAUX, CHAUSSIER, COLOMBIER, THOMASSIN (1).

b.) Als de nabijheid van groote Vaten of Zenuwen ons belet; om ons van dit Brandmiddel te bedienen, dan kan men gebruik maken van het opgeloste Brandmiddel van MEDERER, of van een mengfel van gelijke deelen Zeep en levende Kalk, 't welk men aanstonds kan gereed maken, of men kan de Wond bestrooien met het Poeder van Spaansche Vliegen.

c.) De dadelijke Branding met een gloeiend ijzer (*Cautere Actuel*) komt ons voor, niet zo zeker te zijn als het vermogende (*Potentiel*), om redenen, hier boven vermeld, en kan geen plaats vinden, als alleen in gevallen, waarin de Wond zo gesteld is, dat ze op eenmaal volkomen kan gebrand worden, en in Wonden, die tot binnen in den Mond doorgaan. Ik weete, dat DECK aanraadt, de geheele oppervlakte en alle hoeken met een gloeiende Priem te branden; maar deeze behandeling duurt zeer lang, ze is zeer pijnlijk en min zeker, als het Brandmiddel. Men moet deeze Middelen wel ter deeg aanleggen en niet denken, dat eene oppervlakkige aanraking voldoende is: AEPLI zegt te regt: Eene geringe Scarificatie; eene ligte Kopping; een weinig Spaanschevliegpoeder zijn niet vol-

(1) Bij MECKEL, archw. der practischen arznei wissenschaft, 2e Theil, p. 251.

voldoende, om het Gif 't onder te brengen. RAHN, Gazette de Santé, T. II. pag. 497.)

4.) Na het gebruik van het Brandmiddel legt op het deel een Spaansche vliegpleister; bij he(t) neemen daarvan opent men de Blaasen, en men er een linne lap op met zogenaamde Bruine Z (Ongutnt de la Mere) of met een ander Etter kend Middel. Ik zoude een smeersel verkies(en) bestaande uit twee deelen Olijf-Olij en één goeden Azijn en zo wagt men af, dat de korst valt, en dat geschiedt na verloop van eenige gen.

5.) Als de Korst is afgevallen, moet men in zweer, naar mate van haar grootte, één of meer Er ten of bolletjes van Gentiaanwortel of Floren sche Lisch brengen, van eene evenredige gr te, om de Ettering te onderhouden, als die een Brandijzer. Als de Wond heel breed is, er lappen van afgescheurd zijn, dan moet men met Wieken opvullen, die met een Ettermak middel besmeerd zijn: naar mate het Vleesch derom aangroeit, moet men dat op nieuws met l ter van Spiesglas, of met Helsche Steen, of Roode Precipitaat branden, en men laat de W niet toegaan, als na verloop van 40 dagen.

In de meeste gevallen kan men de Ettering der W den ligtelijk onderhouden, dan zomwijlen is dit mogelijk. EMPEREUR geeft eene Waarneeming o waarin, niettegenstaande het gebruik van bijte Middelen, Spaanschevliegpoeder enz., de Wo

tig in zes dagen floot en de Lijder flierf aan de Watervrees, (bij BOUTEILLE, p. 222.)

GUILLEMEAU heeft ook twee Perfoonen gezien, waarbij Hij de Ettering, wat Hij ook deed, niet kon onderhouden, zij wierden egter behouden. (Journ. de Medec. T. 29. p. 222. 225.) Deeze Plaatfelijke Behandeling is van 't uiterfte aanbelang en moet nimmer verzuimd worden.

§. CXLIII.

In welk Tijdftip moet men de Plaatfelijke Behandeling te werk ftellen?

Het oogenblik na de Beet is ontegenzeggelijk het allergefchikfte; hoe later men ze werkftellig maakt, hoe men er minder eene goede uitwerking van te hoopen heeft. GRAY heeft eene Waarneeming van een Jongman, die gebeten was, bij wien men de meest vermogende Middelen aanwende en die des niettegenftaande de Watervrees kreeg, om dat men de Plaatfelijke Behandeling eerst den 20ften dag na de Beet begon. (Zie DUNCAN, Medical Commentaries Th. 2. Vol. II.) Men moet zig intusfchen wel wagten, dit te verzuimen. — Het Gif der Dolheid, is een Gif, dat eenigen tijd, langer of korter, in het gebeten deel blijft, alvorens het word opgeflurpt, of liever, dat langfaam word opgeflurpt. Dus, wanneer men deszelfs zitplaats aantast, is er altijd hoop, om het Gif geheel t'onder te brengen, of deszelfs hoeveelheid te verminderen, en bij gevolg

volg deszelfs uitwerkfeien minder fchadelijk te maken. Eens deed FOOT, de uitfnijding eerst na verloop van 36 uuren, een andermaal eerst na verloop van 58 uuren na de Beet en beiden deeze gekwetsten werden behouden; Dan men moet niet gelooven, dat er een vast bepaalde tijd is; in welk tijdstip men ook geroepen word, geduurende het eerste Tijdperk der ziekte, moet men altijd de Plaatfelijke Behandeling werkftellig maken.

Als de Wond nog niet gefloten is, dan moet men ze branden, men maakt eene ontfteeking en eene fterke Ettering, die men, zo als wij reeds gezegt hebben, moet onderhouden.

Als de Wond zeer klein is, en ze is reeds gefloten, dan moet men ze met het Brandmiddel of door 't Vuur openen, of er liever infnijdingen in doen; laten ze uitbloeden, en zig bedienen van de Boter van Spiesglas, met één woord, behandelen, als of men er op het oogenblik der Beet, bijgeroepen was. (1) Als men eerst in 't begin van het tweede Tijdperk geroepen word, als de Wond de Voorlopende Kenmerken vertoont; als het Lidteken begint te ontfteken, moet men nog dezelfde Behandeling houden en JOHN HUNTER meent, dat men als dan nog de ziekte met het Brandmiddel kan afweeren; dan ik zoude mij op het Brandmiddel alleen niet verlaten, en als het deel het toeliet, zoude ik het Lidte-

te-

(1) Zie LE ROUX, KIAVALLE, Hoftoire de la Société Royale de Medecine 1783. 2e partie p 83. JOHNSTON Memoirs of medical Societys Vol. I. art. XIX.

teken uitroeien, de oppervlakte der Wond, na die wel te hebben laten uitbloeden, met Boter van Spiesglas beſtrijken; ik zoude er een Spaanſche-vliegplaaster opleggen en de Wond behandelen, als of die nog versch was.

Zelfs wanneer men niet geroepen word, als wanneer de Watervrees zig reeds openbaart, als dan moet men in de Plaatſelijke Behandeling nog denzelfden weg houden, in één woord, als de Plaatſelijke Behandeling verzuimd is, heeft men verkeerd gehandeld; dit is een allergewigtigst ſtuk in alle Tijdperken deezer ziekte; eene waarheid, die reeds aan Lister bekend was en door de hedendaagſche Schrijvers bevestigd is.

§. CXLIV.

Welke is de uitwerking van de Plaatſelijke Behandeling?

Na het mij toeſchijnt, brengt de Plaatſelijke Behandeling de volgende uitwerkſels te weeg.

1.) Als ze kort na de Beet word werkſtellig gemaakt, dient ze om het Gif in de Wond t'ondertebrengen of den uitgang uit het Lighaam te bevorderen en wanneer het Gif, op de eene of andere wijze geloosd is, dan zal het geene uitwerking doen, en de Lijder zal van de gevolgen der Beet bevrijd blijven. Andere ziekten leveren ons dezelfde verſchijnſelen op. John Hunter zegt, dat als men een Kind heeft ingeeënt, en de Ouders hebben er

berouw van, men de uitwerking der Inenting beletten kan, door de plaats der Inenting uit te snijden, of door die met een bijtend Middel te vernielen, den derden den vierden en mogelijk zelfs den zesden en zevenden dag na de Inënting.

2.) De langdurige Ettering, die men aanraadt te onderhouden, dient, zegt men, om die gedeelten van het Gif, die in 't eerste oogenblik niet vernield waren, te loosen; mogelijk ontdoet de Natuur zig, langs deeze Wond, van 't opgeslurpte gedeelte des Gifs, als door een Ontlastbuis, ten minste dit komt mij niet onwaarschijnlijk voor; dan, om hieromtrent zeker te zijn, zoude men de stoffe, die uit deeze Wonden loopt, aan Dieren moeten Inënten, om te zien, of die vatbaar is, om de ziekte medetedeelen; 't welk echter twijfelagtig is. En wanneer nadere Proeven ons leerden, dat de Ettering deezer Wonden nog in de eerste dagen nog vervolgens in staat is, om te besmetten, dan zoude men de goede uitwerking der langdurige Ettering aan de Prikkeling moeten toeschrijven, die de Zenuwen in een nodigen trap van spanning onderhoudt, ten einde de Natuur de zuivering bewerke, het zij door de Longen of eenigen anderen Tusschenweg. In 't begin van het tweede Tijdperk, heeft de Plaatselijke Behandeling misschien dezelfde uitwerking; men ontlast een gedeelte van het Gif, 't welk daar ter plaatse huisvest, men bevordert de ontlasting van 't opgeslurpte gedeelte, en men prikkelt.

In het derde Tijdperk, moet men boven al prikke-

keling wagten, die aan het Zenuwgestel werd medegedeeld door eene prikkelende Plaatselijke Behandeling, die eene tegengestelde prikkeling veroorzaakt, die mogelijk in staat is, om de Kramp, waardoor andere deelen lijden, te doen ophouden; dan, op welk eene wijze dit ook geschiede, (het geene ik egter wel verre ben van te geloven geraden te hebben,) het is nogtans niet min zeker, dat de Heelkunde in alle de Tijdperken der ziekte, haar oog vooral vestige op die plaats, waar het Gif gebragt is.

§. CXLV.

Over de Inwendige Voorbehoedende Middelen.

Hier is het vooral het geval om te zeggen: *Inopes nos Copia fecit.* als men denkt aan de menigte van Inwendige Geneesmiddelen, die door verscheiden Schrijvers geroemd zijn, en aan de weinige zekerheid, die de gevolgen van derzelver gebruik ons geven. Het oogmerk, dat men zig voorstelt, is, om door dezelven de loosing van het Gif, 't welk in 't lighaam geslopen is, te begunstigen, voor dat het heeft kunnen werken op het Vocht, waarmede het Gif de meeste verwandschap heeft, en de ontlasting van het reeds bedorven gedeelte van dit Vocht te begunstigen en deszelfs verder bederf te stuiten.

En men kan niet ontkennen, dat deeze Aanwijsingen plaats hebben, van het oogenblik af, dat men

men niet aanstonds na de Beet, het Gif, 't w
de Wond gebragt is, heeft t'ondergebragt.

Dan hoe zullen wij aan deeze Aanwijzing
doen? Welke is de weg, die de Natuur v
om dit Gif uit te jagen, welk tot in 't bin
is doorgedrongen en welke zijn de Hulpmid
die men Haar daartoe leenen kan? —— Alle
Vraagstukken zijn zeer moeielijk te beantwoo

Dusverre is ons geen Inwendig onfeilbaar
tegen het Gif der Dolheid bekend; de Plaa
Behandeling, bij tijds gebezigd, kan daa
leen aanspraak maken, — alhoewel men
niet eigenlijk onfeilbaarbaar kan noemen.

Laat ons zien, of wij in de Algemeene G
konst eenige meer zekere wegen vinden kunn

§. CXLVI.

Het Aderlaten.

Veelen hebben geraden onmiddelijk na de
eene Aderlating te doen. Dan die Practijck is
lijk. Het Aderlaten, onbedagt gedaan, verzw
Lijder, bevordert de opslurping van het Gi
verwerpen wij dit met SCHMUCKER (1) die
len uitgezondert, waarin bijzondere omstan
den, als b. v. volbloedigheid van den Lijder
vereisschen (2).

(1) L. c. T. II. p. 548.
(2) BOUTEILLE, p. 180.

§. C

§. CXLVII.

Braakmiddelen.

Deeze komen te ſtade, wanneer de Eerſte Wegen van den Lijder onzuiver zijn; ze ontlasten ze van die ſtoffen en neemen dus eene meerdere prikkeling weg, die ligtelijk zoude kunnen vermeerderd worden, door de uitwerking, welke ſchrik en vreeze op de afſcheiding der Gal heeft. Deeze Middelen drijven het Gif ook na de Huid en begunstigen geenzints de opſlurping. Volgens zommigen is de Ipecacuanha of Braakwortel het meest geſchikt, dan de Braak-Wijnſteen (*Tartre Emetique*) kan met even zo veel, ja met meerder voordeel gebruikt worden, om dat die meer werkt op de kleine vaatjes der Huid. In het eerſte, tweede, ja zelfs derde Tijdperk heeft men zomwijlen Aanwijzingen, die 't gebruik van Braakmiddelen vorderen.

§. CXLVIII.

De Buik-ontlastende Middelen.

Zommige Artzen hebben geraden, den gebetenen aanſtonds een Buikzuiverend middel te geven. Deeze handelwijze is zeer aftekeuren. De Purgeermiddelen komen alleen te pas, als men tekenen heeft, die aanduiden, dat er kwade ſtoffen in de Darmen vergaderd zijn, en dan nog moet men zig

niet bedienen als van zagte Middelen, want ze verzwakken den Lijder en begunstigen de opslurping van het Gif (1). De Schrijvers, die voorstanders zijn van de Kwik, en die ze in groote Giften voorschrijven, maken ook menigmaal gebruik van Ontlastende Middelen, die dan goed zijn, om de al te sterke werking van dit Mineraal op de wegen van de Keel te beletten, en die, terwijl ze de Eerste Wegen, gedurende de Voorbehoedende Geneezing, zuiveren, ten minsten eene Prikkelende oorzaak te meer wegnemen; dan deeze Middelen zijn niet onfeilbaar (*Specifiques*) en ik geloove niet, dat de Natuur zig langs deezen weg van het Gif ontdoet. Dierhalven zijn de Ontlastende Middelen meestal niet, dan Bijkomende van de bijzondere Geneeswijzen. —— Alhoewel wij het al te veelvuldig gebruik der Ontlastende middelen afkeuren, willen wij dezelven egter niet geheel verwerpen; men moet zorgen, dat men open lijf houde, en het overige moet men bepalen na de bijzondere omstandigheden.

§. CXLIX.

De Kwijlmiddelen.

Sauvages heeft voorgesteld, dat men kwijling

zou·

(1) Schmucker, l. c. —— Jæger, l c. p. 19. Hildanus, Cent. Obs. 87. Hellot M. A. & Thomasseau (Jos) non ergo demorsis a cane rabido, Paris 1670.

zoude verwekken, als zijnde den geschiktsten weg, waardoor het Gif konde geloost worden, 't welk vooral ging na de deelen, die 't Speekzel afscheiden. Veele Artzen hebben dit gevoelen omhelst, dan de ondervinding heeft er haar zegel niet opgezet. Integendeel leert zij ons, dat die ontlasting nutteloos, schadelijk en nadeelig is. De veelvuldige gevallen, door BOUTEILLE aangehaald, zijn genoegzaam, om deeze uitspraak te staven, en wij zullen ze nader overwegen, als wij over de Kwik handelen zullen (1).

§. CL.

De Pisdrijvende Middelen.

Men heeft getragt, het Gif door de Piswegen te loozen, en ten dien einde zig bediend van scherpe Pisdrijvende Middelen, als b. v. van Spaansche Vliegen, en men verzekert, dat dit niet altijd zonder vrugt geweest zij; ook zijn verscheiden Middelen, die tegen de Dolheid geroemd worden, zamengesteld uit Pisdrijvende Middelen: men moet dus deezen weg niet minachten en de Pisloozing door 't gebruik van eenige Pisdrijvende Middelen bevorderen, als b. v. door Rammenas, Uijen, Look bij het Eeten te doen; dan men moet ze niet beschouwen als of ze geschikt zijn, om het Gif te ontlasten. M. THIESSET heeft een zieken gezien, die eenige da-

(1) L. c. p. 166. & seq.

dagen lang eene fterke Pisloofing had, dan
Afscheiding heeft hem niet behouden (1).

§. CLI.

De Zweetdrijvende Middelen.

Zoo men eene gunstige fcheiding (*crife*) h
mag, zegt men, is het door het Zweeten: een
nigte gevallen fchijnen te bewijzen, dat zulk
ders genezen zijn, door ze aan het Zwee
brengen: alle Middelen, die zo hoog geroem
tegen de Watervrees, en die hunne achting 't
behouden hebben, fchijnen vooral langs
weg gewerkt te hebben. Ik wijze den Leez
de gevallen, door BOUTEILLE aangehaald,
hier zoude moeten overfchrijven (2); ook is h
het grootfte aanbelang, dat men bij de Voor
dende Genezing op den ftaat van deeze ontl
wel acht geve.

§. CLII.

Door de Uitwazeming der Longen.

Wij kunnen niet ontkennen, dat de M
langs den weg der Longen zig van veele fmet

(1) Verg. BOUTEILLE, l. c. p. 171.
(2) P. 174. & feq. en BACHER, Journ. de M
65. p. 225. SAUCHEZ bij ANDRY, Mem. de 1778. p

ontdoet; het is niet onwaarſchijnlijk', dat zij in de Dolheid iets dergelijks doet, maar hoe zal men de ontlasting langs deezen weg bevorderen? Zommigen raden, de Lijders in eene ruime lugtige plaats te houden en hun eene matige beweging voorteſchrijven, om de zuivering langs deezen weg te begunstigen. Ik durve niet verzekeren, dat het Gif daar door uit het Lighaam zal uitgaan, het is egter zeer zeker, dat deeze raad niet min heilzaem is en dat ze behoort gevolgd te worden.

§. CLIII.

Men moet zig tegen de verdere Ontaarting van het Zenuwſap, dat in het bijzonder door het Gif der Dolheid aangedaan is, verzetten.

Wij kunnen geen andere Middelen gebruiken, dan de bekende Middelen tegen de Verrotting, en niemand zal ontkennen, dat de meeste, zo zeer geroemde Geneesmiddelen min of meer de eigenſchap hebben van de ontaarting van onze Vochten tegen te gaan. Heeft de Azijn daarin iets bijzonders? dit kunnen wij niet bepalen, en wij zullen in 't vervolg door over handelen.

 §. CLIV.

§. CLIV.

De Pijn- en Krampstillende Middelen.

Die komen te stade om de grootere beweging der Zenuwen te stillen, vooral in zeer aandoenlijke Personen en wier Verbeelding ligtelijk kan worden aangedaan.

§. CLV.

Na dat wij, zo veel ons mogelijk was, de verschillende Clasfen van Geneesmiddelen doorlopen hebben, tot welke wij, als Voorbehoedende Middelen, onzen toevlugt konden neemen, zullen wij een korte schets trachten te geven van de Middelen, die ter vermijding der Dolheid zijn aangeprezen, wij zullen die verdeelen in die van het Plantenrijk; in die van het Dierenrijk en van 't rijk der Delfstoffen en eindelijk in Voorschriften of Zamengestelde Middelen.

§. CLVI.

1ste Clasfe: *Voorbehoedende Middelen tegen de Dolheid, uit het Rijk der Planten.*

Het Rijk der Planten verschaft ons eene groote verscheidenheid van Planten, die men zelden alleen en op zig zelven als Voorbehoedende Middelen heeft

aan-

aangeprezen, maar die men in de verschillende Voorschriften, die als Voorbehoedende worden aangeprezen, in een meer of min grooter aantal vereenigd vindt. De aangeprezen Planten zijn de Roode Muur, Guichel-heil (*Anagallis*) Wijnruit (*Rhue*), Klaver (*Trefle*), Veldmaagdelieven (*Marguerites des Champs*), kleine Donderbaart (*petite Joubarbe*), Peperkruid (*Passerage*), kleine Salie (*petite Sauge*), Look (*l'Ail*), Kruidnagelen (*Cloux de Girofle*), Wortel van de Steekpalm (*Racine de Fragon ou de Haux Frelon*), de wilde Pimpernell (*Pimprenelle Sauvage*), Porcelein (*Pourpier de Marais*), Milt kruid (*Scolopendre*,) Vrouwen hair (*Capillaire*), Rosemarin (*Romarin*), Wormkruid (*Tanaisie*), Hondsdraf, (*Lierre Terrestre*), Camille (*Chamomille*), Duizendblad (*Millefeuille*), Yzer kruid (*Verveine*); Honde Roos (*Rosier sauvage*), kleine Santorie (*la petite Centaurée*) Giftwortel (*Scorzonère*), Engelwortel (*Angelique*), Averuit (*Aurone*), en meer anderen, welke alle optenoemen onnuttig en verveelend zoude zijn en waarvan men de lijst vinden kan bij STRUVE. (1) MEZLER, (2) en ANDRY. (3)

De voornaamste planten, waarvan men bijzonder veel verwagting gehad heeft en die eenige aanmerking verdienden zijn Graauwe Mosch (*Lichen cinereus*,) Guichelheil of Roode Muur, *l'Anagallis*), Wortel van

(1) Diss. cit. §. XVII.

(2) l. c. Pag. 24.

(3) Memoires pe 1776 en 1778. p. 460 & seq. in de verschillende voorschriften.

van Speerkruid (*Racine de Valeriane*), de Belladonna, de Wortel van Hondsrosen (*Racine d'Eglantier*), Kraanoog (*la Noix Vomique*); Opium, Campher, Azijn.

§. CLVII.

De Lichen cinereus.

(*Graauwe Mosch*),

Deeze maakt het voornaamste uit van zeker Poeder tegen de Dolheid (*Poudre Antilysse*) die veel geruchts gemaakt heeft en bekend is onder de naam van *Poeder van Dampierre* of *Pulvis Antilyssus* van de Londonsche Apotheek. Men neemt een halfonce van deeze Mosch, tot poeder gemaakt en mengt dat met een half Loot Zwarte Peper en verdeeld dit alles in 4 giften: men geeft daarvan eene gifte des ogtens nugteren met een pond warme Melk; en houdt daar de drie volgende dagen mede aan: op den 5den dag laat men den lijder des morgens nugteren in een koud Bad gaan, en men laat er Hem één of twee minuten in, vervolgens wat men hem over het geheele lighaam, en laat hem een maand lang dit Bad gebruiken: het hoofd moet niet nat gemaakt worden; na verloop van één maand laat men hem dit Bad gebruiken om den derden dag, drie weeken lang. Voor de Word behoeft niet bijzonder gezorgd te worden. MEAD verzekerd, door dit Middel meer dan honderd menschen te hebben be-

ho

houden. (1) JOHN FULLER befchouwde dit Middel voor onfeilbaar. (2) CARTHEUSER prijst het ook als een fterk Pisdrijvend Middel aan (3). Dan de ondervinding van andere Artzen, heeft dit vermogen niet bevestigd het is buiten gebruik geraakt. (4)

§. CLVIII.

Anagallis flore purpureo. Mouron rouge.
(*Roode Muur.*)

In 1747. wierd deeze plant te *Mentz* als een bijzonder en onfeilbaar Middel tegen de Dolheid aangeprezen; men roemde ze insgelijks te *Munfter* in 1752 en 1755 RAVENSTEIN (5) en meer anderen (6) gaven verfcheiden Waarneemingen ten voordeele van deeze plant, uit. Men gebruikt ze aldus: men geeft van het Poeder van deeze Plant, alle zes uuren, 1 of 2 fcrupels op een boterham', of

(1) Oeuvres T. I. p. 168, 172. en P. T. auszug T. I. p. 260.

(2) P. T. auszug. T. II. p. 263.

(3) Mater. Medica. T. II. p. 457.

(4) MURRAY Apparatus Medicament. Vol. V. p. 525; VAN SWIETEN §. 147. T. III. p. 587.

(5) I. Sammlung Seltiner Begebentreiten in der Natur, 1755, p. 419.

(6) Z. C. L BRUELS, diff. Inaug. de Anagallide, Argent. 1758. NEYDECK l. c.

of met Melk en de Lijder moet te bedde blijven liggen en daar eene fterke uitwazeming afwagten, 3 of 6 giften zijn toereikende en men verminderť ze, na de jaren van den Lijder. Voor de Honden is de gifte één dragma in Melk; voor Paarden twee dragma met Brood en Zout. NEYDECK, CHABERT (1) hebben deeze Plant zeer geroemd, egter betrouwt er zig geen één der hedendaagfche Artzen op. (2) en het is in der daad flechts een ligt Zweetdrijvend Middel.

§. CLIX.

De Valeriaan-Wortel.

Deeze wortel, daarze een Krampftillend en Zweetdrijvend middel is, kan nuttig zijn; dan het is een onzeker middel. BOUTEILLE roemt het zeer in eene gifte van een dragme in 3 oncen Witte Wijn en één once Water, des ogtends nugteren in het bed gegeven, waarin de Lijder twee uuren blijven moet, en thee drinken van Orange-bladeren. Hij geeft alle 4 dagen een Buikzuivenrend middel van 20 grein *Pulvis Cornachins*, 6 grein *Jalappe*, 1 grein *Kermes Minerale* en één fcrupel *Zuiker*, hij doet de Wond fcarafıceeren, en prijst zeer aan Smeeringen met het Vlugge Smeerfel (*Liniment volatile*) op de Wond en het geheele deel. (3) Het is ligt te zien, dat

(1) By ANDRY. Mem. de 1778. p. 470.
(2) LEWIS, Apothekerbuch. T. I. p. 218.
(3) Journal de Medicine. T. 49. p. 170.

Schrijver zeer gunstig alles aan de Valeriaan
rijft, daar de Plaatselijke Behandeling alleen
Lijders heeft kunnen behouden.

§. CLX.

lix Cijnosbati, la Racine d'Eglantier, Rosier sauvage, (Honds Roos).

s voorzeker geen Middel, 't welk zo weinig
uwen verdient, als dit; men geeft van dit
r 40 grein, waarvan men met drie Doiren van
n een struif laat bakken; de Lijder at die des
ls nugteren 't bed, en dan blijft er nog twee
in. (1)

§. CLXI.

Nux Vomica. (Kraan oogen.)

1 heeft dit gevaarlijk middel zeer geroemd ter
ming van de Dolheid. —— Het is 't voor-
e hoofdmiddel van het *Electuarium de Ovo*
Nuce Vomica. (2) THEBESIUS maakt st aat
eze Bes, dan het is zeer te verwonderen, dat
le Gift niet van bepaald heeft. (3) ERPENBECK
on-

Bij ANDRY Mem. de 1778. p. 564. het wonder-
te, dat PLINIUS daarvan verhaald bij VAN SWIETEN
M. III. p. 587.

MURRAX, apparatus Medicam. T. I. p. 483.

Nova acta Physice-medica. a. N. c. Vol. I. p. 175.

onderrigt ons, dat de Profesfor LEIDENFROST hierop het grootfte vertrouwen heeft, dan deze kundige Man laat de Wond fcarificeeren en laat er Spaanfche Vliegen opleggen. (1) Zo dat het ligt te zien is, waaraan hij eigentlijk zijn gelukkigen uitflag verfchuldigd is.

§. CLXII.

De Campher.

Dit is een uitneemend Middel met opzigt t deszelfs Krampftillend en Zweetdrijvend vermog enz. SCHMUCKER gebruikt het te gelijk m Uitwendige Middelen, zo om de werking van Spaanfche Vliegen op de Blaas voortekomen, om de Huid altijd vogtig te houden. Hij gee 4 maal des daags een Poeder, beftaande uit 30 gre nen Salpeter en 2 greinen Campher, en men fchri eene verzagtende levenswijze voor uit Moeskruide en eindigt de Genezing met een Purgeer-middel uit lappe en Zoete Kwik (*Mercure doux.*) Ande prijzen de Campher met Kwik gemengd, zo als naderhand zullen zien. De Campher is zeer te p zen, als een Hulpmiddel (*Auxiliare*), als de Ee Wegen, ingevalle die onzuiver zijn, eerst gez verd worden.

(1) Diff. cit. p. 41.

§. CLX

§. CLXIII.

De Opium.

Onder de beste Hulpmiddelen plaatsen wij de *Liquidum* SYDENHAMI, waarvan men wel doet, met 12 à 15 druppen te geven, voor dat men scarificeert en na 't eerste verband herhaalt men de gifte, vooral bij menschen, die zeer aandoenlijk zijn. Dit Middel vermindert de gevoeligheid, bedaart den schrik, en doet de beste uitwerking door het evenwigt in het geheele lighaam te herstellen. Veele Artzen hebben de Opium met Voorbehoedende Middelen gepaard, zo als wij vervolgens nader zien zullen, en de Ouden hebben niet ten onregt de Wond verbonden met eene ontbinding van *Thoriaeq* in Azijn (1).

§. CLXIV.

De Belladonna.

Het gebruik der *Belladonna* verdient alle de aandagt der Artzen en het is een der zekerste Middelen, ter voorkoming der Dolheid: het werkt als een Krampstillend en vooral als een Zweetdrijvend Middel en wij hebben de grootste verpligting aan den Heer MUNCH, die daaromtrent zeer belangrijke Waarnee-

(1) WEDEL, Diss. de Hydrophobia, p. 40.

neemingen in het licht heeft gegeven, en door eene menigte Proeven bewijst, dat dit een der zekerste Middelen is.

Het Poeder van de Wortel is kragtiger, dan dat der Bladeren. De beste Wortels zijn, die 2 of 3 jaaren oud en niet zeer houtagtig zijn. Men vergadert ze, voor dat de Plant bloeit, men droogt ze in de schaduwe en stampt ze in een vijzel: dit Middel werkt vooral door het Zweeten. Als de Belladonna niet doet zweeten, dan veroorzaakt zij eene zwelling in het gebeten deel; die zwelling doet zig vooral zien na de eerste Gifte; zij is minder bij de tweede Gifte; en bij de derde ziet men ze niet meer.

Gedurende het gebruik van de Belladonna bespeurt men zomtijds eene trekking in het gebeten deel en men moet met het gebruik zo lang blijven aanhouden, tot dat de korst, die de Wond dan nog bedekt, of volmaakt droog of afgevallen is.

Men moet, zo veel mogelijk na de Beet, een Poeder geven van de Belladonna, en wanneer er tekenen van onzuiverheden in de Maag of Darmen zijn, moet men die alvorens door een Braak- of Buikzuivend middel ontlasten. Na verloop van 48 uuren geeft men er een tweede, en na een zelfden verloop van tijd een derden, en als de Lijder, na 't gebruik van dat derden Poeder, nog eenige trekking in 't deel gevoelt, en er nog eenige zwelling aan het gebeten deel is, dan moet men den Lijder 72 uuren lang laten rusten; na dat tijdverloop zal men hem

nog 5 Poeders van de Belladonna laten nemen, zo dat men altijd tusſchen iedere Gifte 48 uuren late voorbijgaan.

De Lijder neemt het Poeder met dun Havergort water in, en begeeft zig te bedde om de werking van het Middel af te wagten, 't welk vooral op het Zweet werkt; 't geen men daarenboven tragt te onderhouden en te begunstigen door den Lijder Camillen, als Thee getrokken met Melk te laten drinken. Zo lang men bemerkt, dat het Zweeten aanhoudt, moet de Lijder niet opſtaan; maar als het ophoudt, dan moet hij zig met zeer grote omzigtigheid verſchoonen, en hij moet in huis blijven in een matig warm vertrek. Wanneer hij over droogheid in de keel klaagt, geeft men hem versch Water of Melk.

Als de eerſte Gifte van de Belladonna Buikloop veroorzaakt, moet men het geven der tweede Gifte uitſtellen, tot dat dit Toeval voorbij is.

Ouderdom van den Lijder.	't gewigt van de 1ſte Poeder, Greinen.	't gewigt van de 2de Poeder	't gewigt van de 3e. Poeder.
Kind van 1 Jaar	—— —— 1	—— —— 1½	—— —— 1½
—— van 2 —	—— —— 2	—— —— 2	—— —— 2
—— — 3 —	—— —— 2½	—— —— 2½	—— —— 3
—— — 4 - 5	—— —— 2½	—— —— 3½	—— —— 4
—— — 6 - 7	—— —— 4	—— —— 4½	—— 5 - 5½
—— — 8 - 9	—— —— 4½	—— —— 5	—— —— 6
—— — 10 - 11	—— —— 5	—— —— 5½	—— —— 6½
—— — 12 - 13	—— —— 6	—— —— 7	—— —— 8
—— — 14 - 16	—— —— 6½	—— —— 7½	—— —— 8½
—— — 17 - 50	—— —— 10	—— —— 12	—— 13 - 14

Men

(Men verminderd de Gifte een weinig voor Vrouwen.)

— van 50-60	— — 6	— — 8	— — 9
— 60-70	— 4-5	— 6-7	— — 9
— 70-80	— — 3	— — 4	— — 9
AanM innens.	— — 3	— — 4	— — [illegible]

Behandeling van de Wond gedurende het gebruik der Belladonna.

Men wast de Wond ter deeg met enkel Water, of met zout Water, men laat ze uitbloeden, en als dezelve al te klein is, fcarificeert men ze en verbindt ze met een gewoon Ettermakend Middel (*Digeftif*). In het eerfte oogenblik van de werking der Belladonna word de Wond eenigzints droog, maar, zo dra het Middel de poren der huid begint te openen, en alles van het middelpunt des Lighaams na den uitwendigen omtrek te bepalen, dan word de Wond vogtig en Ettert fterk; men moet niet veel prikkelends in de Wond brengen; een Verband met Losmakende Middelen, een eenvoudig Digeftif, een Weekmakende Pap, zijn alleen voldoende. Men moet het gekwetfte deel warm houden, en als deszelfs gefteldheid het toelaat, verfcheiden maal daags, zagt met warm Linnen wrijven. Men heeft in het algemeen niet te vreezen, dat de Wond gedurende 't gebruik der Belladonna zig fluiten zal: deeze Plant fchijnt vooral te werken op het Gif, dat zig in de Wond bevind; en de ontlasting daarvan gemakkelijker te maken; en zo dra men geene Toevallen meer in de

Wond

Wond of in het gebeten deel befpeurt, kan men met deszelfs gebruik ophouden. Dan, wanneer de Lijder na de 3de Gifte nog trekkingen in het gebeten deel voelt, en de Wond in den omtrek nog gezwollen is, dan moet men, na dat de Lijder eenigen tijd met 't gebruik der Belladonna is opgehouden, daar op nieuws mede beginnen. —— Intusfchen is het ten allen tijde voorzigtig, dat men belette, dat de Wond niet fchielijk heele; en het is genoeg, dat men ze verbinde met Bafilicum, verfterkt met roode Precipitaat, en als men ziet, dat men niets meer te vreezen heeft, dan laat men de Wond langzamerhand fluiten, door het bijtend Middel, 't welk men onder de Zalf vermengt, trapsgewijze te verminderen. MUNCH verhaalt 102 Waarneemingen, die het vermogen van dit Middel bevestigen; men heeft het egter ook vruchteloos zien gebruiken, want in de Waarneeming van REBIERRE belette de Belladonna de Watervrees niet. (Hift. de la Societé de Medecine, 1783. 2e. partie, p. 211.) dan één geval van het tegendeel bewijst hier niet veel.

§. CLXV.

De Azijn.

Geneeswijze van MONETA.

De Azijn is door den Grooten BOERHAVE wegens deszelfs Prikkelend, Rottingweerend vermogen,

waardoor ze in het geheel Lighaamsgestel gemakkelijk doordringt, zeer geroemd: *refrigerandi vim habet eximiam, quoties febris oritur stimulo acrioris Bilis, alcalescentis Salis, aut putridi, nati in corpore humano & a morsu venenato ferarum, sitim & binc oriundam simul sedans. . . . Morsuique curando Virulentorum aliud non est Posca efficacius, eximio in Rabie Caninâ exemplo.* (1) BENEVENENTI heeft ze zeer aangeprezen (2) en het is mogelijk aan den Azijn alleen, dat men de goede uitwerking van het Middel van den Markgraaf MALASPINA en van HANNEMANN hebbe toeteschrijven. ERPENBECK zegt in zijne Verhandeling, dat Hij vooral door 't uit- en inwendig gebruik der Azijn van de Dolheid is bevrijd geworden (l. c. p. II). DR. LEONISKA van Padua heeft veele Waarneemingen gedaan, die er de goede uitwerkingen van bevestigen (zie NICOLAI Curatien, p. 50.) In 1765. maakte men in de Philosophical Transactions bekend, dat de Lijder, die gezegd werd in Italie door 't gebruik der Azijn genezen te zijn, geen Watervrees had (3), dat in het berigt van LOUIS FRANK bevestigd word. (Med. Chir. Zeitung, 1792. T. IV. p. 287.). BAUDOT zegt, onder de bedriegelijke Middelen moet men den witten Azijn niet uitzonderen, waar-

(1) Element. Chymiæ. T. II. p. 118.
(2) l. c. MEZLER, l. c. p. 352.
(3) Aufzug. T. III. p. 357.

waarvan men in zommige Nieuwspapieren heeft opgegeven, dat ze in Engeland eene goeden uitslag gehad heeft (1). MONETA heeft er zig op toegelegt, om de nuttigheid van den Azijn ter voorkoming der Dolheid aan te toonen. Hij heeft zig niet bepaald om ze te gebruiken, als na 't geen hij daarvan in 1768. aan den Professor THIESEN heeft hooren zeggen en na de voorbeelden van een goed gevolg, die ze in Saxe en in het Oosten gehad heeft (2): ten onregte heeft hij nog BOERHAVE nog BENEVENENTI aangehaald. Dan daar is niet aan gelegen, daar honderd door hem gedane Waarneemingen (3), en waar men er nog drie bijvoegen kan, van Personen, die door een Dollen Wolf in het aangezigt gebeten en door zijn Middel genezen zijn (4), ons schijnen daar aan te moeten doen geloof geven.

Volgens MONETA gaat men op de volgende wijze te werk.

1.) Men moet op de Wond Asch, of Stof van Tabak leggen, om de Zever op te slurpen, en ze daar na zorgvuldig met water afwassen.

2.) Men maakt Bierazijn in een Pot warm, (volgens

(1) l. c. p. 97. vid. WICHMANN, Hannoverisches Magazin. 18e st. 1766.

(2) l. c. p. 16, 17.

(3) l. c. p. 38.

(4) Gazette de Pologne 1790. in der Med. Chirurg. Zeitung 1790, T. IV. p. 374. & 1792. T. II. p. 383.

gens BOERHAVE is er geen onderſcheid tusſchen deeze en de Wijnazijn, dus kan Wijnazijn het zelfde doen;) op 3 Ponden Azijn doedt men een half pond Boter, die men daarin laat ſmelten, en men legt op de Wond Drukdoeken, die met dit mengſel vochtig gemaakt zijn of anders Wieken, die daarin gedoopt zijn. Als de Wond in 9 dagen niet geneezen is, dan verbind men ze met de Ceruiszalf.

3.) Inwendig geeft men drie of viermaal daags anderhalf once Azijn met een weinig Boter en daar gaat men, ten minſte 15 dagen, mede voort.

4.) Men verbied den Lijder gedurende eenigen tijd het eeten van Vleesch, en laat hem tot voedſel Vrugten en Moeskruiden gebruiken; —— en zijn gewone drank zal zijn ſlap Azijn-water (*Oxycraat*) Sijroop van Azijn, Limonade, dun Bier, een weinig Water en Wijn: alle Sterke Drank, als Wijn, zwaar Bier, Geestrijke dranken moeten vermijd worden.

5.) In volbloedige geſtellen kan men eene Aderlating doen, doch meestal kan men dit nalaten: men kan de Wond ſcarificeeren, dog dit is niet nodig. MONETA houd de Uitſnijding, Branding, & Spaanſche Vliegplaasters, voor onnuttig en als onnodige pijnen veroorzakende.

Als men den Azijn niet aanſtonds bij de hand heeft, kan men in 't eerſte oogenblik, in deszelfs plaats, een of ander zuur vogt van Planten neemen, als b. v. 't ſap van de Zuur kool, de Azijn, waarin men Agurken of andere ingelegde vrugten bewaart, tot dat men Bierazijn heeft gemaakt, of die op eene an-

andere wijze bekomen heeft. (1) Ik gelove, dat men de goede uitwerking van den Azijn aan deszelfs Rottingweerend en Zweetdrijvend vermogen hebbe toeteſchrijven. (2) Maar, wat moeten wij van dit, door MONETA zo zeer geroemd, Middel denken, als men DE LA FONTAINE ziet verzekeren, dat er in *Polen* niets zo zeldzaam is, dan een Dier te zien, dat de ware Dolheid heeft; dat veelen wel ſchijnen dol te zijn, die het niet zijn, (zo als wij §. XXVII. 5 gezegt hebben) en dat het middel van MONETA niets beduid. (3)

Het komt mij voor, de wijste partij te zijn, nieuwe gevallen af te wagten, en ons niet blindelings te bepalen, om deeze Behandeling alleen te volgen.

§. CLXVI.

2de Claſſe. *Voorbehoedende Middelen tegen de Dolheid, uit het Dieren Rijk.*

Wij zullen hier niet gewagen van den Asch van Kreeften met Gentiaan en Wierook gemengd, door DEMOCRITUS en GALENUS aangeprezen enz. nog van

(1) MONETA, l. c. p. 41.

(2) BOERHAVE §. 2143. Omni mane jejunus parum ſudet. aſſumpto Aceto aromatico, & VAN SWIETEN. T. III. p. 572. Omnium maxime prodeſt, ſi Rutâ, Marrubio, Scordio infuſis Acetum Medicatum redditum fuerit.

(3) Chirurgiſche Mediciniſche Abhandlungen Pohlen betreffend, 1762. p. 121.

't gebruik der Lever van het dolle Dier, nog van de zo berugte Struif met poeder van gecalcineerde Oesterschulpen, die de Watervrees niet belet heeft (1) nog van 't aanleggen van het hair van 't dolle dier op de Wond, (2) dat zonde niet zijn, dan tijd verspillen; wij zullen slegts vier voorname Middelen uit het Dierenrijk overwegen; De Spaansche Vliegen; de Kevers; het Alkali Volatile en de Muscus.

§. CLXVII.

De Spaansche Vliegen.

Rhazes, Johannes Damascenus, Baccius, hebben om de Dolheid afteweeren, gedurende eenige dagen het inwendig gebruik der Spaansche Vliegen aangeraden. Men liet die Vliegen trekken in karnemelk; men deed ze vervolgens drogen en stampte ze tot poeder; deeze poeder mengde men met Lensemeel en Wijn en maakte er Koekjes van, ter gewigte van een scrupel, en men schreef er alle dag één van voor: dit Middel is oorzaak, dat men bloed Watert en veroorzaakt meer andere toevallen in de Piswegen, die men met Melk moet verzagten. Vader Bacconi verzekerd, dat men in *Opper Hongaryën* het poeder van vijf Spaansche Vliegen aan een mensch

(1) Baudot. p. 108.

(2) Verg. S. Deublinger. Præsid. J. H. Schulze. Diss. de Cancrorum fluviatilium usu Medico. Hala Magd. 1735. §. XXI. p. 24. v. Swieten §. 147. T. III. p. 584.

mensch ingeeft om de Dolheid voortekomen, en dat men het in eene sterker gifte geeft aan een Dier (1) maar men voelt welhaast, dat zulk een een voorschrift onzeker is; ook heeft men deeze giften laten varen, zonder daarom van het Hoofdmiddel aftegaan. POLGART zegt, dat men in *Hongarijen* 's morgens een brok geeft, bestaande uit agt grein poeder van Spaansche Vliegen met eene genoegzame hoeveelheid Sijroop van Pionijrosen, en daarop eene groote hoeveelheid goeden kouden Azijn laat drinken, en dat men er altijd eene goede uitwerking van heeft waargenomen (2).

WERLHOFF heeft de oplettendheid der Artzen in het gebruik der Spaansche Vliegen bepaald met zekere Pillen aanteprijzen, waar van zij het Hoofdmiddel uitmaken.

℞ *Mercurii dulcis. gr. I. ß.*
Pulv. Cantharid. gr. I.
Camphoræ gr. VI. ad X.
Mucilaginis G. Tragac. Q. S. ut formentur Pilul. No. VI.
D: pro Dosi.

De Lijder neemt alle avond, als hij na bed zal gaan, zulk eene gifte. Men kan de gifte van de Cam-

(1) MEAD Oeuvres, T. I. p. 171. RUDOLPH FORSTEN Historia Cantharidum, Lugd. Bat. 1775. p. 133.
(2) Diss. cit. p. 15.

Campher, die geschikt is tot matiging scherpte der Spaansche Vliegen, verminderen. HOFF heeft de gift der Spaansche Vliegen z gebragt tot 2. 3. greinen om er meerder king van te hebben, hij heeft daarvan pijnen ter waargenomen, dog nimmer bloedwateren. ze beroemde Schrijver liet te gelijker tijd de ding en de Uitsnijding werkstellig maken, e tering onderhouden, en Smeeringen zond Wond doen, zonder egter kwijling te ve ken (1). Kan men deeze gelukkige uitsl aan de Plaatselijke Behandeling toeschrijven ze behandeling van WERLHOFF is door BUCH en AEPLI (3) goedgekeurd.

§. CLXVIII.

Meloë Majalis, Scarabæus Majalis, Melo scarabæus. Proscarabée ou Cantarelle Maij-Kever.

(JÆGER heeft, l. c, van dit Insect twee ge Afbeeldingen gegeven) Men had die I zedert langen tijd als een Voorbehoedend

(1) Verg. WICHMANN, l. c. en WERLHOFF, O p. 699. in de Noot.

(2) Bij RAHN, Gazette de Santé, T. I. p. 2

(3) Bij RAHN, ibid T. II. p. 498.

(4) GEOFFROY, Histoire des Insectes, T. I. Planche VII. fig. 4.

tegen de Dolheid zeer geroemd. SCHWENKFELD in een Werk, dat Hij uitgaf 1603. JOHANNES OLER in zijn Wetk, getijteld: *Oeconomia ruralis & domestica*, 1614. WEICKARD in 1626 en meer anderen (1) kenden het ten vollen en 't scheen, als of dit Middel geheel in vergetelheid was geraakt, toen de GROOTE FREDERIK het geheim kogt van een boer in Silesien, aan het Collegie te Berlijn beval om er proeven mede te doen en het A°. 1777. bekend maakte (2).

Het oirspronkelijk Voorschrift is, als volgt.

Neem 24 Maijkevers, in Honig bewaard; twee oncen Theriak, een half Loot Ebben hout, één vierendeel Loots Virginiaansch Slangenhout, twintig grein Zorbenzwam (*Agaric de Cormier*) een vierendeel Loots Vijlsel van Lood, en eene genoegzame hoeveelheid Honig, waarin deeze Insecten waren bewaard geweest, om er een Conserf van te maken: de Gifte is verschillende naar mate der jaren en der sexe.

(1) Zie EHRENFRIED. l. c. p. 220. J. G. HALLER, Elsf. cit. §. XXIII. p. 21 ANDRY, Memoires de 1776. p. 151.

(2) Bekanntmachung des specifischen Mittels wider den tollen Hundbiss, Welches S. R. M. erkaufen &b. Berlin 1777.

Ouderdom.	Mannen.		Vrouwen.	
	drachm.	grein.	drachm.	grein.
Van 1. tot 2 jaren	—	24	—	20
Van 2 3-5 —	—	30	—	26
Van 6 tot 10 —	—	40	—	30
Van 12, 15, 20 —	1	—	—	50
Van 25 tot 30 —	1	30	1	15
Van 30 — 80 —	2	—	1	30

Wanneer nu een perſoon, die gebeten is, eene na zijnen ouderdom bepaalde gifte genomen heeft, moet hij, 24 uuren lang, blijven zonder eeten, en 12 uuren zonder drinken; daarna zal hij naar bed gaan en veel Vlierbloemen als Thee drinken, om het Zweeten te bevorderen. Naa dat het Zweeten ophoudt, moet zijn hemd wel ter deeg gewasſen worden, als ook de lakens en al wat met Zweet beſmet is; of dat beter is, men moet dat alles verbranden; men moet de Wond wasſen en openhouden en met Olie van Scorpioenen of met Honing van Maij-kevers beſmeeren. Het is van groot aanbelang, dat men dit Middel in de eerſte 24 uuren naa de beet neeme; als men het later geeft, is de uitwerking minder zeker.

Dit middel werkt door het Water en het Zweet. De Sileſiſche boer had er altijd wonderen mede gedaan: dog zo dra dit Middel was bekend geworden, hadden des kundigen er veel op te zeggen en toonden er de gebreken van aan. De Maij-kever is zeker het voornaamſte Middel, dat er in komt; de Theriak is zeer goed om de uitwazeming te be-

vor-

…rderen, maar van het Slangenhout is de Gifte te …lein; het Ebbenhout en de Zwam zijn nutteloos … 't Lood is schadelijk (1).

Dit Middel heeft zijne Voor- en Tegenstanders ge…d. TRAUGOT SCHWARZ (2), BEIREIS en …EHNE (3) hebben dit Middel vooral zeer gepre…en. SCHWARZ is door deszelfs gebruik behouden. …EIM heeft ook Waarneemingen in deszelfs voor…eel (4) REVEILLON haalt er ook ééne aan (5) maar aan den anderen kant heeft FRITZE aangetoont, hoe onzeker het was en SELLE en BUCHOLTZ verzekeren, dat het zeer ongeregeld werkt, en geen voorkeur verdient boven de Spaansche Vliegen. BEIREIS en DEHNE, die groote begunstigers van dit Middel waren, hebben er altijd voordeelige uitwerking van gezien, dan zij geven alleen het Poeder … dit Insect, in de lucht gedroogt en verwerpen … oorspronkelijk Voorschrift om in deszelfs plaats … volgende te stellen, dat meer overeenkomt met … gezonde Practijcq. Men neemt 15 grein van het …oeder van deeze Insecten. Men mengt het ter deeg …et een vierendeel Loots Salpeter, en verdeelt het in …waalf giften. Alle uur geeft men er één van en houd daar mede aan, tot dat de Lijder bloed watert, of ten minste, tot dat hij een sterke hitte of branding ge-

(1) Zie EHRENBRIED, l. c.

(2) L. c.

(3) L. c.

(4) Bij SELLE. Med. Beitrage, 2 Theil. p. 129.

(5) Hist. de la Societé de Medecine. 2e partie, p. 14.

voelt als hij watert: na iedere poeder, die de Lij-der gebruikt heeft, laat men hem vier Oncen drin-ken van een ſlijmerige gekookte Drank: de Wond moet men ſcarificeeren, en in haar geheelen omtrek alle vier uuren met een weinig gecampherde Kwik-zalve ſmeeren, zo dat men 2 of 3 Drachmen Kwik-zalve des daags gebruike: als de Wond niet kan worden geſcarificeerd, dan moet men er Spaanſche vlieg-poeder op ſtrooijen en er een blaartrekkende Plaaster op te leggen. En zodanig is de Handelwij-ze, die deeze Artzen voorſchrijven; maar moet men nu alles aan de kragt der Maijkevers toeſchrijven, en niets aan de Plaatſelijke Behandeling? ik denke het niet.

Wat er ook van dit Middel zij, het is zeer ſcherpen als men de Gifte niet met de grootſte omzichtig-heid bepaalt, veroorzaakt het zeer zwaare Colijck pijnen. (1) Zelfs heeft men gezien, dat een kind, dat gebeten was geweest, waaraan men het Poeder van ééne Maijkever met Brandewijn had ingege-ven, er van geſtorven is: kort na dat het kind dit Middel gebruikt had, begon het te braaken; kreeg Colijckpijnen, Stuipen, koud Zweet; het bloede uit de Neus; het waterde bloed; het zweete bloed; het kreeg bloedige afgangen en die toevallen hield aan tot zijn dood, die wel haast volgde.

(1) Zie Heim. l. c.

§ CLXIX.

§. CLXIX.

De Muscus.

Deeze is een van de voornaamste Zweetdrijvende en Krampstillende Middelen en word vooral door de Chineesch gebruikt, om de gevolgen der Beet van een Dol Dier voor te komen. ANDREAS REID, die in China geweest was, heeft A°. 1744. de Handelwijze bekend gemaakt in de *Philosophical Transactions* (1). Van die tijd af heeft er ieder Arts, de proef van genomen, en dat geschiede met een meer of min gelukkigen uitslag. Om wel te verstaan, wat men er van te wagten hebbe, moet men te rug gaan naar het oorspronkelijk Voorschrift, 't welk REID heeft medegedeeld. Dit Poeder, bekend onder den naam van Poeder van Tunquin, (*Pulvis Tunquinensis* COBBII), bestaat uit 16 greinen allerbeste Muscus, 24 greinen natuurlijke Cinnaber, en even zo veel nagemaakte Cinnaber, (anderen neemen, in plaats van de laatste, de Conchenille). Men maakt elk afzonderlijk tot een Poeder, vervolgens mengt men die te zamen, en geeft de Poeder in een glas *Rack*. Dit Middel, 't welk men op zijn bed moet gebruiken, veroorzaakt in twee of drie uuren tijds een gerusten slaap en een sterk zweet; en als het eerste Poeder deeze uitwerking niet doet, geeft

(1) Auszug von LESKE, T. III. p. 175. GMELIN, l. c. DALBY. l. c.

geeft men eene tweede Gifte, en als dan kan me de genezing voor volkomen en zeker houden. D Schrijver schrijft de goede uitwerking toe aan he Krampstillend, Zweetdrijvend vermogen van d Muscus, en de Rottingweerende Prikkelende krag van de *Rack*. De Cinnaber is ook niet geheel we keloos, wat daar ook sommige Schrijvers van g zegd hebben. Dit Middel heeft niet veel geluk g had, als een zeker Voorbehoedend Middel teg deeze wreede kwaal; men heeft het zonder wy gebruikt (1) en dit is ook niet te verwondere daar men geen de minste agt gegeven heeft op d Plaatselijke Behandeling, die eigenlijk 't voo naamste is. Dog desniettegenstaande moet d Muscus in de behandeling deezer kwaal gebrui worden; wij zullen in het vervolg zien, dat m ze bij andere Middelen, als een Voorbehoedend Mi del, moet bijdoen en dat de Muscus een der mee vermogende Middelen is, als de Watervrees z reeds geopenbaart heeft.

§. CLXX.

Het Vlug Loogzout. (*l'Alkali Volatil.*)

Dit is in de Voorbehoedende genezing door ve le Artzen aangeprefen als een Krampstillend Zweetdrijvend Middel GUETTARD raade, de Wo

(1) Journal de Medicine, T. III. p. 308.

te scarificeeren en met dit vocht te wassen (1). Le Roux raadt niets, dan 10 druppen van 't *Alkali Volatilis Fluor* twee of drie maal daags, des ogtends en des avonds, in een kopje Water van Vlierbloemen (2). Virard heeft er ook eene goede uitwerking van gehad (3). Darluc roemt dit Middel, te regt, als Zweetdrijvende (4). Men moet er zig egter niet op verlaaten: offschoon het zo dikwerf geslaagd heeft, onder de handen van le Roux, moet men egter niet vergeten, dat deeze beroemde Arts zijne genezingen alleen aan de Plaatselijke Behandeling toeschrijft. Men heeft zig in het *Hotel des Invalides* van het *Alkali Volatile* bediend aan een Man, die in het aangezigt gebeten was, bij wien het niet belet heeft, dat de Watervrees zig openbaarde. Een tweede, die door de klederen aan de borst gekwetst was, heeft dit Middel gebruikt, en is behouden. Doch het Middel deed hier niets (5).

(1) Mem. sur les Sciences & les Arts, T. I. p. 128 an. 1768.

(2) P 26.

(3) Hist. de la Societé Royale de Med. 1783. 2e partie, p. 163.

(4) Journal de Medecine, T. XIV. p. 299.

(5) Sabathier, ap. Parmentier Exper. & Reflexions sur l'usage des Farineux, p. 186.

§. CLXXI.

IIIe. Clasfe. *Voorbehoedende Middelen, uit het Rijk der Delfstoffen.*

De voornaamfte zijn, het Vijlfel van Koper het Vijlfel van Tin, de Kwik en deszelfs onde fcheidene Bereidingen.

Het Vijlfel van Koper. De Archiater COTH NIUS verzekert, dat de gebetenen tegen de Wate vrees behoed worden, als zij 3 dagen agter den a deren Vijlfel van Koper op een Boterham gebruike Dit Middel werkt, na zijn gedagten, door de Stoelgang, de Pis- en Speekfel-wegen, en veroo zaakt geen één gevaarlijk toeval (1). Maar de ee fte Gifte moet ook binnen de 6 eerfte uuren na d Beet genomen worden; dan uit hoofde van de we nige zorge, die men voor de Wond heeft, is h geenzints te verwonderen, dat dit Middel niet ve gerugts gemaakt heeft en aan het oogmerk, 't wel men zig voorftelde, niet heeft beantwoord, gelij SCHMUCKER te *Potsdam* zelfs gezien heeft (2 LIEB geeft het Koperrood van 4 tot 6 greinen, 3 d gen agter den anderen en vermeent, dat dit een o feilbaar Middel is. (bij BALDINGER N. Magazin T VII. p. 545.)

(1) LÖSEKE, Mat. Medica, p. 350. WEIZENBREYE Diff. de Cupro Medicato, p. 25. Zie ook de Waarne mingen van LIEBE bij LÖSEKE, p. 551.

(2) Chirurg. Wahrnem. T. II. p. 552.

§. CLXXII.

Het Vijlsel van Tin.

Ik weet niet, wat men bijzonders in dit Vijlsel heeft kunnen vinden, 't welk, offchoon het goed is tegen den Lintworm, egter in de Voorbehoedende genezing der Dolheid van geen nut is: men vind het egter in het *Julapium Cephalicum* van MAIJERNE, 't welk op de volgende wijze is zamengesteld:- Neem ses oncen Bladeren van de Wijnruit, Venetiaansche Theriak, gekneusde Look, Vijlsel van Tin, van ieder vier oncen. Laat dit in een gesloten Pot met zes Ponden goede Canarische Wijn of Engelsch Bier trekken; zijg het door; pers het wel uit en bewaar het doorzijgsel. Men geeft er gedurende 9 dagen alle morgen twee of drie dragmen van en verbind de Wond alle dagen eens met het uitgeperste overschot van dit vogt (1). Indien dit Middel eenige goede uitwerking gehad heeft, moet men dit voorwaar niet aan 't Tin toeschrijven, maar aan de Wijnruit en de Look, die de voornaamste Hoofdmiddelen zijn van eene groote meenigte geroemde Voorschriften, en goede Zweet- en Pisdrijvende Middelen zijn.

(1) Philos. Transactionen auszug von LESKE, T. I. p. 321.

§. CLXXIII.

De Kwik.

Dus zijn wij eindelijk gekomen tot dat Voorbehoedend Middel, 't welk bij uitstek door een groot aantal van Schrijvers als het eenige en onfeilbaar Hulpmiddel tegen deeze wreede kwaal geroemd is. RAVELLY heeft, op 't einde der vorige eeuw, het inwendig gebruik van de Kwik en van het Spiesglas, met Zweetdrijvende Middelen gepaard, als een Behoedmiddel tegen de Dolheid aangeprezen (1). Egter heeft dit Middel den aandagt der Artzen niet bepaald dan in 1733. toen DESAULT de Wrijvingen als het zekerste middel voorstelde om de gevolgen der Beet van een Dol Dier te ontwijken. Daar na hebben ASTRUC, SAUVAGES, ROBERT JAMES, BERTRAND, BOUILLET, CANTWELL, Broeder DU CHOISEL, VAN SWIETEN, DE HAAN, TISSOT, LASSONNE, PORTAL, de Leden der *Koninglijke Geneeskundige Societeit*, EHRMANN, en een groot aantal anderen (2) de Kwik als een voor-

(1) Zie Hist. de la Société Roy. de Med. 1713. 2e partie p. 137.

(2) Zie ANDRY, Mem. de 1778. p. 500 seq. Mem. de 1776. p. 125.) STRUVE, Diss. cit. §. XV. MEZLER l. c. p. 75. I. G. RODERER de morsu canis rabidi sanato Gotting. 1760. H. H. C. SCHRADER, Observ. fasc. I, Obs. 8. SALVA, PELET bij BOUTEILLE, l. c. p. 217. LA LOUETTE, Hist. du Traitement &c. Hist. de la Soc. Royale de

aam Middel ter voorkoming der Dolheid be- wd. Men heeft den Lijder onderscheidene bereidingen toegediend: zommigen hebben dig de *Turbith Minerale* alleen voorgeschre- r) of met het uitwendig gebruik der Rode Præ- it gepaard (2). Anderen meenen van het inwen- bruik der de opgeloste Sublimaat van VAN SWIE- e beste uitwerking gezien te hebben; zonder de icatien en Blaartrekkende Plaasters enz. op de l natelaten (3). PLENK geeft de voorkeur *Mercurius gummosus* (4). FEHR *de Pilu- tivariolosa* C. L. HOFFMANNI (5) dog de Artzen komen er in overeen om de voorkeur ven aan de Kwik-smeeringen. Alle deeze vers hebben niet nagelaten, een groot aantal en van gebetenen op te geven, die behouden om daardoor hunne Geneeswijze te meer te igen. Ook heeft men de wijze, waarop dit el werkt, zeer verschillend uitgelegd DESAULT ge

d. 1783. 2e partie p. 167. seq. SAULQUIN. Journ. r. XXX. p. 152. VOGEL Prælectiones. p. 72.
JAMES, Philos. Transact. Aufzug. T. II. p. 258.
RUHN Nova Acta Physico-Medica Acad. N. C. p. 219. Tot de Gifte van 4 greinen gedurende ereenvolgende dagen.
DOMMIL, Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e. p. 87. BONEL, p. 273.
Toxicologia. p. 66.
FEHR. l. c.

gebruikte het als een WormdrijvendMiddel, waardoor de Wormen, die na zijne gedagten de oorzaak der Dolheid waren, gedood wierden. SAUVAGES gaf het om kwijling te veroorzaken, in hope, dat het Gif door de Kwijlwegen, waarmede het de meeste verwandschap scheen te hebben, zoude geloosd worden, en hier vandaan is het, dat, na de gedagten van zommige Artzen, die hem nagevolgd zijn, de kwijling voor zo noodzakelijk gehouden word. —— SAUVAGES (1): daar anderen ziende, dat de Lijders, zelfs terwijl zij Kwijlden des niettegenstaande de Watervrees kregen, deeze Geneeswijze verworpen en alleen aangeraden hebben, dat men de Kwikfmeeringen doen zoude, zonder daar door kwijling te veroorzaken; ook hebben deeze zeer gelukkige gevallen gehad, waarop zij zig beroemen. Niettegenstaande het aantal en gezag der voorstanders van de Kwikbehandeling, moet men egter niet denken, dat dit Middel den aandagt van alle Artzen naar zig getrokken heeft.

Veelen hebben de Kwik afgekeurd, na de volgende gevallen, die ons zeer gewigtig voorkomen en die, als men de Vraag wil beslissen, rijpelijk behoren overwogen te worden.

I.)

(1) Surtout MATTHIEU, l. c. p. 302.

(2) Die dezelve vermijden, door Kwik-purgatien te geven. Zie DU CHOISEL, l. c. Drastiques, BONEL l. c. p, 260 of door de Smeringen in ver afgelegene delen te doen. BAUDOT p. 99. Volgens BACHER, moet men den middelweg houden, Journ. de Med. T. LXV. p. 434.

1.) De Kwik kan het zelfde lot gehad hebben met meer anderen Middelen, die tegen de Dolheid zijn aangeprezen t. w. dat men ze dikwerf gegeven heeft aan menschen, die voor de Dolheid niet vatbaar waren; daarnu derzelver getal grooter is, als men wel denkt, is het niet te verwonderen, dat ze wel geslaagd heeft.

2.) De grootste Voorstanders van 't gebruik der Kwik, gebruiken Scarificatien, Brandmiddelen en Blaartrekkende Plaasters op de Wond, waarvan zij de gemaakte Ettering lang onderhouden. Hoe kan men dus voorgeven, dat de goede uitslag aan de Kwik moet toegeschreven worden en niet aan de Plaatselijke Behandeling, die, zo als wij gezien hebben, als ze wel bestierd word, alleen bestendig wel gelukt.

3.) Het is er zoo verre af, dat de Kwik het waare Behoedmiddel is, dat zelfs eene geheele menigte gevallen het tegendeel bewijst. De gebetenen zijn aan de Watervrees gestorven, terwijl het lighaam met Kwik als overdekt was, zo als zulks de Waarneemingen, van THIESSET, OUDOT enz. aantoonen (1). MAJAULT heeft ze zien mislukken, alhoewel ze met de grootste omzigtigheid werd toegediend (2). Tien persoonen, die door het zelfde dier gebeten waren, werden oordeelkundig met Kwiksmeeringen en alle daar bijkomende Middelen behandeld; zommigen kwijlden; anderen niet, niettemin zijn

(1) Bij LE ROUX. p. 51. tot 56.

(2) Journ. de Medecine. T. LVIII. p. 57.

zijn zij allen aan de Watervrees gestorven (1). Bij een gebetenen, aan wien BAUVAIS aanstonds de Kwik gaf, ontstond weldra de Kwijling, en nog thans kreeg hij den 11den dag de Watervrees en stierf (2). OTTENS liet aan een gebetenen Kwik inwrijven; er ontstond Kwijling, alles schikte zig zo, dat men den Lijder behouden rekende: maar den 85sten dag na de beet, openbaarde zig de Watervrees en de Lijder stierf (3). RAYMOND liet aan twee gebeten personen, de Kwik-smeeringen doen, hij gaf hun inwendig de *Turbith Minerale*, als ook het Poeder van *Tunguin;* Hij liet de Wonden branden en egter kregen zij beiden de Watervrees en stierven. (4) PLENK, heeft verscheiden personen na de beet, Kwik laten inwrijven en egter openbaarde zig de Watervrees, en die heeft de Lijder weggerukt (5). FRANK, die een voorstander van de Kwik is, maar een regtschapen Geneesheer, zegt, dat hij de Behandeling van SCHMUCKER en de Smeeringen, ter voorkoming der Dolheid, onvoldoende bevonden heeft T. IV. p 384. Eindelijk zegt men te *Montpellier*, dat SAUVAGES, met betrekking tot de kragt der Kwik tegen de Watervrees, o[illegible] den

(1) REBIERRE, Hist. de la Societé Royale de Medecine 1783. 2e. partie p. 298.

(2) Ibid. p. 35.

(3) Acad. de Harlem, in Comm. Lipf. T. XVII. p. 462.

(4) Medical Observat. and Inquiries Vol. V. appendix.

(5) Bij BALDINGER, N. Magazin. T. VII. p. 36. Cf. MEZLER. p. 354.

en dwaalweg is gebragt door twee Capucijnen, die de paanſche Pokken-hebbende, gaarne de Kwijlcuur wilen ondergaan, maar die niet willende hun ongeiak bekennen, zig een kras op den arm gaven en ieen beroemden Man kwamen raadplegen en hem eiden, door een Dollen Hond gebeten te zijn; Hij let hun de Kwik inſmeeren en ſtelde ze onder den mag der geenen, die van de Dolheid voorbehoed waren. (BLUMENBACH, M. B. T. II. p. 390.)

4.) De Kwik is niet alleen geen Geneesmiddel, maar ze is zelfs gevaarlijk; door de onbedagtzaamheid, waarmede zommige Schrijvers geraden hebben om ze te geven. is ze dikwijls oorzaak geweest van zeer zware toevallen Men gaf de Kwik eens zo onbedagt aan twee boeren, dat zij beiden eene zware krankzinnigheid kregen en in een bosch vlugteden. (1) MIGNOT heeft twee perſonen, die gebeten waren, zeer ſchielijk zien omkomen aan een ontſteekings-koorts, die 't gevolg was van de Kwik, die men, in te groote gifte, gegeven had (2). De Kwik werkte bij een kind, dat gebeten was, zo geweldig op de Keel, dat daar door eene ontſteeking veroorzaakt wierd, die overging tot verſterving en door den dood gevolgd werd (3). Bij een kwaadſappigen vermeerderde de Kwik de ontbinding van het bloed, en was oorzaak van zijn dood

(1) SAUVAGES, l. c.

(2) Hiſt. de la Soc. Roy. de Medecine 1783. 2e partie, p. 52.

(3) LE ROUX, p. 79. 86.

dood (1). De Kwik, onbedagt gesmeert, veroorzaakte den dood aan een kind en 3 andere persoonen die op de zelfde wijze behandeld waren, zijn niet dan met veel moeite de kwade uitwerkingen van dit Middel ontkomen. (2)

Uit het verhandelde mogen wij opmaken: Dat de Kwik een onzeker Middel is om de Dolheid af te weeren, waarop men niet rekenen moet, vermits ze dikwerf aan het oogmerk niet voldaan heeft, en zo daardoor al, de kwaal afgeweerd is, dan kan men het met meer regt aan de Plaatselijke Behandeling toeschrijven; en deszelfs gebruik is gevaarlijk, wanneer ze niet door een kundig Arts word toegediend. Ik zoude egter des niettegenstaande, de Kwik niet geheel uit de Voorbehoedende behandeling der Dolheid uitsluiten, al ware het maar, om 't oude ingewortelde vooroordeel niet tegen te staan, ja ik zal zelfs hierna aantoonen, dat dezelve de beste wijze van behandeling is.

§. CLXXIV.

IVde. Classe. *Zamengestelde Voorbehoedende Middelen.*

Er zoude geen einde aan zijn, wanneer wij alle de Voorschriften, die tegen de Dolheid aangeprezen zijn,

(1) La Buette, Hist. de la Soc. Roy. de Med. 2e partie, p. 193.

(2) Matthieu, l. c. p. 306.

hier wilde overschrijven; ook geloven wij, ls wij het al deden, wij hiermede aan het Aan- ijk Genootschap, 't welk ons Werk moet beoor- n, niet zouden voldoen. Wij zullen egter de eid neemen, om de namen van die bepaalde Mid- 1 optegeven. — Een der meest beroemden is oeder van PALMARIUS, bestaande uit de Wijn- Yzerkruid, Salie, Weegbree, Alsem, Kruis Munt, Bijvoet, Melisse, Betonie, St. Janskruid e Santorie, Eikenvaren gedroogd en ge- ot, waarvan de gifte is een half Loot des ids; Hij meende, dat 2, 3 of 4 giften in kop Vleeschnat of met Honig tot eene likking akt, genoeg zouden ziin, hoe zwaar de wond ook (1). De meeste deezer, als Voorbehoedende Mid- 1 zo geroemde, Voorschriften zijn op dierge- wijze zamengesteld, dan op geene derzelver en wij ons verlaten. Deeze onderscheide Mid- 1 zijn, het voorbehoedend middel van DUHA- (2), TULLIN (3), dat van GEOFFROY (4), olheidweerende Azijn (*Antilyssc*) van HANEL- N (5), het Julapium of Koeldrank van ERNE (6), de gekookte Drank van GOUR-

DON

) Bij van SWIETEN, §. 1147.
) Journal de Medecine, T. XXXVII. p. 227.
) Histoire de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e partie 22.
) Bij STRUVE, Diss. cit. §. XVIII.
) Acta Medica Havniensia, en bij STRUVE, l. c.
) VAN SWIETEN, §. 1147. en hier boven §. CLXXII.

DON (1), het Saxische Tegengift (2), dat van APUL: CELSUS (3), het Poeder van HEUR-NIUS (4), van JOVANT (5), het Middel van WAG-NER (6), dat van HILL of van ORMSKIRK (7), dat van de Weduwe RUMPFF (8), van den Markgraaf van MA-LASPINA (9), en meer anderen door STRUVE (10), den Maarschalk de ROUGERES (11) en ANDRY (12) bekend gemaakt.

§. CLXXV.

De Baden, als Voorbehoedende Middelen.

De Huisbaden kunnen van nut zijn, om de Huid week en zagt te maken bij menschen, die van

(1) Philosoph. Transactionen, Auszug, T. I. p. 319.
(2) Bij STRUVE, Diss. cit. §. XVIII.
(3) Ibid.
(4) Ibid.
(5) Ibid.
(6) TODE, med. Chir. Bibliothek I B. 3e stuk. p. 175.
(7) HEYSHAM, Diss. cit. BADER, p. 128.
(8) BADER, l. c. p. 180. Publié par PRÆBSTING, Diss. cit. en bij KOSTUM Med. Biblioth. I. B. 1e stuk, p. 141.
(9) Bij ASTI, l. c. ANDRY, Mem. de 1778. p. 564. BADER, p. 132. KOSTUM, l. c. p. 139.
(10) Diss. cit. §. XVIII.
(11) Journal de Medecine, T. 38. p. 341.
(12) Mem. de 1778. p. 560. en volgende.

een droog gestel zijn, ten einde daardoor de uitwazeming te bevorderen en gevolgelijk de werking van andere Middelen te begunstigen en MEAD heeft dezelven te gelijk met de *Lichen Cinereus* voorgeschreven en verscheiden Artzen, die zig van Kwikfmeeringen bedienen, laten te gelijker tijd Baden gebruiken, zo als b. v. PORTAL; dan deeze Baden zijn, Hulpmiddelen, maar niet minder, dan Voorbehoedende Middelen.

Men heeft eenigen tijd lang gelooft, dat de Zeebaden een bijzonder (*Specifica*) Middel waren (1). ...ONGIS verhaalt, dat van 22 Persoonen, die door ... dollen Wolf gebeten waren en allen het Zee... gebruikten, ... behouden en 5 aan de Watervrees gestorven zijn. (Bij ANDRY, Mem. de 1778, ... 1779). Dan zoude men niet met meer recht kunnen zeggen, dat er slegts 5 van deeze persoonen voor de Dolheid vatbaar geweest zijn; te meer ... van deeze 5, 3 waren de Moeder en ... Dogters, en de 2 anderen, Broeder en Zuster; het geen ... voorgeschiktheid (waarvan wij § CIII. 6 gesproken hebben) wederom aantoont. Het is mogelijk, dat deeze Baden geschenen hebben eene goede uitwerking te hebben bij menschen, die tot de Dolheid niet voorgeschikt waren. Dan de Baden ... zo dikwerf vruchteloos geweest, ook heeft men zo veele persoonen, na het gebruik der Zeebaden, de Watervrees zien krijgen en sterven, dat ... men

(1) De Aqua Marina Commentarius, Oxonii, p. 24. Auctore SPEED.

men er tegenswoordig niet meer van spreekt.(En. daar en boven, laten wij voor een oogenl vooronderstellen, dat zij eenige nuttigheid hebb zoude het niet mogelijk zijn, om ze overal te gebi ken. Intusschen als men digt bij de Zee woo dan kan men ze aanraden, al was het alleen de Lijders te voldoen, en gerust te stellen zonder middels de andere Hulpmiddelen te natelaten.

§. CLXXVI.

Indompeling in het Water.

Zommigen hebben gemeent, een goed Voor hoedend Middel te vinden in het schielijk Ind pelen van den Lijder in het Water en schijnt, dat Celsus dit ook eerder met dat oogm heeft aanbevolen, als wel, om daardoor de re zig geopenbaard hebbende Watervrees te gene (bij Morgagni, *Epist.* 8. *N*°. 26.). Volgens zo migen heeft dit Middel kunnen slaagen door Zweeten, dat daar uit ontstaan is (2); dan in meeste gevallen is dit niet voldoende en zelfs is dikwerf gevaarlijk, en volgens Lister is de Handelwijze menigmaal dodelijk geweest (3).

Ly

(1) Bonel, l. c. p. 275. Medical Transactions, II. p. 199. Darluc, Journ. de Med. 1761. T. 1(300. Andry, Mem. de 1778. p. 495.

(2) Andry, Mem. 1778. p. 496. Bacher, Journal Med. T. 65. p. 237.

(3) P. 54.

-TARD heeft een jongman door zulk eene Indompeing zien omkomen, en een ander wierd wezen-zoos (1). Deeze Indompelingen zijn niet meer in ebruik.

§. CLXXVII.

Voorbehoedende Geneeswijze, die wij verkiesen.

Wij hebben dus verre de onderscheidene Behandelingen, die men ter voorkoming der Dolheid gevolgd heeft, opgegeven: maar welke is het nu, die de voorkeur verdient? wij hebben gezien, dat ieder uitvinder aan zijn Middel de voorkeur gaf; dan wij zagen ook, dat al die Geneeswijzen niet altijd aan de verwahting der Artzen, die dezelven volgden, hebben beantwoord.

Het is er ver af, dat de Behandeling van SCHMUCKER, van LE ROUX, de Kwik, de Belladonna en alle de overige meest beroemde Middelen altoos wel geslaagd hebben: wat dus te doen? wij zijn van gedagten, dat een voorzichtig Arts zig niet aan ééne enkele bijzondere Behandeling houden moet, en at men door de meest vermogende Middelen t'zaen te paaren, zekerer is om de ziekte voor te men, hoewel men, bij het einde, onzeker is, ist te kunnen bepalen, welk van deeze Middelen genlijk de genezing bewerkt hebbe.

De Behandeling, die wij aanraden, zoude deeze zijn:

1.)

(1) l. c.

1.) Men moet nauwkeurig volgen, 't geen wij nopens de Plaatselijke Behandeling gezegd hebben, die de grondslag is van de geheele Voorbehoeding deezer wreede kwaal; de overige Middelen zijn niet dan Bijmiddelen, die de werking der Plaatselijke Behandeling kunnen bevorderen, en die wij op de volgende wijze zouden aanleggen.

2.) Als er tekenen van kwade stoffen in de Eerste Wegen zijn, moet men een Braakmiddel geven.

3.) De 3 giften van het Poeder der Belladonna, volgens 't voorschrift van MONCHY, laten gebruiken.

4.) Den Lijder alle avond, als hij naar bed gaat, op die dagen, dat hij de Belladonna niet gebruikt heeft, drie Oncen Azijn geven, getrokken op Wijnruit, Scordium, Abrotanum, en alle avond zonder onderscheid een Clysteer geven van 't afkooksel van Camillebloemen, en twee oncen enkele Honing-Azijn (Oxymel Simplex): met deeze behandeling moet men twee weken aanhouden.

5.) Als men na deeze Middelen gegeven te hebben, nog niet gelooft, zeker genoeg te zijn, dan moet men, zes weken lang, alle dagen een agtste of een vierendeel Loots Kwikzalve op het gebetene deel smeeren en vervolgens op de overige deelen, en wanneer de Lijder er de gelegenheid toe heeft, zal men hem, van de twee dagen eens, een lauw Bad laten gebruiken. Alle 5 of 6 dagen moet men hem eene gifte van Purgeerende Kwikpillen geven, om de Kwijling te beletten.

6.) Men zal ter gelijker tijd, als men de Smeering

ting laat doen, de Pillen geven van WERLHOFF, vooral aan voorwerpen, die onder 't gebruik van de Belladonna en den Azijn niet behoorlijk geweest hebben, en men laat hun Thee met Rode Muur drinken.

7.) Als er zig een of ander toeval op de Zenuwen of eenige Stuipagtige bewegingen opdoen, dan moet men het volgende Poeder geven: Neem van de door konst bereide Cinnaber tien greinen; fès greinen Muscus; vier greinen Campher en één grein Opium; laat daarop de Lijder een Zweetdrijvende Thee drinken van Lindebloesfem, Vlierbloemen, Camillebloemen of Wijnruit. (1)

NB. Men moet zig niet al te ligt ontstellen, want de werking der Geneesmiddelen eener bijkomende ziekte kunnen toevallen veroorzaken, die Aderlating, Braak- en Purgeermiddelen enz vereischen, die door de kundigheid van den Arts moeten bepaald worden.

§. CLXXVIII.

Voorbehoedende Levensregels.

Gedurende het gebruik deezer Middelen, moet de Lijder niets gebruiken, dan ligt verteerende Spijzen: hij moet zig van Vleesch onthouden, of liever niet dan gevogelte, en gekookt Vleesch eeten en veel Moeskruiden; men moet Geestrijke Dranken ver-

(1) Vergel. RAHN. Gazette de santé l. c.

vermijden; en de Lijder moet in de ruimste kamer slapen, die men hem bezorgen kan, en op den dag moet men verscheiden malen Azijn op een schup of een stuk van een baksteen, in 't vuur gloeijend gemaakt, branden of liever, zal men Azijn in de kamer laten uitdampen, dog dat kan men niet langer, dan een kwartier uurs, driemaal des daags, doen; dan moet men de vensters gesloten houden, dog, als de tijd van de uitdamping voorbij is, moet men ze wederom openen, op dat er de versche Lucht inkome, en dan zal men ze wederom toedoen. Men zal vooral zorg dragen, dat men alle hevige gemoeds-aandoeningen en alles, wat het Zenuwgestel deezer Lijders te zeer aandoet, vermijde.

Het is waarschijnlijk, dat als men diergelijke Geneeswijze volgt, vooral wanneer men op den staat der Wond wel agt geeft, deeze wreede kwaal gelukkiger zal voorkomen, dan wanneer men halsterrig is om niet, dan ééne Behandeling, te willen volgen.

§. CLXXIX.

Handelwijze, wanneer men in het Tweede Tijdperk der Ziekte geroepen word.

Zomwijlen worden wij niet geroepen, dan op het oogenblik, wanneer zig de Voorlopende Kenmerken aan de Wond en in 't geheele Lighaamsgestel reeds zien laten. —— Dit Tijdperk is zo voordeelig niet, als het Eerste; er is egter

nog

nog hoop, en men moet alles beproeven, om het fchrikkelijk toeval der Watervrees te vermijden. De eerfte zorg van den Geneesheer moet zijn, dat Hij aan den Lijder eene groote bedaardheid van Geest en koelbloedigheid betoone, en hij moet hem nopens zijn toeftand gerust ftellen en opbeuren, met belofte van hem te zullen genezen. Vervolgens moet men de Behandeling, die wij aangeraaden hebben, werkftellig maken: men moet vooral de Wond, als ze nog niet gefloten is, fcarificeeren; en als zij gefloten is, wederom openmaken en zo veel mogelijk die geheele plaats door een Vermogend Brandmiddel vernielen; dit is het veiligfte; vervolgens zal men den Lijder een Braakmiddel geven, om aan het geheel lighaam eene groote fchok te geven; de Eerfte Wegen van de bedorven fappen, die daarin gevonden worden, te ontlasten; de Zweetgaten van de Huid te openen en de werking der Longen gemakkelijker te maken. Na de werking van 't Braakmiddel, zal men eene kleine gifte geven van de Theriak, en den volgenden morgen zal men beginnen met de Belladonna en men zal alle avond het Krampftillend Poeder, dat wij §. CLXXVII. No. 7 befchreven hebben, laten gebruiken in 3 oncen goeden Azijn. Als de Lijder over pijn en fpanning in het gebeten deel klaagt, moet men hetzelve des morgens en des avonds met het gecampherde Vlugge Smeerfel (*Liniment Volatil Camphré*), gemengd met eene gelijke hoeveelheid der Neapolitaanfche Zalve wrijven, en het

 gant-

gantsche deel met dikke Drukdoeken, in lauwe Wijnruitazijn vogtig gemaakt, bedekken en men moet die alle twee uuren vernieuwen, en als dan iedere keer het deel zagtjes, met een Flenelle lap, in Campher azijn nat gemaakt, wrijven. Alle avond moet men een Klijsteer zetten met twee oncen Enkele Honing azijn en vijfmaal daags Azijn in de kamer laten uitdampen. Wij raden hier de Kwik niet aan, om dat wij van deszelfs kragt en vermogen niet overtuigd zijn, en al wat men in deszelfs voordeel zoo er geroemd heeft, komt ons voor daaraan niet te kunnen worden toegeschreven, maar wel aan de Plaatselijke Behandeling, aan de Zweetdrijvende en Krampstillende Middelen, waar van men zig te gelijker tijd bediend heeft. Het mengsel van het Unguentum Neapolitanum met het vlugge Smeersel (*Linimens Volatil*) behoudt daarenboven dit Middel voor hun, die aan 't onfeilbaar vermogen van dit Mineraal geloof slaan. Door deeze Behandeling te volgen zal men zeer dikwijls voorkomen, dat de Watervrees niet volge en het droevig einde van den Lijder afweeren, en verscheiden Waarneemingen doen ons zien, dat men reeds geslaagd is, offchoon langs onderscheiden wegen, om den dood voortekomen in Lijders, bij wien de kwaal reeds tot deezen trap gestegen was (1).

§. CLXXI.

(1) MONETA, l. c. p. 21. 26. ALIX, Observ. Chirurgica, fasc. III. p. 27. MATTHAEU, l. c. p. 306, 307, hij liet bij deezen laatsten Lijder in weinig tijds 12 oncen Kwik-zalve gebruiken en behield hem, zonder op de

Wond

§ CLXXX.

Behandeling der Watervrees.

Als zig de Watervrees reeds heeft geopenbaard, dan is de Lijder verloren. Het blijkt egter uit zommige Waarneemingen, dat men hem niet moet verlaten en 't is gelukkig voor onze eeuw, dat men de wreede gewoonte om deeze ellendigen te smooren, voor altoos verbannen heeft. Hoe moeten wij ons daarin gedragen? ik erkenne, dat niets moeijelijker is, dan de waarheid uit al, 't geen men dus verre gedaan heeft, te ontwikkelen. De één zegt, dat men de Kwik in eene zo groote gifte, als mogelijk is, hun moet laaten geven, en kwijlen (1); een ander zegt, dat men de Lijders in Olij mogt baden (2); een derde zegt, dat men ze moet Aderlaten, tot dat ze flaauw worden; eindelijk zal er een 4de of 5de voor den dag komen, die iets anders voorschrijft; waarvan dan zo veel verwarring? om dat men, in het voorschrijven van Genees-

Wond agt te slaan; ik twijfele aan de genezing geenzints, maar wegens de toevallen waarlijk door 't gif der Dolheid veroorzaakt? hieraan twijfele ik.

Baillou. Journ. de Méd. Avril 1761. Brunot, 3 Observ. l. c. p. 117. 118. 120. T. 14. p. 301. met het Alkali Volatil.

(1) Matthieu, l. c Callisen, &c.

(2) Sims Memories of the Medical Society of London Vol, II. p. 3.

neesmiddelen, het geheele beloop der ziekte niet in acht genomen heeft.

§. CLXXXI.

Men moet het Lidteken nimmer verwaarlozen, nog de Wond, als ze nog niet gesloten is. Men moet haar behandelen, zo als wij gezegd hebben, en na de Branding met een prikkelend Ettermakend Middel en een weinig Theriak verbinden, vooral, wanneer de Lijder zeer gevoelig is. LISTER opende in dit Tijdperk altijd de Wond (1) en de lateren hebben hem te regt daarin nagevolgd (2); men moet het geheele deel om de 4 uuren, met het gecampherde Vlugge Smeersel wrijven en met Drukdoeken, in Azijn van welriekende Speceerijen nat gemaakt, omwinden; 't welk men alle 3 of 4 uuren moet vernieuwen.

§. CLXXXII.

Aderlatingen.

Als de Toevallen hevig zijn; als de pols vol en sterk is, en de Lijder volbloedig, dan moet men eene Aderlating doen, om deeze gisting te stillen: men moet er egter spaarzaam mede te werk gaan, en de kragten van den Lijder in het oog houden (1).

Wij

(1) p. 44.
(2) BOUTEILLE, p. 204.

Wij hebben verscheiden Waarneemingen, die het nut der sterke Aderlatingen aantoonen.

a) Een dolle Vrouw wierd tot bezwijming toe Adergelaten; men hield haar een jaar lang, bij Water en Brood en zij herstelde (2). Maar kan men dit geval onder de Classe der Ware Watervrees schikken? ik gelove dit niet.

b.) Een man, die twee maanden te voren door een dollen Hond gebeten was, werd van de Watervrees en IJlhoofdigheid genezen door 't aftappen van 120 oncen bloeds in haastelijk gedane Aderlatingen (3).

c.) In 't *Gentlemans Magazin* van de Maand September 1752. leest men, dat verscheiden persoonen, die de Watervrees hadden, genezen zijn door hun in 't begin van den aanval tot bezwijming toe Adergelaten (4).

d.) Een Dolle vrouw kwetste zig aan den Slaap van het Hoofd; zij bloedde sterk, viel in bezwijming en herstelde (5).

Men moet zig door deeze gevallen niet laten bedriegen en aan de Aderlatingen te veel geloof slaan, daar er niets min zeker bepaald is, als de waren aart

(1) Aubry, Oracles de Cas. p. 737.

(2) Poupart, Acad. Royal des Sciences. 1699.

(3) David Hartley, P. T. 1738. N. 448. Auszug von Leske. T. II. p. 264.

(4) Zie Comment. Lips. Vol. IV. p. 57.

(5) Journal Encyclopedique Septembre 1761.

aart deezer gevallen, en de Aderlating moet niet dan met veel spaarzaamheid gedaan worden.

§. CLXXXIII.

Braak-Middelen.

Als men den staat nagaat van de Maag, die met Gal en scherpe Sappen overladen is; en de verligting, die de Lijders meestal na het braken gevoelen, dan zal men de noodzakelijkheid van een Braakmiddel, om daardoor deeze stoffen te loosen, aanstonds erkennen; en als de Lijder geen Vocht kan doorslikken, dan kan men hem het Braakmiddel in Poeder geven en met de eene of andere Sijroop mengen of daarvan eenige kleine Slikbrokjes maken. Uit dien hoofde alleen kan de Turbith Minerale bij sommigen nuttig geweest zijn. Het Braakmiddel heeft niet alleen het voordeel, dat het de eerste Wegen zuivert, maar het maakt ook eene schok door het geheele ligchaam; het herstelt de Huid, het maakt de Uitademing, den omloop van het bloed in de Longen en de uitwerping der kwaadaartige scherpe, misschien Dolmakende smetstoffe gemakkelijker; het vermeerdert de afscheiding der vogten in de Slijmkliëren van de Keel en begunstigt misschien op deeze of geene wijze de uitdrijving van het Gif (1).

§. CLXXXIV.

(1) Verg. Struve, Diss. cit. p. 12. Bouteille, p. 191, 193.

§. CLXXXIV.

Buikzuiverende Middelen.

De Ouden hebben in den aanvang van dit derde Tijdperk ſterke Buikzuiverende Middelen, als het Nieskruid (*Helleborus*) aangeprezen: *Quidam, qui jam aquæ metum ſentirent, ſumpto Helleboro, ſimul ac primum morbi impetum experirentur, ſanati ſunt, nam & jam vitio tentatus nemo unquam ſervari poteſt* (2). SALIUS DIVERSUS drukt zig bijna op dezelfde wijze uit. Dan de uitwerking deezer handelwijze is door de ondervinding niet bevestigd, daar en boven verzwakken deeze geweldige Buikzuiverende Middelen te zeer. Daarom raden wij ze niet aan, maar zijn van gedagten, dat het zeer voordeelig is, 2 of 3 maal daags een Clijſteer te zetten van Camillen en 3 oncen Azijn, zo om de dikke Darmen te zuiveren, als om de Rotting te weeren, wel te verſtaan egter, dat men deeze Clijſteeren niet moet herhalen, ingevalle daar door Kramp mogt veroorzaakt worden, zo als wij elders reeds hebben aangemerkt, om dat anderzints door hun gebruik de Toevallen toeneemen.

Men heeft in dit Tijdperk, gelijk in de Voorbehoedende Genezing, verſcheiden Middelen aangeprezen, waarmede men zomwerf de Lijders genezen heeft en die wij nu zullen voorſtellen.

(1) De Theriaca. Cap. III am End. Dioscorides.

§. CLXXXV.

§. CLXXXV.

Opium.

De Opium, in eene zo groote Gifte, als de Lijders verdragen kunnen, is door veele Artzen zeer hoog geroemd: men kan langzamerhand opklimmen, zo dat men alle twee uuren eenige greinen geven kan. LANERI heeft daarvan goede uitwerking gezien (1). ROBERT WHYTT verzekert, dat NUGENT zijne genezingen alleen aan de Opium te danken heeft, die Hij in zijn Poeder voorschreef(2). Dan deeze beroemde Man heeft hierin ligtelijk misgetast, daar hij niets toeschrijft aan de overige Middelen, die NUGENT te gelijker tijd gebruikte. MACBRIDE prijst de Opium ook aan, en wil dat men de Ziekte als in de *Tetanus* behandele (3). Een Engelsch Arts heeft met sterke Giften van de Opium de ziekte genezen (4). Desniettegenstaande moet men dit Middel als zo vermogend, niet beschouwen. Het is zeer waarschijnlijk, dat de Watervrees in de gemelde gevallen niet Besmettelijk of Giftig was, dat is te zeggen, veroorzaakt door 't Gif der Dolheid. FRANK heeft de Opium dikwerf en in sterke Giften vrugteloos zien gebruiken.

(1) Bij FRANK, T. IV. p. 329.
(2) Samtliche Practische werken. p. 889.
(3) Sistematische Emleitung. T. I. p. 889.
(4) Gazette de Santé Paris 1777. p. 51.

ken en zonder vrugt (1). Wij willen deszelfs gebruik niet afkeuren, dan wij merken aan, dat ze met veel omzichtigheid moet gebruikt worden, want de Opium is slaapverwekkende, en verdooft het geheele lighaam, ze belet de zuivering, ze begunstigt de versterving en lamheid, daarom verkiest BOUTEILLE de Theriak, vereenigd met de Campher of het Extract van Maankoppen (2).

§. CLXXXVI.

De Belladonna.

Als de Dolheid zig openbaart, onder het gebruik van de Belladonna, genomen als een Voorbehoedend Middel, dan moet men den Lijder versche Melk laten drinken en hem in 't bed houden; als hij als dan sterk zweet, gaat deeze aanval spoedig over: als de Dolheid zig geopenbaart heeft voor 't gebruik der Belladonna en de 1e of 2e Poeder den aanval niet doen verdwijnen, en het eerder schijnt te verslimmeren, dan moet men eene Aderlating op den voet doen en met dit Middel blijven aanhouden, dog de gifte eenigzints grooter maken. De volgende Waarneeming toont het vermogen van dit Middel aan. Een klein Meisje van 8 jaaren werd door een dollen Hond gebeten, den 9den dag daarna kreeg zij de Watervrees. MUNCH gaf haar aanstonds

(1) T. IV. p. 329.

(2) l. k. p. 196.

ftonds een zagt Buikzuiverend middel met Glauber zout en Manna en des avonds eene gifte van 3 greinen Belladonna. De Lijderesse werd kort daarop zeer onrustig; wilde ten bedde uit en men was verpligt haar daaraan vast te binden; na verloop van eenige uuren viel zij in een diepen flaap en zweette zeer flerk, toen zij wakker wierd, kon zij drinken; den volgenden dag nam zij 's avonds 3½ grein Belladonna en den 3den dag een derde gifte van 4 greinen en zij herstelde (1). De Schrijver geeft meer Waarneemingen op, die insgelijks het vermogen van de Belladonna aantoonen.

§. CLXXXVII.

De Quinquina.

Zommige Geneesheeren hebben den Peruviaanfchen Bast, als een der meest vermogende Rottingweerende en Versterkende Middelen aanbevolen. Pelet heeft ze aangepreezen (2); Bonz heeft eene Waarneeming aangeteekend van een Vrouw, die de Watervrees had, bij wien de Kina met de Muscus de ziekte een maand lang rekte, en ze genezen

(1) Bij Richter C. B. T. V. p. 382. en T. VI. p. 338. Nicolai Recepten T. I. p. 1075. en l. c. Cap IX.

(2) Histoire de la Societé Roijale de Medicine. 1783. 2e partie p. 74.

zen heeft (1): deeze Lijderesse kon het Afkookfel van de Kina met Valeriaan wel doorzwelgen, maar had een onoverwinnelijke vrees voor Water. Het Afkookfel bestond uit een once Kina met twee pond Water; op 't laatste liet men een half once van den Wortel der Serpentaria Virginiana aftrekken, in het doorzijgzel werd een half Loot Salpeter en vier scrupels Tartarus Solubilis ontbonden. Men gaf alle 2 uuren 5 greinen Muscus. Zij heeft in die tusschentijd 15 oncen Kina, 7 oncen Valeriaan en 5 drachmen en 27 greinen Muscus gebruikt. En Fobl stelt de Kina ook voor, om dat de andere Krampstillende Middelen meestal vrugteloos geweest zijn (2) wij zijn van gevoelen, dat ze met andere Middelen vereenigd, zeer nuttig kan zijn, zo als wij nader zien zullen. Harvet heeft er veel voordeel van gehad, als het vereenigd is met het Alcali volatile Fluor. Ik voele wel, dat men eenige twijfelingen nopens den waren aart der ziekte, door Bonz behandeld, maken zal, en het al zeer bijzonder is, dat de Lijderesse, die vrees had tegen zuiver helder Water, egter Water kon drinken, daar in getrokken Kina bezwangerd was &c. Dan men moet hier op het geval en de behandeling wel letten; in gevalle deeze ongelukkigen kunnen drinken, agte ik dit zeer goed; en wanneer zij dit niet kunnen doen, en Clijsteeren kunnen ver-

(1) Nova acta Physico-Medica Acad. nat. curiosor. p. 46. Commens lips. T. XX. p. 108.

(2) l. c.

verdragen, dan moet men het Middel langs deezen weg toedienen.

§ CLXXXVIII.

De Azijn.

De Azijn verdient weder in dit dodelijk Tijdperk onzen aandagt. Het is een goed Rotting-weerend, Hartsterkend, Zweetdrijvend Middel, en kan niet dan zeer heilzaam zijn. Dr. Leoniskx heeft aan menschen, die de Watervrees hadden, dog eenig vocht konden doorslikken, met goed gevolg driemaal daags een pond Azijn gegeven (1).

De Clerc heeft een geval van een, die de Watervrees had, aangetekend, die genezen is door 't drinken van een pond Azijn daags (2). Dan men moest den Azijn niet enkel geven; de Campher-Azijn zoude in deeze omstandigheden zeer goed zijn. Hoe uitneemend dit Middel ook zijn moge, moet men zig nogthans herinneren dat de Lijders niet, dan in zeer zeldsaame gevallen, Vocht kunnen doorzwelgen; men kan den Azijn niet geven, langs den gewoonen weg, al slikkende, daarom is het zeer nuttig, dat men ze geve in Lavamenten, daar Campher en andere Krampstillende Middelen mede gepaard zijn. Den damp van Azijn heeft men

(1) Reuss Obs. Medicæ p. 319.

(2) Histoire Naturelle de l'Homme Malade T. II, p. 871.

men ook aangeraden en die schijnt zeer dienstig te zijn. BEUDON verzekert, dat hij Dolle Honden genezen heeft, door ze in eene dampkring te houden, die met den damp van Azijn doortrokken was (1). HERVET heeft eene Watervrees genezen met het inwendig gebruik van het Alcali Volatile en met den damp van Azijn (2). STRUVE raadt met dat zelfde oormerk, dat men voor den mond van den Lijder gestadig een spons met Azijn houde (3). Men kan zig van dit Hulpmiddel bedienen, mits dit den Lijder niet hinderlijk is, zo als men dit heeft waargenomen (4).

§. CLXXXIX.

Gecalcineerde Oesterschulpen.

LE COMTE, Geneesheer te *Rhetel*, heeft in 1749. aan de Koninglijke Academie der Wetenschappen te Parijs eene Waarneeming medegedeeld, die een zeker vertrouwen op dit Middel scheen te geven. Een Brigadier van s'Konings Legers wierd door een Dollen Hond in den regterarm gebeten; deeze Hond bevogtigte den arm met zijn Zever, zonder er egter een Wond in te maken; dan de kneuzing ver-

(1) Zie bij ANDRY, Memoires de 1778. p. 472.

(2) Journ. de Med. T. LXII.

(3) Diss. cit. p. 13.

(4) Hist. de la Société Roy. de Med. 1783. 2e partie. p. 179.

veroorzaakte hem eene lijdelijke pijn, die 24 of 25 uuren duurde; een Jager, deezen Hond ziende waggelen en kwijlen, dode hem als Dol zijnde. Deeze Heer had bijna zijn geval vergeten, maar na verloop van 21 dagen op de jagt zynde, gevoelde hij zig ongesteld, kreeg aanvallen van hevige woede en de Watervrees. Men gaf hem een beroemd Middel voor de Dieren en waardoor een Meisje, die van een Os was gebeten geweest, genezen was. Dit Middel bestaat hierin: de Lijder neemt om de twaalf uuren een loot Poeder van gecalcineerde mannetjes Oesterschulpen, gemengd met 3 Eijeren, om er een Struif van te maken, waarmede men moet aanhouden, tot dat de Lijder geen aanvallen meer krijgt, hij moet geduurende al dien tijd nog drinken nog eeten (1). Ik kan in dit verhaal met geen mogelijkheid eene ingeënte Watervrees zien: het was slegts eene kneuzing aan den arm, zonder Wond, door de kleederen heen: dit Gif moet voorwaar zeer doordringend geweest zijn, om in omstandigheden van deezen aart te kunnen besmetten. Ik gelove, dat de aanvallen van woede door scherpe sappen in de Maag, die door de verhitting van de Jagt zijn gaande gemaakt, veroorzaakt zijn, die met deeze Kalk door opslurping vereenigd, de Maag verder niet meer geprikkeld hebben. Een goed Braakmiddel zoude voorzeker meer dienst gedaan heb-

(1) Histoire de l'Acad. Roy. des Sciences, 1749. Obs. Anat. IV.

(2) Gazette Salutaire, 1777. N°. 7.

hebben. Voor 't overige is het met deeze Struif niet altijd even wel gelukt (2). Offchoon dit Middel geen groote rol in deeze kwaal moet speelen, ben ik egter van gedagten, dat men, uit hoofde van het zuur bederf der spijsverteerende sappen, in deeze omstandigheden, dit Poeder, met andere Middelen vereenigd, moet behouden, zo als de Engelschen gedaan hebben in den Slikbrok, die zij voorschrijven.

§. CXC.

Het Alkali Volatile Fluor.

MARTINET verhaalt 4 Waarneemingen, waarin het *Alkali Volatile Fluor*, in 't begin van de opkomende Watervrees gegeven, de Lijders gered heeft. HERVET heeft in het Journal de Medecine, een waarneeming medegedeeld nopens een Jongman, die na de Beet van een Hond, was Dol geworden, die door 't *Alkali Volatile Fluor*, gepaard met Kina en met den damp van Azijn, genezen is. Hij had een jaar te voren, de Watervrees door 't zelfde Middel zien genezen (1). Door GUETTARD is dit Middel reeds aangeprezen, als zeer vermogend tegen de Beet de Slangen (2). Dog LE CAMUS was deezen Schrijver reeds voorgekomen.

Dit

(1) Journal de Medecine, 1784. T. 62. p. 604.
(2) Mem. sur les Sciences & les Arts, 1768. T. I. p. 122.

Dit Middel is vooral van nut wegens deszelfs Zweetdrijvende kragt.

§. CXCI.

De Maijkever. (*Proscarabée.*)

KORTUM heeft door ééne enkele Gifte van het *Electuarium de Proscarabeis* eene beginnende Watervrees, den 9den dag naa de Beet, in een Vrouw van 40 jaaren genezen. Na dat deeze Vrouw de Gifte gebruikt had, viel zij in een diepen slaap, die 3 uuren aanhield, gedurende welke zij verbasend zweete; zij ontwaakte geheel bedaard, zijnde bij haar volkomen verstand, maar gevoelde eene lammigheid in de onderste ledematen, die na verloop van ettelyke weken geheel verdween, en zij herstelde volkomenlijk (1). ÆPLI prijst de Pillen van WERLHOFF sterk aan, als ook de Tinctuur van Spaansche Vliegen, een Blaartrekkende Plaaster: hij verwagt alles van de verschijning der moeijelijke waterloozing (*Dysurie*), die, volgens Hem de werking der zenuwen naar elders afleidt (1). Dan ik heb van deeze prikkeling op de Blaas weinig verwagting en wanneer eene tegengestelde prikkeling dienstig is, kan men die veel sterker maken op eene andere wijze.

(1) Bij FEHR, p. 127.

(2) Bij RUHN, Gazette de Santé, T. II. p. 499.

§. CXCII.

De Muscus.

Dit Middel is, als een der voornaamſte Krampſtillende en Zweetdrijvende Middelen, zeer hoog geroemd, en verdient in de daad gebezigd te worden; ze is het Hoofd-Middel van het Poeder van *Tunquin* of Cobb, waarvan wij in §. CLXIX. het Voorſchrift hebben opgegeven. Als na verloop van 2 of 3 uuren de eerſte Gifte niet doet zweeten, dan moet men eene tweede geven, en zo vervolgens, en wanneer de Stuiptrekkingen zeer hevig zijn, moet men er één grein Opium bij doen. Ieder Arts heeft in het oorſprongelijk Voorſchrift eenige verandering gemaakt; dan mijnes eragtens handelt men verkeerd met het niet ſtiptelijk te volgen. Zonder egter thans te willen redentwisten over de wijze, waarop de Cinnaber enz. werken, gelove ik egter, dat die niet geheel kragteloos is; voor 't overige, hoe weinig kragt ze ook hebbe, waarom zoude men ze verbannen, daar zij voorzeker niet ſchaden kan? Pringle, Gmelin, Mellin prijzen zeer den Slikbrok der Engelſchen (*Bolus Anglorum*), die uit Muscus, Salpeter, Poeder van Oesterſchulpen, van ieder twaalf greinen, en één grein Campher beſtaat, waarvan men met eene genoegzame hoeveelheid Extract van Alantswortel Slikbrokken maakt voor ééne Gifte. Men geeft alle agt uuren zulk een Slikbrok. Men heeft van die Slikbrok der Engelſchen, gegeven met één grein

 Opium,

Opium, des avonds en des ogtends, eene goede uitwerking gezien (1). De Muscus is wel een der voornaamste Middelen; men moet egter niet geloven, dat ze onfeilbaar is, en ze vereischt eenige voorzorg; zoms moet er eene Aderlating voor af gaan, of de Muscus moet met Salpeter gepaard worden, of met Campher, naar het gestel des Lijders (2) en wanneer de eerste Giften niet werken, dan moet men dezelven vergrooten en het is zelfs zomwerf geheel vruchteloos geweest, schoon ze in een sterke Gifte gegeven en goed was: (want de vervalste Muscus verdient volstrekt geen vertrouwen). Een Lijder, die de Watervrees had, en door Badington behandeld werd, gebruikte alle 2 uuren een brok van 15 grein Muscus en evenwel stierf hij (3). Callisen deed aan iemand, die de Watervrees had, die 28 uuren, na dat zig dat Toeval ontdekte, daarvan stierf, negen greinen Opium en een half Loot Muscus in dien korten tijd gebruiken, en hij kon hem egter niet behouden (4). Tode verhaalt, dat hij een Jongman behandeld heeft, die de Watervrees had, wien hij 560 greinen Muscus liet gebruiken tot Giften van 20, 30, 40. Greinen alle zes uuren en vervolgens om de twee uuren; de Lijder had daarvan eenige gerus-

(1) Gazette de Santé de Paris 1777. p, 132. Wrightson Medical Transactions, Vol. II. p. 192.

(2) Bouteille, p. 196. Volg.

(3) Medical Commun.cations, Vol. I.

(4) Acta Societ. Med. Hafnienf, Vol. I. p. 277.

ruste tusschenpozingen, zweete zeer sterk, dog evenwel stierf hij (1).

§. CXCIII.

Men heeft verscheiden Krampstillende Voorschriften aangepresen, als

Den Slikbrok van HILLARY, bestaande uit het Vlugge Zout van Barnsteen, Campher, van ieder agt greinen, ééne druppel Olie van Kruis en Munt en eene genoegzame hoeveelheid Theriak. Men laat er alle vier of vijf uuren één van gebruiken.

Den Slikbrok van TISSOT, zamengesteld uit ¼ Loots van het Virginiaansche Speerkruid (*Serpentaire de Virginie*); tien grein Campher; even zo veel Duivelsdrek; één grein Opium en eene genoegzame hoeveelheid Conserf van Vlier. Men geeft dit alle 3, 4, 5. uuren. BONEL schreef éénmaal een Slikbrok voor van 1½ grein Opium, vier grein Extract van Bilsenkruid (*Jusquiame* of *Hyoscyamus*); zes greinen Campher voor, en te gelijker tijd liet hij een Koeldrank met Campher en Muscus gebruiken, niettemin stierf zijn Lijder (2).

(1) Medicinische Annalen van m, 9 Heft. p. 33. Volg.

(2) L. c. p. 287.

§. CXCIV.

De Steek van een Adder.

DEMATHUS heeft overeenkomſtig het denkbeeld van ALPHONSE LE ROI, voorgeſteld, om de Menſchen, die de Watervrees hadden, te laten ſteeken door een Adder, om de Watervrees te doen ophouden en vervolgens de Adderbeet met Olie en Vlug Loogzout te genezen. Hij liet een grooten Dollen Hond door een Adder ſteeken, die dit Dier eenige ſteeken aan het Hoofd en één aan de Keel toebragt. Binnen één uur tijds zwol het hoofd van den Hond verſchrikkelijk op; na verloop van twee uuren dronk het Dier met eene groote gulzigheid eene menigte Water, maar na verloop van vier uuren ſtierf hij aan zijne Beeten (1). TARANGET heeft gegronde tegenwerpingen tegen het gevoelen van LE ROI gemaakt, die om de Dolheid te genezen, het Levensbeginſel wil doen ophouden en het Gif als 't ware onzijdig maken, en tegen DEMATHUS, die meent, dat de Adderſteek aan beide deeze oogmerken beantwoort (2). Wij zullen ons hier niet bij ophouden, en alleen aanmerken dat de proefneemingen op den Mensch, voor deeze handelwijze niets voldoende hebben. De gebroeders REBIERRE hebben drie Menſchen laten ſteeken, die de Watervrees hadden, en hebben geene gunſtige uitwerking daar van

(1) Journ. de Med. T. 61. p. 367.

(2) Zie Journ. de Med. T. 62. p. 17.

van voor de Lijders befpeurd. Dan, het is egter zeer aanmerkelijk, dat het Gif der Adders, 't welk fterke zwelling, blaauwe vlekken van uitgeftort Bloed en meer andere dodelijke Toevallen veroorzaakt, egter, volgens 't zeggen der Waarneemers, in deeze omftandigheden werkeloos is. De Lijders gevoelden flegts eene geringe pijn, die kort duurde en rondsom de fteeken was een rofenkleurig randje, doch zonder zwelling (1). De Beftierders van het *Hotel de Dieu* te *Lijon* bevalen in 1786. Proeven met deeze fteeken te doen aan twee Menfchen, die de Watervrees hadden, die verdween na den Adderfteek, dog de Lijders ftierven weinig uuren daarna in Stuipen (2). Reisiger heeft het aan twee Lijders beproefd, waarvan de een door den Adder aan den hals geftoken wierd en 5 uuren daarna ftierf, verftikt door de ontzaggelijke zwelling van den Hals. De andere Lijder, die aan het Been geftoken was, ftierf zes uuren daarna, de Dejjen en Beenen waren fterk gezwollen (3). De gevallen zijn geenzints van dien aart, dat men veel vertrouwen op dit Middel, 't welk zelfs op geene Theorie gegrond is, ftellen kan.

(1) Hift. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e partie, p 210.

(2) Gilibert Adverfaria Medico Practica Prima, p. 257.

(3) Diff. Obferv. Medicas & Chirurgicas continens. Gotting. 1719. p. 37. Het is mogelijk, dat de door Reisinger opgegeven gevallen dezelfde zijn met die welken Guilibert heeft medegedeeld.

§. CXCV.

De Kwik.

Men vind onder de Artzen eene zo groote verscheidenheid van gevoelens nopens 't gebruik van de Kwik in dit Tijdstip, dat men in de daad niet weet, waartoe men zig bepalen zal: zommigen raden zeer aan, dat men de Lijders spoedig in eene sterke gifte moet insmeeren; inwendig Kwik geven; als 't doenlijk is, te laten baden, en alles te doen, wat mogelijk is, om de Kwijling spoedig te verwekken; te gelijker tijd Krampstillende Middelen voorteschrijven, vooral de Muscus, of een der te voren opgegeven Slikbrokken, en zij wenden voor, daar mede de Watervrees genezen te hebben (1), en wanneer andere Artzen daarvan geen gelukkige uitwerking gehad hebben, schrijven zij dit toe aan de al te geringe gifte van de Kwik (2).

Andere Artzen hebben alle deeze voordeelen niet bespeurt; uit de Waarneemingen van BONAFOS (3) en de ROURE (4) blijkt het, dat de Insmee-

(1) FOUGEROTTE Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 3e. partie p. 104. BEAUSSIER DE LA BOUCHARDIERE, journ. de Med. T. 40. p. 120. CALLISEN Collect. Societ. Med. hafniensis. vol. I. p. 273. MATTHIEU l. c. p. 317. 310 Observ.

(2) MATTHIEU, l. c. p. 19. BONEL, l. c. p. 278.

(3) Bij ANDRY Memoires de 1778. p. 520.

(4) Histoire de la Soc. Roy. de Medecine 2e. partie. p. 34.

smeeringen de Watervrees hebben doen ophouden, de Lijders konden drinken, doch zijn weldra daarop gestorven; iets, het geen men bij veel menschen bespeurt, die de Watervrees hebben, al hebben zij geen Kwik gebruikt, en dat men dus daaraan niet geheel kan toekennen. Anderen hebben de Behandeling, die door de Voorstanders van de Kwik is voorgeschreven, naauwkeurig gevolgd, dog zonder eenig goed gevolg daarvan te zien (1). BAUDOT heeft de Kwik ook vrugteloos bevonden, offchoon er kwijling veroorzaakt was. (2) MOREAU FOTHERGILL, VAUGHAN (3) hebben ze zonder vrugt zien gebruiken. De eerste dezer Schrijvers, als ook VAN DER MONDE (4) BOUTEILLE (5) beschouwen ze in deeze omstandigheden, als gevaarlijk en schrijven den gelukkigen uitslag toe, of aan eene mistasting nopens den waren aart der ziekte of aan de Krampstillende Middelen en Plaatselijke Behandeling, welke zommige Schrijvers te gelijker tijd gebezigd hebben: inmiddels toont de verscheidenheid van gevoelens, dat het Middel onzeker is.

(1) CORVINUS bij ERPENBECK. diss. cit. p. 35.
(2) l. c. p. 127.
(3) Bij LE ROUX. p. 56.
(4) Journal de Medecine T. 14. p. 321.
(5) l. c p. 244 246.

§. CXCVI.

§. CXCVI.

Indompeling in het Water.

Men leest in het XII deel der Memoires de l'Academie Roijale des Sciences An. 1699, dat een dol mensch genezen wierd door 't Zweet, 't welk 200 emmers water veroorzaakt hadden, die men hem, aan een paal vast gebonden zijnde, op het lijf had gegoten; en ter zelver plaats leest men, dat een Meisje van 20 jaren, die gebeten was, genezen wierd, door herhaalde Indompeling in een bijna koud Bad, waarin Zee-Zout gesmolten was, en waarin men haar herhaalde malen indompelde; op 't einde van deeze Indompelingen kon zij het gezigt van Water verdragen; zij dekreeg Koorts, die met bekende Middelen behandeld wierd en genas binnen één maand door 't herhaald gebruik der Baden. Men wierp op 't lighaam van een man, die zes Maanden naa de beet van een Kat dol geworden was, een groote hoeveelheid Water, de Watervrees verdween ook, maar egter stierf hij. Dan dit middel wierd eerst aangewend 30, uuren na dat dit toeval zig openbaarde (1). HUSARD heeft in het *Journal de Medecine* verscheiden Waarneemingen medegedeeld, die toonen, dat de Indompeling in het Water zo wel eene heilsaame uitwerking gehad heeft bij dolle Menschen als bij Honden, (2) zoo dat

(1) VAN SWIETEN, §. 1144. T. III. p. 576.

(2) Ad. 1716. T. 67. p. 71. Zie ook MORGAGNI ten opzichte der aanhalingen nopens dit stuk. Ep ist. VIII. N. 26.

dat het in hopelose Gevallen schijnt geoorlooft te zijn dit te beproeven, vooral bij Lijders, die in eene groote woede zijn. Men moet dit egter met omzichtigheid doen, daar BONEL een mensch gezien heeft, die de Watervrees had, die door den schrik, welken deeze Indompeling hem veroorzaakte, tot den hoogsten trap van Razernij geraakte, (l. c. p. 285) en MORGAGNI zag een Lijder, die de Watervrees had, sterven op het oogenblik, dat men hem uit het Water toog, waar in men hem gedompeld had (Epist. VIII. N. 25.)

§. CXCVII.

Wij hebben uit de vorige §§. gezien, dat men verschillende Middelen beproefd heeft, zomtijds met een gewenschten uitslag, meestal zonder eenige gunstige werking voor deeze ellendelingen en als ik het zo eens mag zeggen, niets is min geregeld, dan de verschillende wijze van Behandeling, die men omtrent deeze Lijders gehouden heeft; Intusschen kan men geenzints ontkennen, dat men de behandeling tot meer algemeene Regels, en die met het geene ons nopens deeze wreede kwaal bekent is, meer overeenkomen, brengen kan: men behoeft slegts de Gevallen wel te onderscheiden.

RICHTER zegt daarom te regt: ,, zo dra zig de ,, kwaal geopenbaart heeft beiden zig drie Aanwijzin- ,, gen aan, die men te vervullen heeft.

1.) ,, Zomwerf heeft men de deelen, die tot de ,, doorslikking dienen, in eene staat van ontsteeking

aan-

„ aangetroffen, het geen ons bepalen moet tot het ge-
„ bruik der Kwik, Campher en van de Blaartrek-
„ kende Plaaster.

2.) „ Men heeft allen grond om te vermoeden,
„ dat het Gif zig niet meer in het deel ophoudt, van
„ 't oogenblik af aan, dat zig de kwaal ontwikkelt,
„ het geen ons tot het gebruik der Zweetdrijvende
„ Middelen moet doen overgaan.

3.) „ Eindelijk, al wat wij in de ziekte ont-
„ dekken, is van een Krampachtigen aart, en duid
„ het gebruik aan van Krampstillende Midddelen, en
„ alles loopt te zamen om daartoe aan de *Muscus*
„ de voorkeur te geven. „

Het is zeer waarschtjnlijk, dat de reden, waarom men tot dus verre zo weinig slaagt, daar in te zoeken is, dat men nooit ter gelijker tijd aan deeze Aanwijzingen getracht heeft te voldoen en zig altijd bepaald heeft om niet te gebruiken, dan zulke Middelen, die geschikt waren om slegts aan eene derzelven te voldoen; wel te verstaan, dat men de plaatselijke Behandeling niet uit het oog verliezen moet (D)

Richter heeft volkomen gelijk, dat de reden van het mislukken der meesten van onze pogingen daarin te zoeken is, dat wij den aart van ieder bijzonder Geval niet onderzoeken. dan om het zoort van Hulpmiddelen beter te bepalen, moet men de onderscheiding der Dolheid, „ in *Warme* en *Koude* Dolheid niet vergeten, waarop Bouteille bijzonder heeft aangedrongen, en ik

kan

(D) Chirurgische Bibliotheek XII. B. S. 205.

kan niet beter doen, dan de uitdrukkingen van dien Arts aantehalen.

In de Koude Dolheid zouden Aderlatingen doodelijk; de Salpeter schadelijk en de Baden zeer nadeelig zijn: een Braakmiddel komt er in te pas; de Muscus moet niet alleen in grooter gifte worden gebruikt, maar zelfs in deszelfs werking onderssteund worden door de Campher, door Tegengiften (*Alexipharmaques*), Hartsterkende Middelen, 't Alkali Volatile Fluor en onderscheiden Middelen, in de vorige §. opgegeven, als Blaartrekkende Plaasters, aangelegd aan den Hals, Beenen, Armen; Smeeringen met het gecampherde Vlugge Smeersel deeze Middelen zullen, daar zij de bijna verdoofde levenskragten, die op het punt waren, om uittegaan, verlevendigen; eene spoedige dood voorkomen, waardoor de Lijders, die de Watervrees hebben, gedreigd worden; De Natuur, die niet anders is als de Zamenloop der werkende vermogens van 't Dierlijk Lighaam, door deeze Verlevendigende Middelen aangespoord en ondersteund, zal uit haare bezwijming als herleeven en alle hare krachten aanwenden tegen den vijand, die haar belaagt. Als dan zal 't gebruik der Kina haare pogingen gemakkelijk ondersteunen en haare overwinning begunstigen.

In de Heete Dolheid moeten de Kaampstillende Middelen, de Muscus, de Campher en alle Middelen, die het reeds gistende bloed nog meer uitzetten, met spaarzaamheid in geringe giften gebruikt worden; men moet derzelven al te sterke werking, door

door het een of ander daartoe geschikt Middel matigen, als b. v. de Salpeter gepaard met Bedarende middelen; de Azijn in Clijsteeren, of op de oppervlakte des ligchaams aangelegd, of deszelfs Uitdamping; de Indompeling; de Besprenging met koud water; de Aderlating moet in deeze zoort van Dolheid een Voorbereidend Middel zijn tot het gebruik van de Muscus en de Campher, en om de altesterke uitzetting van het bloed voortekomen in gevallen, die tusschen beide deeze verscheidenheden in zijn, moet de Behandeling geschikt worden naar dat deeze gevallen met de Warme of met de Koude Watervrees meerder of minder overeenkomst hebben. (1)

§. CXCVIII.

Deeze zijn de algemeene Regels, die men volgen moet; de Arts moet, na zijn oordeel, van de Middelen, die wij onderzogt hebben, zulken kiezen, die hem de geschikste toeschijnen.

1.) Als de Pols sterk en vol is en ontsteeking dreigt, moet Hij de woede der Toevallen matigen, door Aderlating en Baden;

2.) De eerste Wegen moet Hij van de scherpe Sappen, waardoor zij geprikkeld worden, ontdoen; daar toe gebruikt men de Braakmiddelen; met Kwik bereide Purgeermiddelen in een Slikbrok, en daarna Aardagtige Middelen, als b. v. het Poeder van Oesterschulpen, de Engelsche Slikbrok.

3.)

(1) Zie Bouteille, l. c. p. 190.

3.) Als de Pols zwak en ſlap is, moet Hij de verzwakte Levenskragten door Prikkelende Middelen opbeuren.

4.) Hij moet eerst een overvloedig Zweet verwekken, overmits de meeste Perſoonen, die van deeze kwaal genezen zijn, alleen genezen zijn door Zweeten, door de Belladonna, de Muscus, het Alcali Volatile Flour, de onderſcheidene Slikbrokken van TISSOT, de Maijkever. ELISABETH BRUYANT, door NUGENT behandeld, is alleen genezen door het Zweeten.

5.) Hij moet de bijzondere Kramptrekkingen, die voornamenlijk de Keel en de eerſte Wegen aandoen, t'onderbrengen, hier van daan het nut der Blaartrekkende Plaasters op de Keel en de ſtreek van de Maag, door VAUGHAN aangeraden; of anders de Plaaster van NUGENT, beſtaande uit een once Unguentum Galbani en een Loot Extract van Opium. Als de Lijders de aanraking van vogt kunnen verdragen, dan kan men aan den hals Stovingen aanleggen uit een half Loot Campher, in 2 Once Ra Thebaica ontbonden, enz.

Als men deeze onderſcheidene Regels naarkomt, twijfelen wij geenzints, of de uitſlag zal gewenschter zijn; men zal als dan te gelijker tijd een beredeneerd gebruik der meest vermogende Middelen maken; en tegen zulk een ontzaglijk vijand kan men niet te veel Middelen tot verdediging aanwenden.

§. CXCIX.

Bijkomende Zorgen.

Het is niet alleen genoeg, dat men Middelen voorſchrijft, maar men moet ook zorgen, dat andere uitwendig bijkomende omſtandigheden der zelver werking onderſteunen.

1.) Men moet den Lijder in eene kamer houden, waarin de Lucht een vrijen doortocht heeft.

2.) Hem in een Bed plaatſen, waarin hij zig, door gedurende de aanvallen ergens tegen aan te ſchuppen, niet kan kwetſen, en wanneer hij al te woedend is, hem binden. Men moet de kamer donker houden, en er moet geen grooten zamenkomst van Menſchen bij hem zijn, al wat hem hindert en aandoet, als 't helder Licht enz. moet men beletten en voorkomen.

3.) De taaije Zever, waarmede de Mond bezet is, is voor den Lijder zeer hinderlijk, men moet hem daarom den Mond dikwerf ſchoon maken en om dit zonder gevaar te doen, neeme men een Kwastje van plukſel, 't welk men met Azijn nat maakt, en daarmede den Mond ſchoonmaakt.

5.) Niets is zo nadeelig, als de Lijders te willen dwingen tot drinken; zij kunnen dit niet doen. Salvl heeft eene Vrouw gezien, die iedere keer, dat men haar van drinken ſprak, een nieuwen aanval kreeg; en deeze gevallen zijn zeer gewoon, men verzwakt het Zenuwgeſtel, door de Aanvallen der Stuipen, met deeze verkeerde handelwijze ge-

ſtadig te vernieuwen, en men verkort het leven van den Lijder, met den tijd te verkorten, die tot werking der Geneesmiddelen zo hoog nodig is. (Bij BOUTEILLE, p. 216.). Dan, eindelijk zal men nog aanhalen, dat een Koe van de Watervrees genezen wierd, doordien men ze met geweld veel water deed drinken. (HUGES the Naturel Hiſtory of Barbados, London 1750.) want het is zeer zeker, dat dit nimmer gelukt is bij Menſchen; daar en boven drinken de Ltjders dikwerf zonder moeite op 't einde der ziekte, en ſterven niet te min kort daarna. Deshalven is het verdwijnen der Watervrees geen troostelijk Teken.

5.) Daar nu de Lijders niet kunnen drinken, zoude het niet mogelijk zijn, om eene Sonde van de Elastike Gom diep in den Slokdarm te brengen, om dus geſchikten drank in de Maag in te ſpuiten? Dan dit zal niet altijd gelukken. BLOCHS heeft dit beproefd, maar hij kon in den Slokdarm niet komen. Med. Bemerkungen, p 141.

6.) Daar deeze Lijders in 't begin der Ziekte, nog eenigzints vaste ſpijzen kunnen doorſlikken, moet men hun niet, dan Moeskruiden geven en daar van Slikbrokken of een zoort van deeg maken, daar men de nodige Middelen mede konde inbrengen.

7.) Men moet bij de Behandeling de Clijſteeren niet nalaten: men bereit die met Campherazijn en andere Krampſtillende Middelen, als Opium, Valeriaen, Kina, enz.

8.) Eindelijk moet men met den Lijder niet dan vertroostende geſprekken houden, hem zo veel

mogelijk gerust ſtellen, en hem, als hij het kan verdragen, een aangenaam geluid laaten hooren, het is daarom, dat men de Muſick heeft aangeraden.

9) Men moet den Lijder wasſchen en afdroogen, dog wel zorg dragen, dat men zig zelven niet afwrijve met het Linnen, dat men gebruikt heeft, niet om dat wij denken, dat men daar door zo zeer zoude beſmet worden, ſchoon dit echter mogelijk is, en het vooroordeel ons dit altijd gevaarlijk doet voorkomen; om dat het ongerustheid veroorzaakt.

10.) De Wondarts moet aanſtonds al, wat hij van de Wond doet, in het vuur werpen, op dat noch Mensch noch Beest daar van eenig gevaar hebben. In navolging van deeze handelwijze is de uitſlag drievouwig.

1.) Meestal ſterven de Lijders.

2.) Zomwijlen duurt de ziekte lang en herhaalt zig bij aanvallen, die of geregeld of ongeregeld zijn.

3.) Zelden herſtellen de Lijders volkomen, wat zorg wij ook aanwenden.

§. CC.

1.) Als de Lijder ſterft, moet men alles, wat hij gebruikt heeft, verbranden, voor al 't geen hij aan den mond gehad heeft of 't geen met zijn Speekzel beſmet is. Dit is het zekerſte Middel om al de geenen, die betrekking op hem hebben, van eene vreeze te bevrijden, die men niet altijd, ofſchoon men dit verlangt, overwinnen kan.

2.)

2.) Na dat men, met toestemming der vrienden en als 't Jaargetijde zulks toelaat, het lijk met omzigtigheid geopend heeft, moet het zeer diep in den grond begraven worden, en men moet het graf met levendige Kalk vullen; de Overheid moet zorgen, dat er op de Begraafplaats een teken gesteld worde, op dat men niet bloot staa om deeze plaats wederom schielijk te openen (1).

§. CCI.

2.) Als de ziekte langdurig word, dan moet men de Ettering van de wond zo lang mogelijk onderhouden en als het deel het toe laat, in een Fontanel veranderen en op een levenswijze uit Moeskruiden aanhouden; het gebruik van Geestrijke Dranken verbieden; de eerste Wegen zuiveren en gebruik maken van Kina, Azijn, Muscus, Camhper en Belladonna.

Deeze Handelwijze schijnt mij de geschikste te zijn ter behandeling van deeze wreede kwaal: ik wenschte wel in staat te zijn, zelve eenige bijzondere Waarneemingen te kunnen mededeelen, dan ik danke den Hemel, dat ik in een Land woone, waarin men zelden van dolle Honden hoort spreeken en tot dusverre hebbe ik zelve daaromtrent geene eigene ondervinding bijtebrengen.

(1) Frank, l. c. p. 390.

§. CCII.

Genezing van de Ingebeelde Dolheid.

Men moet de Lijders gerust ſtellen; hun aantoonen; hoe weinig grond hunne gedagten hebben, hen op allerleij wijze vervrolijken en hun Middelen geven, die de eerſte Wegen zuiveren, en hun vervolgens Middelen geven, die eenigzints opwekkende zijn, om hen die treurige zwaarmoedigheid te beneemen en bij zommigen is men daarin geſlaagd; zomwijlen ook niet; en het laatſte heeft plaats gehad bij die menſchen die geſtorven zijn; door dat de vrees bij hun de levenskragten heeft uitgedoofd, zonder dat men door eenig Natuurlijk of Zedekundig Middel hun hunne mijmering heeft kunnen ontneemen. Zie §. XCV.

§. CCIII.

Genezing van de Stuipagtige Watervrees. (*Hydrophobie Tetanique.*)

Wij hebben gezien, dat men dikwerf de onmogelijkheid van doorſlikking in de *Tetanus*, verward heeft met de Watervrees; men kan dit voorkomen, als men let op het geene te voren gezegd is. Men moet in dit geval zulke Middelen aanwenden, die in de *Tetanus*, na deszelfs onderſcheidene oorzaken, worden aangewezen; wij wijzen den Lezer ten dien einde naar het eerſte deel van Rich-

TERS Grondbeginselen der Heelkunde. Wij zullen slegts eenige aanmerkingen maken.

In Steeken, ligte Verscheuringen in zeer gevoelige deelen, 't zij door een steekend Instrument of door de tand van een dier, moet men niet altijd denken, dat men alles aan de kwaadaartigheid van het Speekzél hebbe toeteschrijven. De aart van de Wond, het maaksel van het Deel, het gestel des Lijders brengen veel toe tot de oorzaak van het ontstaan der ziekte. Men moet hier in 't algemeen aanmerken.

1.) Dat men alles moet in 't werk stellen, om de plaatselijke prikkeling te verminderen, waartoe niets dienstiger is, dan aanstonds na het Toeval, de Wond of den Steek te houden voor den damp van Olijf olij, die op gloeijende koolen is uitgestort en ze daar over, 4 of 5 minuten lang, te houden, op zulk een afstand, dat men zig niet brandde, vervolgens het deel met Oxycraat omwinden. Door dit eenvouwig Middel heb ik Steeken in de vingers en voeten door naalden, vischgraten, oude spijkers veroorzaakt, zien behandelen, en nimmer is er de minste pijn op gevolgd. Voor twee jaaren heb ik dit Middel gebruikt in een beet, door een Aap aan den duim toegebragt, die met hevige en bekommerende pijnen vergezeld was en die aanstonds ophielden: men herhaalde deeze berookingen 2 of 3 maal des daags, 't geen genoeg is, en men verbint de kleine wond met een weinig Balsamus Arcei.

2.) Als zig de Tetanus openbaart, dan let men niet genoeg op de Wond, en men schrijft Opium,

Ki-

Kina, Wrijvingen voor en men doet bijna niets plaatſelijk, doch geheel verkeerd, men moet te gelijker tijd door een Bijtend Middel of door het Vuur het weefzel van 't gekwetſte deel vernielen, of daar ter plaatſe ſterk prikkelen; dikwerf verdwijnen als dan de Toevallen ſpoedig; men begrijpt ligtelijk, dat men deeze Middelen niet alleen moet aanwenden, als de Lijders op 't ſterven liggen. POUTEAU (1) en RUSCH (2) hebben dit met voorbeelden aangetoond. Ik mene geenzins, dat deeze Middelen in alle gevallen wel zullen ſlagen; dan ik ben van gedagten, dat men te veel verzuimt.

§. CCIV.

Genezing der Toevallige Watervrees.

De Toevallige Watervrees kan niet altijd op dezelve wijze behandeld worden. Die behandeling moet ingerigt zijn naa den aart der ziekte, waarvan de Watervrees een toeval is. LE ROUX raadt, dat men moet te werk gaan, als in gevallen van Vergif. Dan men moet vooral letten op den ſtaat der Eerſte Wegen, want wij zien uit veele te voren aangehaalde gevallen, dat ſcherpe ſtoffen in de Maag de hoofdoorzaak waren, dus zal men de genezing bewerken door Braakmiddelen, verdunnende Dranken, Aardagtige en Stillende Middelen. enz.

(1) Oeuvres Poſthumes, T. I. p. 190.

(2) Memoirs of the Medical Society of London, Vol. I. Art. III.

E I N D E.

TABLEAU

Alphabetique des Principaux Auteurs, qui ont traité de la Rage.

A.

ALBINUS (B.) BENGE (I. M.) Diss. de Hydrophobia. Francof. ad Viadr. 1687.

AMMANN (PAUL.) Diss. de Hydrophobia. Lipsiæ 1662.

ANDRY Recherches sur la Rage. Mem. de la Société Royale de Medecine. An. 1776. p. 104. Notes sur le Traitement de la Rage. Ibid. p. 146–160.

IDEM. Suites des Recherches sur la Rage. Mem. de la Société Royale de Medecine, 1777. 1778. pag. 556.
Notices des differens Remedes, proposés pour guerir la Rage avec la manière de les préparer & de les administrer. Ibid. p. 560.

IDEM Recherches sur la Rage, Paris 1778. 8vo de 99. pages. Journal de Medecine. T. 55. Pag. 387. 1781.

ARRIGONI (ANTON.) Diss. della Mania, della Frenesia, & della Rabia. in Milano 1757. (Conseille la Mercure comme DESAULT.)

ASTI (FELIX) Entwurf der notwendigsten kennisse von dem Gift toller Thiere, aus dem Italienischen von C. H. SPOHR. 1787. 294. p. 8vo, KOSTUM M. B. I. B. I. St. Pag. 135.

B.

B.

BADER (CARL FREDER.) Versuch uner neuen Theorie der Wasserscheu. Francfurt 1792. 8vo. 208. Pag.

BAUDOT. Essais Antihydrophobiques, 4to. 24. pag Paris. 1771.

DU MEME Memoire sur le meilleur Traitement de la Rage.
Mem. de la Société Roy. de Med. de Paris, An. 1783. 2de. partie. pag. 98.

BAUMGARTEN, Hydrophobia insititia Havniae. DUNCAS Commentaries. decad: II. vol. IV.

BENEVENENTI (JOH:) De Hydrophobia & Aceto Vini, Lucca, 1757. 8vo.

BONEL Mem. sur le meilleur Traitement de la Rage, Pag. 255. Soc. de Med. 1783.

BOUTEILLE Memoire sur le meilleur Traitement de la Rage.
Memoire de la Société de Medecine l, c p. 129.

BROGIANI (DOMINICUS) De Veneno Animalium Naturali & adquisito Tractatus. Florent. 1752 4 e.

BRUCE (ALEX:) Diss. de Hydrophobia. Edinbourg. 1755. HALLER Disp. Med. CRELL Sammlung. T. I. p. 551.

BUCHHOLZ (H.D.) Untertænig Gutæchtlicher Bericht un Furstl. General Polizeij-direction, die Krafte und Wirkungen der Maijwurmer latwerge betreffend,

BUCHNER (A. E.) & HAFFNER (C. G.) Diss. de

de nonnullis ad Rabiem Caninam & Hydrophobiam pertinentibus. Halæ Mag: 1797.
BALDINGER Sylloge, T. I. Pag 296.

C.

CAMMERARIUS (R. I) Resp. SCHARF, (T. C.) Diss. de Alysso Clave. Tubingæ 1709.
HALLER Disp. Med. CRELL, Sammlung &c. T. I. Pag. 587. SCHERF. Archiv. T. III. Pag. 176.

COLOMBIER Instruction sur la Rage, publiée par les ordres de Mr. l'Intendant de la Généralité de Paris. 1781. avec des Notes par M. PACHER. J. de Med. an. 1785. T. 65. p. 185 — 240. & apud RICHTER Chirurg. Bibliotek. T. X.. Pag. 350. SCHERF, Archiv. 4 Band. 2te. Abteilung, p. 131.

D.

DALBY (JOSEPH) The virtues of Cinnabar and Musk against the Bite of a mad Dog, illustrate in a letter to Sir GEORGE COBB. London 1764.
Comment. Lips: T. XIV. Pag. 295.

DARLUC sur la Rage & sur la maniere de la guérir (vante le Mercure) 9 Observations.
Journal de Medecine 1755 Tom. III. Pag. 182.

IDEM Même matiére, ibid T. IV. Pag. 258.

IDEM Sur l'usage de l'Alkali volatil dans la Rage.

Jour

Journal de Medecine 1761. T. XIV. Pag. 299.

DECK (DOMIN.) Differt. de Rabie Canina. Friburgi 1783.

DEHNE (JOH: CHRIST: CONRAD.) Beantwortung an dem Schreiben des EHRENFRIED über das Silezifche Mittel.

{ Hannoverifche Magazin, 1778; 44, 45, 46, Stuk. Sammlung T. III. Pag. 251

EJUSDEM Verfuch einer vollftandigen Abhandlung von dem Maywurm und deffen Anwendung in der Wuth und Wafferfcheu nebst Bemerkungen über die Natur diefer Krankheit, ihre anfteckende Eigenfchaft und Behandlung. 2 Theile 8vo. Leipzig 1789. XXVI. & 942, p. — KORTUM M. B. T. II. Pag. 745.

DE LASSONNE Methode eprouvée pour le Traitement de la Rage, publiée par ordre du Gouvernement. Paris 1776. 4to. 16 pages.

Verteuscht in Hannoverifche Sammlung T. III. Pag. 310.

DESAULT (PIERRE) Differtation fur les maladies Vénériennes; avec deux Differtations une de la Rage, & l'autre de la Phthifie. Bourdeaux 1733.

DUCHOISEL (CLAUDE) Nouvelle methode fure, courte & facile pour le Traitement des perfonnes attaquées de la Rage. Paris 1556, 1782. Abhaudlungen fur practifche Aerzte T. VII. p. 551.

DUPERRIN Obfervations fur la Rage, Bourges. 1781,

1781. 4to. 16. pages, Journal de Medecine T. LV. p. 358.

E.

EMERIC (JOH: DESIDER.) Differt. de Hydrophobia, Monfpelii 1784.
BLUMENBACH Med. Bibl. T. II. p. 140.

ENAUX & CHAUSSIER, Méthode de traiter les morfures des Animaux enragés & de la Vipere, fuivie d'un precis fur la Puftule maligne.
RHETZ, Annales de Medecine 1786. T. II. p. 336.

EHRENFRIED Schreiben über das vom Obercollegio Medico in Berlin bekant gemachre Hilfsmittel wider den Tollen Hunde Biff.
Hannoverifches Magazin 18 St. 1778 & Sammlung T. III. p. 215.
RHAN, Gazette de Santé T. I. p 219.

EHRMANN, Inftruction concernant les perfonnes mordues par une bête enragée, Strasburg 1778.

ERPENBECK (WILH: CHRIST:) Obferv. circa Rabiem Caninam. Burgofteinfurt 1784.

EYSELIUS (JOH: PHILIP:) & REIMANN (BALTAS: SIGISM.) Differt. de Hydrophobia, Erfordiæ, 1705.

F.

FEHR (JOSEPH.) Ausführliche Nachricht von einer tödlichen Krankheit nach dem tollen Hundsbiſſe nebst einer Uberſicht der Zufælle der Wuth bei Hunden und Menſchen, ihrer Heilart, und der dahin gehörigen Polizei anſtalten, Gœtting. 1790. 8o. 168. pages.

FINGER (JOH: PETRUS) Diſſert. de Hydrophobia, Utrecht. 1771.

FINKE (I. L.) Disquiſitio Medica: an in canibus per castrationem poſſit præcaveri Rabies? negative. Lingæ 1784. 4to.
SCHERF Archiv. 4. B. 2 Teil. p. 170.
BLUMENBACH, M. B. T. II. Pag. 481.

FISCHER (JO: AND:) &c. HAMMER (JUSE, DAVID FREDER.) veneni Canis rabidi Pathologico-Therapeutica διαγκεψις. Erfordiæ 1725.

FLACHSLAND (JOH: JAC: COMRAD:) Diſſert. de Rabie canina ejusque ſequelis. Argentorat. 1781.
GRUNER, Critiſche Nachrichten, 2. B Pag. 142.

FOOL Eſſaij on the bite of a Mad Dog. London 1788.
Medical Faits and Experiments, vol. I.

G.

GERDESIUS (JO) & HIELM (PETR. JOH.) Diſſ: de Hydrophobia 1697. Francof. ad Viadrum.

GME-

GMELIN (PHIL: FREDER:) Resp; RIECKE (LUDOV: HENRIC.) Specificum Antidotum novum adverſus effectus Morſus rabidi Canis; Febres malignas peſti proximas. Tubing. 1750.

H.

HAAG (JOHAN) Diſſert:de Rabie Canina. Edinburg 1777.

Theſaurus Medic. Edinburg. T. III Pag. 499.

HAAS (JOAN PETER) Diſſert: de morſu Venenato & Rabido. Viennæ 1775.

HALLER, (JOH: GOTTLOB) Præſide H. T. TEICHMEYER, Diſſ: de morſu canis non Rabidi pernicioſo, Jenæ 1736.

HAMILTON (R.) Bemerkungen über die Mittel wider den Biſſ toller Hunde, aus den Engliſchen, Letpz. 1787.

HARRER Geſchichte einer Waſſerſcheue, welche durch den Biſſ eines den euſerlichen Anſchein nach nicht völlig tollen Hundes verurſachet worden. Regenspourg. 1786.

Allgemeine Litteraturzeitung, 1786. No. 178. Pag. 177.*

SCHERF, Archiv. der Medicin: Polizei. T. V. p. 101—125.

HEIDECKER, vom Tollwurm.

PYL, Magazin für die gerichtliche ArzneiKunst. 2. B. 3. St. p. 204.

SCHERF, Archiv. T. III. Pag. 166.

V.

V. Heins (Nicol) Diss. de Hydrophobia, Leidæ 1716.

Heysham (Joh) Diss: de Rabie Canina, Edinburg. 1777.

Holland (Joan.) Diss. de Veneno ex Rabidis Animalibus. Leidæ 1734.

I.

Jager (Christ. Frider.) Medicinische Anweisung wegen der tollen Hunde Wuth; mit einer ausgemalten Kupfertafel. Stuttgard und Tübingen 1782.

James (R. A.) Treatise on Canine Madness. London 1760. 8vo.
Comment. Lipsiens. T. XI. p. 479—488.

K.

Keup (J. B.) Etwas über die Kenntniss und Heilung der Wasserscheue, der Folge eines tollen Hundesbisses, Düsseldorf 1789. 59. p.
Med. Chirurg. Zeitung 1790. T. IV. pag. 23. (pas grande chose).

L.

Layard (Daniel Peter) An essay on the Bite of a mad Dog. The 2e Edition, London 1763.

1763. 8vo. 127 pages. Verduitscht, Leipzig 1778.

VOGEL Med. Biblioth. T. VI. pag. 100.

Comment. Lipſ. Supplement decad. IIe. p. 614.

MURRAY, Med. B. T. III. p. 641.

LE CAMUS, Memoires ſur divers ſujets de Medecine. Art. V.

Eſſai ſur la Rage. Paris 1760.

LE ROUX, Obſervations ſur la Rage, ſuivies de Reflexions critiques ſur les Spécifiques de cette Maladie, Dyon 8vo. 1780.

IDEM, Diſſertation ſur le meilleur Traitement de la Rage, couronnée An. 1783. par la Societé Royale de Medecine.

Mem. de la Société Royale de Medecine, 1783. 2e partie, p. 1.

LIMMER (CONRAD PHILIPP) Diſſ. de Hydrophobia, Altorf 1668.

LISTER (MARTIN) Tractatus de quibusdam Morbis Chronicis, 1718. de Hydrophobia, p. 40.

MORTON, Opera Omnia.

LOSSIUS (JEREMIAS) & RAUSSENDORF (G. FRID.) Diſſ. de Hydrophobia, Witeb. 1682.

M.

MARTINET, Curé Abarſuraubé, Experiences

ou-

nouvelles sur les proprietés de l'Alkali volatil Fluor, Paris 1780. 8vo.

SAMMLUNG für practische Aerzte VI. Buch, p. 511.

MATTHIEU Essai sur le meilleur Traitement de la Rage. Mem. de la Société Royale de Medecine, An. 1783. 2e partie, pag. 295.

MAYER, (JOH. ADR.) & BOEHR (J. H.) Differt. de Hydrophobia & rabie Canina. Francf. ad Viadr. 1784.

MEDERER (J. J.) Syntagma de rabie Canina. Friburg 1783.

MEZLER, (F. X.) Unfelbares Wehrmittel gegen die Wuth und Wassenscheue, Leipzig 1781. 8vo.

Ejusdem Diss. de Rabie seu Hydrophobia. Mem. de la Société Royale; de Medecine, 1783. 2e partie, pag. 329.

MONETA (CHRIST. JAC. DE) Von der einzigzuverlæssigen und durch viele erfahrung bestætigten Heilcur des Bisses toller Hunde, Wolfe &c. Leipzig 1789. 138. Seite 8vo.

MORANDO, Della cura preservativa della Rabie Canina Osservazioni Medico-Pratiche. in Ancona, 1755.

VOGEL, Med. Bibl. T. II. p. 254.

MORGAGNI, (J. B.) De Sedibus & Causis Morborum, Epist. VIII. de Mania, Melancholia & Hydrophobia verba fiunt No. 19, ad finem usque.

NUI.

MULDER (DIDERIC) de Rabie Hydrophobica, Leidæ 1707.

MUNCH (Sohns J. H.) Dissert. de Belladonna, efficaci in Rabie Canina Remedio, Goettingen 1781.

MUNCH (JOH. HEINR.) Kurze Anleitung, wie die Belladonna so wol bei Menschen als Thieren im Tollen Hunde Biss, anzuwenden, die Pflanze selbst auch im Garten zu erziehen ist, Gœttingen 1783.

BLUMENBACH, M. B. T. I. pag. 396.

RICHTER, C. B. T. V. pag. 383. & 557.

Histoire de la Société Royale de Medecine, 1783 2e partie, pag. 115.

MUNCH (BURCH. FRIDER.) Practische Abhandlung von der Belladonna und ihrer Anwendung, besonders zur Vorbauung und Heilung der Wuth nach dem Bisse von Tollen Hunden, nebst 2 obgemeldten Kupferntäfeln, Gœttingen 1785. (Vermehrung des ersten Werks.)

BLUMENBACH, M. B. T. II. pag. 450.

NICOLAI, Recepten, I. B. pag. 1067.

N.

NUGENT, (CHRISTOPH.) An Essay on the Hydrophobia, London 1753. 8vo. 204. pag.

Commentar. Lipsiens. Vol. V. pag. 329—342.

NEYDECK (JOH. JAC. LUDW.) Wie man aus unwiedersprechlichen Gründen den Wuth von Hunden vernunftig beurtheilen und heilen ſollen, Speyer 1770.

P.

PALMARIUS (JULIAN) De Morbiŝ contagioſis Libr VII. Lib. V. De morſu Canis Rabidi, Paris 1578. Haag 1664.

POLGARI (MICH.) Diſſertat. de Rabie Canina & Hydrophobia, Trajecti ad Rhenum, 1768.

PORTAL Obſervations ſur la nature & ſur le Traitement de la Rage, Yverdun 1779. 2e edit. 1780. 8vo. pag. 202.
Journal de Medecine, T. 55. pag. 401.
Comment. Lipſienſ. Vol. XXIV. pag. 337.

IDEM, Obſervations ſur le Traitement de la Rage. Mem. de l'Academie Royal. des Sciences de Paris 1786 pag. 440.

POUTEAU (CLAUDE) Eſſai ſur la Rage, Lyon 1763.
Commentar. Lipſiens. T. XII. pag. 428.

R.

RAHN (JO. FRIDER.) Von der Behandlung der von Wüthenden Thieren beſchädigten, aus den Schriften von EHRENFRIED, DEHNE

REH-

Rehmann, Buchholz, U. S. W. Gazette de Santé, T. I. pag. 215. 239.

Rehmann (Joseph) Theoretisch pracktifscher Unterricht für die von tollen Hunden und andern Thieren befchadigten, befonders für Wundarzte, welche folche Kranke beforgen, Tubingen 1782.

S.

Schacht (Luc.) & Nuck, (Anton.) Diff. de Hydrophobia, Leidæ 1676.

Schaeffer, (Jac. Christ.) Abbildung und Befchreibung des MaywurmKäfers als eines zuverlaesfigen Hilfsmittels wider den Tollen Hundsbifs, Regenspurg 1778.

Commentar. Lipf. Vol. XXIII. pag. 492.

Schaper, (Joh. Ernest.) & Germann (Joh. Gottfr.) Diff. exhibens Med. Cur. Specimen — quid de Pilorum Canis Rabidi impofitione vulneri, per ejus morfum inducto, facta tenendum, Roftochii 1705.

Schulze, Joh. Heinr.) & Schurzmann (Jos. Caspar) Differt. de morfu Canis Rabidi & Hydrophobia, Halæ 1744.

Schwarz, (Carl Traugott) Præfide H. Kemme, Diff. de Hydrophobia ejusque Specifico Meloë majali & Profcarabæo, Halæ 1783.

Blumenbach, M. B. T. I. pag. 392.

Com-

Commentar. Lipsiens. T. XXV. pag. 547.

SLEGELIUS, (PAUL MARQUARD) & WINDDORFERUS (Jo. AUG.) Diss. de Hydrophobia seu Rabie Contagiosa, Jenæ 1640.

STERKE (JOHANNES) Diss. de Rabie Canina, Leidæ 1740.

STRUVE (CARL FRIDER) Diss. de Rabie Caninâ Therapia. Lipsiæ 1774.

BALDINGER, Sylloge Opuscul. T. I. pag. 272.

SWIETEN, (VAN) Commentar. in BOERHAVE Aph. §. 1128-1147. T. III. pag. 535-589.

T.

TELLIER, (NICOL. LE) & GARNIER, (GUID. ANDREAS) an Rabies ab Acido? Paris 1738.

TRIBOLET DE LA LANCE (Fr. LUDOV.) Diss. de Hydrophobia sive morsu prævio. Basiliæ 1765.

BALDINGER, Sylloge Opusculor. T. I. p. 236.

G.

UIBERLACHER (GREG.) Diss: de Hydrophobia. Viennæ.

EYERREL, Dissertat: Vindobonens. T. II. p. 182.

UNGNAD, der Maywurm, ein Mittel wider den tollen Hunde biss. Zullichau. 1783.

V.

V.

VAUGHAN (I.) Cases and Observations on the Hydrophobia, London. 1779.
SAMMLUNG fur practische Aerzte, V. B. p. I. 56.

W.

WEDEL (GEORG. WOLFG.) & Resp: ROTH (SAMUEL) Dissert. de Hydrophobia, Jenæ 1693.

WICHMANN (I. E.) Diss: de insigni venenorum quorundam virtute Medica, imprimis de Cantharidum ad morsum Animalium rabidorum præstantia, Göttingæ. 1762.

WINTHER (JOS: GERARD) & CARITA (PETRUS) Dissert. de Rabie, Altorf: 1738.

WRISBERG (HENR: AUG:) Vom Bisse der tollen Hunde. Hannœverische Sammlung, T. I. p. 377

Ce qui manque à ce Tableau, pourra être aisement completté, en consultant VIRGILII Bibliotheca Chirurgica. PORTAL, l. c. BADER, l. c. SPOHR, dans la Traduction D'ASTI.

TABLE.

Tableau Alphabétique des principaux Auteurs, qui ont traité de la Rage.

Pag.

Introduction. 1

PREMIERE PARTIE.

De la Rage dès Chiens. 10

La Rage nait-elle spontanément dans tous les Animaux? . . . . .

Tous sont-ils susceptibles de la contracter par communication. 12

A.) Causes Prédisposantes de la Rage dans les Chiens.

1.) *Le defaut de Transpiration Cutanée.*

2.) *De la sécheresse de leurs' Excrémens.*

3.) *Deux follicules au voisinage du Rectum.*

4.) *La propension à la Colère.*

B.) Causes Occasionnelles de la Rage dans les Chiens. 13

1.) *Les grandes Chaleurs.*

2.) *Les grands Froids.*

3.) *Le manger de Charognes.*

4.) *Le defaut de Coït.*

5.) *l'Odontalgie.*

Degres de la Rage des Chiens . . 18

1re *Dégré.* . . . . .

2de *Dégré.* 21

3me *Dégré.* 22

Des differentes Especes de Rage. . 23

Cas d'erreur. 26

Morsures des Animaux en Colère. . 30

I. *Exemple dans l'Homme.* . . . 31

II. *Exemples dans les Quadrupedes.* . . 35

a.) *dans les Chiens.* . . . .

* b.) dans

Pag.

b.) *dans les Chats.* 36

c.) *dans le Loup, le Lyon.* . . . 37

III. *Exemples dans les Oiseaux.* . . . 38

IV. ——— *dans les Poissons.* . . .

Examen de ces Faits. . . . 39

DIAGNOSTIC DE LA RAGE DANS UN CHIEN MORT OU PERDU. . . . 43

Dans les Animaux, attaqués de la Rage, toutes les Humeurs sont-elles impregnées du Venin Rabifique, au point de communiquer la Maladie? 46

DES MOYENS DE PRÉVENIR LA RAGE DANS LES CHIENS. 51

Ordonnances, rélatives à la tenue des Chiens.

Soins, pour conserver la santé des Chiens. . 54

Exstirpation du Ver de la Langue. . . 56

De la Castration. 58

REGLEMENS DE POLICE, CONCERNANT LES CHIENS MALADES, SUSPECTS OU ENRAGÉS. 60

Traitement des Chiens et autres Animaux, mordus par un Animal enragé. . . 61

SECONDE PARTIE.

DE LA RAGE DANS L'HOMME. . . 66

L'Homme est-il exposé à la Rage Spontanée Veneneuse? 67

Exemples de l'Hydrophobie Symptomatique dans l'Homme. 68

L'Hydrophobie Communiquée est la plus fréquente. 75

LE VENIN RABIEUX PEUT ÊTRE COMMUNIQUÉ À L'HOMME PAR DIFFERENTES VOIES. . 75

A.) *Par une Playe*

1.) *Morsure de l'Animal.*

2.) *Playe, faite avec un Instrument, chargé de la Bave de l'Animal.* 76

3.) *Playes, faites par les griffes de l'Animal.*

4.) *Blessures, en ouvrant les Cadavres.* . 77

B.) Par

Pag.

B.) *Par la déposition de la Bave sur la surface de la Peau intacte.* . . . 78

C.) *Communication par la Déglutition, le Venin étant porté dans l'Estomac.* . . . 82

D.) *Infection par la Respiration.* . . . 83

E.) *Infection par les Vapeurs des Animaux, morts de la Rage.* 84

F.) *Infection, en mangeant la Chair et buvant le Lait des Animaux enragés.* . . . 85

G.) *Infection par le Coït.* . . .

H.) *La Rage peut-elle être Connée et Héréditaire?* 87

Premier Période de la Rage dans l'Homme. 90

Quelle est l'Epoque, à la quelle le Virus Rabieux, deposé dans une Playe, commence à manifester ses effets, où quelle est la durée du Prémier Periode, ou du Periode d'Infection. . . . .

Des Causes, qui peuvent accélérer le developpement de la Rage. . . . 93

1.) *Le degré de la Rage du Chien au moment, ou il à fait la morsure.* . . . 94

2.) *L'Age du Sujet.*

3.) *La Saison de l'année.*

4.) *Le Tempérament du Sujet.*

5.) *Le Lieu de la Blessure.* 95

6.) *Le Traitement, fait à la Playe.*

7.) *Les exces en Vin et en Femmes.* . . 96

8.) *Les Passions vives de l'Ame.* . . 97

9.) *Une Irritation Locale à l'Endroit blessé.* 102

10.) *Le Maladies Aigues, dont les sujets sont attaqués dans le Premier Période.* . . 103

Pendant le Premier Periode la Playe n'annonce rien. 104

Second Période, ou Période Mélancholique. 105

Phénomenes Avant-coureurs, qui se manifestent à l'endroit de la morsure.

Phénomenes Avant-coureurs, qui se manifestent dans toute l'habitude du Corps. . 110

Pag.

Circonstances, qui peuvent en imposer dans ce second Période sur la vraie Nature de les Avant-coureurs. 112
TROISIEME PÉRIODE OU HYDROPHOBIE. . 113
Tableau Général des Symptomes. . . 114
Des Symptomes en particulier.
1.) *l'Hydrophobie.* 115
2.) *Deglutition des Alimens solides.* . 119
3.) *Horreur pour les Corps lucides.* . 120
4.) *Effets du Contact de l'Eau à la surface du Corps.*
5.) ——————— *de l'Air.* . . 121
6.) *Etat de la Physionomie.*
7.) —— *des Yeux.* . . . 122
8.) *Bave.*
9.) *Vomissement.* . . . 123
10.) *Fons lugubres, Jappement, Hurlement.* . 124
11.) *Fievre.* 125
12.) *Etat des Excretions Urinaires, Alvines, & de la Peau.* 126
13.) Le *Satyriasis.*
14.) *Envie de mordre.* . . . 127
15.) *Fureur.* 128
16.) *Etat des Facultes Intellectuelles.*
17.) *Mouvemens particuliers, Gestes semblables à ceux de l'Animal, qui a mordu.* . . .
18.) *Danger de Suffocation.* . . 129
19.) *Retour des Accidens par accés.* . 130
Durée de ce 3me Période.
l'Hydrophobie est-elle de la Classe des Maladies Aigues, ou de celle des Chroniques? . 131
Cas d'erreur dans ce 3me Période.
Effets de l'Imagination. 134
—— *d'une Maladie Intercurrente, ou du Traitement Prophylactique.* 137
Hydrophobie Periodique, Chronique. . 138

N A·

Pag.

NATURE DE LA MALADIE. . 141

Ouverture des Cadavres.

Propriétés, Nature du Virus Rabieux. . 144

Analogie entre les effets du Virus Rabieux & ceux de quelques autres Virus &c. . 146

1.) *Affinité avec l'Epilepsie.* . . 147

2.) ——— —— *le Virus Vénérien.* . 148

3.) ——— —— *le Venin de la Vipère.*

4.) ——— —— *le Venin Variolique.* . 149

EN QUOI LE VENIN RABIEUX DIFFERE-T-IL DES AUTRES VIRUS. . . . 149

1.) *à Raison de sa Propriété Primitive.*

2.) ——— *de son Action.* . . 150

3.) ——— *de sa Nature.*

TOUT INDIVIDU MORDU EST IL SUSCEPTIBLE DE DEVENIR ENRAGÉ? . . . 151

QUE DEVIENT LE VENIN, DEPOSÉ DANS LA PLAYE. 155

DES EFFETS DU VIRUS RABIEUX SUR TOUT LE CORPS. 160

A.) *Action sur les Fluides.*

1.) ——— *le Sang.*

2.) ——— *la Lymphe.* . . 161

3.) ——— — *la Graisse.* . . . 162

4.) ——— — *les Nerfs.* . . . 163

5.) ——— — *la Salive.* . . . 165

B) *Action sur les Solides.* . . . 166

DES DIFFÉRENTES ESPÈCES D'HYDROPHOBIE. 167

1.) *Hydrophobie Vraie, Venimeuse, Contagieuse.* 170

2.) ——— *par Vice de l'Imagination.* 173

3.) ——— *Spasmodique, Tetanique.* . 174

4.) ——— *Symptomatique, Spontanée de quelques uns.* 177

PROGNOSTIC DE LA RAGE VÉNIMEUSE. . 178

1.) *à Raison de la Playe.* . . . ibid

2.) *à Raison de diverses Circonstances Accidentelles.* 181

Pag.

3.) *à Raison de la Possibilité de Prévenir, de Guerir la Maladie.* . . . 181

4.) *à Raison de la Terminaison de la Maladie.* 184

CURE DE LA RAGE. . . . 185

Indications à remplir. . . . 186

Circonstances, qui jettent du doute sur l'Efficacité du Traitement. . . . 188

TRAITEMENT LOCAL PRESERVATIF. 189

I.) ON CHERCHE À DÉTRUIRE LE VENIN LOCALEMENT. 190

a.) *par l'Excision de la Partie mordue.* . ibid

b.) — *l'Amputation du membre.* . . 191

c.) — *la* Cautérisation.

1.) *avec le Fer Rouge.* . . 193

Usage de la Clef *de St. Hubert.* 195

de la Poudre a Canon.

du Moxa. . . . 197

2.) *Avec le* Cautere Potential.

Beure d'Antimoine. . . 199

la Pierre à Cautére, *Méthode de* Mederer. 200

le Sublimé Corrosif. . . 201

II.) ON S'EFFORCE DE PROCURER LA SORTIE DU VENIN, DEPOSÉ DANS LA PLAYE. . 202

1.) *En la scarifiant, la laissant saigner.* .

2.) *En appliquant une Ventouse Seche.* . 204

3.) ———— *des Sangsues.* . . 204

4.) *par la Suction.* . . . 205

5.) *et dans tous les Cas, en entretenant une suppuration longue.* . . . 206

III.) ON TAÇHE D'EMOUSSER L'ACTION DU VIRUS DANS LA PARTIE ETC. . . 207

Avan-

Pag.

Avantages du Traitement Local. . . 209

Quel est le Traitement Local, que l'on doit preferer? 212

à Quelle Epoque doit-on employer le Traitement Local. 215

Quels sont les effets du Traitement Local. . 217

DES REMEDES PRESERVATIFS INTERNES. . 219

1.) *de la Saignée.* . . . 220

2.) *des Emetiques.* . . . 220

3.) *des Purgatifs.* . . . 221

4.) *les Sialagogues.* . . . 222

5.) *les Diurétiques.* . . . 223

6.) *les Sudorifiques.* . . .

7.) *l'Evaporation Pulmonaire.* . . 224

8.) *Remedes, propres à s'opposer à la Dégeneration ulterieure du Suc des Nerfs.* . 225

9.) *Les Anodyns, les Antispasmodiques.* .

PRESERVATIFS DE LA RAGE, TIRÉS DU REGNE VEGETAL 226

Lichen Cinereus. . . . 227

l'Anagallis flore purpureo. . . 228

La Racine de Valerianne. . . . 229

——— *d'Eglantier.* . . . 230

La Noix Vomique. . . .

Le Camphre. 231

L'Opium. . . . . . .

La Belladonna. 232

Le Vinaigre. 236

PRESERVATIFS DE LA RAGE, FOURNIS PAR LE REGNE ANIMAL. . . . 240

Les Cantharides. . . . 241

Le Proscarablée. 243

Le Musc. 247

L'Alkali Volatil. . . . 248

PRESERVATIFS, TIRES DU REGNE MINERAL.

La Limaille de Cuivre. 249

La Limaille d'Etain. 250

Le

Pag.
Le Mercure. 251
PRESERVATIFS COMPOSES. . . 258
Poudre de Palmarius *&c.* . . . *idem*
Des Bains, comme Préservatifs. . . 260
Immersion dans l'Eau. . . . 265
TRAITEMENT PROPHYLACTIQUE, QUE NOUS PREFERONS. 262
Diéte Prophylactique. 264
TRAITEMENT. LORSQU'ON EST APPELLÉ DANS LE SECOND PERIODE DE LA MALADIE . 265
TRAITEMENT DE L'HYDROPHOBIE. . . 268
Soins pour la Playe Cicatrisée ou non. . .
Usage de la Saignée. 269
les Emétiques. 271
les Purgatifs. 272
l'Opium. 273
la Bella donna. 274
le Quinquina. 275
le Vinaigre. 277
Coquilles d'Huitrés calcinées. . . . 278
Alkali Volatil Fluor. . . . 280
le Proscarabée. 281
le Musc. 282
Bols d'Hillary, *de* Tissot. . . 284
la Morsure de la Vipére. . . .
le Mercure. 286
Immersion dans l'Eau. . . . 288
Règles générales dans l'emploi des moyens Curatifs. 292
Soins Accessoires. 294
Ce qu'on doit faire après la mort. . . 296
——— ——— *quand la Maladie devient Chronique.* 297
Cure de l'Hydrophobie Imaginaire. . . 298
——— ——— *Tetanique.* . .
——— ——— *Symptomatique.* . . 300

F I N.

ESSAI

SUR LES

SUITES DE LA MORSURE DES

ANIMAUX ENRAGÉS,

SUR L'HYDROPHOBIE & SES DIFFERENTES ESPECES.

Miserrimum morbi genus, quo oppressis in angusto spes est.

CELSUS.

§. I.

L'HYDROPHOBIE, Ὑδροφοβία, Κυνόλυσσα en Grec, *Aquæ metus*, *Rabies Canina* en Latin, *Hydrophoby* en Anglois, *Watervrees*, *Dolbeid* en Hollandois, est une maladie spasmodique, cruelle, caracterisée par une horreur invincible pour la boisson, ou au moins par une impossibilité d'en avaler, par une horreur pour l'aspect des Corps brillans &c.

& de la quelle les malades meurent promptement dans l'accablement, les angoisses & des convulsions plus ou moins fortes. Cette maladie est le plus souvent contagieuse & est communiquée par la morsure de l'individu, qui en est attaqué, a un individu sain.

§. II.

L'Hydrophobie est sans contredit une des plus cruelles maladies, aux quelles les hommes soient exposés. Elle n'est point, comme plusieurs autres maladies contagieuses, d'une date plus au moins facile à fixer. Nous ne chercherons point à determiner, Si HOMERE l'a decrite dans l'Iliade (1); Si elle était une maladie nouvelle du tems D'ASCLEPIADE (2); Si reëllement les hommes étaient exempts des effets du Virus, comme ARISTOTE (3) l'a vraisemblablement avancé sans fondement; Si HIPPOCRATE en a parlé ou non (4). Il nous suffira de dire, que cette maladie est fort ancienne; Que DE-

---

(1) ROBERT JAMES, Philosophische Transactions 1738. Auszug von LESKE T. I. p. 257.

(2) LE CLERC, Histoire de la Medicine pag. 407.

(3) Historia Animalium, Lib. VIII. Cap. 22.

(4) Prædict. lib. I No 16. apud FOESIUM p. 68. Coar. Prænotion: No. 96 ibid p. 130. Je ne vois rien dans ces deux passages, qui indiquent l'Hydrophobie, suite de la morsure d'un Animal enragé.

MOCRITE, contemporain D'HIPPOCRATE, à écrit, que le fiége de ce mal était dans les nerfs; & que CELSE & CÆLIUS AURELIANUS font les premiers Auteurs Latins, qui en ont parlé, comme d'une maladie connue avant eux (1). Et, fi les nombreux ouvrages des Medicins Grecs, qui ont vecu avant CELSE, étaient parvenus jusqu'à nous, on y aurait certainement trouvé la description de cette maladie, car il n'eft point poffible, que dans l'efpace de 500 ans, qui fe font écoulés depuis DEMOCRITE jusqu'à CELSE, il y ait eu aucun Médecin, qui en ait parlé (2): quoiqu'il en foit, c'eft a CÆLIUS, que nous devons la premiere defcription de la maladie (3). Depuis ces tems reculés on n'en a eu que des Exemples trop réitérés & qui, fe renouvellant chaque jour, n'ont pas ceffé un inftant d'exercer la fagacité des Medecins, pour tâcher, de decouvir la Nature & le Remede de cette maladie terrible. J'en appelle à la lifte des Ouvrages, placée à la tête de cet Effai.

---

(1) CELSUS de Medicina, Lib. V. Cap. 27. DUJARDIN, hiftoire de la Chirurgie T. I. p. 386. — CÆLIUS AURELIANUS, de morbis acutis p. 226. edit. 1722. — LE CLERC, hiftoire de la Medecine, pag. 461. — MEDERER, Syntagma. — DECK, Diff. cit. p. 8, 9. — BOUTEILLE, l. c. pag. 150. § XXIX.

(2) GOULIN, Journal de Medecine de Paris, an. 1781. T. 55. p. 402.

(3) LISTER, l. c. p. 41.

§. III.

En parcourant tous ces Ecrits, on croirait, que la la matière eſt epuiſée & qu'il ne reſte rien à glaner dans le champ, que tous ces grands Hommes ont ſoumis aux recherches de leur genie. Mais on ſe tromperait en embraſſant une ſemblable idée. Sans être trop temeraire, on peut aſſurer, que les travaux de tous les Auteurs, lorsqu'on les a approfondis, & ſcrutés un peu ſévèrement, ne ſont que les Materiaux de l'édifice, qu'on peut élever, lorsqu'on en aura écarté tout ce qui eſt incoherent & n'appartient point à la maſſe generale de la choſe.

§. IV.

On ſe convaincra aiſement de cette verité, ſi l'on parcoure rapidement les faits principaux, ſur les quels la doctrine de l'Hydrophobie ſemble être appuyée de nos jours.

La Rage eſt une maladie, qui ſe developpe ſpontanement le plus ſouvent dans les Chiens, & dans les Animaux, qui ont le plus d'affinité avec lui. Tels que le Loup, le Renard &c. & la morſure de ces Animaux produit ordinairement dans l'individu mordu la même maladie.

Dans quel degré de la maladie la Morſure eſt-elle contagieuſe? L'un répond, que, dès le premier periode, la Morſure peut communiquer la contagion(1)

(1) Fehr, l. c. & cy deſſus §.

l'autre assure, comme demontré, qu'aucun animal enragé n'à communiqué la Rage, que dans le tems, ou les Symptomes, qui la caracterisent, ont paru avec l'horreur de l'eau & non plutôt (1).

Les uns pretendent, que le venin de la Rage n'infecte pas toutes les humeurs de l'animal, qui en est affecté, qu'il n'y a, que la *Salive*, de pernicieuse; & qu'on à mangé la Chair & bu le Lait d'animaux mordus, & même commençans à avoir l'Hydrophobie sans le moindre inconvenient; tandis que d'autres assurent le contraire. Le Roux, un des meilleurs Auteurs sur cette matière, n'admet (l. c. p. 22.) aucune mixtion du venin rabifique avec la masse des humeurs, & deux pages plus loin, il explique la diversité des Observations sur la nature contagieuse de la Viande, en disant: *Ces faits contradictoires en apparence, s'expliquent aisement par les différens tems de la maladie; les uns en ont mangé, avant la Corruption générale, dans les premier degrés de la Rage, les autres dans l'Hydrophobie confirmée.* Et le même Auteur dit, que la Salive devient seulement véneneuse, quand l'Hydrophobie est declarée; il assure, qu'on n'a jamais gueri un Hydrophobe & il admet malgré cela, qu'on a vu la Salive devenir véneneuse & en etat de communiquer la Rage sans que l'individu, qui avoit fait la morsure, en fut atteint (l. c. p. 23).

On a vu la Morsure d'animaux en colère produi-

(1) Le Roux, l. c. p. 23. Baudot, l. c. 94.

re des Symptomes Hydrophobiques, sans que les animaux fussent malades; Ces morsures sont elles de la même nature, que celles des animaux vraiment enragés, & qui meurent! L'Hydrophobie Symptomatique est-elle la même chose, que ces deux précedentes? C'est ce, qu'on ne s'est pas trop éfforçé de determiner.

§. V.

Demande-t-on, quelle est la nature du Virus rabieux? DESAULT le Médecin répond, qu'il est composé d'une infinité de petits Vers. SAUVAGES assure, que c'est un Alkali Volatil Sulphureux. LE CAMUS prétend, que c'est l'Acide Phosphorique, parvenu à son dernier degré d'activité COL DE VILLARS le fait consister dans des Sels Acides & Corrosifs, qui communiquent insensiblement leur qualité déletôré a nos liqueurs. La plus part avoue avec raison, n'en point connoitre la nature.

§. VI

Quelle est la maniere d'agir de ce Virus? Beaucoup croyent, qu'il reste fixé dans la playe & n'agit que par une irritation sur les nerfs de cette partie; irritation, qui se propage peu à peu à tout le Systême Nerveux. —— d'Autres veulent, que ce Virus soit resorbé, rejetté par les emonctoires dépuratifs du Corps, sans nuire dans certains sujets; mais que dans le plus grand nombre, ou il trouve

de la predispoſition, il corrompt peu à peu un fluide du Corps & exerce ſes ravages.

§. VII.

Les ouvertures de Cadavres nous montrent bien les Effets de la maladie, mais rien de ſa Cauſe.

§ VIII.

Comment peut-on prevenir la Rage? Il n'y a pas de bonne femme, qui ne croye ſavoir un Remède infaillible, & le pis, c'eſt, que tous ces Remèdes ont l'expérience pour garant & c'eſt envain, que les modernes s'ecrient, qu'on a confondu les cas; car tant, qu'on ne donnera par des ſignes diſtinctifs, pour les differencier, l'incertitude n'aura point de fin & les Recettes conſerveront plus ou moins de credit. Non ſeulement on ne ſait rien de poſitif ſur une foule de Remèdes prétendus Specifiques; mais on n'eſt pas même hors de doute au ſujet des Medicamens les plus vantés par les Praticiens de nos jours; Que d'eloges n'a-t-on pas donné au Mercure! Et cependant beaucoup de Medecins l'ont fait adminiſtrer ſans le moindre ſuccés & des perſonnes mordues ſont mortes Hydrophobes, le corps couvert d'Onguent Mercuriel, & frictionnés & ſalivans même avant l'apparition de ce formidable Symptome. Vide §. CLXXIII.

§. IX.

La plus part des Praticiens s'accordent à regarder le Traitement Local comme le principal moyen Préservatif; parce que la verité eſt une & ſe montre à tous ceux, qui ne ſe refuſent pas a ſon evidence & on ne ſait que penſer des mordus preſervés, & meme gueris de l'Hydrophobie par le ſeul uſage du Mercure, ſans avoir egard au traitement local, & traités par M. MATHIEU.

§. X.

A-t-on guéri des perſonnes, dans les quelles l'Hydrophobie s'étoit réëllement declarée à la ſuite de la morſure d'un animal enragé? NUGENT & quelques autres apres lui, pretendent l'avoir fait; mais beaucoup de Praticiens ont elevé des doutes ſur le vrai caractère de la maladie, qu'ils diſent avoir gueri. Et nous ſommes réëllement dans une vraie perplexité, quand ce Symptome ſe declare, puisque la plus part des moyens ont été, jusqu'a ce jour, le plus ſouvent, pour ne pas dire, toujours, infructueux.

§. XI.

d'Après ce Tableau, qu'on ne m'accuſera point d'avoir ſurchargé, il eſt aiſé de voir, combien il reſte encore a faire, pour eclaircir ce point de doctrine & c'eſt ce, qui me paroit avoir determiné la

ſavante Société d'Utrecht à propoſer la Question ſuivante pour le ſujet d'un prix:

> *Determiner, quelle eſt la Nature & quels ſont les Effets du venin des animaux enragés & quels ſont les Moyens les plus convenables & les plus ſûrs, pour éviter leurs mauvaiſes ſuites.*

Je ne me flatte point, en tachant de répondre à cette Queſtion, de lever toutes les incertitudes, dont j'ai fait l'esquiſſe. Puiſſe-je etre aſſez heureux pour fixer un inſtant l'attention de mes Juges & puiſſent mes foibles efforts ne point ſe borner à l'inutilité.

§. XII.

Pour repondre avec ordre à la Question propoſée, je diviſerai cet eſſai en deux parties. —

Dans la première partie je traiterai de la Rage des Chiens, &

Dans la ſeconde de la Rage dans l'Homme.

PRÉMIERE PARTIE.

De la Rage des Chiens.

---

§. XIII.

On distingue la Rage en Primitive, Spontanée, & en Consecutive, Communiquée, Inoculée. Par la denomination de Rage Primitive, Spontanêe nous entendons la Rage, qui nait par un concours de causes quelconques, propres à la produire dans un Animal, & la morsure de cet Animal, devenu ainsi enragé, excite dans l'Animal mordu la même maladie, qui prend alors la denomination de Rage Communiquée, Inoculée.

§. XIV.

La Rage nait-elle spontanément dans tous les Animaux?

Le Chien est de tous les Animaux celui, qui y est le plus exposé & c'est aussi par sa morsure,

qu'elle eſt le plus ſouvent communiquée. Mais Lister (l. c. p. 49.) Bader & Cranz ont eu tort, d'avancer, d'après Galien, que le Chien eſt le ſeul Animal ſuſceptible, de devenir ſpontanément enragé. Le Camus voulant faire tout cadrer avec ſon opinion, n'admet la Rage Spontanée ou Primitive, que dans le Chien, le Loup, le Renard; mais il a tort, d'excepter les Chats, qui deviennent auſſi enragés Spontanément & communiquent par leur morſure cette maladie (1). On a avancé, qu'en général, tous les Quadrupedes pouvoient être attaqués de la Rage Spontanée, & on en à cité des Exemples dans le Singe, le Cochon (2), le Boeuf (3), le Mulet (4), l'Ane (5), le Cheval (6), le Chameau (7), mais tout en admettant cette poſſibilité, nous ne pouvons diſſimuler la difficulté, de s'aſſuſurer dans chaque cas; ſi ces Animaux ont été mordus par un Chien ou non, & nous remarquerons avec Monro, que les Animaux Carnivores ſont

---

(1) Hildanus, cent I. obſ. 86. Morgagni de Sedibus & Cauſis morbor. Epit. 61. §. 15. Rhan, Gazette de ſanté T. I. p. 516. — Mezler, l. c. p. 343.

(2) Bartholin. Hiſtor. Anat. Med. Cent V. Hiſt. 52. – Palmarius, l. c. p. 329.

(3)

(4) Holland. Diſſ. cit. p. 6. Baglivi. Opera Omnia pag. 634. Schenkius, p. 849.

(5) Cælius Aurelianus. l. c. Cap IX.

(6) Selle. Medicinische Beitrage. 2ter Theil, pag. 130.

(7) Finke, l. c. pag. 8. §. III.

plus exposés à la Rage Spontanée, que les Herbivores, a cause de l'acreté & de la disposition à la putrefaction, qu'ont leurs fluides (1). Et en accordant, que le Mulet, le Cheval &c. soient exposés à la Rage Spontanée, il n'en est pas moins vrai de dire, que les Chiens en sont le plus souvent attaqués, comme l'experience de tous les tems le prouve. L'homme est il susceptible de la Rage Spontanée? C'est ce que nous examinerons ailleurs.

§. XV.

Tous les Animaux sont susceptibles de devenir enragés par Communication ou par l'Inoculation du Venin rabieux, faite par la morsure de l'Animal enragé. Mais il n'y sont pas tous egalement exposés, les Chiens meme n'y ont pas toujours la même aptitude & souvent il y en a plusieurs, qui ne le deviennent pas, quoi qu'ayant été mordus (2). Ce dont nous nous occuperons ailleurs.

§. XVI.

On distingue les Causes de la Rage dans les Chiens en Predisposantes & en Occasionelles.

A.) Causes Prédisposantes: ce sont

1.) Le defaut de Transpiration cutanée.

---

(1) Vergleichende Anatomie, p. 22.

(2) Finke, l. c. p. 13.

2.) La secheresse de leurs Excremens.

3.) La présence de deux follicules dans le voisinage du Rectum, destinés a séparer de la masse du sang une matière acre, foetide, qui, en degenérant, peut se mêler à la masse des humeurs & leur communiquer un levain deletère (1).

4) La propension à la colère (2).

Parmi ces Prédispositions la dernière me parait surtout, devoir meriter quelque consideration; car les Chiens transpirent, puis qu'un Chien suit les traces d'un autre; & quant aux Glandes, placées à la fin du Rectum, elles paroissent surtout destinées à entretenir cette partie glissante, & à la preserver de l'acreté des excremens de cet Animal (3), & elles ne paroissent pas, au premier aspect, devoir jouer un grand rôle dans cette maladie, puisque d'autres Animaux, où on ne les trouve pas, sont exposés à la Rage Spontanée. Cependant comme il est de fait, que les Chiens en sont le plus souvent attaqués, je ne voudrois pas dans une matière, encore aussi obscure, proscrire entièrement l'influence, que cette humeur acre, foetide, passant à un état de degenerescence quelquonque, pourrait y avoir.

§. XVII.

B.) Causes Occasionelles de la Rage; ce sont

(1) Morgagni. Epist. 61. §. 15.

(2) Finke, l. c. p. 27. §. XIII.

(3) Monro, Vergleichende Anatomie, p. 7. 15.

1.) Les grandes chaleurs de l'Eté & la féchefesse, qui en eft la fuite.

2.) Les grands Froids. Circonftances 1 & 2. dans les quelles les Chiens font privés de boisfon (1).

3.) Le manger des Charognes des Animeaux tués par la foudre, & qui fe pourrisfent plus vite (2).

4.) L'empêchement de l'Accouplement. On asfure, que les Chiennes font plus expofées à devenir enragées dans le tems, ou elles font en chaleur (3), & felon un Auteur moderne l'organe voluptueux à une influence particulière fur la Salive & fes canaux (4).

5.) FRENZEL à avancé, que l'Odontalgie dans les Chiens eft une caufe frequente de la Rage, mais fon opinion à été folidement refutée par BADER (5.).

Le concours de ces différentes circonftances peut fans doute favorifer le développement de la Rage dans les Chiens, mais certainement elles ne font pas feules fuffifantes. Il eft tres rare de voir des

---

(1) FRANK, l. c. p. 310. LAYARD à vu la rage produite fubitement par le froid. l. c.

(2) FRANK, ibid. FINKE, l. c. p. 20, 21. — HAAS Diff. cit. p. 30. BADER p. 46.

(3) VRISBERG, l. c. p. 384. §. 9. FINKE, p. 18.

(4) BOUTEILLE, l. c. p. 91.

(5) l. c. p. 25, 21.

Chiens enragés dans l'isle de Chypre, à Sydon, à Tripoli, où le Climat est brûlant, où l'on manque d'eau pendant une partie de l'année, & où il existe un grand nombre de Chiens, qui errent ça & là, vivans de ce qu'ils trouvent dans les rues (1). Le Cointre, qui a demeuré en Égypte, assure, que dans cette contrée on ne trouve jamais d'Hydrophobes; qu'à Alep, où il y a une multitude de Chiens de diverses espèces à l'abandon & sans maîtres, que là où ces Animaux perissent en grand nombre faute d'eau & d'alimens, & par la chaleur du climat, on n'a jamais vu d'Hydrophobie (2). La Rage est aussi rare dans les pays froids Cependant comme on remarque parmi nous, que le plus grand nombre de Chiens enragés paraît pendant les plus grandes chaleurs & les plus grands froids, on ne peut absolument se refuser à croire que ces deux intempéries contribuent dans nos Climats au developpement d'une cause, qui produit la Rage, qui nous est inconnue, (3) & qui se rencontre plutôt dans un endroit, que dans une autre. Car il y a des contrées, où la Rage est très frequente. Dans les Isles Occidentales la Rage est endémique parmi les Chiens, au rapport de Hillary. La Rage à été épidemique à Londres pendant les Années 1759, 1760. à cause de la douceur de l'hyver & de la précocité du prin-

---

(1) Saury, Abhandlung für practische Aerzte. T. VII. p. 491.

(2) Journal de Medecine, T. 61. p. 365.

(3) Conf. Frank, l. c. p. 312.

tems (1), sans que l'on put en donner une cause plausible, si ce n'est plus de propension à la putridité, ce qui certes ne suffit pas.

Le defaut de Coït ne nous parait pas devoir entrer en ligne de compte dans les Chiens, qui sont libres, car il est d'experience journalière, que leur instinct leur apprend à se debarasser du superflu de la semence, qui pourrait les irriter violemment (2).

C'est à tort, qu'on a attribué la Rage à la presence des Vers dans les Chiens. On trouve toutes sortes de Vers dans des Chiens non enragés, tandis qu'on n'en à pas trouvé dans les Chiens morts de cette maladie (3).

Mais un concours de circonstances, qui nous parait être du plus grand poids, c'est le defaut de Coït, les nourritures non appropriées; l'exposition aux intemperie de l'air, la frequence des accès de colère, que l'on remarque dans les Chiens de garde à l'attache. Ce concours nous parait de plus propre à produire en eux les effets, dont resulte la degeneration d'une humeur quelconque, dont la Salive est le vehicule & qui constitue le venin de la Rage.

---

(1) Layard. l. c.

(2) Finke, l. c. p. 25.

(3) Conf. van Swieten, §. 1134. Morgagni, Epist. VIII. §. 33. Portal, l. c.

§. XVIII.

§. XVIII.

Après avoir exposé les Causes Productrices de la Rage, il ferait de notre devoir de tacher de déterminer la Nature de ce Venin & de quelle humeur il est formé.

Nous nous entretiendrons de cet objet plus loin, nous bornant à dire pour le moment, que le Virus Rabifique est contenu dans le Bave de l'Animal enragé; qu'il est transmis de l'individu enragé à un individu sain, le plus souvent au moyen d'une Playe, que le premier fait par sa morsure au second, & nous passerons aux Caracteres & aux Signes de la Rage dans les Chiens.

§. XIX.

La chose la plus importante, lorsque quelqu'un a eu le malheur d'etre mordu, est de déterminer, le plus exactement possible, si le Chien est enragé ou non.

L'erreur des deux cotés ne peut qu'etre funeste: En effet; Dit-on sans certitude, que le Chien est enragé, on porte le trouble dans l'ame de la personne mordue & il en peut resulter les plus grands maux; ou bien on l'expose à l'usage de Moyens plus ou moins douloureux & toujours nuisibles, du moment, ou ils ne sont pas indiqués. Si d'un autre coté on croit trop legerement, que le Chien n'est point enragé, alors on expose le blessé à une maladie mortelle, qu'on eut souvent pu prévenir, en

employant de bonne heure les Remedes convenables. Les exemples des victimes de cette fauſſe ſecurité ſont trop frequens, pour que je croie neceſſaire d'en citer un ſeul.

§. XX.

La Rage des Chiens parcoure trois Periodes ou Degrés.

PREMIER DEGRÉ. Le Chien perd de ſa gayeté; devient triſte; recherche la ſolitude; il à de l'inappetence pour les alimens; ou bien il les flaire & les laiſſe là; il reſte long tems ſans boire; il obéit encore à la voix de ſon maitre; le reconnait; lui donne des ſignes d'attachement; ſe laiſſe toucher par lui & meme prendre ſur le bras & il lui montre encore de la volonté pour l'accompagner à la chaſſe ou ſuivre le bétail, mais il fait tout cela de mauvaiſe humeur & d'un air forcé; ſi on l'irrite, il mord; il devient en général plus tranquille, que dans ſon etat de ſanté; ſe retire ſans dormir dans un lieu obscur, & ſi quel qu'un l'appelle pour le faire ſortir de ce gîte, il montre les dents ſans japper, quand même la perſonne aurait été auparavant de ſes amis. Il laiſſe la queue & les oreilles pendantes & ſe jette ſur tout ce, qu'on lui préſente. (1)

(1) Vid. Frankfurt. Beitrage zur Ausarbeitung natürlicher Kunſte, &c. IX. St. 1780.

§. XXI.

Tels sont les Symptomes du prémier Degré de tte maladie; mais il s'en faut de beaucoup, qu'ils diquent inclusivément la Rage. Ils sont, pour nsi dire, communs à toutes les maladies des hiens. Un Chien, qui n'a qu'une simple Colie, peut avoir tous ces Symptomes, & c'est avec ison, que MEDERER dit. „ Quelques nombreux que soient ces Signes, il n'y à cependant personne en état d'assurer, que le Chien est enragé (1) & us ajoutons „ & encore moins de dire, qu'il ne l'est pas. Et ce qu'il y a de cruel, c'est, que ns ce degré la morsure est dejà contagieuse. (2) les Maîtres des Chiens sont le plus exposés au nger dans ces circonstances, parce qu'ils ont ntêtement de croire, que leur Chien n'est point ragé, comme BOERHAVE l'a deja remarqué. Une Chienne dans ce prémier Degré caressa son aitre & les voisins avec les plus vives demonations de joie; joua même quelque tems avec

---

FRANK. l. c. NICOLAI Pathologie. T. VI. § 398. MEZR. p. 9. HAAS. Diss. Cit. p. 45. FEGER. l. c. § 79.—

(1) Syntagma. p. 17.

(2) FRANK. l. c. HARRER, l. c. FEHR. p. 76. DUJEUX assure, que les chiens e.. agés n'ont pas toujours reur de la boisson, il en à vu, qui buvaient sans peine même assez abondamment. Histoire de la société Roy. de Medecine, An. 1783. 2e partie p. 109.

d'autres Chiens ; but ; mangea, quoique peu auparavant elle eut mordu, & qu'apres, elle mordit encore plusieurs personnes, dont une partie mourut Hydrophobe. (1) Le Chien, qui mordit l'enfant, dont Raymond à publié l'Observation, but & mangea après & l'enfant n'en périt pas moins avec les Symptomes de la Rage au bout de deux mois. (2). Pour nous tirer d'incertitude à cet égard, il faut, dès qu'on observe de pareils Symptomes dans un Chien, le renfermer sûrement, avant qu'il ait mordu ; lui donner à manger & à boire avec précaution & attendre l'issue, que sa maladie aura.

§. XXII.

D'apres ce que nous avons dit des Symptomes de ce premier Degré, il est aisé, de juger de la futilité de l'épreuve du Chasseur, que l'on croit un indice certain de l'état de bonne santé du Chien. La personne, qui a coutume de chasser avec l'animal, ou d'aller paitre le betail avec lui, doit s'équiper comme pour aller à la chasse, ou pour suivre les bêstiaux & appeller le Chien; si le Chien

(1) Guillemeau, journal de Medecine T. XXXIX. p. 216.

(2) Memoires de la Societé Royale de Med. 1777, 1778. p. 489. Bathie à un Fait semblable. Medical and Philosophical Commentaries. Vol. III. 3 part. p. 290.

obeït; c'eſt une preuve, qu'il n'eſt point enragé, & vice verſâ. Le Chien de l'infortuné Profeſſeur de Monster ſoutint cette épreuve, après avoir mordu ſon maître, qui ne le crut point enragé; négligea la bleſſure & mourut Hydrophobe 15 mois après. (1) Si l'on en croit Fehr.

§. XXIII.

Second degré. Les Symptomes du premier Degré augmentent promptement. Le Chien n'entend plus la voix, qui l'appelle; il devient plus triſte; ſes yeux ſont plus troublés; il s'eloigne de tout le monde; il eſt tourmenté par la ſoif; il fait ſortir ſa lange de ſa gueule & il craint de boire; il ne ſouffre perſonne auprès de lui; il jappe rarement &, s'il le fait, ce n'eſt que d'une voix rauque; il mache continuellement; une bave épaiſſe, écumeuſe coule de ſa gueule toujours ouverte & il mord tout ce, qui l'approche; enfin l'Animal devient bientôt enragé; il ſe ſauve; fuit le domicile de ſon Maître & attaque tout ce, qui ſe preſente ſur ſon chemin. Dans le commencement ſa courſe eſt lente; á meſure, que le mal s'accroit, elle devient plus précipitée; il porte la tête & les oreilles pendantes & la queue entre les jambes; ſa marche eſt irregulaire; tantôt il ſuit un chemin droit pendant quelque tems & ſubitement il retour-

(1) Fehr, l. c, §. 9.

vieux Chiens & où le flancs font contractés & battent continuellement.

4.) *La Rage Rheumatique.* Dans cette espèce la tête est enflée & les yeux si tumefiés, qu'ils sortent de leurs Orbites.

5.) *La Rage Courante.* Les Chiens portent la queue trainante, comme le Renard, & ne mordent que (dit on) les Animaux de leur espèce, sans attaquer les Autres animaux, ni l'Homme.

6.) *La Rage Chaude.* Les Chiens portent la queue en l'air; attaquent tous les animaux sans distinction; leur gueule est noir, peu écumeuse.

§. XXVI.

Nous regardons comme inutile d'établir une aussi grand nombre de divisions: nous n'avons rapporté les Différences, que pour montrer, que l'allure d'un Chien enragé n'est pas à beaucoup près aussi uniforme, qu'on pourrait se le figurer. Mais nous pensons, qu'on doit distinguer deux especes de variètes dans la Rage des Chiens.

1) *La Rage Ordinaire*, dont nous avons donné la description (§ XX & seq.) & dont les cinq prémieres espèces mentionnées (§. XXV.) ne sont, que des Symptomes variés, &

2) *La Rage Chaude*; dans cette espèce la Rage est portée au dernier degré & a lieu dans un Animal fort & robuste, dont l'aspect est réellement effrayant. On ne voit point dans les Animaux, qui en sont attaqués, cette allure triste, designée par

la tête penchée; la queue entre les jambes, & la demarche chancelante. Tout porte en eux le Caractère d'un Erétisme, d'une irritation au dernier degré; c'est à ces Animaux, qu'on peut, à proprement parler, appliquer la denomination d'enragés. Ils ne craignent point l'eau, ou leur fureur, pour atteindre les individus, placés à la rive opposée d'une riviere, leur fait surmonter cette horreur; ils se precipitent dans le fleuve & nagent jusqu'à l'autre & là ils dilacerent, dechirent tout ce qu'ils rencontrent. Cette espèce de Rage s'observe plus communément dans les Loups, d'un naturel plus féroce, que les Chiens. Il est à présumer, dit DARLUC, que la Rage prend aux Loups à peu près, comme aux Chiens; ils n'ont cependant aucun rebut pour les alimens; ils traversent les rivieres, sans horreur de l'eau. Le Loup, qui mordit tant de personnes à *Meyne* en 1718, fut trouvé, dévorant le matin un gros Chien de troupeau, & celui, qui fit tant de ravages à *Cagolin*, mangeait tranquillement une Chevre, lorsqu'il fut tué (1). Les Chiens ne sont pourtant point exempts de cette espèce; on a vu un Chien traverser une riviere de 50. pas de largeur & mordre une malheureuse fille, qui mourut Hydrophobe le 46e. jour après cet accident. (2)

(1) Journal de Medecine. T. IV. p. 274.

(2) UNGNAD. L. c. p. 46.

§. XXVII.

Nous avons exposés dans les § précedens les Caractères, aux quels on réconnoit un Chien enragé, & les trois principaux, qui reunis constituent l'évidence de la Rage, sont l'écoulement de la Bave, l'Inappetence pour les alimens & l'Horreur de l'Eau. Nous avons vû, que ces trois Symptomes ne se trouvaient que dans le second & troisieme Degré de la maladie, & même que l'Hydrophobie manquait quelques fois, puis que les Animaux passoient des rivieres à la nage & que des Chiens Hydrophobes pendant la maladie, cessaient de le dévenir vers la fin, & buvaient avant de périr, de manière qu'il ne faut pas s'en tenir à ce seul Symptome, pour déterminer, si l'Animal est enragé, mais qu'il faut mettre la plus scrupuleuse attention dans l'examen de toutes les circonstances pour arriver à la certitude.

Ce qui augmente la difficulté du Diagnostic de la Rage pour le vulgaire des hommes, qui se mêle souvent de traiter ces maladies, c'est, que les Chiens se trouvent dans un grand nombre de circonstances, ou ils paroissent plus ou moins suspect; mordent sans être cependant enragés, & si on les croit tels, il en peut resulter des suites plus ou moins funestes à raison de la crainte, qu'on inspire au malade. Il est très important de distinguer ces cas.

1.) Les Chiens, qui ont perdu leur Maître, qui ont été laissés à la porte de leur maison, pendant la nuit, qui ont été blessés ou battus ou hargnés,

nés, & par dessus tout, les Chiennes, à qui on a enlevé les petits, sont exposés à une maladie, qui les porte aussi à la fureur & les excite à mordre les hommes, mais surtout les petits enfans & les animaux. Dans cette maladie ils ont souvent le poil hérissé ; les yeux étincelans ; ils courent & mordent ce, qui se présente ; ou ils paroissent au moins avoir le geste & l'envie de mordre ; mais ils ne rejettent pas toujours les alimens, qu'on leur offre ; ils n'entrent point en fureur à l'aspect des liquides ; ils boivent même, & ne rendent point de Bave. (1)

2) Un Chien, qui s'est fatigué avec une Chienne en chaleur, rend de l'écume ; est chancelant sur ses jambes & se couche par terre ; s'il est poursuivi par quelqu'un, il mord & cependant il n'est point enragé. (2)

3) Les jeunes Chiens, dans le tems de la sortie des Dents, sont tourmentés d'envie de mordre ; se jettent quelque fois sur les Volailles ; déchirent des hardes ; blessent quelquefois legérement des enfans ; & cependant ne sont point enragés (3). Les vieux Chiens, qui ont mal aux dents, font de même. (4)

---

(1) Colombier l. c. p. 186. Baudot. l. c. p. 96.

(2) Baudot, ibid. Bacher Journ. de Med. T. 59 p. 196. Bader. p. 57.

(3) Baudot. l. c.

(4) Bader, l. c. p. 16.

5 4.) Quelquefois les Animaux Carnivores, pressés de la faim, cherchent à faire une proye & se jettent sur les individus pour les mordre, sans être enragés: on reconnait le cas à la marche tranquille & en quelque sorte reflechie de l'Animal, que l'on voit quelque fois se tapir dans un endroit, pour attendre le moment favorable (5).

5.) Avant l'éruption de la Plique dans les Chiens, on obsérve plusieurs Phénomènes, qui les font regarder & tuer comme enragés, tandis qu'ils ne le sont pas. En effet ces Animaux portent la queue entre les jambes; ils ont de la Bave à la gueule; ils n'jappent pas; mordent tout le monde, même leur Maître; ils n'ont point d'appetit; par issent être aveugle & se heurtent contre tout ce, qui est devant eux; *Mais ils n'ont point d'horreur pour l'eau; bien plus, ils boivent beaucoup à cette époque de la maladie & leur morsure ne donne jamais lieu à l'Hydrophobie.* La même chose se doit s'entendre des Loups, Renards. (1)

Tous ces Chiens ne sont pas enragés, mais cependant il faut se garder de trop de sécurite. Leur Morsure n'en est pas moins susceptible d'exciter quelquefois des accidens tres graves & pour eviter toute erreur, il faudrait, que dans tous les

(1) Hist. de la Societé Roy. de Med. 1783. 2e. partie. p 113.

(1) Voy. De la Fontaine, Chir. Med. Obhandlungen, 1792. p. 23.

cas où un Chien à mordu quelqu'un, on enfermât ce Chien, pour l'obferver. S'il eft dans le premier Degré de la Rage, il paffera promptement aux autres; mourra bientôt en donnant des Signes non équivoques de la Rage; fi on obferve au contraire, au bout de quelques jours, qu'il eft fain, alors on fera debaraffé de toute incertitude. Mais il faut, que cette conduite foit exacte. Colombier nout parait agir trop leftement, lorfqu'il dit: „ fi un Chien fufpect, étant enfermé après avoir „ mordu, mange & boit fans répugnance & qu'il „ n'entre point en fureur en voyant le liquide, „ on eft affuré, qu'il n'eft point en enragé (1). En fuivant cet énoncé au pied de la lettre, on s'expoferait à fe tromper, car nous avons vû cy devant, que beaucoup de Chiens dans le premier Degré de la Rage ont bu, mangé, après avoir fait des morfures vénimeufes & qu'on a des Obfervations de Chiens, qui font morts peu après avoir bu, & fi on fe contentait de préfenter au Chien, qui a mordu, á boire ou à manger & qu'on conclut, qu'il n'eft point enragé parce qu'il a bu & mangé & qu'on le laiffa aller; on aurait tort & on s'endormirait dans une funefte perfuafion, que le Chien n'eft point enragé, tandis qu'il pourrait l'être réellement. C'eft pourquoi je confeille de tenir ces Chiens renfermés, au moins pendant 4 à 5 jours; terme, dans lequel ils mourront, s'ils font

(1) L. c. p. 187.

b.) Un homme desesperé d'avoir tout perdu au jeu, se mordit au poignet & mourut Hydrophobe (1).

c.) Un Amoureux se mordit de dépit au doigt, & mourut peu après Hydrophobe (2).

B.) *Observations d'Hommes, qui en ont mordu d'autres.*

1.) *Avec des suites mortelles.*

a.) Malpighi rapporte, que sa Mere fut attaquée d'Hydrophobie, après avoir été mordu par sa fille.

b.) Un homme, dans un accès de colère, en mordit un autre, qui devint Hydrophobe & mourut (3).

c.) Un voleur mordit au pouce le Sergeant, qui voulait l'arréter: ce dernier éprouva, dans le moment de la morsure, une douleur horrible tout le long du bras, fut attaqué d'accidens graves sans Hydrophobie, & mourut le 10e. jour. (4).

d.) Une Femme, en colère, mordit un soldat au doigt; ce soldat mourut le 14e jour attaqué du Tetanos. (5).

---

(1) Philosophische Transactions.

(2) Gallet. Hist. de la Societ. Roy. de Med. 1783. 20. partie p. 59.

(3) Pouteau, l. c.

(4) J. a Meckeren, Observ. Med. Chirurg. p. 310.

(5) Selecta Medica Francofurtensia, T. II. p. 147.

e.) MANGET, ZWINGER, nous ont conservé plusieurs Observations semblables (1).

2) *Avec des suites Graves, mais non Mortelles.*

a.) Un assassin, voulant s'assurer, si celui, qu'il avait assommé, était mort, le mordit au doigt & s'en alla, parce que le mourant ne donna aucun signe de sensibilité. L'assommé revint à lui & fut pansé de ses autres blessures. La Gangrène s'empara du doigt mordu, qui fut amputé, mais avant d'être parfaitement gueri, il lui survint, les uns après les autres, au moins vingt petits ulcères sur le dos de la main, qu'on eut bien de la peine à cicatriser, mais enfin, qui se guerirent (2).

b.) Un petit Garçon, sujet à l'Epilepsie, mordit un de ses Camarades au doigt; ce dernier fut attaqué de Convulsions quatre heures après & gueri par les remedes Bezoardiques (3).

c) Un Soldat fut mordu par un de ses Ca-

---

(1) Conf. ANDRY Memoires de 1778. p. 460. FRANK l. c. p. 277. SCHURIG Sialographia Cap. V. FINKE, l. c. p. 11.

(2) KLEIN, Nova Acta Physico-Medica, A. N. C. T. 1. p. 85.

(3) FICK, Commerc. Litterar. Noricum, 1731. 4° St. p. 29.

marades au doigt annulaire. La blessure parut peu de chose pendant les 4 premiers jours; après ce terme les accidens se manifestèrent & cédèrent à un traitement bien entendu (1).

3. *Sans suites Graves.*

a.) Un homme, en rentrant au logis, trouva sa femme en flagrant délit avec l'ami de la maison & pour laisser à ce dernier un souvenir de cette echappée, il lui emporta avec les dents un morceau de la joue. Le mordu guérit promptement (2).

b.) On a vu deux hommes, aux quels d'autres avaient arrachés, dans les disputes, les oreilles avec les dents, guérir sans le moindre accident (3).

c.) GARENGEOT nous à conservé l'Observation d'un nez emporté avec les dents, & qui à bien guéri, & on lit dans RIEDLIN plusieurs Observations de morsures d'Homme à Homme, qui n'ont eu rien de particulier. (4.)

---

(1) WATON, Journal de Medecine 1790. T. 84. p. 65.

(2) FELIX PLATERUS, Observ. Med. p. 594.

(3) Ibidem.

(4) Observationes Med. Cent. III. Obs. IX. p. 279.

§. XXX.

II. Exemples dans les Quadrupedes.

1. *Dans les Chiens.*

a.) Un Chien, courant après une Chienne en chaleur, mordit un autre Chien, qui, un mois après, devint enragé & mourut (1).

b.) Un jeune homme, voulant interrompre un Chien pendant le coït, en fut mordu & mourut peu après Hydrophobe (2).

c.) Le sujet de l'Observation premiere de Lister mourut Hydrophobe & parait n'avoir été mordu, que par un Chien en Colère, car ce Chien se portoit fort bien, lorsque le blessé mourut, & Lister termine ainsi son narré: *Ipse canis vivus & sanus esse videbatur, quo tempore homo mortuus est* (3).

d.) Un jeune garçon fut mordu legèrement à la Cuisse par un Chien en colère & fut attaqué de la Rage six semaines après. Les remèdes appropriés firent disparaitre les accès, mais il fut exposé à des rechutes

(1) Reveillon Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e partie. p. 17.

(2) Linguet, Journal Politique, Novembre 1775.

(3) L. c. p. 46. & repetée: Philosophische Transactions, Auszug von Leske, T. 1. p. 308.

& n'a jamais recupéré ſon état de bonne ſanté antérieure (1).

e.) Un Juriſte jouait avec un Chien; ce dernier s'irrita & mordit le Juriſte à la main; il ſurvint bientôt après des accidens nerveux graves, qui cedérent à quelques doſes de Sel volatil de Viperes (2).

f.) Une femme de 65 ans fut mordue par un Chien en colère à la partie antérieure & inferieure de la jambe. La dent de l'animal penetra juſqu'a l'os. Il ſurvint un gonflement inflammatoire peu après, qui ménacait de ſe terminer par la Gangrene & auquel on remedia par les Remedes appropriés & la femme fut bien guerie (3).

g.) Un Chien en colère mordit une petite fille au viſage & lui diviſa la levre inférieure en deux. PURMANN panſa la malade, qui fut parfaitement guérie, au bout de quatre ſemaines (4).

2. *Exemples dans les Chats.*

a.) LANZONI à vu une Jauniſſe ſurvenir après la morſure d'un Chat à la main droite. La main devint très tuméfiée & la jauniſſe dura 40 jours (4).

(1) SELLE, Medicin. Beitrage. 3ten Theil. p. 118.
(2) ALBRECHT ap. HALLER Diſſ. cit. p. 13.
(3) HALLER, Diſſert. Cit. p. 1.
(4) Wundarzney. I. Theil p. 69.
(5) Ap. UNZER, der Arzt. 2er Theil. p. 298.

b.) Une Chatte voulant prévenir ſes petits chats des attaques d'un chien, qui s'approchait de ſon gîte, ſe jetta par hazard entre les jambes du Maître du chien & le mordit à la jambe. Trois jours après la morſure, il ſurvint des accidens nerveux aſſés graves, accompagnés d'une Senſation particuliere, qui ſe partait de la playe aux Précoeurs. On calma ces accidens, en appliquant des Sangſues ſurla playe & en excitant des ſueurs & le malade ſe retablit. Mais cette perſonne eſt reſtée ſujette pandant pluſieurs années à avoir tous les mois à la pleine lune, une attaque, qui ſe déclarait par une douleur partant du lieu de la morſure, & s'etendant jusqu'aux Precoeurs & excitant des Angoiſſes &ç (1).

3. Exemples dans le Loup, le Lion, &c.

a.) Bauhini regardait la morſure des Loups, non enragés, comme vénéneuſe (2).

b.) Paré à gueri une jeune fille, à la quelle un Lion de la ménagerie du Roi avoit fait pluſieurs bleſſures très gravés au vi-

---

(1) Morgagni, de Sedibus & Cauſis morbor. Epiſt. 61. §. 14.

(2) Ap. Schenkium. p. 846.

sages; il la traita comme une playe vénéneuse (3).

Nous passons sous silence les morsures de Singes, de Chevaux, de Cochons, qui ont souvent produit des accidens nerveux plus ou moins graves, des inflammations, terminées quelquefois par Gangrene.

§. XXXI.

III. *Exemples dans les Oiseaux.*

a.) Deux Coqs se battaient, une femme voulut les séparer, elle fut mordue par l'un de deux & mourut Hydrophobe (2).

b.) Un Canard, interrompu dans ses caresses amoureuses, par une jeune homme de 19. ans, pinça ce dernier avec son bec à la levre superieure, sans faire playe, Il survint un gonflement considérable à la face, à la gorge, au col, aux bras, qui se termina par la mort (3).

IV. *Dans les Poissons.*

Je ne parle point des accidens convulsifs, gra-

(1) Libr. IX. Cap. 15. apud Schonkium, p. 845.

(2) Meickard, Philosophischer Arzt, 4r. stuck. p. 186.

(3) Le Cat Journ. de Medicine 1755. T. II. p. 90.

ves & mortels, qu'on a quelque fois obſervé après des piqueures des Arrêtes de poiſſons, mais de playes, faites par leur Dent. SCHULTEN à vu un jeune homme de 18 ans perir dans des Convulſions violentes à la ſuite d'une legère playe au doigt, faite par le Dent d'un poisſon (1).

§. XXXII.

Les Faits rapportés (§. XXVIII & ſuiv.) prouvent, que les morſures d'Animaux, qui ne ſont point enragés, n'en ſont pas pour cela, dans certaines circonſtances, moins daugéreuſes, de même que celles des Chiens, qui ſe trouvent dans l'un des états, mentionnés au § XXVII. Mais demandera-t-on avec raiſon, doit-on rapporter tous ces cas à la Rage, ou doit-on regarder toutes ces playes comme venimeuſes? Avant de repondre definitivement, nous rémarquerons, que tous les accidens rapportés ne peuvent être attribués qu'à une de cauſes ſuivantes.

1.) A l'irritation nerveuſe, produite par la dechirure ou par la violente contuſion de la dent de l'Animal. (voy. § XXIX. B. 1o c. d. 2o. b. — § XXX. 1. e. f. 2o a. b. §. XXXI. b.) (2).

---

(1) Voy. ſa Differt. de Cautelis quibusdam. in Chirurgia obſervandis. Traj. ad Rhén. 1719. p. 9.

(2) MORGAGNI, à bien vu cette verité. De Sedib. & Cauſis morbor. Epiſt. 64. §. 45.

2.) Dans quelques unes des Obſervations il eſt douteux, que ce ſoit la Morſure, qui ait donné lieu à tous les accidens, puisque l'état des ſujets conſidèré en lui méme, C. a. d. la violente Colère, á la quelle ils etaient en proye, a ſouvent ſeule ſuffit pour exciter des Symptomes Hydrophobiques, comme on peut le voir § XLVI. q.) & il eſt impoſſible de déterminer, ſi les ſujets (§. XXIX. A. a. b. c.) ne ſeraient pas devenus Hydrophobes, quand bien même ils ne ſeraient pas mordus.

3.) Ou bien ces bleſſures ont été faites dans des circonstances, favorables à l'apparition du Tetanos.

4.) Ou enfin l'Animal en Colère à fait non ſeulement une playe douloureuſe, mais a depoſé dans cette playe une portion de Bave, de Salive vénéneuſe, acre, qui a donné lieu aux accidens terribles, qu'on à quelquefois obſervés. Je crois, que les Cauſes 1 & 3. conçourent le plus ſouvent à rendre les ſuites de ces Morſures fâcheuſes, mais je penſe auſſi, qu'on doit toujours avoir plus ou moins d'egards à la derniere, je veux dire à la Salive malfaiſante. Bien entendu que rélativement au degré de la Colère, à la Conſtitution de l'animal mordant; à la Senſibilité du ſujet mordu; à la nature de la playe plus ou moins grande, plus ou moins ſaignante, plus ou moins ſuppurante; cette Salive délétère pourra produire des effets plus ou moins graves. C'eſt peut-être à cette degénération de la Salive dans un violent accès de Colére,

qu'on doit attribuer le plus souvent les Symptomes Spasmodiques, si approchans de ceux, qu' excite le Venin Rabieux, observés dans plusieurs de faits cités cy devant. De tout tems on à connu cet effet de la Colère. *Ab Animantibus, in Iram concitis, facta vulnera quandoque furorem & aquæ formedinem induxerunt.* (1) *Ira in hominibus & brutis liquida citissime invertit & vitiose ita alterat, ut saliva abeat in fermentum malignum, virulentum, destructivum.* (2) *Homo, licet omni prorsus veneno careat, ob Iram tamen aliquando illius spiritus tantopere exaltantur & irritantur, ut quasi in venenosam naturam evehantur; & si in actu illo Iracundiæ aliquem momorderit, observatum est, venenosam Rabiem eidem communicasse.* (3) Des Observations bien demontrées, dit Tissot, attestent, que la Salive des animaux irrités devient extrêmement dangereuse & opère comme un poison (4) & les hommes, mordus par des Animaux en Colère, doivent, selon Scherf, être traités de la même manière, que ceux, qui ont été mordus par un Animal enragé (5).

---

(1) Galenus de Theriaca ad Pisonem. Frid. Hofmann, & J. G. Hoyer. Dissert. de Saliva & ejus morbis. Halæ 1694. p. 34.

(2) Wierus tractatus de Iræ morbo.

(3) Baglivi Opera Omnia, p. 634.

(4) Maladies des nerfs. Tom. II. 1 partie, p. 368.

(5) Archiv der Medicinischen Polizei, 1. B. §. 164.

Mais demandera-t-on, quelle est la Nature de cette altération, qu'éprouve la Salive, & comment opere-t-elle? Je ne crois point, que cette altération soit la même, qui constitue le venin de la Rage, & quand à la manière, dont elle arrive, je l'ignore, je m'en tiens aux Faits, qui prouvent, que quelquefois, dans un violent accès de Colère, la Salive acquiere une qualité vénéneuse, & je demande à mon tour, comment un accés de Colère pervertit il quelque fois le Lait d'une Nourrice au point de le rendre veneneux, & que l'enfant, qui en boit, vomit, est attaqué de Convulsions & perit, comme on n'en a malheureusement que trop d'exemples.

De tout cela je conclus, que les morsures de tout Animal en Colère, irrité, furieux est non seulement dangéreuse á cause de la dilacération des fibres nerveuses, mais encore dans plusieurs cas, (qu'on ne peut determiner *à priori*, & qu'on peut présumer en s'informant bien des circonstances,) à raison de l'insertion d'une partie de Salive malfaisante, & que ces blessures ne doivent pas à la verité être traitées exactement, comme celles de Chiens réellement enragés, mais qu'on ne doit point les considérer comme des bagatelles, qui ne peuvent entrainer aucun danger, & qu'il est surtout important de s'occuper du Traitement Local.

§. XXXIII.

Diagnostic de la Rage dans un Chien mort, ou perdu.

Il arrive quelquefois, qu'un Chien suspéct a mordu quelqu'un & a été tué sur le champ ou s'est enfui. Pour sçavoir, à quoi s'en tenir sur le danger, que les mordus ont à courir, on desire savoir, si le Chien, qui à été tué, ou qu'on a trouvé mort, ou qui s'est sauvé, est enragé ou non. On à proposé divers moyens pour le reconnoître, mais malheureusement ils ne nous promettent pas beaucoup de securité.

1.) Prenez, dit MAYERNE, un vieux coq; plumez lui la poitrine & appliquez cet endroit dégarni de plumes sur la playe. Si le Chien était enragé, le coq s'enflera & mourira, & le malade guérira; si le coq ne meurt pas, soyés sûrs, que le Chien n'était point enragé!!!

2.) PALMARIUS conseille d'appliquer sur la playe une Noix écrasée, & de l'y laisser 12 heures de tems, & de la faire manger en suite à un Poulet; si le Chien était enragé, le Poulet périra dans l'espace de deux ou trois jours, ou bien on reçoit sur du pain le sang, qui coule de la playe, & on le donne à manger à un Chien, ou à de la Volaille, & les animaux périront dans l'espace de 24 heures, si le Chien, qui a fait la morsure, était en-

ragé. (1) JEAN DE ROMAINS assure, que des Noix, imbibées de la Bave d'un Chien enragé, ont éte funestes aux Poulets, qui en ont mangé (2).

L'expérience n'a pas imprimé le sceau de la certitude sur ces diverses épreuves, que l'on ne doit cépendant pas entièrement rejetter, & qui, faites avec précaution, pourront peut-être dans quelques cas fournir quelque lumière.

3.) PETIT le Chirurgien proposa autrefois de frotter un morceau de pain ou de viande dans la Bave du Chien tué & de le jetter à un Chien sain. Si ce dernier le réfuse, c'est signe, que le tué était enragé. Rien n'est aussi incertain, que cette épreuve. Car les Chiens mangent difficilement ce, qui est frotté de Bave, & si en Eté, on ne fait l'expérience promptement, la putrefaction pourra être la seule cause du refus de l'animal sain, & on pourrait, dans ce cas, croire à la Rage, tandis qu'elle n'existerait pas. D'un autre coté, on peut, par une suite de cette épreuve, être plongé dans une securité mortelle: en effet des Chiens gourmands & affamés avalent tou ce qu'on leur jette; & dans l'Observation rapportée par HARRER, on frotta un morceau de pain avec la Salive du Chien suspect, tué dans le premier Degré de la

---

(1) Ap. NICOLAI Pathologie, T. VI. p. 47. Journal de Medecine 1786 T. 67. pag. 76.

(2) Ap. DELVIGILIIS, Bibliotheca Chirurgica T. II. p. 1064.

Rage : ce pain fut mangé par d'autres Chiens & cependant la perſonne, qui avoit été mordue, devint Hijdrophobe & mourut. CHOUNEAU nous à fourni encore une nouvelle preuve de l'infidelité de ce ſigne : un Chien ſain mangea le morceau de viande, frotté de la Bave du Chien tué & cependant l'enfant mordu, qu'on croyait ſans danger, par une ſuite de cette épreuve, devint peu après Hydrophobe & mourut (r).

4.) GRUNER propoſe d'inoculer de la Bave du Chien tué à un Chien ſain, en faiſant à ce dernier une playe aprés l'avoir attaché. Ce procédé ferait ſans contredit le plus certain, car ſi le Chien inoculé devient promptement enragé, il ne nous reſte aucum doute. Cette inoculation ne peut cependant être utile, car le virus rabieux peut reſter plus ou moins de tems dans le Chien inoculé ſans agir, & la perſonne mordue peut-être attaquée d'Hydrophobie avant le Chien inoculé ; & en outre le Chien inoculé peut fort bien ne pas avoir la diſpoſition, pour que le venin agiſſe, & alors on ne ſaura, à quoi attribuer cet inſuccès de l'Inoculation.

Nous n'avons donc jusqu'a préſent ancun ſigne certain, pour reconnoître, ſi la playe faite par un animal, qui s'eſt enfui, ou qui à été tué, eſt enragé ou non.

(r) Journal de Medecine, T. 72. p. 230. An. 1787.

Nous ne pouvons nous en assurer, que quand nous pouvons exactement nous informer des Symptomes, qu'on a pu obferver avant de le tuer, ou avant qu'il ait fait la bleffure, ce qui eft prefque impoffible pour un Chien inconnu ; & fouvent même pour un Chien connu, par le défaut de connoiffance, ou la mauvaife foi, ou l'exagération de ceux, qui l'ont vu. Lorsqu'un Animal fufpect a mordu un grand nombre de perfonnes & d'animaux, & que quelquesuns des mordus font attaqués de la Rage, il n'y à plus d'incertitude, mais c'eft un fatal moyen, puifque le Diagnoftic n'eft alors fondé, que fur des effets, qu'on aurait defiré de prévenir.

Le mieux, comme nous le dirons dans un moment, eft de s'emparer fur le champ de tout Chien, qui a mordu un Homme ou un Animal, & de le garder dans un lieu fur.

§. XXXIV.

Dans les Animaux affectés de la Rage toutes les humeurs font-elles imprégnées du Venin Rabifique au point de communiquer la Maladie?

Il eft difficile, de donner une folution exacte de cette queftion, parceque l'on a des autorités graves pour l'affirmative & pour la négative.

1.) *Obfervations pour l'affirmative.* Les Anciens ont pretendu, que l'haleine, la tranfpiration d'individu, attaqué de la Rage, pouvait la communi-

quer. (1) FERNEL rapporte, que des Chasseurs, ayant tué un Loup furieux, en préparérent divers mets, qu'ils mangèrent & que tous furent bientôt après attaqués de la Rage, & périrent. (2) SCHENKIUS, BORELLUS, MANGET, BOERHAVE, BROGIANI, *van* SWIETEN, rapportent des faits, qui prouvent, que la Rage à été communiquée pour avoir mangé de la viande des Animaux, qui en étaient morts (3). Le Lait d'une Vache enragée a communiqué la Rage aux personnes, qui en ont bu (4). Selon ABRAHAM DE LA PRIME des petits Chiens devinrent enragés, pour avoir bu le Lait de leur mére enragée (5); On assure, qu'auprès de *Milan*, le Lait d'une vache enragée a fait périr toute une famille Hydrophobe (6); & un Chien, au rapport de LEMERY, devint enragé pour avoir lappé du sang d'un Hydrophobe (7).

---

(1) LANZONI, de Venenis Cap. 62. & Opera Omnia T. I. p. 154.

(2) Opera Omnia, Tom. II. p. 509.

(3) FRANK Medicinische Polizei, T. III. p. 48. & T. IV. p. 313. ANDRY Memoires de 1776. p. III. & 1778. p. 461.

(4) TIMPUS de GULDENKLEE, Cas. Med. Lib. VII. Cap. 23.

(5) Philosophische Transactionen, Vol. 33. No 277.

(6) Ap. RAHM, Gazette de Santé, T. II. pag. 748.

(7) Hist. de l'Academie Royale des Sciences, An. 1707.

2.) Obfervations pour la négative.

Le Camus a mangé de la viande d'un Boeuf enragé fans aucune mauvaife fuite. Castelli en a vu manger fans le moindre inconvénient (1). On a vu plufieurs perfonnes manger la Viande, & le Lait d'une Vache enragée, fans le devenir (2). La Chair d'un Cochon, mordu depuis quelques jours, & la Viande d'un Boeuf, tué dans les premiers Symptomes de l'Hydrophobie, ont été vendues & mangées par quelques centaines de perfonnes, fans le moindre inconvenient. (3) Erpenbeck nous a auffi tranfmis des faits femblables. (4) Un enfant fut allaité par une Chevre pendant trois femaines jusqu'ou jour, ou cet animal mourut de l'Hydrophobie & n'en à eprouvé aucum accident (5).

Erpenbeck & 30 autres perfonnes ont bu du Lait d'une Vache Hydrophobe depuis deux jours, fans en reffentir la moindre incommodité. Cet Auteur en donna pour toute nourriture à un Chien, qu'il renferma, & l'animal ne fut affecté de rien, cependant il en eut horreur la premiere fois, qu'on lui en préfenta, & ce ne fut que la faim, qui le força à en boire. (6) Des Chirurgiens ont été im-

---

(1) Ap. Andry Memoires de 1776. p. 110.
(2) Journal de Medecine, T. 1. p. 167.
(3) Asti, l. c.
(4) Differt. Cit. p. 21. 23.
(5) Baudot, l. c. pag. 91.
(6) Diff. Cit. p. 10. 18.

punement remplis de ſang, en ſaignant des Hydrophobes (1), Pluſieurs perſonnes ſe ſont bleſſés, en ouvrant des Cadavres d'Hydrophobes, & ne le ſont pas devenues. (2) VAN SWIETEN, à vu deux léſions de cette eſpèce, ſans que l'Hydrophobie s'enſuivit. L'un des Chirurgiens fut attaqué d'une Eryſipele à la main & à l'avant-bras, mais la putréfaction du Cadavre pouvait ſeule l'avoir excité, comme on l'a dejà obſervé pluſieurs fois, & cet Auteur célèbre aſſure, ne pas connoître une Obſervation de Rage, communiquée par cette voie (3). De plus PALMARIUS conſeillait le Sang des Hydrophobes deſſeché, comme Préſervatif: les Anciens attribuaient auſſi la même vertu au Foie de l'Animal enragé; Remedes vains, mais qui n'en prouvent pas moins pour la Négative de la queſtion.

§. XXXV.

Que conclure de tous ces Faits oppoſés? voici les inductions, que je me permettrai, d'en tirer.

1.) Il en eſt du Venin de la Rage, comme de tous les autres Virus. Il n'affecte certainement pas toutes les humeurs, comme nous le dirons dans la 2de partie.

2.) Dans l'Obſervation DE LA PRIME la Chienne à bien pu mordre ſes petits.

(1) BAUDOT, l. c. p. 91.

(2) THIESSET, Ap. ANDRY Memoire dz 1776. p. 110.

(3) §. 1140. & NICOLAI, Pathologie, T. IV. p. 67.

3.) Tant que le venin de la Rage est encore fixé dans la partie, on peut certainement manger la Chair des Animaux, boire leur Lait, sans qu'il en résulte d'accidens; mais il n'est point prudent de le faire.

4.) Désque l'Hydrophobie se declare, la scene change: je ne dis point, que tous les fluides deviennent alors susceptibles de communiquer l'Hydrophobie; Máis j'avouerai, l'état des fluides & des solides d'un Animal, mort Hydrophobe, me paraît très exalté, très près de la décomposition putride; que la Bile, vitiée au dernier degré chez eux, ainsi que l'acrêté plus ou moins grande, que contractent tous les fluides par le défaut de boisson, font, que le tout ne peut certainement fournir qu'un aliment malsain, pour ainsi dire Venéneux & propre à donner lieu à une Fievre plus ou moins ardente, accompagnée de Delire Phrénétique, de Spasme dans l'Oesophage, causé par l'irritation des Maismes putrides, exhalés par le poumon, & d'horreur de l'Eau, comme on l'a observé plusieurs fois dans des Fievres Gastriques, Bilieuses, qui ne dépendaient d'aucun soupçon de Venin Rabieux. Et il est ainsi, qu'on pourrait concilier par là tous les Faits contradictoires.

5.) La Police doit défendre la vente de la Viande, & du Lait des Animaux Mordus; c'est le plus sur parti, qu'on puisse prendre; car je ne vois point de nécessité, à exposer ainsi les individus pour l'interêt particulier d'un seul.

§. XXXVI.

Des Moyens de prévenir la Rage dans les Chiens.

Certes si on le voulait, on pourrait bien diminuer le danger de la Rage, mais jusqu'ici c'est envain, que les Philosophes & les Medecins ont demandé des Loix repressives. Il en existe bien à la vérité, parci, parlà, dans quelques Contrées, mais bien peu sont executées avec l'exactitude, qu'une chose aussi essentiele pour la salut des hommes exigerait. L'ouvrage de FRANK (1). & la Collection de SCHERF renferment tout ce, qu'on peut desirer à cet égard, pour faire de bonnes Loix, & nous présenterons seulement les principes généraux, qui en découlent, pour rendre notre Essai aussi complet, qu'il nous est possible.

§. XXXVII.

Ordonnances rélatives à la tenue des Chiens.

Ces Ordonnances doivent avoir pour but de diminuer autant, qu'il est possible, le nombre des Chiens dans les Villes, & dans les Villages. Le Chien est un animal nécessaire, mais le nombre

---

(1) L. c. pag. 334.

des Chiens inutiles eſt bien plus conſidérable, que celui de ceux, qui rendent quelques ſervices, & il faut exterminer ces derniers. Croirait-on, que du pain, que mangent les Chiens inutiles en France, on nourrirait 200000 Hommes, ſans compter les Bichons, Epagneuls & Roquets, qui vivent mieux, que la 100e partie des habitans. Il eſt inutile, que chaque individu ait un Chien: mais pour tout concilier, voici ce, qu'on doit faire.

1.) Tous ceux, qui jusqu'á préſent, n'entretiennent point de Chien, ne doivent point en prendre un par caprice: il faut le défendre.

2.) Ceux, qui ont un Chien, avant que la Loi paroiſſe, peuvent le garder; mais il doit reſter à la maiſon, ne ſortir, que tenu à la liſière par ſon maître, porter une muſelière. Et pour éviter tout danger, l'écorcheur doit parcourir deux fois par ſemaine pendant l'année, les rues de la ville & aſſommer tous les Chiens, qu'il y rencontrera libres, ſans être conduit par quelqu'un, & du moment, que le Chien ſera mort, il faut défendre, d'en prendre un nouveau.

3.) Un Impot ſur les Chiens, profiterait au Fiſce, mais point à l'humanité. Des hommes, qui n'ont rien à faire, ou qui ne veulent rien faire, ſe priveraient de tout, pour conſerver un maudit Epagneul, qui les infécterait les prémiers à la verité, mais qui ne permetterait aucune ſecurité aux autres Citoyens.

(4.) Ces marques, que l'ecorcheur vend & at-

tache au col des Chiens, dans certaines Contrées, pendant les grandes chaleurs de l'année, ne sont qu'un enfantillage insignifiant & dangéreux. Car je puis faire attacher aujourd'hui un signe de santé à mon Chien qui deviendra enragé peut être au bout de deux jours.

5.) Les Bouchers ne doivent avoir, qu'un, ou tout au plus, deux Chiens; ils doivent les conduire à la lisière, ou lors qu'ils font chasser les Animaux, leur mettre une muselière. Ce dernier article est de la plus grande importance, car rien n'est aussi cruel, aussi malfaisant pour les Animaux, qui font une grande partie de notre nourriture journalière, qui d'être poursuivis, mordus, harcelés continuellement par un ou plusieurs Chiens. Certes on ne viendra pas nous dire, que les Animaux n'ont point aussi leurs passions, & à raison de ces passions, il est impossible, qu'ils ne souffrent & ne se mettent en colére contre les Chiens, qui les irritent continuellement, & qu'étant tués dans cet état de fureur, ils ne fournissent une nourriture malsaine. Ces vérités ont été, on ne peut mieux, exposées par FRANK (1).

6.) Les Chiens de Voituriers doivent être enchaines sous la voiture.

7.) L'expérience ayant appris, que les Chiens de chasse, de Berger, de basse cour à l'attache, les Chiens de Bouchers, sont ceux, qui sont les

(1) Medecinische Polizei. T. III. p. 110.

plus exposés à la Rage; il faut de toute néceffité veiller plus axactement fur l'état de leur fanté.

8.) Il faut ordonner, d'affommer tous les Chiens mechans; tous ceux, qui ont la mauvaife habitude de japper; de courir après les paffans, les enfans; de déchirer leurs habits. Ce font des animaux d'un naturel Colérique; ils font plus fujets à la Rage & fans être enragés, ils peuvent, dans leur mouvement de colère, faire des morfures plus ou moins dangéreufes & même mortelles, comme nous en avons rapportés plufieurs exemples. §. XXX. 1o.

§. XXXVIII.

Soins pour conferver la fanté des Chiens.

Ce n'eft point affez, d'avoir des Regles générales, pour diminuer le nombre des Chiens: comme on ne peut, en extirper la race, vu leur utilité; il faut, que les perfonnes, à qui on permet d'en entretenir, foient inftruites de ce, qu'il y a à faire pour conferver la fanté de ces Animaux, & les Régles Diététiques pour les Chiens, peuvent fe reduire aux points fuivants.

1.) Pendant l'Hyver, on ne doit jemais laiffer les Chiens dans des chambres chaudes, ni près du feu, &, pendant l'Eté, il ne faut pas les laiffer expofés à l'ardeur du Soleil.

2) Il faut tenir les Chiens pendant l'Hyver dans un chenil, conftruit de manière, qu'ils foient à l'a-

bri du froid, du vent & de l'humidité & il ne faut jamais les laisser passer d'un endroit froid dans un lieu chaud.

3.) Il faut empêcher les Chiens, qui reviennent de la chasse, ou qui ont convoyé le bétail, de boire & de manger tout de suite après.

4.) On doit toujours leur donner de l'Eau fraiche, pure & en abondance, à boire.

5.) Jamais aucune Substance Animale, qui commence à se putréfier, ne doit entrer dans leur souppe, & on y mettra toujours un peu de Sel.

6.) Le Pain de Chien doit toujours être fermenté, il ne faut jamais leur donner du pain moisi.

7.) Les Os, faisant une partie essentiele de la nourriture des Chiens, il ne faut point omettre de leur en donner.

8.) Les Chiens à l'attache ne doivent point être privé du coït, & le Maître du Chien doit soigner, pour qu'il puisse contenter ses desirs amoureux; Ceci n'est point une plaisanterie: il est certain, que cet état de continence forcé ne doit pas peu contribuer à les entretenir dans un état d'irascibilité très dangéreux, & qui à beaucoup d'influence sur le développement de la Rage.

Tels sont les Moyens généraux, applicables à tous les Chiens, faciles à executer, pour empêcher autant, que possible, le développement de la Rage Spontanée & peut-être rendre ces Animaux moins aptes à l'infection, dans la Communiquée. Mais l'on a cru, pouvoir éviter cette maladie encore plus efficacement, en soumettant les Chiens à

l'extirpation du, soi disant, Ver de la Rage (*Dol-worm*) & à la Castration, ce que nous devons examiner.

§. XXXIX.

9.) *Extirpation du Ver de la Rage.*

Je ne m'arreterai point à ce, que PLINE & CONDROCHUS ont dit de cette substance. Ce n'est point un Ver. MORGAGNI ne la regarde, ni comme un Nerf, ni comme une partie de Muscle: Ce n'est pas une Glande, destinée à la sécrétion du Venin de la Rage, comme HEYSHAM l'a avancé. WRISBERG à vu 9 fois faire cette opération par des gens, soit disans, très experts, & il n'a jamais observé, qu'un Opérateur extirpât toujours la même substance. Enfin ce prétendu Ver n'est, d'après les Observations de HEYDECKER, q'une substance Ligamenteuse, placée dans le milieu de la Langue des Chiens, & s'étendant de sa pointe à sa base; c'est un Ligament, propre aux Chiens & qui parait destiné à favoriser le Lappement (1); ce que MORGAGNI avait appercu (2).

On a avancé, que l'extirpation de cette substance empêchait, que les Chiens ne devinsent enragés Spontanement, & que, si un Chien, privé de cette

(1) L. c.

(2) De Sedib. & Causis morbor. Epist. VIII §. 4 o.

partie, était mordu, il ne devenait pas aiſément enragé; on n'était, tout au plus, attaqué que de la Rage Mue (1) Mais tout ce, qu'on a dit ſur les avantages de cette Operation, (qui parait n'avoir èté dans le tems de ſa vogue, ſelon BECKMANN, qu'une affaire de ſpeculation, puisque chaque perſonne devait payer 12 ſols par Chien, & que le privilège de les operer etait affermé,) eſt faux d'après les raiſons ſuivantes.

Cette opération eſt *inutile* & *dangéreuſe*.

Inutile.

1.) Pluſieurs autres Quadrupedes ſont ſuſceptibles de devenir enragés Spontanément ſans avoir cette partie; preuve, qu'elle n'a point une influence directe dans le developpement de la Rage (2).

2.) Les Chiens, à qui on avait fait cette Opération, ayant été mordus, le ſont devenus tout auſſi bien que ceux, qui n'avoient point été operés.

3.) Les Chiens, opérés non une fois, mais même un Chien, au quel on avait coupé dix fois ce prétendu Ver, dans l'eſpérance enfin, de le rencontrer, ſont devenus Spontanement enragés (3). Il ſerait inutile, d'accumuler ici ce, que JAMES, HAMILTON, ERPENBECK, &c. on dit de la futilité de ce moyen.

---

(1) SCHMUCKER Chirurg. Wahrnemungen, 2. B. §. 330.

(2) HEIDECKER, l c.

(3) SCHERF, Archiv. der Medicin Polizei, T. VI. p. 47.

Il me suffira de renvoyer le Lecteur aux ouvrages de FRANK (1) & de SCHERF (2).

Cette opération est *Dangéreuse.*

1.) En privant les Chiens de ce Ligament, qui leur est propre, & qui facilite le Lappement, on les empêche d'étancher leur soif convenablement, & personne n'ignore, combien il est important, que les Chiens boivent.

2.) On plonge, en établissant un semblable préjugé, les habitans d'une Contrée dans une dangereuse securité: persuadés, que leur Chiens n'ont rien à craindre, s'ils deviennent malades, s'ils ont les premiers Symptomes de la Rage, au lieu de les faire tuer, ou de les renfermer de manière à ce qu'ils ne nuissent à personne, on les laisse courir & on expose tout le monde à la morsure. —— D'après tout ce que nous avons dit, il est aisé de voir, qu'on ne doit jamais pratiquer cette Opération.

§. XL.

10.) *De la Castration comme Préservatif de la Rage.*

CRANZ de Berlin à proposé la *Castration*, com-

(1) L. c. Tom. IV. NICOLAI, pathologie, T, VI. p. 35.

(2) Archiz. Tom. III. p. 170, T. VI. pag. 47.

me un moyen propre à empecher le developpement de la Rage dans les Chiens, mais malgré tout ce, qu'il a pu avancer pour étayer son opinion, elle est insoutenable & cette Pratique n'est point admissible par les raisons suivantes.

1.) On n'a jamais vu, que dans les Animaux, morts de la Rage, les parties Génitales fussent particulierement affectées, ce qui devrait cependant arriver, si elles avaient une influence aussi immediate dans la production de la Rage.

2.) On propose de châtrer les Mâles, sans parler des Femelles, comme si le manque de Coït, ne pouvait pas tout aussi bien influer sur les Femelles: & même nous avons vu cy devant, qu'on à prétendu avoir observé, que les Chiennes en chaleur étaient plus exposées à devenir enragées.

3.) On a des Exemples de Chiens châtrés, qui sont devenu enragés; on en a aussi des Exemples dans les Animaux domestiques châtrés, tels que le Boeuf, le Cochon, &c. —— Donc cette opération ne doit point être regardée comme un Préservatif de la Rage (1).

§. XLI.

11.) COLUMELLE conseillait l'amputation de la Queue des Chiens, pour les préserver de la Rage.

---

(1) FINKE, Diss. cit. p. 14. 17. 18. RAHM, Gazette de Santé, Tom. VI. p. 563.

D'autres ont pretendu, qu'il suffirait, d'elever les petits Chiens avec du Lait de femme, pour les mettre à l'abri de cette maladie. Ces idées se refutent d'elles mêmes (1).

§. XLII.

Reglemens de Police, concernant les Chiens malades, suspects ou enragés.

Ces Reglemens doivent à peu près consister en ceci:

1.) Chaque Citoyen, qui a un Chien, doit répondre des suites de la maladie de l'Animal, qu'il a.

2. Tout Chien malade, qui n'a encore mordu ni homme ni bétail, doit être tué sur le champ.

3.) Si un Chien malade, ou suspect, ou en colère, mord un homme ou un animal, il ne faut pas le tuer, mais le saisir, le renfermer & observer soigneusement l'issue, que prendra sa maladie. Ceci est un des points les plus essentiels, sur le quel la Police ne s'appesentira jamais assez, & que la mauvaise foi de beaucoup de Citoyens cherchera toujours à éluder, par le ridicule prétexte, qu'on n'a pû arrêter le Chien; mais si on ne laisse aller aucun Chien sain sans être à la lisière, ou pourvu d'une muselière, on pourra facilement s'en rendre maître.

4.) Si un Chien, suspect ou enragé, s'échappe

---

(1) Finke, Diss. cit. p. 4.

de la maison de son Maître, ce dernier doit être obligé, sous les peines les plus graves, d'en faire sur le champ la declaration au Chef de la Police de l'endroit, qui donnera promptement les ordres nécessaires, pour faire arrêter, renfermer & tuer le Chien (1).

§. XLIII.

Traitement des Chiens & autres Animaux, mordus par un Animal enragé.

Le mieux est, de faire tuér les Chiens mordus, à moins, qu'on ne veuille les garder pour s'assurer de la Rage de celui, qui a fait la morsure. Quant aux Animaux Domestiques de prix, tels que Chevaux, Boeufs, Cochons, —— on doit les renfermer soigneusement dans un lieu àpart, & les traiter pour empêcher la Rage, de se déclarer.

Le Traitement Préservatif consiste, comme dans l'homme, en Rémedes externes & internes. Mon intention n'est point ici de parler de ce traitement en détail, ni de sa Théorie, je m'en occuperai dans la Secon de Partie. Le traitement, le plus généralement adopté pour les Animaux, est le suivant.

1) Si la playe est petite, on la dilate, en évitant les gros Vaisseaux, les gros Nerfs, les Tendons. On la laisse bien saigner & on la lave avec

---

(1) Frank, l. c. p. 360.

de l'Eau falée, de l'Urine, & enfuite avec de l'Huile de Lin, ou d'Olives. Après cette lotion de la playe, on la frotte avec un mêlange compofé d'un jaune d'Oeuf, & de trois gros de Miel; on réïtère ce panfement tous les jours, & on frotte le membre trois fois par jour avec de l'Huile. Ce Traitement Local eft très effentiel: quelques uns, tel que BONEL (1) le négligent, mais c'eft à tort.

2.) Si la partie le permet, on peut employer le Cautère Actuel, pour détruire le Virus, inféré dans la playe, & toutes les parties, qu'il a touchées immédiatement. Mais c'eft un préjugé très funefte, que de fe contenter de faire bruler avec une Clef l'animal mordu au Front. Si cette brûlure au front à preservé quelques animaux, on peut affurer, que ce ne font que ceux, qui ne feraient pas devenus enragés, quand même on ne les aurait pas brulés.

La Cautérifation de la playe avec un Fer Rouge eft un bon moyen, mais pratiquée au Front c'eft une Superftition très dangéreufe; c'eft mettre l'emplâtre à coté du mal, comme on le dit vulgairement.

3.) On fait tous les jours autour de la playe une Friction avec deux gros & demi d'Onguent Mercuriel Térébenthiné & on les continue avec les Embrocations Luileufes pendant 14 jours. On fait ces Frictions Mercurielles avec un bâton, on bout du quel on attache une pelotte recouverte de cuir. BONEL dit,

---

(1) L. c. p. 292.

dit avoir préservé beaucoup d'Animaux mordus par l'usage externe & interne du Mercure, joint aux Purgatifs (1).

4.) JAMES (2) & MATHIEU (3) ont récommendé l'usage interne du Turbith Minéral & ont préservés un grand nombre d'Animaux mordus. La formule suivante me parait la plus convenable. Prenez une demie once de Turbithe Minéral, une once d'Asa foetida, quatre onces de Miel, & faites en un Electuaire. On frotte tous les jours une fois au moyen d'un baton, muni d'une pélotte à son extremité, une certaine quantité de cet Electuaire sur la Langue d'Animal mordu; la dose est une once pour un Cheval; pour un Cochon, une Chevre six gros; pour un Chien un gros, & on la diminue à raison de ce, qu'ils sont moins avancés en age.

5.) Si les animaux sont Pléthoriques, on peut commencer le traitement par une Saignée, mais le plus souvent on fera mieux, d'en faire aucun usage.

6.) On donne pour boisson de l'Eau blanche & du Vinaigre mêlé à l'Eau. On mêle à la nourriture des Herbivores, pendant l'hyver, du Son de Froment, qu'on humecte un peu, & pendant l'Eté on ne leur donnera que de l'Herbe fraiche (4).

---

(1) L. c. p. 292.

(2) Philosophische transaction, 1736, N°. 441. Auszuge von Leske, T. II. p. 257.

(3) L. c. p. 325, 326.

(4) Conf. Fehr. p. 89.

7) Nous avons dit, que ce traitement était le plus généralement adopté; mais nous ne prétendons pas, que ce soit le seul; car toutes les Methodes, dont nous parlerons par la suite, ont été aussi vantées pour les Animaux, & chacun les traite d'après son Remede favori; les uns prescrivent l'Anagallis; d'autres l'Electuaire de Proscarabée; un autre le Vinaigre, & enfin toutes les Recettes particulieres n'ont point manqué de partisans. Mais ici, comme dans le Traitement Préservatif pour l'Homme, le point essentiel est le Traitement Local, pour exciter & entretenir une longue suppuration.

8.) Il faut avoir soin de placer les Animaux à l'écart, de les bien renfermer, & de les attacher, s'il est possible, avec des chaines, afin qu'on ne coure aucun danger, dans le cas, ou, malgré tous ces moyens, la Rage se déclarerait.

9.) Desque la Rage se manifeste, le plus sur est de tuer l'Animal d'un coup de fusil. On à tenté dans ce cas, de mettre dans l'endroit, ou l'Animal enragè était, des vases remplis de Vinaigre chaud, & Beudon dit, avoir guéri par ce moyen des Chiens enragés. Ces Observations sont bonnes, & nous en ferons usage ailleurs, mais nous le repetons, pour les Animaux, le plus sur est, de les faire tuer.

10.) On mettra dans des fosses très profondes l'Animal enragé, & on le recouvre d'une certaine quantité de Chaud vive (1).

11.) On

(1) Frank, l. c. p. 360.

11.) On fera netoyer exactement l'ecurie, reblanchir à neuf, ou au moins laver les murs avec une dissolution de Chaux vive & l'on brûlera tout ce qui est suspect; tout ce, qui à été souillé par la Bave, le Sang de l'Animal (1).

---

(1) Frank, l. c. p. 365.

SECONDE PARTIE

De la Rage dans l'Homme.

§. XLIV.

On a caractérisé la Maladie par le Symptome le plus frappant, c'est à dire, l'Hydrophobie on horreur de l'eau. Cette horreur des fluides est ordinairement dans l'Homme la suite de la morsure d'un Animal enragé: mais comme on a aussi observé plusieurs fois ce Symptome dans quelques autres maladies, on a voulu distinguer ces deux espèces, en appellant la première, *Hydrophobie communiquée*, Venimeuse, & la seconde *Hydrophobie Spontanée*. Cette denomination de Spontanée est fautive dans ce sens, en ce qu'on ne sait pas encore, si elle est susceptible de communiquer la maladie à un autre individu ou non. C'est pour quoi, toutes les fois, que l'Hydrophobie parait dans le cours d'une maladie, il faut mieux la nommer Symptomatique, & conserver l'épithéte de Spontanée pour l'Hydrophobie vénéneuse, contagieuse, susceptible d'exci-

ter la même maladie dans un individu sain, & produite par des Causes, autres que la morsure d'un Animal enragé.

§. XLV.

L'homme est il exposé à la Rage Spontanée Véneneuse? C'est ce, qu'on ne peut résoudre. Je n'en nie point la possibilité déja reconnue par CÆLIUS AURELIANUS (1); je ne connois aucune Observation d'une telle Hydrophobie dans l'Homme, à moins qu'on ne veuille prendre pour exemples quelquesuns des Faits, exposés dans le §. XXIX. Mais dans ces Faits plus ou moins obscurs, on ne fait point, si les sujets devenus Hydrophobes à la suite de la morsure d'un Homme en Colère, ont rendu réëllement une Bave vénéneuse, contagieuse & capable de propager la maladie; ce qui fait, que jusqu'a présent, on ne peut nier la possibilité, mais on ne peut en citer un exemple decisif. La raison, pourquoi l'Homme en général n'est point exposé à la Rage Veneneuse Spontanée, est, qu'il n'est presque jamais soumis à l'influence du Concours des Causes, propres à la faire naître dans les Chiens. Et même on ne peut disconvenir, que la Rage Spontanée Vénéneuse ne soit rare dans ces Animaux; car dans les Cantons, ou l'on observe le plus de Chiens enragés, il faut bien considerer, que la plupart ne

(1) L. c. §. 219.

le font devenus que par communication, de maniere, qu'un feul Chien devenu fpontanement enragé, peut infecter toute une Province, fi on n'arrête de bonne heure fes devaftations & fi on ne furveille exactement les Animaux mordus & ne les tue du moment, ou ils paroiffent fufpects.

§. XLVI.

Obfervations d'Hydrophobie Symptomatique dans l'Homme.

Si les exemples de l'Hydrophobie Spontanée dans l'Homme font nuls ou prèsque nuls, on ne peut en dire autant de l'Hydrophobie Symptomatique, ou de l'horreur de l'eau, qu'on à obfervé dans un grand nombre de maladies, qui ne reconnoiffoient point pour Caufe une léfion, faite par un Animal enragé. Ces Obfervations font très multipliées, & nous nous bornerons à citer celles, qui font parvenues à notre connoiffance. On à obfervé l'Hydrophobie Symptomatique

a.) à La fuite de la fuppreffion des Règles par une paffion vive de l'ame (1).

b.) Après une chaleur violente, effuyée en voyageant pendant l'Eté (2).

---

(1) Martel. Hiftoire de l'Acad. de Dyon, T. II. p. 110.

(2) Laurens, Journ. de Med. T. VII. p. 3. L viro-

c.) A la ſuite d'une chute avec commotion (1).

d.) Pour avoir bu de l'eau froide, le corps étant très échauffé (2) & dans un cas de cette nature l'Hijdrophobie diſparut après l'apparition d'une tache Gangréneuſe à la feſſe (3).

e.) A la ſuite d'un acces d'Epilepſie (4).

f.) Dans des Fievres malignes, putrides (5) bilieuſes (6).

g). Dans la Peripneumonie (7), la Pleuréſie Catharrale (8).

TE, id: T. VIII. p. 81. MARRIGUES, ibid Novemb. 1767. p. 470. L. ROUX, l. c. p. 6.

(1) FRECOURT, Journ. de Med. T. VI. p. 139. & Memoires de Chirurg.

(2) KAEHLER, ap. MORGAGNI, l. c. RABACHE, J. de Med. T. 80. p. 353. Aprés un bain froid, pris dans un chaleur exceſſive du Corps vid. LEVACHER, Journ. de Med. T. 52. p. 362.

(3) HILDEBRAND Nov. Acta Phyſico-Med. A. N. C. t. III. p. 39.

(4) BRIEU, Journ. de Medicine T. XIV. p. 315.

(5) SALMUTTS, BORELLUS, BONAFOS, COSTE ap: ANDRY, Memoires de 1778. p. 457. COSTE, ap. MEAD, Oeuvres Complettes T. I. p. 162. Note.

(6) SÉGAUVILLE, Hiſt. de la Société Roy. de Med. 1783. 2e partie p. 71. f. c. STÆLLER Beobachtungen und Erfahrungen p. 85.

(7) Journal Encyclopedique T. XIII. FAURE, Hiſt: de la Société Royale, l. c. p. 39.

(8) THEDEN, Nova Acta Phyſico-Medica, A. N. C. T. IV. p. 110.

h.) Dans l'inflammation de l'Estomac (1),
i.) A la suite de la Melancholie ordinaire (2).
k.) Dans une violent Paroxysme Hysterique (3).
l.) Dans un Paroxysme de Palpitation de coeur (4).
m) A la suite de la Frayeur (5).
n.) Dans les quatre premièrs mois de la Grossesse (6).
o.) Après avoir mangé du fruit de Hêtre (7).
p.) Sans une Cause apparente (8).
q.) Apres un violent accès de Colère (9).

---

(1) JOHN INNES, Medical Essays of Edinburgh, 1. vol, art. 29.

(2) MISCELL. Acad. N. Cur. An. 1687.

(3) MEAD, Oeuvres Complettes T. I. p. 162.

(4) MEAD, ibid:

(5) BOERHAVE ap. van SWIETEN, §. 1130. Anecdot. de Med. 1762. p. 32. & cy après §. LXIII. p.

(6) MAZARS, Journ. de Med. 1762. T. XVI. p. 33.

(7) SIELIG. Differt. de Hydrophobia ex esu fruct. Fagi 1762.

(8) RAYMOND, Mem. de la Societé Royale de Medecine 1777, 1778. p. 457.

(9) POUTEAU, l. c. ANDRY, Mem. 1778. p. 457. GALLET Hist. de la Sociíé Royale de Medec. 1783. 2e partie p. 57. MARTIN, ibid p. 71. Berlinische sammlung zur beforderung der Arzneiwissenschaft, I. B. 4. stuk, p. 334. BUCHHOLZ. Nova Acta A. N. C. vol. V. Obs. 57. BLOCHS, Medic. Bemerking. p. 138.

r.) Après avoir bû une trop grande quantité d'Eau de Vie, de Genevre (1).

s.) Dans l'Hydrophobie (2).

t.) l'Obstruction du Foye, la Jaunisse (3).

u.) Dans l'inflammation de la Matrice (4).

v.) Dans une Dysenterie maligne (5).

w.) Dans le Satyriasis (6).

x.) A la Suite d'une Metastase dartreuse sur le pharynx (7).

Enfin il n'y à rien d'extraordinaire, que dans l'Inflammation Idiopatique, ou Symptomatique de la Gorge, comme dans la Rougeole; la Variole; la Fievre Scarlatine les malades refusent de boire, parce qu'ils ne le peuvent pas & même qu'ils aient une certaine horreur pour les fluides, comme James, Broglani, (8) Goulin, (9) Portal, (10) l'ont ob-

(1) Th. Scawenke, Acad. de Harlem. X. Deel 2e stuk p. 471.

(2) Hamburgische Magazin. T. I. & ap. Schucker, Chirurg. Wahrnem 2. B. p. 527.

(3) Hensler Acta Soc. Med. Hauniens. vol. I. Art. 22.

(4) Mezler, l. c. p. 330.

(5) Id. ibid.

(6) Salva, Histoire de la Societé Royale de Medecine 1783. 2e partie p. 84.

(7) Normande Hist. de la Societé Roy de Med. 1783, 2e partie p. 113.

(8) Ap. Tribolet, Diss. Cit. §. IV.

(9) Journal de Medecine, T. 55. p. 389.

(10) Ap. le Roux, p. 9.

fervé, & comme on l'obferve tous les jours. Mais ces cas n'appartiennent point à l'Hydrophobie, proprement dite Symptomatique, ou la gorge paroit dans fon état naturel, & ou cependant la deglutition des fluides eft en horreur,

Nous n'accumulerons point un plus grand nombre de Faits, & pour fuppléer à ceux, que nous pourrions avoir omis, nous renverrons aux Ouvrages de ceux, qui nous ont précedés (1).

§. XLVII.

l'Hydrophobie Symptomatique eft-elle la même, que la Vénimeufe, ou celle fuite de la morfure d'un Animal enragé? Il m'eft impoffible de dire, en quoi confifte ce Symptome extraordinaire, c'eft à dire l'Horreur de l'Eau, obfervée dans un grand nombre de maladies (§. XLVI.) Les malades avalent le plus fouvent les alimens folides, mais à l'afpect de l'Eau, ou du moment, ou on leur parle de boire, ils entrent en Convulfion. Quelle eft la Caufe de ce Phénomene? c'Eft ce, qu'on n'a pu jusqu'a préfent déterminer, & ce, qu'on ne déterminera peutêtre jamais. Si nous confultons les meilleurs Auteurs & les Phénomènes de la maladie, on reconnoit le Spasme, mais rien de plus. C'eft envain, qu'on di-

(1) Vid. Ancry, l. c., Haas, Differt. cit. p. 26. Finke, Differt. Cit. p. 9. Tribolet, Diff. Cit. Schenkius Obferv. Medic. p. 851.

ra avec LE ROUX, que l'Hydrophobie Symptomatique est produite le plus ordinairement pas une alteration extraordinaire des sucs degestifs, qui occasionnent sur les houppes nerveuses des Voies Alimentaires une irritation, qui est particulière à cette alteration (1). On n'éclaircit point par là la question, & cet Auteur estimable à donné, sans contredit, trop d'extension à son idée, en voulant, que tout s'y conformât & que la Cause fut toujours dans les Voies Alimentaires.

Ce Phénomene est-il du à une réaction particulière du Cerveau, ou à une telle disposition des Nerfs des parties, qui servent à la déglution, que le contact des fluides y produise un spasme si violent, & que l'Instinct, qui veille à la conservation de l'individu, lui fasse repousser machinalement cette cause d'une irritation trop vive & très particulière? c'est ce que je ne puis affirmer, quoi qu'il ne me semble pas tout à fait absurde de croire, qu'il peut bien se passer quelque chose de semblable.

L'état de ces malades est-il le même, que celui des Hydrophobes par Morsure? Je ne le crois pas. MORGAGNI a à la verité trouvé beaucoup de ressemblance entre ce, qu'il a observé dans les sujets morts dans l'Hydrophobie Symptomatique, & dans les sujets morts de l'Hydrophobie par morsure; mais cela ne prouve rien, car les Phénomenes, observés à l'ouverture des Cadavres de ces derniers, sont si différens, qu'on ne croirait point, qu'ils ont été

(1) L. c, p. 62.

produits par la même cause. Pour déterminer plus exactement la chose, il faudrait observer les effets de l'inoculation de la Bave d'un Hydrophobe Symptomatique sur un Animal sain; mais je ne connois aucune expérience de ce genre. Il existe seulement une Observation de L'EPINE, qui a vû une Hydrophobie, Symptome d'une Fievre maligne, ou le malade mordit sa servante jusqu'au sang, sans que cette dernière en éprouva le moindre accident (1). Si je me sers de ce fait, pour dire, que ces deux maladies sont différentes & que la Bave d'un individu, attaqué de l'Hydrophobie Symptomatique, n'est pas vénéneuse, comme dans l'Hydrophobie, suite d'une morsure d'Animal enragé, je sens bien, qu'on pourra me repondre, que cette fille n'a éprouvé aucun accident, parce qu'elle n'avoit pas la disposition à devenir enragée. Mais malgré cela, jusqu'a ce que des Faits ultérieurs decident la question, j'en conclurai avec BOUTEILLE, que l'Hydrophobie Vénéneuse n'a pas avec la Symptomatique plus de rapport, qu'avec la Fievre Maligne, la Péripneumonie, l'Hystèrie & autres maladies, dont l'Hydrophobie Symptomatique est un Epiphénoméne (2).

(1) Journal de Médicine 1781. T. 56. p. 82.
(2) L. c. p. 134.

§. XLVIII.

La Caufe la plus ordinaire de l'Hydrophobie eft l'intromiffion du Virus Rabifique d'un Animal enragé dans un, qui eft fain. Mais comment fe fait cette intromiffion? On trouve à ce fujet bien des opinions différentes, que nous devons examiner, parce qu'il eft intéreffant dans cette matière, comme dans celle, de la Vérole, par exemple, de demêler le vrai du faux, & de faire tous fes efforts pour détruire les préjugés; prejugés d'autant plus funestes dans la matière, qui nous occupe, qu'on a vu fouvent les malheureux Hydrophobes abandonnés, fans que perfonne voulut leur préter de fecours, parce qu'on croyait, que la contagion fe propageait de toutes les manières.

§. XLIX.

Le Venin Rabieux peut être communiqué au Corps humain par différentes voies.

A) *Par une playe.*

1.) *Morfure de l'animal.* La voie la plus ordinaire de l'infection eft la Playe, que l'Animal enragé fait avec fes dents, & dans la quelle la Bave eft depofée. La Morfure à une partie nue, eft pour cela beaucoup plus dangéreufe, que celle faite à travers de vetemens épais, qui effuyent, pour ainfi dire, la dent de l'animal & empêchent l'inoculation

de la Bave. C'eſt à cette circonſtance, que pluſieurs perſonnes mordues ont dû leur ſalut, & c'eſt ainſi, qu'on a vu des moutons mordus à travers leur toiſon, ne pas contracter la Rage (1).

2.) *Playe faite avec un inſtrument Chargé de la Bave de l'animal enragé.* Ce n'eſt alors qu'une inoculation, & il n'y a point de doute, qu'en frottant un inſtrument avec la Bave de l'animal & faiſant un playe, on ne communique la Rage. Mais la même choſe aura-t elle lieu, ſi la playe eſt faite avec un inſtrument pointu, rouillé, & dont on ſe ſera ſervi pour tuer un Chien enragé pluſieurs années auparavant, comme MEICHSNER le rapporte (2)? Le Fait me paroit un peu douteux, car le ſang de l'Animal ne contient pas le venin & en ſuppoſant, que la Bave ſe ſoit deſſéchée ſur la pointe de cette epée, il eſt difficile de ſe perſuader, qu'elle puiſſe conſerver ainſi pendant des années ſa qualité véneneuſe, & je ferais plus porté à attribuer la mort de ce jeune homme à la piquure au doigt, ſuivie du Tetanos, d'autant plus qué le recit, ayant été fait par un Prince, il n'y à rien d'extraordinaire, que ce Seigneur ait confondu les Convulſions de la Rage avec celles de l'Hydrophobie. Il eſt eſſentiel de faire paſſer au feu les inſtrumens pointus, qui ont pu ſervir à tuer ces Animaux.

3.) *Playes, faites par les griffes de l'Animal,*

---

(1) BONEL, l. c. p. 261.

(2) Ap. SCHENKIUS, p. 848.

Ces playes peuvent être fort douloureuses; produire des accidens spasmodiques, mais elles ne communiqueront point la Rage, à moins que la Bave de l'Animal n'y ait été portée d'une manière quelconque, & pour ainsi dire inoculée. & c'est ainsi, qu'on peut expliquer les Faits, rapportés par CAELIUS AURELIANUS (1) & HILDANUS (2).

4) *Blessure, faite en ouvrant les Cadavres d'Hydrophobes.*

On à observé plusieurs fois, que des Chirurgiens se font blessés en ouvrant des Hydrophobes sans en éprouver le moindre danger, comme nous l'avons dit §. XXXIV. 2e. pag. 50. Mais d'un autre coté BROGIANI assure, qu'un Anatomiste devint Hydrophobe après cet accident. Nous croions pouvoir accorder ces diverses opinions, en supposant, que les Anatomistes malheureux se font blessé, en examinant les parties gutturales, & qu'un peu de Bave à été inoculée, ou bien qu'ils avaient au doigt à la main une égratignure, une gerçure, qui à facilité l'introduction de la Bave. Quoiqu'il en soit du peu de danger de disséquer de semblabes Cadavres, Je n'en recommanderai pas moins la plus grande exactitude dans la dissection, afin de ne pas se blesser, & je crois très prudent, de ne pas l'entreprendre, si on à la plus legere blessure au doigt; car on court des risques non seulement dans les Cadavres des Hy-

(1) L. c. Cap. IX.

(2) Cent. I. Obs. 86.

drophobes, mais dans tout Cadavre, qui commence à se putréfier & l'exemple de l'infortuné Hewson doit toujours être présent a nos yeux. Au reste si on se pique, rien de mieux, que de le laisser saigner & d'envelopper la partie dans des Compresses, trempées dans l'Oxycrat (1).

§. L.

B.) *Communication de la Rage par la déposition de la Bave de l'Animal enragé sur la surface de la peau intacte.*

Dioscoride, Matthiole, Galien, Paré, Lieutaud, & plusieurs autres, ont prétendu, que la simple déposition de la Bave sur la surface de la peau pouvait communiquer la Rage. Nous examinerons les Faits un peu en détail.

1.) *Bave sur la surface du Corps.* Morando assure, qu'un homme devint Hydrophobe, parce qu'un peu de Bave lui tomba sur la Joue. Mais on a un grand nombre de Faits, ou les Hydrophobes ont craché sur ceux, qui les environnaient, sans causer aucun accident (2).

---

(1) Conf. Morgagni de Sedib. & caussis morbor. Epist. 61. §. II.

(2) Voy. les Observ. de Lusitanus, Fracastor, Tulpius, ap. van der Wiel, Cent. I. Obs. C. p. 410.

2.) *Bave appliquée au Doigt, à la Main.* Un homme, au rapport de FERRARI, porta sa main dans la gueule d'un loup enragé, qui ne lui fit aucune blessure, & Cependant cet homme devint Hydrophobe. On trouve un Fait semblable dans les *Transactions Philosophiques*; (1) & SCHENKIUS nous en a aussi conservé plusieurs (2) Le pouce d'un Pasteur enfla pour avoir donné l'extrême onction à un enragé (3) & CALLISEN dit avoir observé deux fois des Cas semblables.

Mais d'un autre coté, on trouve beaucoup de Faits contradictoires. LAMORIER Chirurgien de *Montpellier*, mit le doigt dans la bouche d'un homme, qui devint le lendemain Hydrophobe, & il en fut quitte pour la peur. Un Hydrophobe pressa entre ses dents le doigt du Prêtre, qui lui donnait l'onction sacrée sur les levres, mourut six heures après & le Prêtre n'en éprouva aucune mauvaise suite.

La Garde d'un Hydrophobe mettait le doigt dans la bouche de ce malheureux, pour en arracher la salive épaisse, qui le fatiguait. L'Hydrophobe mourut dans trois jours, & la Garde n'eut aucun mal.

Le Frere du CHOISEL assure avoir vu plusieurs per-

(1) Ap. ANDRY, Mem. de 1778. p. 462. van SWIETEN §. 1173. Auszug. der Philosoph. Transact. T. I. p. 312.

(2) Journal Politique, Juin 1772.

(3) Collectanea Soc. Med. Hauniens. Vol. I. p. 273.

fonnes marcher, pieds nuds, fur la falive d'un enfant enragé, qui mourut le même jour; fans qu'aucun de ceux, qui avaient touché cette falive, en ait reffenti la moindre incommodité (1).

Un homme mit la main dans la bouche d'un boeuf enragé, fans quil lui furvint le moindre accident (2).

On conciliera ces differens Faits, en admettant avec POUTEAU & VAUGHAN, que les individus, qui ont été ainfi infectés, avaient vraifemblablement de petites gerçures aux doigts. (Le feconde Malade de CALLISEN avait été lêché fur la joue, ou il avait un petit bouton.) Ou que les pointes des Dents dans ceux, qui ont porté les doigts dans la gueule de l'animal, ont fait de legeres égratignures, non fanglantes, aux quelles on n'a point fait attention & qui ont fervi à l'introduction du venin (3).

3) *Salive depofée fur les Levres, dans la Bouche.*

Un grand nombre d'Auteurs ont régardé cette voie, comme très propre à communiquer l'infection, & nous avons des obfervations *pour* & *contre*

Un homme fe laiffe lêcher les Levres par fon Chien, avant de la faire tuer, & fut attaqué peu après

(1) Ap. BOUTEILLE. p. 137.

(2) ERPENBCK, Diff. cit. p. 21.

(3) Conf. BAUDOT, l. c. p. 102, 103.

après de l'Hydrophobie & mourut (1). Un Payſan Hydrophobe, au rapport de PALMARIUS, embraſſa ſes enfans avant de mourir, & ils devinrent tous Hydrophobes. ODEHLIUS à vu un garçon de 12 ans, recevoir la Rage par le lechement d'un Chien ſur ſes Levres (2). CALLISEN a obſervé la même choſe. Si on prend dans la bouche quelque choſe, qui ſoit inpregné de la Bave, on contracte la maladie, comme le prouve l'hiſtoire de la Couturière de CAELIUS AURELIANUS (3) & celle de la vielle femme, qui n'eut qu'une contuſion par la Dent de l'animal, mais qui en rentrant chez elle, fit un Couture à ſon jupon, que le Chien avait déchiré, mâcha cette couture pour l'applatir & devint peu après Hydrophobe (4).

On a cependant des Faits oppoſes à ceux là. La nourrice de l'enfant, dont parle VAUGHAN, le baiſait continuellement, recevait ſon haleine ſur la bouche & ſur ſon viſage, & n'en fut jamais incommodée. La ſoeur VIALIS reçut dans la bouche le crachat du maitre de penſion, qu'elle ſoignait avec intrepidité, ſans qu'il en réſulta aucun mal (5).

Dira-t-on, que les perſonnes, infectées par cet-

---

(1) SCHENKIUS, l. c.

(2) Schwediſche Abhandlungen T. 39. fur das JAR 1777.

(3) Ap. van SWIETEN, §. 1136. & l. c.

(4) MATTHIEU, l. c. p. 310.

(5) Ap. BOUTEILLE, l. c. p. 138.

te voie, avaient des gerçures aux Levres, ou bien admettra-t-on l'introduction du Virus par une surface de la peau, recouverte d'un Epiderme très fin, comme les Levres? Nous croyons, qu'on ne peut absolument nier l'infection par cette voie (1). Quoique nous penchions plus pour l'opinion de ceux, qui soupçonnent, que dans les cas, ou l'infection a eu lieu, il existait une petite excoriation. Au reste le plus sûr, lors qu'on à reçu de la salive sur une partie quelconque, c'est de la bien laver avec du vinaigre &c. & après la mort du Malade, il faut faire brûler tout ce, dont il s'est servi, & tout ce, qui à pu être impregné de la Salive contagieuse.

§. LI.

C.) *Communication par la déglutition, le Venin étant porté dans l'Estomac.*

Il est difficile, d'avoir des faits bien surs sur cette voie d'infection. PALMARIUS assure, que des Chevaux, des Boeufs & des Brebis, qui mangèrent la litière des Cochons morts Hydrophobes, furent attaqués de la Rage, & perirent (2). Mais nous sçavons, que des Chiens ont avalé du pain, imbibé de la Bave d'un autre Chien, tué dans le pre-

---

(1) BOUTEILLE p. 1; 7. ARUVE, Diss. Cit. p. 7. FEHR, l. c.

(2) L. c. p. 267.

nier degré de la Rage, sans devenir enragés, tandis que la personne, mordue par ce Chien, mourut Hydrophobe, comme HARRER l'à observé. Malgré cela nous ne dirons point, que, semblable au Venin de la Vipere & même du Venin Verolique; le Venin Rabieux ne puisse point infecter par cette voie, car les Faits ne sont pas assez multipliées pour fixer une décision.

§. LII.

D.) *Infection par la Respiration.*

Le Chevalier DU JOUILLOUX dit, que les Chiens peuvent être infectés seulement par l'haleine d'un Chien enragé. ARETÆUS, CAELIUS AURELIANUS ont aussi admis cette voie d'infection & JAMES assure, que la contagion se communique aux Chiens, si on n'a pas soin, de bien nettoyer le Chenil ou l'enragé a sejourné, mais on ne peut pas attribuer cela seulement à l'haleine du Chien, car cela peut dépendre de ce, que dans le Chenil il sera resté quelque chose d'impregné du Virus. Si cette voie d'infection est douteuse dans le Chien, elle l'est encore bien plus dans l'Homme. Cependant un Auteur moderne estimable RAZOUX à publié une Observation, pour prouver, que l'haleine d'un Chien à communiqué la Rage à un homme. Si on lit cette Observation avec attention, on verra clairement, que ce Fait doit être rangé parmi les exemples d'Hydrophobie Symptomatique, dont nous avons fourni

des exemples cy devant; Et felon JAMES les hommes n'ont point à redouter cette voie d'infection, ce que l'experience journaliere prouve tous les jours, car fans cela il ferait prèsque impoffible, de foigner un Hydrophobe (1).

§. LIII.

E.) *Infection par les Vapeurs des Animaux morts de la Rage.*

Un Chien, bien reconnu enragé, fut tué & jetté dans un réfervoir, qui fervait à un moulin. Après quelques jours la putréfaction ayant elevé le Cadavre fur l'eau, il fut dirigé par le Courant jusques dans les tujaux. Le Meunier prit une perche pour les dégager; il creva le ventre de l'Animal, qui repandit fur le champ une puanteur fi forte & fi malfaifante, que ce pauvre malheureux fut fix jours après furpris d'une Hydrophobie cruelle, dont il mourut. (2) Voila ce qui s'appelle raifonner *poft hoc, ergo propter hoc.* Je ne disconviens point du Fait, qui fe réduit à ceci. La vapeur putride de cet Animal à fait naitre dans ce fujet difpofé encore par la faifon de l'année (C'etoit en Eté) une Fievre putride maligne, qui à eu par hazard l'Hydrophobie pour Symptome, mais le Virus Rabieux n'étant

---

(1) Journal de Medecine, T. VII. p. 412.
(2) LEBEAU, Journal de Medic. T. VIII. p. 316.

point volatil, n'à pu être communiqué par cette voie; & ſi cela étoit poſſible, qui oſeroit tenter l'ouverture du Cadavre d'un Hijdrophobe? Malgre cela il faut enterrer les bêtes mortes, comme nous l'avons dit (§ XLIII. 10.) parcequ'en les expoſant à la voierie, les autres Animaux pourraient en manger & contracter, ſi non toujours l'Hydrophobie, au moins preſquetoujours une maladie grave.

§. LIV.

F.) *Infection en mangeant là Viande des animaux morts de la Rage, & en buvant de leur Lait.*

Nous avons dejà expoſés les Faits *pour* & *contre*, & nous ne penſons point, que la Rage puiſſe être communiquée par cette voie, quoique nous ayons rendu très probable, que les ſujets, qui mangaient de la Chair d'un Animal mort avec l'Hydrophobie, s'expoſaient à un danger réel. Vid. (§. XXXIV. XXXV.)

§. LV.

G.) *Infection par le Coït.*

Un homme, mordu par un Chien enragé, & qui, avant l'apparition de la Rage, exerce le Coït avec une perſonne de ſexe, peut-il communiquer la maladie à cette derniere? On a des faits *pour* & *contre*.

1.) *faits pour*. Un homme fut mordu par un Chien enragé, coucha avec sa femme le même soir & sa femme devint Hydrophobe & mourut (1). FRID. HOFFMANN dit, qu'un homme mordu coucha avec sa femme, & qu'ils devinrent peu après tous les deux enragès, que l'homme mourut, & qu'on guerit la femme (2).

2) *Faits contre*. Une fille habita pendant un mois impunemenr avec un Soldat, qui avait été mordu par un Chien enragé, & mourut Hydrophobe au bout de ce tems, & elle n'en a ressenti aucune incommodité (3). Quatre paysans mordus habitèrent avec leurs femmes, jusqu'au moment, ou la Rage se declara & elles n'en éprouvèrent aucune mauvaise suite (4). Un homme fut mordu au bras, à la poitrine par une Louve enragée, à habité avec sa femme après cet accident, & est mort Hydrophobe, sans que la femme ait rien éprouvé de semblable (5).

Cette difference tient peut-être aux différentes époques, ou ces femmes ont eu à faire avec leurs Amoureux ou Maris mordus. Il est possible, que la salive ait déja conttacté un certain degré de virulence, capable d'infecter avant l'apparition de l'Hydro-

(1) CHABERT, Journal d'Agriculture ap. ANDRY Mem. de 1778. p. 470.

(2) MEDICINA rational Syjtem. T. II. p. 178.

(3) BAUDET, l. c p. 93.

(4) BOURET, ap: BOUTEILLE, l. c. p. 211. 212.

(5) THIESSET, ap. ANDRY, Mem. 1776. p. 110.

phobie, & que le coït exercé alors, à raiſon des baiſers ſur la bouche, devienne dangereux, s'il y a aux levres un gerçure &c. Tandis, qu'à une époque moins avancée du developpement de la Rage, cette même humeur ſoit moins vénéneuſe, & ne communique pas la maladie. Car ſi l'infection a eu lieu par le Coït, ce ne peut-être que de cette manière, vu qu'il ſerait abſurde de prétendre, que la ſémence même à été impregnée du Virus Rabieux. Quoi qu'il en ſoit, ſi cette voie d'infection eſt poſſible, il faut avouer, que l'occaſion en ſera trés rare, & cependant le mieux eſt de s'abſtenir du Coït, quand on à été mordu; car cet ébranlement du ſyſtême nerveux par le coït fréquent eſt certainement très désavantageux, rélativement aux ſuites de l'inoculation du venin.

§. LVI.

H.) *La Rage peut-elle être connue Hereditaire.*

Riedley, (1) Lister, (2) ont penſé, que le Virus Hydrophobique pourrait s'amalgamer avec la ſemence du pere, & être transmis à l'enfant, dans lequel il pourrait ſe développer dans un âge plus ou moins avancé; & ils avoient trouvé cette miſérable

(1) Obſerv. 25.
(2) L. c. p. 51. 57.

Ætiologie pour expliquer l'apparition de la Rage Symptomatique. Il suffit de rapporter cette opinion pour en prouver l'absurde.

On entend par maladies Connées, celles, que la mere grosse peut transmettre à l'enfant contenu dans son sein; & des Observations nous prouvent, que l'Hydrophobie peut être funeste à la mere, & à l'enfant (1); mais que le Virus ne peut être communiqué par cette voie.

Une femme grosse de 8. mois fut mordue au pied par un Chat enragé. Elle mourut Hydrophobe le 21 jour après la morsure; personne ne voulant, par crainte, se decider à faire l'operation Césarienne, une paysanne courageuse se décida à ouvrir le ventre avec un côuteau de table, & delivra heureusement l'enfant. (2) Un Truie pleine fut mordue le 3 Mars. On brula la playe, l'escare tomba par la suppuration & l'animal parut préservé; elle mit bas quelques jours avant que l'Hydrophobie se déclara, (ce qui arriva le 21 Avril) elle mourut 5 jours après & les petits cochons ont été bien elevés (3).

§. LVII.

Le Virus contenu dans la salive, est le plus ordi-

---

(1) Rahn, Gazette de Santé, T. I. p. 516.

(2) Mezler, p. 333.

(3) Histoire de la Societe Royale de Medicine 1783. 2e partie p. 44.

nairement transmis, au moyen de la morſure, faite par la dent de l'Animal enragé. La transmiſſion eſt encore poſſible, quand le virus eſt depoſé & reſte longtems ſur une partie recouverte d'une Epiderme tres mince, mais ce dernier cas eſt fort rare.

Examinons actuellement le cours de la Maladie, produite par l'Inoculation du Virus Rabieux. Pour le faire avec plus d'ordre, il faut diſtinguer pluſieurs Périodes. La plus part des Auteurs n'admettent que deux Périodes.

Le premier Période, ſelon eux, commence plus ou moins de tems après la morſure &, déſque le malade commence à ſe plaindre de quelqu'accident. — Le Second & Dernier s'annonce par l'Horreur de l'Eau. Nous ne disconvenons pas, qu'on ne puiſſe tout claſſer dans ces deux Périodes, mais nous aimons mieux ſuivre la diviſion en trois Périodes, admiſe par quelques Modernes.

Le premier Période comprend l'intervalle entre le moment de la morſure & celui, ou le malade commence à éprouver quelques Accidens. L'Apparition de ces Accidens détermine le ſecond Période & des que l'Horreur de l'Eau ſe manifeſte, la maladie eſt parvenue à ſon troiſieme & dernier Periode.

§. LVIII.

PREMIER PERIODE. *Quelle est l'époque, à la quelle le Virus Rabifique, deposé dans une playe, commence à manifester ses efforts, ou quelle est la durée du premier Période de la maladie.*

Il est constant, d'après les loix de la contagion, que tout Virus, introduit dans le corps humain par une Playe, ou par la seule déposition sur la Peau, ne commence à manifester sa présence, qu'au bout d'un laps de tems plus ou moins considérable; c'est cet intervalle, que quelques uns nomment le tems de l'Infection. Après l'Inoculation de la Variole, après le commerce impur, on sait à peu près le terme, au quel ces deux Virus, mais surtout le premier, manifestent leur action. Mais il n'en est pas de même pour l'infection Rabifique; rien n'est aussi incertain, que le moment, ou il commence à montrer son existence & à agir sensiblement, de manière que l'intervalle entre la morsure & l'instant, ou la maladie commence, ou bien le prémier Periode est plus ou moins long. Voyons quelle est en général la durée.

C'est un préjugé bien funeste, que de croire, que si la Rage n'eclate dans l'espace de neuf ou de quarante jours, la personne mordue est hors de danger. L'expérience prouve le contraire. La maladie se declare promptement dans quelques sujets, plus tard dans d'autres, de maniére, qu'on ne peut fixer e-

xactement le *Minimum* & le *Maximum* de cette époque. Cependant on peut assurer, d'après la foule d'observations, que nous avons, que la maladie ne se manifeste pas sur le champ après la morsure, rarement avant les premières 24 heures, qui suivent la blessure (1). Mais cela n'est pas sans exemple. Baudot, à vu l'Hydrophobie si déclarer dans la nuit du jour de la blessure (2).

Ce qui ne m'empêche point de dire avec Mederer, que de mille faits il n'y en a pas un, ou le mal se soit declaré avant le 3ieme jour après la blessure (3). James à erré, en avançant, que la maladie se declarait dans l'espace de 14 jours après la blessure —— Selon Fracastor & Fernel la maladie se déclare rarement avant le 20ieme jour. (4) De dix septs personnes, mordues par le même animal enragé, sept furent préservées ; 10 perirent Hydrophobes & la maladie se declara chez eux du 15e au 68e jour (5). On fixe en général ce terme à 40 jours (6) ; mais il n'y à rien de certain. Des Observations tres sûres apprènnent, qu'on a vu la Rage

(1) Metzger, l. c. p. 16.

(2) L. c. p. 121.

(3) Syntagma p. 29.

(4) Schenkius, p. 846.

(5) Rebiere, Hist. de la Société, 1783, 2e partie p. 209.

(6) Presque tous les Auteurs.

se declarer six (1); huit (2); onze mois (3); Un an (4); 14 mois (5); 18 mois (6), apres la morsure.

On dit même avoir observé, que la Rage ne s'est déclarée, qu'au bout de quelques années (7); de 5 ans (8); de 10 ans (9); dixhuit (10); vingt (11); trente (12); quarante ans (13). On à tout lieu de douter, que le Venin Rabieux soit ainsi resté pendant un grand nombre d'années sans agir, & dans la plus part de ces cas on peut toujours soupçonner, que la Maladie n'etait pas une suite de la morsure; mais dépendait ou d'une Infection ignorée, ou d'une autre Maladie, comme on le voit évidemment dans l'Observation de SCHMIDT, ou la malade fut attaquée

---

(1) BOUTEILLE, l. c. p. 234.

(2) FRACASTOR, HOEPFNER, ap. BALDINGER, neues Magazin Tom. VIII. p. 534.

(3) MEAD Oeuvres Complettes, T. I. p. 153.

(4) GALENUS, Dans un Boeuf, MEZLER, p. 358.

(5) BONEL, l. c. p. 282.

(6) BAUHIN ap. SCHENKIUM, p. 848.

(7) SALMUTTS, Observations, Cent. I. Obs. 96.

(8) FRACASTOR ap. SCHENKIUM.

(9) CHIRAC.

(10) GUINIERUS ap. HILDANUM Cent. I. Obs. 86.

(11) SCHMIDT, M. A. N: C. Dec. I. An. IX. Obs. 42.

(12 CÆLIUS AURELIANUS, l. c.

(13) RES ap. MORGAGNI, Epist. VIII. No. 21.

de l'Hydrophobie 20 ans après la morſure, dans le cours d'une fievre maligne; Ou enfin d'un vice de l'imagination frappée du danger de devenir enragé. Cependant ſi nous doutons, ou ſi nous ne croyons pas, que le Virus Rabieux puiſſe reſter un auſſi grand nombre d'années ſans agir; gardons nous de trop borner le *Maximum* du terme, au de là du quel on n'a plus rien à craindre de la morſure, car nous nous expoſerions à l'erreur.

De nos jours on dit avoir vû à *Munſter* l'Hydrophobie ne ſe déclarer, que 15 mois après la morſure, & l'infortuné Profesſeur Leuchtermann être la victime de ſon entêtement à croire, que ſon Chien n'était point enragé, lorsqu'il le mordit, parce que cet animal ſoutint fort bien l'épreuve du Chasſeur §. XXII (1). Mais il eſt permis de douter, que cette Hydrophobie fut réellement une ſuite de la morſure, car l'endroit de la cicatrice n'a pas donné le moindre ſigne avantcoureur.

§. LIX.

Des cauſes de cette Différence dans la durée du premier Periode de la maladie, ou de celles, qui peuvent accèlérer le développement de la Rage.

Les Cauſes, qui peuvent accélérer ou retarder l'e-

---

(1) Ap. Fehr, l. c. p. 50. §. 62.

poque du developpement de la maladie, font les fuivantes.

1.) *Le degré de la Rage du Chien au moment où il mord.* Le venin eft vraifemblablement plus ou moins actif felon le degré, dans le quel l'Animal mord, & plus l'Animal approche de fa fin, plus le danger de l'infection eft grand, toutes chofes égales d'ailleurs (1).

2.) *l'Age du Sujet.* On a avancé, que la Rage paroiffoit plus promptement dans les Jeunes fujets, & ordinairement dans le 15 premiers jours après la morfure. (1) Mais l'experience ne s'accorde pas avec cet enonce. MORGAGNI à vu la Rage ne fe déclarer, qu'au bout de 40 jours & de 5 mois dans deux petits garçons, qui avaient été mordus (2).

3.) *La Saifon de l'Année.* On veut avoir obfervé, que la Rage fe developpe plus promptement l'Eté que l'Hyver (3).

4) *Le Temperamemt du Sujet.* Des Auteurs prétendent, que la Rage fe déclare plus promptement dans les fujets d'un tempérament Bilieux, que dans les Phlegmatiques, ce qui eft facile à concevoir d'après le degré d'irritabilité des premiers (4).

---

(2) ANDRY, Mem. de 1778. p. 490. NICOLAI, Pathologie, T. VI. p. 45.

(1) ANDRY, Mem. de 1776. p. 109. MEAD. l. c.

(2) Epift. VIII. No. 22.

(3) ANDRY Mem. de 1778. p. 490.

(4) ANDRY ibid.

§. LX.

5) *Le Lieu de la Blessure* PALMARIUS à avancé, que les playes au visage étaient le plus dangéreuses, & que la Rage se declarait plustôt que dans les playes aux parties plus éloignees. Selon DARLUC quarante jours sont le terme ordinaire des playes de Tête pour amener l'Hydrophobie; il vaut au virus, déposé aux extrémités inferieures, plus de tems; trois mois sont l'époque ordinaire de son developpement, rarement plus. (1) Mais l'expérience prouve, qu'on à tort, de vouloir ainsi assujettir la Nature à des termes fixés d'après quelques faits. DUCHOISEL ne croit point à la remarque de PALMARIUS. (2) FRANK à vu l'Hydrophobie se manifester au bout de 3 semaines à la suite d'une morsure à la jambe, & seulement au bout de trois mois après une playe au visage, qui était deja cicatrisée (3).

§. LXI.

5.) *Le Traitement fait à la playe.* Lorsqu'on abandonne la playe à la Nature, qu'elle se cicatrise promptement, on a, toutes choses égales d'ailleurs, plus à craindre, que lorsque la playe à été carifiée, qu'on a administré quelques Remedes, ou lors quel-

---

(1) Journal de Medecine T. IV. p. 275.
(2) L. c. p. 656.
(3) T. IV. p. 292.

le eſt telle, qu'elle doit ſuppurer, avant de ſe cicatriſer. On ne peut nier. que dans ces cas une portion de Virus ne ſoit détruite, & que l'exploſion n'en puiſſe être retardée, du moins y-a-t-il pluſieurs Obſervations, qui ſemblent le prouver. Je ſens très bien, qu'on peut objecter, qu'un Atome du Virus eſt ſuffiſant, pour exciter la maladie, dèsque le corps y ſera diſpoſé, & que ſi ce traitement ne détruit pas entierement le Virus, il n'aura aucune influence ſur le terme de l'apparition de la Rage; mais en accordant à cette objection toute la force, qu'elle a, je replique, que ce traitement Local eloigne peut-être la Prediſpoſition.

§. LXII.

7.) *Les excés en vin & en femmes.* Il n'y à presque pas de cauſe plus puiſſante pour faciliter le developpement du Virus, que la fougue de la volupté & l'intemperance, ou le nerfs ſont portés à un dégré d'érétisme & de tenſion, qui peut les rendre dans un inſtant ſuſceptibles d'eprouver les impreſſions d'une Cauſe irritante, qui jusqu'a ce moment avait été, pour ainſi dire, aſſoupié ou ſans effet. Auſſi a-t-on beaucoup d'exemples de perſonnes, qui, ayant été mordues & s'étant livrées aux excés du Vin & du Coït, ont été peu après ſurpriſes de l'Hydrophobie.

a.) Un jeune homme eſt mordu le matin du jour de ſon mariage par un Chien enragé. La journée entière ſe paſſe à ſe divertir, à boire, à danſer, ſe-

lon

lon la coutume. Le lendemain matin on le trouve attaqué d'un délire furieux & enragé; ſa nouvelle épouſe avait été cruellement déchirée par ſes mains; on vit ſon Ventre pendu aux dents de ſon mari, & ſes Inteſtins autour des bras enſanglantés de ce malheureux (1).

b.) Un homme legerement bleſſé, de retour des bains de la mer en parfaite ſanté, but beaucoup de vin dans un repas pour ſe rejouir avec ſes amis; il s'enyvra & de l'yvreſſe il tomba dans la Rage (2).

c.) Le venin, après avoir couvé ſix mois, ſe développa tout d'un coup dans un jeune homme à une époque, ou il ſe livra aux plaiſirs de la danſe, de la table, & de l'amour (3).

d.) Un Gentilhomme fut mordu par un Chien enragé; au bout de quelques années, libre de toute inquietude ſur la morſure, il ſe maria. La premiere nuit de ſes noces il eſt attaqué de la Rage, dilacere ſa malheureuſe épouſe & change ce jour d'allegreſſe en un jour de triſteſſe profonde (4).

§. LXIII.

8.) *Les Paſſions vives de l'Ame.* Dans les perſonnes mordues, l'effet des affections morales eſt

---

(1) Mead, Oeuvres Complettes, T. I. p. 164.
(2) Bouteille, l. c. p. 183.
(3) Bouteille, l. c. p. p. 234.
(4) Salmutts, Obſerv. Med. Cent. I. Obſ. 96.

non ſeulement d'accélérer le moment, ou le Virus caché donne des ſignes de ſa préſence, mais de faire, que l'exploſion de cette maladie ſoit beaucoup plus terrible. Le chagrin, la colère & particulierement la crainte ſont les affections, qui ſont les plus dangereuſes.

a.) Un vieillard vigoureux, qui avait été mordu, trois mois avant, par un Chien enragé, ſans avoir éprouvé aucune mauvaiſe ſuite, ayant eu querelle avec un autre homme, & ayant été battu, devint non ſeulement Hydrophobe, mais encore Panophobe & mourùt (1).

b.) *Jacquelin* avoit été mordu au poignet par une Chienne enragée, il était au 40. jour depuis la morſure, ſans avoir reſſenti le moindre ſymptome d'Hydrophobie. Ce jour un autre enfant, avec qui il eut quelque petite noiſe, l'appella *Reſte de Chien enragé;* à l'inſtant le pauvre *Jacquelin* reſta interdit ſans repliquer; ſe rendit à la maiſon & declara à ſes parens, que le poignet mordu lui faiſait de grandes douleurs; bientot après il ſe plaignit de mal de Gorge; le lendemain il a horreur de la boiſſon, & meurt le 3e. jour de la Rage declarée (2).

c.) Un Vigneron, mordu par un Chien enragé, taillait ſa vigne le 33e. jour après la morſure. Un païſan lui dit, qu'un tel & un tel étaient morts de

---

(1) L. c. Epiſt. VIII. §. 27. MORGAGNI.

(2) GUILLEMEAU, Journal de Medecine, T. XXXIX. p. 231.

la Rage fix mois après leur bleffure. Le Vigneron fut faifi d'effroy; les fignes de l'Hydrophobie fe manifeftent & il meurt le 5e. jour (1). La même chofe arriva à une fille le 42e. jour de la fuppuration de fes playes (2).

d.) Un jeune Marchand avait été mordu dix ans auparavant par un Chien enragé & ne s'en était point reffenti. Mais à fon retour de Hollande, ou il était allé, après avoir été mordu dans le même tems, que fon frère, il n'eut pas plutôt appris la mort ce celui-ci, aarivée 40. jours après la morfure, que le venin commença à agir fur lui & à produire les fymptomes, que fans l'imprudence de cette nouvelle, il n'aurait point excité (3).

e.) Cinq perfonnes furent mordues par un Chien enragé à Befançon. Quatre moururent. Une femme, qui avait été mordue au bras, d'ou le Chien avoit enlevé une portion du Biceps de la largeur d'un ecu de fix livres, confulta Oudot, qui fit fuppurer la playe pendant plus de 40 jours; adminiftra le traitement de Lassonne & perfuada à la femme, que le Chien n'étoit pas enragé. Tout alla bien, la playe fe cicatrifa. Quatre mois à datter du jour de la morfure, une bavarde lui dit, qu'elle étoit fort heureufe, de n'être pas morte comme les autres. Cette pauvre femme tomba fur le champ

(1) Sauvages, l. c. p. 5. ap. Bouteille, p. 148.
(2) Baudot, l. c. p. 123.
(3) Chirac. ap. Sauvages.

dans un violent accablement; se mit au lit; ressentit le lendemain de la douleur au bras; le jour suivant elle donne des signes l'Hydrophobie & mourut le 5e. jour dans un accès de Rage bien confirmé (1).

Plusieurs personnes pourront prétendre, que les exemples d'Hydrophobie cités §. LXII. & dans celui-ci, sont Symptomatiques, ou dûs à l'imagination vivement frappée, & n'appartiennent point à l'Hydrophobie Venimeuse, parceque la maladie s'est declarée trop promptement après les vives affections, pour qu'on puisse croire, que le Virus a pu dans un moment déployer une énergie semblable. Je ne suis pas fort éloigné, d'accorder beaucoup à cette objection (voyez §. XLVI. m.) Je me bornera à dire pour le moment, que ces Observations prouvent la nécessité d'une Diette exacte après la morsure, & d'après tout ce que nous savons des autres maladies contagieuses, aux quelles la crainte donne tant de prise sur notre corps (2), que la Crainte de la Rage est une des plus puissantes causes, qui puisse la faite declarer (3).

---

(1) Journal de Physique de l'Abbé Rozier, an. 1777. T. IX. p. 151.

(2) W. Falconer, Preisschrift über den Einflus der Leidenschaften &c. p. 31.

(3) Portal, l. c. Academ. de Sciences, p. 443.

§. LXIV.

9.) *Une Irritation locale à l'endroit blessé.*

On a plusieurs Observations de Rage, dont le developpement doit avoir été accéléré par une Irritation Locale.

a.) Dans la playe, non fermée. Un homme, mordu par une Louve enragée le 13e. Mars, fut transporté à l'Hopital le 14e.; il prit exactement tous les Remedes, qui lui furent administrés jusqu'au 11 Avril suivant; mais ce jour lui fut fatal: on avait oublié de sonder la playe, on le fit & tout de suite on la dilata; le malade ressentit des douleurs horribles, l'Hydrophobie se manifesta & le 13e. Avril, il mourut (1).

b) Dans la playe Cicatrisée. Claude Abeille, mordu depuis 9. mois, croyait ne plus rien avoir à craindre, mais ayant reçu par hazard un coup d'un morceau de bois, qu'il jettait dans la rivière, sur la Cicatrice de la morsure, elle se rouvrît dans le moment, le Virus amorti se développa; il sentit des spasmes reitérés; de vives douleurs dans les muscles du bras, qui se fixant bientôt à la gorge, amenèrent l'Hydrophobie & la mort (2).

Un écolier de 10. à 12. Ans fut mordu à la jam-

---

(1) Du Puy, ap. Bouteille, p. 158.

(2) Darluc, Journ. de Med. T. IV. p. 269.

be par un Chien enragé, qui lui fit une playe affez confidérable. On lui adminiftra des fecours avec affez de fuccès, pour qu'il n'effuyât aucun accident durant l'efpace de fix mois, ou la playe s'était bien cicatrifée & le jeune homme était dans un état de fanté parfaite. A cette époque il reçut d'un de fes camarades un coup de pied dans la jambe à l'endroit de la cicatrice. On fait obferver, que cet écolier portait ce jour là les mêmes Bas, qu'il avait le jour de fon accident; fur le champ ce malheureux jeune homme tomba à la renverfe avec les Symptomes les plus effrayans, & qui caractérifent un acces de Rage marquée. On le tranfporta chez lui, ou il lui prit un fecond accès, durant le quel il mourut (1).

Si l'on rapporte les Cas à l'effet du Venin, refté inactif jusqu'à ce moment dans la playe, & dans le 3e. au contact de la Bave reftée dans les Bas (qu'on avait cependant du laver une fois dans l'efpace de fix mois,) il faut avouer, que ces individus fe font trouvès dans des circonftances bien finiftres; mais il ne me parait pas raifonnable, d'attribuer les accidens au Venin Rabieux; je crois, qu'ils ont été l'effet d'une vive irritation dans cet endroit, caufée par la violence extérieure, vu qu'on a déja obfervé la même chofe dans plufieurs cas, ou il n'y avait pas le moindre foupçon de Vénin Rabieux.

---

(1) Beauvais, Hift. de la Soc. Roy. de Med. 2e. partie 1783 p. 38.

Je renverrai au chapitre des plaiſanteries, l'aſſertion de SIMON PAULI, qui avance, qu'une perſonne mordue fera développer en elle la Rage, en tenant dans ſes mains une baguette de Cornouiller jusqu'à ce, qu'elle s'echauffe (1).

§. LXV.

10.) *Les Maladies Aigues, dont les ſujets ſont attaqués dans le premier Période.*

Les Obſervations, parvenues à ma connoiſſance, ſemblent prouver, que les maladies n'ont point d'influence dans l'accélération du développement de la Rage. BOUTEILLE, (2) EMPEREUR (3) & avant eux VAN SWIETEN (4) ont vu des Sujets mordus, être attaqué dans ce premier Période, de la Variole, d'une Angine épidémique, & le Venin Rabifique reſter pendant tout le cours de la maladie paiſible & inactif, & ne ſe développer & produire l'Hydrophobie, qu'après la convaleſcence. FERRIAR a l'Obſervation d'une perſonne, mordue au viſage, chez la quelle l'Hydrophobie ne ſe déclara, qu'au bout de trois mois; & dans cet intervalle le

(1) Ap. STAHL, Diſſ. de Metaſchematiſmis Morborum, 1707. §. 9.

(2) L. c. p. 184.

(3) Ap. BOUTEILLE p. 229.

(4) T. III. p. 548.

malade eut deux attaques de Pleuréſie, qu'on traita par les Saignées & les Véſicatoires (1). Un homme, quelque tems après avoir été mordu par un Chien enragé, ſouffrit l'opération de la Taille; elle réuſſit très bien. La playe, faite par le Lithotome, ſuppura le tems ordinaire & ſe cicatriſa; échappé de ce danger, l'infortuné devint Hydrophobe & mourut (2).

§. LXVI.

Pendant ce premier Période la playe ne préſente aucun indice, que le Virus y exerce une action malfaiſante; au contraire elle paroit le plus ſouvent n'être, qu'une playe ſimple, & dans la plus part des Cas, la Cicatrice ne ſe forme que trop promptement.

Le Virus, depoſé dans cet endroit, ne commence à exercer ſon action, qu'au bout de quelques ſemaines, de quelques mois & même après une année & plusieurs, comme l'Obſervation l'a prouvée. Cependant il n'eſt pas rare, de voir la maladie ſe déclarer dans les 40. premiers jours après la bleſſure, & dès que le malade éprouve le moindre ſymptome, alors la maladie eſt dans le ſecond Periode.

---

(1) Medical Experiments bij SIMMONS, Vol. I.
(2) BOUTEILLE, p. 163.

§. LXVII.

Second Période ou Periode Melancholique.

Les avantcoureurs de l'Hydrophobie conſtituent le ſecond Période & conſiſtent en toute ſorte d'Accidens, qui paroiſſent ſouvent peu conſéquens au vulgaire, mais qui ne doivent point être negligés. Ces Phenomenes avantcoureurs ſe manifeſtent à la Playe & dans tout le corps.

§. LXVIII.

Phenoménes Avantcoureurs, qui ſe manifeſtent à l'Endroit de la Morſure.

Il eſt de la plus grande importance de les obſerver ſoigneuſement. SALIUS DIVERSUS les regardait, comme l'indice le plus certain & infaillible, que la maladie ne tarderait pas à arriver au dernier Période (1).

1.) *Phénoménes, ſi la Playe n'eſt point encore cicatriſée.*

Ce Cas eſt le plus rare, parceque, comme nous l'avons déja dit, ces Playes ne ſe ferment ſouvent, que trop promptement. Si la Playe n'eſt point ci-

(1) Ap. VAN SWIETEN, §. 1138. p. 551.

catrifée, elle change de couleur; les chairs deviennent baveufes; il ne fort qu'une matière ténue, abondante; le malade y fent de la démangeaifon, de la douleur, & cette douleur fe propage dans le membre ou dans la partie, ou la playe eft fituée (1).

2.) *Phénoménes, fi la playe eft cicatrifée.*

C'eft la circonftance la plus ordinaire & les Phénomenes varient.

a.) Tantot le lieu, ou la Cicatrice s'eft formée, s'enflamme & s'ouvre de nouveau & fuppure (2).

b.) D'autre fois les Cicatrices changent feulement de couleur; elles s'élevent un peu; deviennent bleuâtres, douloureufes & la douleur fe propage le long du membre (3); quelquefois il furvient feulement une legere Phlogofe à cet endroit(4).

c.) La Cicatrice ne change quelquefois pas de couleur. Mais le malade éprouve, au deffous d'elle, plus ou moins profondément une douleur tantot fourde, tantot aigue (5). L'enfant, dont parle

---

(1) Le Roux, l. c. p. 34. 76. Fehr, §. 112. l. c.

(2) Le Roux, l. c. Obf. p. 71.

(3) Desault ap. Bouteille, p. 170. au bout de 18. mois. Bauhin, ap. Schenkium, p. 848.

(4) Moneta, l. c. p. 28. Matthieu, l. c. p. 299. M. . . . ap. Baldinger Neues Magazin, T. I. p. 357.

(5) Darluc, Journal de Medecine T. IV. p. 276. 263. 269. 270. Empereur, ap. Bouteille, l. c. p. 228.

GUILLEMEAU, se plaignait d'une grande douleur au front, qui etait le lieu des morsures (1).

d.) Dans certains Cas les malades ne se sont plaint que d'un engourdissement dans la partie (2).

e.) Si la Bave a été seulement appliquée sur la surface de la peau, & que l'infection se fasse par cette voie, alors cette partie a coutume de devenir douloureuse, de causer de la démangeaison & de se Phlogoser (3).

Quelque soit celui de ces Phénoménes, qui se présente, il ne faut pas le négliger. Mais demandera-t on, les observe-t-on toujours? D'après la multitude d'Observations, que nous avons parcourus, nous pouvons répondre toujours, ou presque toujours (4). VAUGHAN nie, qu'on observe toujours ces Phénomènes, mais ses Observations prouvent Contre lui même. De trois exemples, qu'il cite, deux personnes ont senti de la douleur à la partie blessée, & le 3me, qui avoit été mordue à la joue, a souffert des Tempes au commencement de la

(1) Journal de Medecine, T. 39. p. 233.

(2) EMPEREUR ap. BOUTEILLE, p. 224.

(3) UBERLACHER, Diss. Cit. l. c. p. 294.

(4) Conf. SCHENKIUS, l. c. ANDRY Mem. de 1778. p. 491. NICOLAI, Pathologie, T. VI. p. 49. seq. FRANK, l. c. p. 296. LE ROUX, p. 31. 33. 34. — HAAS, Diss. cit. p. 49–53. BAUDOT. p. 125. —— BOUTEILLE, p. 140. MONETA, p. 28. Comment. Lipsiens. T. 26. p. 429.

maladie (1). FRANK, a vu trois fois la Cicatrice ne point fe rouvrir, ce qu'on a auffi obfervé fouvent, mais il ne dit point, que les malades n'ayent eu aucune fenfation dans cet endroit (2). CALLISEN remarque auffi, que la douleur, la demangeaifon & la rupture de la Cicatrice ne s'obferve point toujours. BONEL n'obferva rien de particulier à la Cicatrice dans un malade, ou l'Hydrophobie ne fe déclara, qu'au bout de quatorze mois (3). Mais ces Obfervations font en fi petit nombre, quelles peuvent à peine faire une exception. Car il ne faut pas, que la Cicatrice fe rouvre toujours; il fuffit, que le malade y éprouve une fenfation quelconque, & c'eft ce que l'expérience de tous les tems a presque conftamment offert; & je ne ferai pas éloigné de foupçonner, que les Obfervations, ou l'on n'a rien obfervé à l'endroit de l'introduction du Virus, & ou l'Hydrophobie s'eft declarée longtems après, n'appertenaient point à l'Hydrophobie Vénimeufe, mais bien à la Symptomatique. Car qui pourra par exemple affurer de bonne foi, que le Malade de NOURSE, qui fut attaqué d'Hydrophobie 19. mois après une légère morfure cicatrifée promptement, & qui ne fouffrit avant l'apparition de ce funefte Symptome, que quelques douleurs dans trois des doigts de la main, qui n'avait pas été

---

(1) Ap. LE ROUX, p. 35.
(2) L. c. p. 296.
(3) L. c. p. 282.

mordue, n'ait dû cette maladie qu'à cette morſure (1).

§. LXIX.

Quelquefois les Cicatrices s'élèvent, ſe bourſoufflent, changent de couleur, cauſent de la demangeaiſon, de la douleur, ſe rouvrent même, & cependant la Rage ne ſe déclare pas. Il arrive ici de deux choſes l'une; ou la Nature évacue par là le Venin; ou bien les Remedes adminiſtrés détruiſent le Venin; ou bien ces Symptomes reparaiſſant dans la Cicatrice, n'étaient point produits par le Virus Rabieux. Il m'eſt impoſſible de dire, le quel a lieu. Voyons ce qu'on a obſervé. DESAULT a vu le bourſoufflement des Cicatrices & leur douleur ceſſer après des frictions Mercuriels locales, & ſon traitement intérieur, & la Rage ne point ſe declarer, tandis que deux autres malades, ou on obſerva les mêmes Symptomes, & aux quels on ne fit rien, moururent Hydrophobe (2). ALPLI a vu ſurvenir autour de la Cicatrice douloureuſe, trois duretés de la groſſeur d'une noiſette, élevées, pointues, dures, très enflammées, qui tombèrent en Gangrène, il ſe fit une ſuppuration abondante. Le malade prit la Belladonna intérieurement, &

---

(1) Philoſophiſche Trans-actionen, Auzzug von LESKE, T. II. p. 261.

(2) Ap. BOUTEILLE. p. 170.

fut préservé (1). Fehr à vu aussi la Cicatrice se rouvrir quelques semaines après la morsure, & cependant la Rage & l'Hydrophobie ne point se declarer (2).

Ces Faits nous prouvent, qu'à cette époque on peut encore beaucoup esperer, de preserver le malade, en accordant, qu'ils ayent dependus du Virus Rabieux, comme je suis porté à le croire.

§. LXX.

Phénomènes avantcoureurs, qui se manifestent dans toute l'habitude du Corps du sujet.

Les Phénomènes avantcoureurs generaux sont la foiblesse, la nonchalance, une pesanteur dans les membres, le plus souvent une douleur gravative, qui se porte de la partie blessée vers la tête, & que les malades ne prennent souvent, que pour une douleur de Rhumatisme. Les malades éprouvent des chaleurs passagères; du degout; des envies de vomir; le hocquet; de la soif; ils sont constipés; la respiration est anxieuse; ils dorment peu & leur sommeil ne les soulage pas; leur regard est sauvage, craintif, hagard; ils ont des soubresfauts dans les tendons; de legers spasmes & même des convulsions; le pouls est petit, plus ou moins vi-

(1) Ap. Rahn, Gazette de Santé, T. IV. p. 91.
(2) L. c. p. 94.

te; d'autrefois il eſt plein & dur; les facultes intellectuelles ſe dérangent; les individus deviennent rêveurs, triſtes, inquiets, colériques; ils ſont de mauvaiſe humeur; recherchent la ſolitude; tantôt ils ſont babillards; le plus ſouvent taciturnes & pendant leur leger ſommeil, ils ſont tourmentés par des rêves effrayans.

Tous ces Accidens ont une durée incertaine. Ce Période dure ordinairement huit, douze jours, rarement plus. (1); ſouvent beaucoup moins & ſeulement deux ou trois jours, & ils ſont quelque fois ſi legers & de ſi courte durée, qu'on peut à peine les obſerver, & que l'Hydrophobie parait, ſans avoir eû d'avantcoureurs, mais ces cas ſont très rares. Ces Accidens ſont quelquefois continus pendant le Période; d'autre fois on remarque, qu'ils augmentent & diminuent alternativement (2). —

§. LXXI.

Tout certains, & quelque conſtans que ſoient ces Phénomènes avantcoureurs généraux; il ne faut cependant pas croire, que tous ceux, qui ont été mordus, & qui ſont attaqués, quelque tems après la morſure, ſoit pendant le Traitement Prophylactique, ou après ce Traitement, de quelques Symptomes, rangés parmi les avantcoureurs, detaillés

(1) M.... ap. BALDINGER, Neue Magazin, T. I. p. 357.

(2) FRANK, T. IV. p. 296.

au §. précédent, éprouvent réellement des precurseurs de l'Hydrophobie. C'est ici, qu'il faut beaucoup de sagacité, pour bien distinguer l'état des choses. Voici quelques Faits, qui pourront éclairer la conduite du Praticien.

1.) Les personnes vaporeuses, surtout celles du sexe, peuvent éprouver pendant le Traitement Prophylactique, des Symptomes nerveux, causés par l'usage des Remedes, qu'on administre, & qu'il ne faut pas prendre pour des précurseurs d'Hydrophobie: Car en faisant cesser ces Remedes, ces Symptomes disparoissent, & l'usage des Calmans rétablit le tout dans l'ordre (1).

2.) Pendant le Traitement Prophylactique, ou après, il peut se manifester divers Symptomes, tels que Fievre, Mal à la Tête, Mal de Gorge, qui ne seront produits, que par des impuretés, contenues dans les premieres voies & que ces Symptomes disparoissent du moment, ou on les évacue par les Remedes convénables (2).

3.) Des malades vaporeux, qui ont été mordus depuis plusieurs années, deviennent quelquefois tristes, reveurs & croyent, qu'il seront attaqués de la Rage, si par hazard ils entendent parler de cette maladie. Bouteille à l'Observation d'un semblable individu, qui croyait même sentir des douleurs sourdes à la main mordue; mais cet habile Praticien

(1) Cabro, ap. Bouteille, l. c. p. 221.

(2) Bouteille, Observ. l. c. p. 251.

tien le rassura, ne lui prescrivit rien. Cette securité dissipa l'effroy de la personne, qui fut la première à badiner de sa terreur Panique (1).

Avec un peu d'attention on demêlera toujours ces Cas, & surtout, en examinant attentivement l'état des playes ou des cicatrices, & reflechissant sur les autres circonstances, où le malade se trouve.

§. LXXII.

Troisieme Période ou Hydrophobie.

Après que le malade a été plus ou moins tourmenté par les Symptomes Précurseurs, exposés aux §. 60. 70. il est tout à coup saisi d'une horreur pour la boisson de quelque fluide, que ce soit, mais surtout de l'Eau; Symptome, qui caractérise le dernier degré du mal. Tout est dans ce dernier Période étonnant. La variété des Symptomes est très grande, & si l'on ne consultait que des Faits isolés, on aurait beaucoup de peine, à se former une idée juste de cet état. C'est pourquoi nous tâcherons de marquer toutes les nuances, que l'on a observées dans ce dernier Periode, afin d'en fixer le vrai caractère, & de faire éviter tous les mal-entendus, que les Observateurs ont occasionnés, en décrivant souvent trop légèrement les divers Phénomènes, qui se sont manifestés dans leurs malades.

(1) Idem p. 241.

L'ensemble des Symptomes, qui caractérisent ce dernier Période, sont l'Horreur de l'Eau; l'impossibilité d'avaler des fluides; la possibilité de la deglutition des solides; l'impression fâcheuse, que cause l'aspect des corps brillans; le contact de l'Air mû legerement; le contact de l'Eau à la surface du Corps; le Visage est tantôt pale, tantôt rouge; les Yeux sont étincelans; la Bouche est remplie d'une salive épaisse; quelquefois le Vomissement survient; les malades dans les accès poussent des Cris, des Sons lugubres; l'état du Pouls est très variable; le Satyriasis se met de la partie; les Excrétions sont la pluspart suspendues; quelques malades ont envie de mordre; d'autres sont très furieux; les Facultés Intellectuelles paroissent quelquefois plus développées dans l'intervalle des accès; enfin le danger de suffocation parait & après avoir subi des attaques plus ou moins fortes, plus ou moins reiterées de Convulsions, ces infortunés individus périssent dans un abattement extrême, dans un état Apoplectique, ou dans un accès des Convulsions, peu après le commencement de cette scène vraiement horrible. Qu'il me soit permis de joindre ici la description de l'Hydrophobie en Vers Latins faite par Joh. Jovian Pontani.

E morsu rabidi canis, actaque venis
Dira lues aget in furias: illum ora liquenti
Admotantem amni, sitientem, undasque petentem
Excutiens torrem ambustum, atque e gurgite Erinnys

Jam medio caput attollens fugat horrida, crinemque
Anguineum intendit: revocat fitientia ab undis
Ora miser, faciem avertens, similisque latranti,
Dat sese retro, & spumas ciet ater ad auras.
Hinc rursum stimulante siti convertit ad amnem,
Adproperans, dubiusque gradu atque enectus ab æstu
Infectans rursum admota face turbat Erinnys
Attonitum, ac nigras vocat ex Acheronte sorores,
Donec eum rabie absumtum vis tetra veneni
Vicerit, & miseros solvat cum corpore sensus (1).

Nous allons maintenant parcourir chaque Symptome en particulier, en commençant par le plus saillant, & qui à donné le nom à la maladie, je veux dire l'Horreur de l'Eau.

§. LXXIII.

1.) *L'horreur de l'Eau, Hydrophobie.*

Ce Symptome présente beaucoup de Varietes dans les differens sujets. La bouche est pâteuse & sèche. Le malade ressent tout à coup, en voulant boire, une anxieté, qu'il n'a jamais eprouvé & il éloigne de lui le vase avec effroy. Toutes les fois, qu'il approche un fluide de ses lèvres, l'anxièté redouble & est accompagnée d'un Tremblement universel & d'un Resserrement dans la Gorge. Quel-

(1) Ap. Baldinger, Neues Magazin, T. XIII. p. 172.

quefois il parvient avec une peine extrême à avaler quelques gorgées, mais bientôt son tourment est si grand, qu'il ne veut plus entendre parler de boire, & qu'il est attaqué de Convulsions, si on lui en fait la moindre proposition.

Cette sensation particulière, qui s'oppose à la deglutition des fluides, semble prendre son origine dans l'Estomac & & monter peu à peu vers la Gorge; le malade devient alors pâle; sa Respiration est entrecoupée; il tremble & à chaque essai pour boire, les Accidens augmentent. Il survient des spasmes dans les muscles angulaires de l'Omoplate & les Trapézes, qu'on explique par la communication de l'Accessoire de WILLIS avec la 8e. paire d'après les dissections du Celebre SCARPA (1). Cette Horreur de l'Eau n'est point un égarement de l'esprit; une caprice de l'imagination dereglée; elle ne dépend point de l'image du Chien, vue dans l'Eau par le malade, comme quelques Anciens l'avaient rêvé; elle est fondée en raison, elle nait du tourment, qu'éprouvent les Hydrophobes, en voulant boire; ils sentent les douleurs augmenter par le contact immediat de l'Eau (2). Tourment, qui, selon leur expression, est pire, que la mort & qui par consequent doit leur faire rejetter, avec horreur, la cause, qui l'excite. Ce sentiment nous est naturel contre tous ce, qui nous tourmente,

(1) Ap. SOMMERING, von den Nerven, p. 258. §. 269.

(2) DARLUC, Journal de Medecine, T. IV. p. 266.

ou même nous à tourmentés, & il est dans la nature de l'homme de rebuter & d'abhorrer même tout ce qui lui est insupportable (1).

Praecipuus hujus morbi character non erit aquæ timor, quemadmodum antiqui opinati sunt, cum ὑδροφοβίαν appellantes, cum hi aquam non timeant, sed læsionem & cruciatum internum, ab aqua inductum; sed verus character erit, ad humidorum assumptionem vel oblationem magnopere lædi, & angustari, adeoque affligi ut hæc perhorrescant & abominentur, ab his se suffocari putantes, ut hinc ea fugiant (2). On voit d'après cela, que l'impossibilité d'avaler les Fluides est le caractere essentiel, & que l'Horreur de l'Eau n'est qu'un Phénomêne, dépendant de la réaction du *Sensorium commune*. On a vû de ces infortunés boire, dans l'intervalle des accès, & dire, qu'ils n'avaient point de répugnance pour la boisson; qu'ils boiroient volontiers, mais qu'ils sont ménacés de suffocation toutes les fois, qu'ils avalent quelques fluides (3). LISTER a vû une Malade faire tout son possible pour avaler un peu de fluide, & ne pouvoir y parvenir (4). MIGNOT a l'Observation intéressante

---

(1) BOUTEILLE, l. c. p. 185.

(2) SALIUS DIVERSUS ap. SCHENKIUM, p. 850. Obs. XIV.

(3) BOUTEILLE, l. c. p. 136.

(4) L. c. Obs. I. voy. RHAZES ap. FREIND Hist. de la Med. T. II. p. 87. 8vo.

d'un Enfant, qui fit tout pour avaler un peu de boiſſon, puisqu'un Ecu de ſix Livres devait en être le prix, & cependant n'en put point venir à bout, malgré ſa bonne volonté (1). Le Cuiſinier Hydrophobe, dont parle Empereur, mit, en ſe faiſant violence, une gorgée de liquide dans la bouche & quand elle y fût, il ſerra les dents & les levres; s'appuya de ſes mains contre une muraille; ſe releva ſur ſes jambes; étendit le cou & avala avec une peine incroyable (2).

L'impoſſibilite d'avaler les fluides n'eſt point toujours auſſi grande. On a vu des malades, qui pouvaient avaler du Lait, du Bouillon, du Vin, ſans une peine très grande. La déglutition eſt quelque fois moins difficile, quand la boiſſon eſt tiède; quelques uns avalent plus aiſement, en ſe bouchant les nez (3). Lister rapporte, qu'un Hydrophobe pouvait mieux ſupporter l'aſpect des fluides, quand il était couché ſur le ventre (4). Mead en a vû un, qui dans un moment but, au moyen d'un chalumeau, une chopine d'Eau d'Avoine, mais peu après cela il ne lui fut plus poſſible (5). Le plus

(1) Hiſtoire de la Societé Royale de Med. 1783. 2e. partie p. 54.

(2) Ap. Bouteille, p. 224. Vid. Morgagni, Epiſt. VIII. §. 19.

(3) Empereur, ibid.

(4) L. c. Obſervat. I.

(5) Auszug der Philoſophiſchen Transactionen von Leske, T. I. p. 316.

ſouvent ce chalumeau ne leur eſt d'aucune utilité (1).

L'Horreur de l'Eau, l'impoſſibilité d'avaler les Fluides, Symptome caractériſtique, ne dure cependant pas toujours pendant tout ce Période. Quand les Hydrophobes touchent a leur fin, prèsque toujours le retour du calme, de la tranquillité & notamment la facilité plus ou moins grande de boire, ſemble laiſſer un eſpoir de guériſon, mais ſouvent c'eſt dans un moment, que le malade meurt. On a des exemples de ces infortunés, qui ont bu peu d'heures avant leur trepas (2). Et AVICENNE avait deja dit: *ſi les enragés boivent de l'Eau, ils meurent*.

§. LXXIV.

2.) *Déglutition des Alimens Solides.*

Ordinairement ces infortunés avalent les alimens ſolides ſans beaucoup de peine; quelquefois cependant la déglutition en eſt plus difficile, mais jamais on ne remarque cette difficulté inſurmontable, cette

---

(1) VAN SWIETEN, §. 1144. T. III. p. 576.

(2) ANDRY, Memoires de 1776. p. 105. Mem. de 1778. p. 531. Journal de Medecine, T. III. & T. XXXIX. p. 233. BOUTEILLE, l. c. p. 245. MIGNOT. Hiſtoire de la Societe Roy. de Med. 1783. 2e. partie, p. 48. HAQAUET ap. KORTUM, Med. Bibliothek, I. B. 3. ſt. p. 15. &c.

horreur, comme pour les fluides; pendant les accès les malades refusent tout (1).

§. LXXV.

3.) *Horreur pour les Corps Lucides.*

Il existe le plus souvent, non seulement une Horreur pour les fluides, mais même pour leur nom, & pour tout ce qui est brillant, comme un verre; un miroir; la lumiere du Soleil; d'une bougié; à leur aspect le malade est saisi de Tremblement, de Convulsions; prie d'eloigner les causes de son angoise: Quelques uns même ne peuvent supporter la blancheur du linge. Tous ces Symptomes dépendent de la sensibilité augmentée des nerfs de la Retine (2).

§. LXXVI.

4.) *Le Contact de l'Eau à la surface du Corps*

Comme, lorsqu'on veut mettre le malade dans le bain, produit aussi des Angoisses, des Convulsions. Dans le commencement de ce Période, on a vû des

---

(1) Frank, l. c. Morgagni, l. c. §. 21. Lister, p. 44.

(2) Mead, Transactions Philosophiques, Auszuh von Leske. T. I. p. 315.

malades, qui descendaient encore dans le bain, mais non sans beaucoup de peine, d'agitation, & bientôt cela devenait impossible. Un de ces malades resta dans le bain assez tranquille, en se bouchant le nez, & disant, que l'odeur de l'Eau l'incommodait (1).

§. LXXVII.

5.) *L'agitation de l'air*

La plus legére, occasionnée par l'ouverture d'une porte, d'une fenêtre, par l'approche de quelqu'un (par ex. du Medecin) excite également une sensation penible & donne quelquefois lieu au Tremblement, aux Convulsions. Tous les nerfs de la peau donnent des marques d'une sensibilité extraordinaire (2).

§. LXXVIII.

6.) *Etat de la Physionomie.*

Le Visage est le plus souvent pâle, il devient rouge a chaque attaque des Convulsions, qui se renouvellent plus ou moins fréquemment, & les changemens sont souvent subits. Quelquesfois les muscles de cette partie sont tirés comme dans le Ris Sardonique.

(1) Empereur, ap. Bouteille, p. 224.
(2) Frank, l. c. p. 298.

§. LXXIX.

7.) *Etat des Yeux.*

Les yeux sont étincelans, fixes, hagards, & présentent cet aspect caracteristique, qu'on trouve dans tous ces Hydrophobes & au quel ou les réconnait toujours, quand ou en a vu un (1). C'est un regard de colère, mêlé de crainte, qu'on ne peut exprimer, comme l'a dit VAUGHAN. LE CAMUS attribuait cet étincelement des yeux au Phosphore Ammoniacal. SAUVAGES avec plus de raison, à l'Electricité & WOCHER dit avoir observé de vraies étinceles Electriques (2). Nous ne nous arrêterons point à toutes ces explications, mais recommanderons sourtout, de ne point oublier cet état des yeux, qui caractérise bien l'Hydrophobie. A la fin de la maladie les yeux deviennent rouges, larmoyans; la Pupille est quelquefois tres dilatée. (3).

§. LXXX.

8.) *Bave.*

Il s'accumule dans la bouche un fluide téna-

---

(1) TODE, Medicin. Annalen. IX. heft p. 57.
(2) Ap. MEZLER, p. 3. & 351.
(3) MEAD, l. c.

ce, exprimé surtout des Glandes Mucqueuses de la Gorge & de la Bouche, qui se mêlant avec la Salive & l'Air, s'attache, sous la forme d'Ecume, aux Levres, aux Dents & tapisse toute la cavité Gutturale, & la Bouche; cette Bave s'ecoule de la bouche, ou est rejettée avec peine par le malade, qui ne peut l'avaler. Sa quantite n'est quelquefois pas très considérable, tandisque dans certains sujets elle est très abondante, au point d'inonder le lit; quelquefois les malades dardent la Salive de leur bouche, comme par jets (1).

§. LXXXI.

9.) *Vomissement.*

Quelques malades rejettent promptement par le Vomissement le peu d'alimens, qu'ils peuvent prendre (2). D'autres vomissent spontanément, une matière, tantôt noirâtre, atrabilaire, verdâtre, après s'être plaint d'une chaleur brûlante à l'Estomac, ce qu'ils indiquent, en y portant la main, & ils se trouvent soulagés après cette évacuation (3). On à expliqué diversement ce Vomissement de Bile verte, qui a le plus souvent lieu. Les uns l'attribuent à l'action nerveuse

(1) Lister, p. 48. Bouteille, l. c. p. 333. Salva ap. Bouteille, p. 216.

(2) Mead, Philosoph. Transactionen Auszug, T. I, p. 315.

(3) Mead, Philosoph. Transact. Auszug, T. I. p. 316.

en désordre sur les Couloirs de la Bile, & regardent ce Vomissement, comme un signe non équivoque de spasmes intérieurs, qui derangent & vicient la sécrétion de la Bile (1). D'autres assurent, que chaque Irritation du *Sensorium*, lors qu'elle est suffisante, agit sur le mouvement Peristaltique des Intestins, que la Bile ne pouvant s'ecouler par en bas, régorge par cette raison dans l'Estomac, est separée en plus grande quantité, quand le Vomissement survient, sans être pour cela viciée, & que la couleur verte, qu'elle prend, depend de son mêlange avec le suc Gastrique corrompu & devenu acide (2). Quoiqu'il en soit, il nous suffit, de savoir, que l'état de l'Estomac & du Systeme Biliaire souffre, ce qui peut influer sur le Traitement.

§. LXXXII.

10.) *Tons lugubres, Jappement, Hurlement.*

Les Anciens ont avancé, que les hommes enragés rendaient des Sons, qui imitoient la voix de l'animal, qui les avait mordus. L'Observation dément cet énoncé, qu'il faut ranger parmi les contes de bonnes femmes. Mais ce qui est vrai, c'est que

(1) M. . . . ap. BALDINGER Neues Magazin, T. I, p. 365.

(2) HARTENKEIL und MEZLER, Medicinische, Chirurgische Zeitung, 1790. T. IV. p. 28.

ces infortunés, étant tourmentés d'envies de vomir, & fouvent menacés de fuffocation pendant les accès, rendent des Sons plus ou moins confidérables, & très variés(1), & auxquels l'imagination préoccupée des affiftans ne manque pas, de trouver de la reffemblance avec les fons de la voix de ces animaux (2).

§. LXXXIII.

II.) *Fievre.*

On remarque rarement de la Fievre dans l'Hydrophobie Vénimeufe, felon plufieurs Praticiens, & fi elle fe manifefte, c'eft furtout vers la fin de la maladie. LISTER dit, que la Fievre, & la Soif ne font pas des Symptomes familiers aux Hydrophobes. D'autres affurent au contraire, que la Fievre accompagne toujours l'Hydrophobie.

Ces divers fentimens fe rapportent à l'idée, que chaque Medecin fe fait de la Fievre. L'état du Pouls eft fujet à beaucoup de Variations, qui dépendent de la Conftitution du fujet. Le plus fouvent, on le trouve fpafmodique, faible, inégal, intermittent; d'autres fois, & furtout dans les commencement de ce Période, on le trouve natu-

---

(1) MEAD, Philofophifche Tranfaction, l. c. p. 317.

(2) FRANK, T. IV. p. 299. MEZLER, l. c. p. 4. & l. c. p. 350.

rel; d'autres fois plein, élevé, dur dans les sujets robustes, attaqués de la Rage Chaude.

§. LXXXIV.

12.) *Etat des Excretions Urinaires, Alvines & de la Peau.*

Quelquefois l'Urine est avancée avec force & elle est ordinairement très chargée, vu que les malades ne prennent aucune boisson. Elle s'écoule quelquefois en très grande quantité, sans que le malade s'en apperçoive, comme SALIUS l'a observé, (1) ou du moins ne cause point les angoisses, que le contact des autres fluides occasionne, (2) quoique dans certains Cas les malades ne soient point à l'abri d'une sensation très incommode, lorsqu'ils urinent.

Le Ventre est constipé (3).

Les Sueurs coulent irregulierement pendant les attaques, & dans les intervalles la Peau est seche.

§. LXXXV.

13.) *Le Satyriasis.*

On a souvent remarqué une envie extraordinaire

---

(1) Ap. LISTER, p. 58.
(2) FRANK, l. c. p. 300.
(3) SAUVAGES.

du Coït; plusieurs ont des ejaculations de semence (1) *Veretri frequens tensio cum seminis involuneario jactu*, & TODE pense d'après CÆLIUS AURELIANUS, que ce desir de voir les femmes, est un signe Caractéristique de l'Hydrophobie, produite par la morsure d'un Chien enragé (2).

§. LXXXVI.

14.) *Desir de mordre.*

Le malade, qui se plaint assez souvent d'une chaleur interne, ressent quelquefois, pendant les accès, une envie de cracher sur les assistans ou de les mordre, & les avertit de l'attacher, de le fixer au lit, afin de l'eviter. On a voulu dans ces derniers tems nier ce Phénoméne, ou on ne l'attribue, qu'au prejugé, que les malades en avaient contracté dans l'état de santé (3) mais c'est à tort. Il est à la verité faux, qu'on observe aussi souvent ce Phénoméne, qu'il a plu a beaucoup d'Ecrivains de l'avancer; il est encore vrai, que cette envie de mordre n'est quelquefois vûe, qu'aux vexations, que des assistans grossiers font subir aux Malades; mais il est de fait,

---

(1) DARLUC, Journal de Medecine, T. IV. p. 266. BOUTEILLE Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e. partie p. 90. MEAD, Philisoph. Tiansact. l. c. 318.

(2) Annalen IX. heft, p. 52. LISTER, p. 45.

(3) BADER, l. c.

qu'on a souvent observé cette envie de mordre, sans qu'on put l'attribuer à l'une de ces deux causes (1).

§. LXXXVII.

15.) *La fureur.*

On ne l'observe pas toujours. Plusieurs malades sont morts sans être devenus furieux; mais on en a vû d'autres dans un état de fureur extraordinaire, de maniere, que des forces tres supérieures a celles de ces Individus en état de santé, pouvaient à peine les contenir. La fille, dont parle SAUVAGES, avait de tels accès de fureur, qu'on fut obliger de la garetter pour s'en rendre maitre. VAN SWIETEN a l'Observation d'un adolescent, qui devint si furieux, que quatre homme vigoureux ne pouvaient le contenir, & on a vu un enfant de cinq ans, dont on eut bien de la peine à se rendre maître (2).

§. LXXXVIII.

16.) *Etat des Facultes Intellectuelles.*

La pluspart des malades jouissent, dans l'interval-

---

(1) §. 1137.
(2) Ap. MORGAGNI, Epist. VIII. §. 19.

valle des accès, de tout leur Raiſon; ils deplorent leur ſort; celui de ceux, qu'ils abandonnent. MATTHIEU dit: „ Les perſonnes, que j'ai vu dans cet „ état pitoyable & que j'avais connu auparavant, m'ont paru d'une plus grande Perſpicacité, d'une Raiſon plus developpée, ſurtout, „ quand la fievre ne ſe joint point aux autres „ Symptomes" (1).

§. LXXXIX.

17.) Les Anciens prétendaient, que les malades prenaient, pour ainſi dire, les manieres des Chiens, ſe couchaient comme eux. Rien n'eſt plus fabuleux, mais voici ce qui a pu y donner lieu: on obſerve quelquefois un Spaſme particulier, qui force le malade à ſe tourner continuellement dans le lit, de la tête au pied (2).

§. XC.

18.) *Danger de Suffocation.*

Dans l'augmentation de la maladie, les individus ſont ſouvent menacé de Suffocation, ſurtout, lorſqu'ils veulent ſe coucher ſur le dos & ſe repoſer, parceque dans cette poſition la Bave remplit

(1) L. c. p. 295.

(2) M. ap. BALDINGER, Neues Magazin, T. I. p. 359.

le Gozier & l'obſtrue. Les Angoiſſes augmentent à chaque moment & la mort s'approche à grands pas.

§. XCI.

19.) *Les Symptomes Convulſifs*

Reviennent par accès: à des intervalles tranquilles ſuccéde le retour des Symptomes les plus deplorables. MATTHIEU a vu une Demoiſelle, qui avait été mordue par un Chat enragé, devenir Hijdrophobe. Cette perſonne reſtait dans la Societé pendant les intervalles des accès, & s'enfermait dans ſa chambre ſeule, dès qu'elle les reſſentait revenir. Le cinquième jour de la maladie, on la trouva morte dans un coin de cet appartement, ou elle s'était retirée peu auparavant (1).

§. XCII.

Ce dernier Période, ou cet Enſemble de Symptomes, qui accompagnent l'Hydrophobie, ne dure ordinairement que 2. ou 3. jours. Rarement la durée s'etend-t-elle qusqu'au 5e. 6e. jour, & il eſt extraordinaire, de voir la mort ne ſurvenir que le 7e. comme BAUDOT l'à obſervé une fois (2). Les Malades, affaiblis par les accès violens, qu'ils ont

(1) L. c. p. 303.
(2) L. c. p. 124.

essuyés, deviennent faibles; une Sueur froide couvre leur corps; ils ont quelques Convulsions. — Plusieurs d'entre eux tombent dans un état Apoplectique (1) où dans des Angoisses terribles & voyent arriver avec plaisir le moment, qui termine leur déplorable existence.

§. XCIII.

Quelques Auteurs ont rangé l'Hydrophobie dans la Classe des Malades Aigues, à raison de la briéveté de ce Période; tandis que d'Autres, ayant égard au tems plus ou moins long, qu'elle met à paraître, l'ont placée dans la classe des maladies Chroniques (2). Le sentiment des prémiers nous parait mieux fondé, en ce que la maladie ne commence effectivement, qu'avec le second Periode, & ne surpasse pas ordinairement la durée des Maladies Aigues. Si on en excepte quelque Cas, ou la maladie s'est prolongée & est devenue Chronique.

§. XCIV.

Cas d'erreur dans le Troisieme Période.

Certes lorsqu'un Malade à tous les Symptomes, dont nous avons parlé, on ne peut douter de la

---

(1) Hownmann, Philosoph. Transaction. Auszug T. I. p. 309.

(2) Lister, l. c

nature du Mal. Mais il ne faut pas croire, que, soit pendant le Traitement Prophylactique, soit après, une répugnance pour la boisson soit toujours un signe certain de ce funeste Mal; nous croyons, qu'on a souvent confondu les Cas; & de là nous sont parvenus toutes les guérisons d'Hydrophobie guérie.

Nous allons essayer de donner une esquisse des Cas, qui pourraient nous induire en erreur, si nous n'y donnons pas la plus scrupuleuse attention.

1.) Il ne faut point confondre l'Hydrophobie avec le Spasme de l'Oesophage, qui empêche la déglutition des Fluides & des Solides, & qu'on pourrait prendre l'une pour l'autre, par défaut d'attention (1).

2.) Quand l'Hydrophobie est Symptomatique, on observe, plus ou moins longtems avant son apparition, les Symptomes de la Maladie Principale, dont elle est un Epiphénomène & l'on peut aisément éviter l'erreur.

3.) Si un sujet, attaqué d'une Maladie Aigue, qui a pour Epiphénomène l'Hydrophobie, à été mordu trois, six mois, & même plusieurs années auparavant, sans avoir éprouvé dans cet intervalle le moindre Accident; le Vulgaire des hommes de l'Art ne manque point d'attribuer tout le mal à cette fatale morsure, réfuge, a l'abri du quel on ne ré-

---

(1) FRID. HOFFMANN, Med. Rat. Systém. T. IV. Pars. III. p. 448.

pond pas du salut du malade, & s'il est assez heureux pour guérir, on en conclut, qu'on à guérit une Hydrophobie déclarée. Quant à moi, je suis persuadé, que toutes les fois, que les malades n'ont eu aucun Symptome Précurseur à l'endroit de la morsure avant l'apparition de l'Hydrophobie, cette derniere n'a été que Symptomatique, ou dépendante d'un vice de l'Imagination, & qu'on en a tort d'attribuer la cause du mal à la morsure, faite depuis des années. On ne persuadera jamais, à mon avis, a celui, qui aura lu avec attention les observations de DAVID HARTLEY, (1) de PETERS (2) de NOURSE (3) de BOUTEILLE (4) de BONEL (5) & d'un grand nombre d'autres Auteurs, que ces Hydrophobies dépendaient de morsures, faites longtems auparavant.

4.) S'il est important dans les Cas No. 3. ou l'Hydrophobie survient longtems après la morsure, de ne pas toujours croire aveuglement, que cette morsure en est la seule cause; il est encore bien plus intéressant, de ne pas confondre les circonstances, quand le sujet a été mordu depuis peu, & lorsque des Symptomes Hydrophobiques, seulement produits par un vice de l'Imagination, ou par une maladie Intercurrante, se manifestent. Ainsi dans

---

(1) Philosophische Transactionen Auszug T. II. p. 264.
(2) Ibid. T. III. p. 187.
(3) Philosophische Transactionen, Auszug T. II. p. 261.
(4) L. c. pag. 235.
(5) L. c. pag. 282.

une Perſonne, mordue depuis peu, l'Imagination frappée, ou une maladie Intercurrente peuvent donner lieu à une erreur grave, ſi on n'y fait la plus ſcrupuleuſe attention.

§. XCV.

A.) *Effets de l'Imagination, frappée de la peur.*

a.) On rapporte, que THEMISON, qui avait ſoigné un de ſes Amis enragé, crut être infecté de ce Venin & s'être guéri, mais que ſon Imagination reſta tellement frappée du danger, qu'il avait couru, que toutes les fois, où il voulait écrire de cette Maladie, il y renonçait, parce qu'il croyait encore être attaqué de ce Mal (1). Cette Obſervation touchant THEMISON, n'eſt rien moins que vraie, ſuivant un Savant moderne (2). Ainſi elle ne pourrait point nous ſervir à appuyer notre enoncé, mais ces Cas ne ſont pas aſſés rares, pourqu'on n'en puiſſe citer de plus avérés.

b.) Un homme fut mordu par un Chien, qu'il croyait enragé, & éprouva longtems les Symptomes de l'Hydrophobie. Au bout de quelques mois on le convainquit, que le Chien, qu'il ſoupçonnait, n'etait point enragé, & dèslors tous les Accidens diſparurent (3).

---

(1) Ap. FRANK, l. c. p. 293. LE ROUX, p. 40.
(2) GOULIN, Journ. de Medecine, 1781. T. 55. p. 393.
(3) ASTI, l. c.

c.) Une perſonne fut mordue par un Chien, crû enragé; malgré tout ce qu'on put lui dire pour la convaincre du contraire, elle tombe dans un état de Melancholie, de langueur, d'affaiſement, ſans horreur de l'Eau & mourut (1).

d.) JÆGER aſſure avoir connu une perſonne, qui, par la ſeule peur, que le Chien, qui l'avait mordu, ne fut enragé, reſta pendant ſix ſemaines plongée dans la plus profonde Melancholie, & fut pendant quelques jours dans un vrai Delire Maniaque (2). FRANK à auſſi obſervé des faits parails (3).

e.) Un Chirurgien coucha dans le lit d'un enfant, ſoupçonné d'avoir été atteint de la Rage. Il fut frappé, lorsqu'il le fût, de la crainte la plus vive, reſta pendant huit jours dans un état Spaſmodique inquiétant, éprouva des Convulſions & fut guéri par les ſoins de NORMANDE (4).

f.) Pendant le traitement Prophylactique, adminiſtré par le ROUX à un homme, mordu quelques ſemaines auparavant, une vieille femme vint dire au malade, que pluſieurs des perſonnes mordues par le même Chien, étaient déjà mortes. Ce Malade en fut très affecté; il devint rêveur, avait l'air pénétré

---

(1) BONEL, l. c. p, 281.

(2) L. c. §. XXII.

(3) L. c. p. 294.

(4) Hiſtoire de la Societé Royale de Medecine, 1783. 2e. partie, p. 115.

d'une tristesse profonde, fuyait la Compagnie de ses Camarades, restait presque toujours dans son lit, les rideaux fermés, & lorsqu'il se levait, il se refugiait dans des lieux obscurs & écartés, où le Roux a été le trouver plusieurs fois; on l'entendait soupirer profondément pendant la nuit, & lorsqu'il dormait, il faisait des rêves facheux, qui le reveillaient en sursaut, & le laissaient tout en sueur. Il refusait ce, qu'on lui présentait, d'un ton brusque & ne voulait ni boire, ni manger, tout le monde le croyoit Hydrophobe. Cependant la situation de ses playes, faites sur des parties couvertes d'habillemens, rassurait l'Auteur: elles ne changèrent point de couleur, ne devinrent point douloureuses, & allaient toujours d'une marche égale à la cicatrisation; tous les Symptomes, qu'il éprouvait, n'étaient produit, que par le frayeur. C'est ce, que le Roux lui fit observer dans le plus grand détail, en lui parlant avec bonté. Il lui fit toutes les representations & l'embrassa le 3e. jour. Cette marque de securité fut ce, qui le rassura, & il se détermina à boire sur le champ; cependant la Fievre s'était allumée, & continua pendant huit jours. Il fut mis à l'usage des Délayans, purgé deux fois & guérit (1).

g.) Un citoyen de Vienne, fut mordu par un Chien, qu'il croyait enragé; la peur de le devenir, fut portée à un tel point, qu'il ne devint pas à la

(1) L. c. p. 76.

verité Hydrophobe, mais fou; le Chien, qui l'avait mordu, n'était pas malade (1). Ces exemples nous suffiront, & nous pourrions aisément les multiplier, en citant ceux, fournis par d'autres Auteurs (2).

§. XCVI.

B.) *Effets d'une Maladie Intercurrente du Traitement Prophylactique.*

Pendant le Traitement Prophylactique il peut survenir des accidens, qui empêchent la deglutition, & qu'il ne faut pas toujours attribuer à l'effet du Virus. C'est alors, qu'il faut beaucoup de sagacité pour démêler ce qui est du à une Maladie étrangère (3). L'inflammation du Gozier, excitée par le Mercure, produit souvent un empêchement à la déglutition & l'on dit bonnement, que le Malade est Hydrophobe (4). vid. §.

---

(1) Mezler, l. c. p. 72.

(2) Salvator ap. Bouteille, p. 240. Hamilton, l. c. Petit, Hist. de la Soc. Royale, 1783. 2e. partie. p. 73.

(3) Matthieu, p. 299.

(4) Le Roux, p. 50.

§. XCVII.

Hydrophobie Périodique, Chronique.

Nous avons vu, que l'Hydrophobie était le plus souvent une Maladie très aigue, qui enlevait promptement le Malade. Mais quelques Observations semblent prouver, que ce mal est susceptible de se prolonger, de laisser des intervalles plus ou moins grands, pendant lesquelles les malades ne ressentent rien, & de reparaitre périodiquement d'une maniere fixe ou vague.

a.) Abel Roscius, a fait l'histoire d'une Dame de ses parentes, qui après avoir été mordue par un Chien enragé, fut traitée méthodiquement par le Feu & les Scarifications, & parut guérie. Au bout de 7. ans, cette Dame fut attaquée d'un accês de Rage, precedé de douleur à la cicatrice. Ces accidens disparurent par l'usage des Remedes convenables; mais ces mêmes accidens reparurent encore au bout de 7. ans & 20. ans après la morsure, elle eut un troisième accès, dont elle fut encore delivrée. Après ce laps de tems, les accès ont reparu plus frequemmenr; d'abord tous les Années & en suite plusieurs fois dans la même Année (1).

b.) Une fille de service fut mordue par un Chien enragé, & guérie. Mais tous les ans, à l'époque,

---

(1) Hildanus Cent. I. Obs. 86.

ou elle avoit été mordue, elle était attaquée de Delire & d'une certaine horreur de l'eau; accidens qui disparurent peu à peu (1).

c.) Un homme, mordu par un Chien enragé, mourut au bout de 3. ans; pendant ce tems il fût attaqué tout le sept jours, à l'heure ou il avait été mordu, d'un accès de Rage (2).

d.) Un malade de SCHMUKER ayant appris, que plusieurs de ses Camarades d'infortune étaient morts, fut attaqué tous les Vendredis, (jour auquel le malheur était arrivé,) d'une certaine tristesse, qui ne l'abandonna pas pendant quelques tems après la Cure Préservative (3).

e.) DARLUC à été consulté par un homme, qui, ayant été lêché sur la bouche par un petit Chien enragé deux jours auparavant, qu'il lui échappât, sentait presque tous les mois des pointes du Feu, des Suffocations, des Contractions à la Gorge, une aversion marquée pour les Liquides, qui lui duraient des journées entières, & qui revenaient selon que son Imagination affectée lui representait le danger de la Rage, dont il était menacé. Les Bains, le Mercure Camphré en frictions, le guérirent radicalement (4).

---

(1) SCHMID, M. A. N. C. Dec. I. An. IX. Deutsche Ausgabe, p. 77.

(2) LISTER, l. c. pl 47.

(3) Chirurg. Wahrnemung; T. II. p. 559.

(4) Journal de Medecine, T. XIV. p. 306.

f.) L'Obfervation la plus remarquable eft celle, que nous à fourni GRISLEY. Une femme, agee de quarante ans, fut mordue par un Chien enragé; on la traita convenablement par les Scarifications &c. & elle n'éprouva aucune mauvaife fuite; cependant la cicatrice fe rouvrait fouvent Spontanément & furtout tous les ans au printems, & il s'établiffait à cet endroit un ulcère. Toutes les fois, que cela arrivait, fon Medecin entretenait la fuppuration, jusqu'à ce que l'ulcère fe fermât de lui même. Outre cela il faifait foigner cette femme tous les Printems, & lui donnait un Purgatif Mercuriel. Cette perfonne éprouva les mêmes accidens pendant 18. ans, & s'en retira toujours auffi heureufement. Son Medecin ordinaire mourut; on ne tint plus la même conduit. Le printems fuivant, l'endroit de la morfure devint rouge & douloureux, comme à l'ordinaire, mais cette fois la cicatrice ne fe rouvrit pas. La Malade devint inquiète, agitée, & deux jours après elle fût attaquée de Rage, d'horreur de l'Eau, & avait de l'ecume à la bouche. Le Medecin appellé la fit faigner, la purgea avec le Jalappe & le Calomel, fit mettre un Véficatoire fur la playe, & guérit la femme. Depuis cette époque, la perfonne eft reftée bien portante, & n'a plus eu d'attaque (1).

---

(1) Medical Commentary of Edinbourgh. Vol. VI. Dec. I.

§. XCVIII.

Nous sommes enfin arrivés au point le plus difficile de notre Ouvrage, celui de déterminer la vraye nature de la Maladie; & la manière, dont le Virus exerce ses cruels Ravages. Examinons avant tout, quelles sont les lumières, que nous fournit l'ouverture des Cadavres de personnes, mortes Hydrophobes.

§. XCIX.

Ouverture des Cadavres.

On se flatterait envain, si l'on croyait, que l'ouverture des Cadavres nous fournit beaucoup de lumières. Si on compare celles, que nous ont transmises TAUVRY, ZWINGER, SAUVAGES, MEAD, DARLUC, THIESSET, TRECOURT &c. & avant eux CAPIVACCIUS, ROLFINK, BRECHTFELD, RIEDEL (1), on trouve une si grande variété dans les Phénomènes observés, qu'à peine on peut se persuader, que ce soient les dissections de personnes, mortes de la même Maladie. On a quelquefois tout trouvé dans l'état naturel (VAUGHAN); le plus souvent à la vérité on voit des indices de

(1) ANDRY, Mem. de 1776. p. 42. MORGAGNI, Epist. VIII. No. 30, 41. VAN SWIETEN, §. 1140. NICOLAI, Pathologie, T. VII. p. 87. FRANK, T. IV. P. 321.

léfion, mais prèsque jamais on ne rencontre les mêmes.

Tantôt on a vu des traces d'inflammation dans le Pharynx, l'Oefophage, l'Eftomac, les Inteftins; d'autresfois ces parties ont parues affectées d'une diffolution gangréneufe (DARLUC). & dans quelques cas elles ont paru faines (ROLFINK). Le plus fouvent on trouve dans l'Eftomac un fluide verdâtre, ou noirâtre (TRÉCOURT, DARLUC) femblable à celui, que le malade avait rejetté par le Vomiffement.

Le Foye a eu quelquefois un volume plus confidérable. Le Veficule du Fiel contient le plus fouvent une Bile epaiffe, noire (TAUVRY, MORGAGNI); d'autres fois feulement un fluide tenu, d'une couleur rougeâtre, (DARLUC).

La Ratte eft petite.

MORANDO a vu la Veffie, & les Corps Caverneux de la Verge enflammés, ou mieux, leurs vaiffeaux très gorgès de fang.

On obferve des Phénomènes variés daus les vifceres de la Poitrine. La Trachée Artère à quelquefois des marques d'inflammation (ZWINGER), d'autres fois point. Les Poumons remplis d'un fang fluide avec des marques de Gangrène (DARLUC, TRECOURT).

On a trouvé la cavité du Péricarde, pour ainfi dire, deffechée, tandis que dans un autre, elle était remplie d'un fluide plus ou moins abondant, (MORGAGNI).

Le Coeur eft tantot vuide, tantot rempli d'un

Sang épais, poisseux (MORGAGNI). Les Veines sont presque vuides, mais pas toujours; SAUVAGES les a vu pleines d'un sang dissous & MORGAGNI à rencontré les veines Iliaques tellement distendues, qu'elles égaloient le diametre d'un intestin grêle. Les Arteres sont ordinairement, surtout près le Coeur, remplies par un sang fluide (TAUVRY) qui se coagule difficilement à l'air libre, (MEAD) &c.

Le Cerveau a paru le plus souvent avoir une consistence plus ferme (TAUVRY, MEAD). MORGAGNI l'à vu, comme desseché, & les Vaisseaux de la Dure Mère & de la Pie Mère engorgés par un Sang dissous.

PORTAL & BADER nous ont fournis des exemples de dissections de Chiens morts enragés, qui ne nous apprènnent pas grand chose.

Nous ne nous étendrons pas d'avantage sur ce point, qui nous montre des effets très variés de la Maladie, sans que l'on puisse fixer son attention sur quelque chose de particulier, de plus fréquent; qui pourrait nous conduire à quelque resultat utile, & c'est avec raison, que l'immortel MORGAGNI s'exprime ainsi; *Cum igitur hæc ferme redeat eorum summa, quae ex comparatis omnibus, mihi quidem notis, Hydrophoborum dissectionibus colligi possunt; praeclare intelligis, multo magis differre inter se mortuos, quam viventes* (1).

---

(1) Epist. VIII. No. 32.

Les cadavres de ces infortunés se putrefient très promptement; même pendant la rigueur de l'hyver; ils répandent, en six heures, ou quinze heures, une odeur si foetide, qu'on ne peut les approcher (1). BOUTEILLE a observé, que le Cadavre d'un Hydrophobe devint froid l'instant d'après la mort (2).

§. C.

Propriétés, Nature du Virus Rabieux.

Pour pouvoir les mieux determiner, nous rapellerons quelques verités générales sur les Virus & leur infection. Nous ne parlons ici que de Miasmes, produits d'une maladie, & non des Virus naturels à certains animaux, comme le Venin de la Vipère, &c.

1.) Le Caractere de tout Miasme, ou Virus est, qu'étant transmis du sujet Malade à un sujet Sain, il produise dans ce dernier la même maladie, que dans le premier.

2.) La voie de transmission de l'individu Malade à l'individu Sain n'est pas la même pour tous.

a.) Quelquesuns sont transmis avec l'Air, qui entre dans le Poumon; avec la Salive, qui descend dans l'Estomac; par le contact sur la Peau. Tels sont

(1) MORGAGNI, THIESSET ap. ANDRY, l. c.
(2) L. c. pag. 228.

ſont les Venins de la Peſte, de la Variole & d'un grand nombre d'autres, comme on l'obſerve dans les maladies Contagieuſes &c.

b.) D'autres éxigent une depoſition du Virus ſur la ſurface de la Peau, couverte par un Epiderme fort mince. Tel eſt le Virus Vénérien.

c.) Quelquesuns infectent bien plus ſurement, lorsqu'ils ſont transmis au moyen d'une petite Playe, tel eſt le Virus Variolique, le Rabieux.

3.) Les Virus exigent, pour produire leurs effets dans le corps, qui les reçoit, une certaine diſpoſition, ſans quoi ils reſtent ſans action.

4.) Tous les Virus, introduits dans le corps, n'ont pas une égale affinité avec toutes les humeurs; chacun d'eux a plus de propenſion à infecter, dénaturer telle humeur plustot que telle autre, & il ne communique jamais ſa nature Vénéneuſe à toutes les humeurs du ſujet, ou il exerce ſes ravages.

5.) Les Virus, depoſés ſur un endroit du Corps, ou communiqués d'une autre maniere, ne ſe developpent pas tous à la même époque: le Variolique eſt celui, dont on connait mieux la marche, comme on le voit tous les jours dans l'Inoculation; l'époque du développement du Vénérien n'eſt pas auſſi certaine, quoi qu'on puiſſe aſſurer, qu'un homme, qui à eu un commerce impur avec une femme infectée, & qui n'a rien reſſenti dans le 40. jours ſuivans, ne ſera pas infecté; mais le Virus Rabifique eſt celui, qui reſte le plus longtems caché, & il n'y a rien d'auſſi indéterminé, que l'époque, à la quelle il commencera à agir.

6.) Tout Virus, qui s'introduit dans un Corps, qui a de la difpofition à le faire développer, y excite un défordre plus ou moins grand; c'eft, comme le difaient les Anciens, un combat entre le Principe Vital, qui veille à notre Confervation & la caufe Morbifique, qu'il s'efforce de corriger, de denaturer, d'empêcher d'etre invifible, ou d'évacuer par un émonctoire dépurant. Mais tous les émonctoires ne font pas propres à ouvrir un paffage à l'expulfion de chaque Virus. Il faut, qu'ils ayent une certaine affinité avec l'humeur, fur la quelle le venin agit de préférence, ou bien, il faut, que dans les mouvemens extraordinaires, qu'éprouve la Machine, tel ou tel vifcère reçoive un changement, qui le rende propre à cet ufage. La Nature fort quelquefois victorieufe de ce combat, mais fouvent elle eft fubjuguée, & la ruine de l'individu eft la fuite de l'infuffifance des forces Phyfiques, propres à dompter la caufe virulente.

7.) Enfin il y a quelques uns de ces Virus, qui n'affectent qu'une feule fois les individus, tel que celui de la Variole: plut au Ciel, que nous en puiffions dire autant de tous les autres.

§. CI.

Analogie entre le Virus Rabieux & quelques autres Virus & Maladies.

On a recherché de l'analogie entre le Virus Rabieux, & plufieurs autres maladies Virulentes &

non Virulentes, mais partout on ne voit que quelques traits grossiers de ressemblance, qui ne méritent point, qu'on s'y attache. C'est ainsi, qu'on a comparé les effets du Virus Rabieux avec l'Epilepsie; d'autres lui trouvent de l'affinité avec le Virus Vénérien; avec le Venin de la Vipère, & plusieurs avec le Virus de la Petite Verole.

1.) *Affinité avec l'Epilepsie.* Bouteille (1) trouve de l'affinité avec l'Epilepsie, parceque les Mordus ont des accès de convulsions; de l'ecume à la bouche; parce qu'ils ressentent des douleurs dans le membre, qui à été lésé, & y éprouvent une sensation ascendante, comme dans *l'Epilepsia auralis*. Mais observe-t-on dans les Epileptiques cette horreur de l'Eau; cette impossibilité, d'en avaler, malgré la bonne volonté, qu'en ait le malade, & l'Epilepsie se termine t-elle, comme l'Hydrophobie, promptement par la mort? Qu'on n'objecte point, que la Morsure d'un Epileptique pendant un accès a produit l'Hydrophobie. (§. XXIX. B. I. *a*) Car que prouve un fait isolé, & qui m'assurera, que ce fut une Hydrophobie Venimeuse? & d'ailleurs de semblables morsures n'ont souvent aucun effet, comme on l'à observé dans les Epileptiques, qui se sont presque coupés la langue dans un accès (2). ou qui ont mordu d'autres personnes, qui en ont

(1) Journal de Medecine, T. 49. pag. 165.

(2) Bibrac. Mem. sur la playe de la Langue. Acad. de Chirurgie, T. III. 40.

été quittes pour de legers Symptomes nerveux, occasionnés par la seule dilaceration. Vid. (§. XXIX. 20. *b.*) —— Il ne faut pas non plus fonder cette analogie, sur ce, qu'on a vu l'Hydrophobie paraitre après une attaque d'Epilepsie. Car cela ne ferait pas mieux fondé, qui si je disais, qu'il y a de l'affinité entre les effets de la, Morsure du Chien enragé, & l'Inflammation de la Matrice, parcequ'on à observé une fois dans cette derniere maladie une horreur pour la boisson.

2) *Affinité avec le Virus Vénérien.* Selon SAUVAGES, le Virus Rabieux a de l'affinité avec les Venins Animaux, mais il en a plus avec le Verolique, qu'avec les autres. Cet Auteur n'a cru appercevoir cette affinité, que parcequ'il regardait le Mercure, comme le souverain Remede contre la Rage; mais rien n'est moins prouvé que cette specificité du Mercure dans la Rage, & les effets des deux Virus sont si différens, que je ne conçois pas, comment ce Medecin célèbre a pu s'égarer à ce point.

3.) *Affinité avec le Venin de la Vipère.* C'est LE CAMUS, qui a voulu l'établir, mais avec aussi peu de fondement que les autres. L'origine des deux Virus est si disparate, qu'on ne peut en faire la moindre comparaison. Le venin de la Vipère est un fluide naturel à la Vipere; le Venin Rabieux est la suite d'une maladie du Chien, qui se termine par la mort. —— Le sujet mordu par un Chien, & qui devient enragé, communique la maladie, en mordant un autre individu, tandis que celui, qui

à été bleſſé par une Vipère, ne peut pas communiquer la même maladie &c. &c.

4.) *Affinité avec le Virus de la Variole.* Asti & Kiavalle (1) ſe ſont ſurtout beaucoup appeſanti ſur ce point, mais ils n'ont pas été plus heureux, que les autres. Ceux, qui ont eu une fois la petite Vérole, n'en ſont plus attaqués par la ſuite, quoiqu'ils s'expoſent à l'infection.

L'époque de l'apparition de la petite Verole après l'Inoculation eſt presque certaine, & varie tout au plus de 2. à 3. jours, tandis qu'on ignore le moment du développement du Virus Rabieux, qui ſe fait quelquesfois attendre des ſemaines &c. &c.

Nous en conclurons, que le Virus Rabieux, contenu dans la Bave de l'Animal enragé, eſt un de ſon eſpece, *ſui generis*, & qu'on ne peut le comparer avec aucun autre.

§. CII.

En quoi le Venin Rabieux diffère des autres Virus?

1.) *A raiſon de ſa Proprieté primitive.* C'eſt le ſeul poiſon, qui ſe propage par infection à pluſieurs eſpèces d'Animaux, & des Animaux à l'Homme, & produit dans tous la même maladie. Le Virus

---

(1) Hiſtoire de la Société Royale de Medecine, 1783. 2e. partie.

Vénérien n'infecte point les animaux, comme J. HUNTER l'a prouvé, & les autres maladies Contagieuses de l'Homme ne se communiquent pas aux Animaux, de même que celles de ces derniers ne se transmettent point à l'Homme.

2.) *A raison de son Action.* On ne remarque à l'endroit de la morsure aucune Inflammation extraordinaire, aucun Phénomène, qui puisse faire soupçonner sa très grande énergie. En se propageant dans l'intérieur, il s'annonce par des Phénomènes locaux, mais ne laisse aucune trace de son passage dans les Glandes Lymphatiques, comme on l'observe dans la petite Vérole, la Vérole &c. La Playe, faite par l'animal enragé, se guérit très promptement & le plus souvent sans difficulté. Le membre, ou la morsure se trouve, ne souffre presque pas plus, que tout le reste du Corps, si on en excepte les legers Phénomènes Avantcoureurs, qui s'y manifestent, lorsque l'Hydrophobie est prête à se déclarer (1).

3.) *A raison de sa Nature.* Nous ne connaissons pas plus sa Nature, que celle des autres Venins. Nous ne dirons point, s'il est acide, s'il est alkalin, Phosphorique; ce sont des choses, que nous ignorerons vraisemblablement longtems & que nous ne saurons peutêtre jamais (2). Car quelques soient les progrès, que fasse la nouvelle Chemie,

(1) Conf. FEHR, p. 67. §. 72.
(2) FRANK, p. 309.

il lui fera bien difficile, pour ne pas dire, impossible de parvenir au point de pouvoir décompofer les Virus, & démontrer leur nature intime.

§. CIII.

Tout Individu mordu est-il susceptible de devenir Enragé, ou d'être attaqué d'Hydrophobie Venimeuse?

L'expérience a prouvé, que d'un certain nombre de perfonnes, mordues par le même animal enragé, plufieurs n'ont point été attaqués de la Rage, quoiqu'elles n'euffent rien fait pour la prévenir (1). Les Anciens, qui connoiffoient ces Cas auffi bien, que les Modernes, avoient admis une explication non fondée, d'après la perfuafion, ou ils étaient, que l'animal enragé n'avait que deux Dents malfaifantes, & ils difoient bonnement, que les perfonnes épargnées avoient eu le bonheur de ne pas avoir été mordues avec ces dents. De nos jours on n'admet plus de femblables contes, mais comme l'expérience eft vraie, on a fourni d'autres explications. Ainfi les perfonnes, épargnées après la morfure, doivent leur falut à l'une des circonftances fuivantes.

---

(1) LISTER, p. 50. SALIUS, l. c. BAUDOT, l. c. p. 97. BOUTEILLE, l. c. p. 147. JOHN HUNTER ap. HAMILTON l. c. BALDINGER, Neues Magazin. I. B. §. 364.

1.) *On n'est pas toujours sûr de la Rage du Chien.* Nous avons vû §. XXVII. que les Chiens se trouvent dans une infinité de circonstances, ou ils mordent, & que le vulgaire confond toujours avec la vraie Rage. Si plusieurs individus sont mordus par un tel Chien, on ne manque point d'administrer des Remedes à quelques uns; & si ceux, qui n'ont point pris de Remedes, ne subissent aucun accident; on l'attribue à une disposition particulière, & croit bonnement avoir préservé les autres.

2.) La Dent de l'animal enragé n'étant Vénimeuse, qu'autant, qu'elle est chargée de la Bave, s'il arrive, que la morsure se fasse á travers de vetemens très épais, elle est essuyée, en les traversant; arrive à la Peau, sans être infectée, & fait une playe bien moins dangereuse. Il est vraisemblable, que cette circonstance a préservé beaucoup de mordus.

3.) Si la playe saigne beaucoup, si on la lave soigneusement tout de suite après la morsure, il est possible, que tout le Virus soit expulsé & qu'il n'en reste point, pour exciter la maladie.

4.) Si la playe est grande, dilacerée, contuse, elle s'enflammera, suppurera beaucoup & longtems, & les malades pourront être préservés par là, sans qu'on ait recours à d'autres moyens; car, comme nous le dirons, le Traitement Local & la longue Suppuration de la playe est un article essentiel, & même le plus important de la Préservation.

5.) Peut être que les perſonnes, préſervées ſans avoir rien fait, ont été mordues à une époque, où la maladie n'était point encore aſſez developpée, pour que le venin fut contagieux, tandisque d'autres perſonnes, mordues à une époque plus avancée du mal, ſeront infectées Cela ne parait ſouffrir aucun doute. Mais le nombre des morſures, faites dans un tems donné, eſt il ſuſceptible de diminuer l'activité du Venin, de maniere que les derniers mordus ſeront moins expoſés? C'eſt ce, qui n'eſt pas très facile à déterminer, & cependant me parait aſſez vraiſemblable, car de quelque manière que ce ſoit, le Venin Rabieux eſt depoſé, ſecerné dans la gorge, & évacué avec la Bave, qui, à raiſon de la ſéparation plus ou moins abondante du Miaſme Rabieux, ſera plus ou moins Virulente. On obſerve la même choſe dans les Poiſons Animaux naturels. Les dernieres morſures du Serpent à ſonnette, d'après les expériences du Capitaine HOLL, ne furent pas auſſi promptement mortelles, que les premieres (1).

6.) Une des principales cauſes, pourquoi plusieurs perſounes mordues ne ſons point attaquées de la maladie, eſt le defaut de *receptibilité*, le manque de diſpoſition néceſſaire pour favoriſer le développement du Virus (2). JOHN HUNTER & VAU-

(1) De la CEPEDE, Hiſtoire Naturelle des Ovipares, T. II. p. 417.

(2) SCHENKIUS, Obſerv. Med. p. 849.

GHAN ont des exemples frappans, ou de 20. perſonnes, mordues par le même Chien enragé, une ſeule eſt devenue enragée: pluſieurs autres ont obſervé des Faits ſemblables, comme nous l'avons dit au commencement de cet article; mais je penſe, que HAMILTON donne trop d'extenſion à ce privilège de certains individus, quand il ſuppoſe, que de 12 à 19 perſonnes mordues une ſeule devient enragée, ou une ſeule a la diſpoſition néceſſaire pour faire developper le Virus. Dans les Individus ainſi préſervés il arrive de deux choſes l'une; ou le Virus, inoculé par la morſure, eſt reſorbé & rejetté promptement par un organe dépuratoire ſans avoir communiqué le ferment de la contagion au fluide, avec le quel il a le plus d'affinité; ou bien ce Venin reſte dans la playe ſans action; perd par le laps du tems ſon caractère vénimeux & eſt détruit à la longue (1).

En quoi conſiſte cette diſpoſition propre à favoriſer le developpement de la Rage? Les Partiſans de la Pathologie Humorale, la feront conſiſter dans la propenſion, que le Fluide, analogue au corrumpu, qui contient le miaſme, a à recevoir le même genre de corruption; les CULLENISTES placent cette aptitude dans une plus grande ſenſibilité du genre Nerveux, dans une diſpoſition plus grande aux Spaſmes; aux Convulſions; diſpoſition, que BOUTEILLE nomme *Convulſibilité* (2). Nous penſons, que

---

(1) Conf. BOUTEILLE, p. 183. §. 123.
(2) Pag. 147.

l'un & l'autre y contribuent, & quoiqu'il en soit, il n'en sera pas moins vrai de dire avec SALIUS; *Ad omnem actionem patientis dispositio requiritur, cujus merito imbecilla corpora citius, fortia tardius a veneno necantur:* & l'Observation de LONGIS, rapportée §. 175. p. 264. prouve, qu'il y a une disposition vraiement existante dans les individus d'une même famille.

§ CIV.

Que devient le Venin, deposé dans la Playe?

Le Virus est déposé dans la Playe. Dequelle manière agit-il? est-ce seulement par une Irritation Locale comme POUTEAU, le ROUX, BAUDOT le prétendent, ou bien est-il resorbé? infecte-t-il toute la masse, comme PORTAL & avant lui, plusieurs-autres l'ont dit? Les opinions sont très partagées à ce sujet, il est intéressant d'examiner, de quel côté est la verité; car de la connaissance des effets du Virus & de sa manière d'agir, on peut tirer les Indications les plus précises pour le traitement de cette maladie.

Pour pouvoir déterminer cette Question, nous présenterons les argûmens des partisans de Irritation Locale, & les objections, qu'on y a faites.

1.) *Le Venin de la Rage ne pénétre pas dans les Humeurs, si l'on peut expliquer les Symptomes de la Rage sans cette infection.* Or rien n'est aussi aisé a concevoir. Le Virus, deposé & isolé dans

la partie bleſſée, n'a point d'affinité avec les diverſes humeurs animales, & par conſequent ne ſe mêle point à elles (1). Ce Virus exerce ſeulement ſa malignité ſur les Nerfs de la partie bleſſée, les diſpoſe inſenſiblement à des Spaſmes d'une nature ſingulière, qui prennent de nouveaux degrès de force & ſe communiquent à tout le ſyſtême Neurologique. Cette Irritation Locale agit de même, que les legères bleſſures aux doigts & aux pieds, qui occaſionnent le Tétanos. On a beaucoup d'exemples de Convulſions, d'Epilepſie, de Paralyſie, cauſées & entretènues par une cauſe Locale Irritante, qui ayant été enlevée, a fait diſparoitre la maladie. Si des cauſes, auſſi legères en apparence, ont pu produire des Symptomes auſſi graves, pourquoi le venin de la Rage, à raiſon de ſon irritation particulière, ne produirait-il point toute cette ſérie de Symptomes, qu'on obſerve dans l'Hydrophobie, ſans avoir beſoin d'être reſorbé ?

Il me parait inconcevable, comment on peut décider auſſi legerement & comme on cherche à tout confondre, en abuſant de l'Analogie. Je ne nie point, que ces Irritations Locales n'ayent produit tous ces Symptomes graves: mais je demanderai; ſavez vous, quel changement cette Irritation Locale à produite dans tout le Syſteme Nerveux? quel genre de depravation a pu s'en ſuivre pour exciter ces

(1) Baudot, p. 93. 95. le Roux, l. c. Pouteau, l. c.

effets, qu'on croit bonnement dépendre uniquement de cette legere irritation, tandis qu'ils peuvent dépendre d'une cause générale, que nous ne sommes pas en état de déterminer, mais qui n'en existe peut-être pas moins, & à la quelle cette Irritation Locale donne lieu, & qui, lorsqu'elle est parvenue à un certain point, ne cede sûrement pas à l'abolition de la cause locale, comme on l'observe dans le Tetanos, ou l'amputation du doigt blessé n'a pas toujours fait cesser le Spasme? & pourquoi enfin l'amputation dans les personnes mordues par un animal enragé na-t-elle pas toujours eu des succès? & d'ailleurs, n'est ce point une erreur très grave dans le cas de Tétanos à la suite d'une legère blessure, de n'avoir en vue, que cette blessure? Combien de fois le Tétanos, dans ces cas n'est-il pas seulement occasionné par la suppression de transpiration, par une disposition putride, par des impuretés dans les premieres voies? &c.

Je sais, qu'on a guéri une Epilépsie Aurale en coupant le doigt, d'ou la sensation prenait son origine, mais peut-on se servir d'un semblabe fait, pour nier la resorption du Virus Rabieux? quelle difference entre cette cause de l'Epilepsie & un Venin deposé dans une playe, & qui par la suite communique sa qualité vénéneuse à la Salive?

2.) *Le Venin de la Rage ne pénétre pas dans les Humeurs, parcequ'on ne peut pas prouver l'exsistence de cette infection, & qu'on ne connait pas encore de moyen infaillible pour la combattre.*

La Bave d'un animal enragé, dit le Roux, n'est

point actuellement Vénéneuſe; elle n'a qu'une diſpoſition ſûre & certaine à le devenir, & pour cela il faut, qu'elle ſoit introduite dans une Playe, & qu'elle y ſoit expoſée au feu de la chaleur animale, qui ſeul lui donne l'affreux développement, qui lui eſt neceſſaire. VAUGHAN à fait inoculer un Chien avec la Salive d'un enfant, mort Hydrophobe; cette inoculation ne produiſit aucun effet contagieux, quoique la Salive eut été priſe peu d'heures avant la mort de l'enfant. On a mangé impunement la Chair & bû le Lait des animaux enragés, ſans obſerver, que l'infection ait eu lieu; preuve certaine, que le Virus n'eſt pas abſorbé, mais reſté dans la Playe & agit ſeulement localement.

L'enoncé de le ROUX ne ſignifie rien. Cet Auteur avance auſſi, que la Salive n'eſt pas contagieuſe dans le premier degré du mal, & cependant nous avons aſſez fourni de preuves du contraire. L'experience de VAUGHAN ne prouve rien, s'il y avait 20 experiences de cette nature, alors on en pourrait conclure quelque choſe, mais je dirai ſeulement, que le Chien, qu'il a inoculé, n'avait pas de prediſpoſition, & on ſait, que quand pluſieurs Chiens ſont mordus, ils ne deviennent pas pour cela tous enragés. Quand aux Obſervations ſur le manger de la Viande &c. on a des Obſervations pour & contre, que nous avons rapportés ailleurs (§. XXXIV.) & le ROUX même admet, ſans s'en appercevoir, une infection générale, comme nous l'avons dit c'y devant. §. IV.

3.) *Le Venin de la Rage ne pénétre point dans*

les Humeurs, puisque le Traitement Local guérit, & tous les Praticiens s'accordent à regarder le Traitement Local, comme le plus sûr moyen de prevenir l'Hydrophobie.

Ceci ne doit s'entendre, que du Traitement Local, employé peu après la blessure, & pratiqué de manier a detruire tout le Virus, contenu dans la Playe, avant qu'il ait commencé a pénètrer dans l'intérieur; Car lorsque cela arrive, le Traitement Local n'est plus seul suffisant, & d'ailleurs plusieurs Praticiens le négligent, à la verité, à tort, mais cependant ils ont préservés beaucoup de malades, & on ne peut pas dire, que parmi tous ces malades, il ne s'en soit pas remontré un, qui ne fut devenu enragé, si on ne l'eut pas traité.

Nous esperons, avoir demontré le peu de fondement de l'opinion des partisans de l'Irritation Locale, & nous conclurons.

Le Virus Rabieux, deposé dans une Playe, peut y rester plus ou moins longtems, sant être résorbé, car, comme disait Hewson, il y a des Virus, qui demandent plus de tems, que les autres pour être resorbé, & nous ne pouvons déterminer, combien de tems le Virus Rabifique peut ainsi rester caché dans la Playe, sans manifester sa présence. Mais ce qu'il y a de très sûr, c'est, que dans les personnes aptes à le développer, il se manifeste au bout d'un tems plus ou moins long; est enfin resorbé, & nous croyons, que le moment de son introduction dans le torrent de nos humeurs est marqué par les Phé-

nomènes, qu'on obſerve à l'endroit de la morſure, & dans tout le Corps dans le ſecond période de la maladie. §. LXVII. ſeq.

§. CV.

Des Effets du Virus Rabieux ſur tout le Corps.

Il eſt impoſſible de nier la reſorbtion du Virus Rabifique, & nous ſcroyons, que la refutation des argumens contre, eſt ſuffiſante, pour mettre la choſe hors de doute. Mais ſur quoi agit le Virus? Les opinions ſont très differentes. Voyons, quelle eſt ſon action ſur les Fluides & les Solides du Corps humain.

§. CVI.

A.) *Action ſur les Fluides.*

1.) *Action ſur le Sang.*

a.) D'après des traces d'inflammation, que l'on remarque dans quelques Cadavres, le grand BOERHAVE crut, que le Venin Rabifique imprimait au Sang & aux Humeurs un caractère inflammatoire. Mais les ouvertures de Cadavres plus multipliées; tous les Phénomènes de la maladie; l'état du ſang, evacué dans ces circonſtances & qu'on a trouvé parfaitement naturel, prouvent, que cet effet n'a point lieu.

b.)

b.) D'autres ont pensé, à raison des marques de dissolution, que l'on observe dans la pluspart des Cadavres, que le Virus lui imprimait un caractère de putridité & que la maladie était une Fievre putride maligne; mais ceci n'est, qu'un effet de la maladie, & non sa cause. Car si on réfléchit a l'état d'un Hydrophobe, tourmenté par des Convulsions horribles; à l'état d'Eretisme, dans le quel il se trouve, & qui empêche la masse des fluides, de se debarasser des parties âcres & putrides par les divers Emonctoires, qui retenues causent les plus grands desordres: si l'on considère en outre l'impossibilité de faire entrer dans le corps le moindre fluide, propre à attenuer, invisquer ces particules âcres; il ne sera pas difficile, de concevoir, que dans ces circonstances la partie fibreuse du Sang soit denaturée, decomposée, & que le Sang, par cette raison ne sera plus capable, de former un *Coagulum*, mais qu'il restera fluide dans les cavitès du Coeur, comme on l'a le plus souvent observé; & lorsque la mort survient, avant cette parfaite dégénération de la partie fibreuse, on trouve le Sang coagulé dans les cavités du Coeur. MORGAGNI l'à trouvé noir, concret, poisseux, comme nous l'avons dit cy devant.

§. CVII.

2.) *Action sur la Lymphe.*

Selon HAAS le Virus paroit agir de préférence

l'identité du Fluide Nerveux dans l'Homme & dans les Animaux, puisque la Nature n'avait besoin de ce Fluide, que pour le sentiment & le mouvement: il était dans l'ordre, qu'elle lui donnât dans tous les Animaux les mêmes propriétés, & de là la transmission de ce Venin de l'Homme au Quadrupédes, puisque le Suc Nerveux dans l'Homme, était le même, que celui du Chien; est susceptible de contracter, à raison de son affinité, la même dégéneration, qui lui est communiquée par une portion de ce même fluide, vicié dans le Chien, & constituant le Venin Rabieux. Le Venin Rabieux se mêle avec le Suc Nerveux de l'animal sain, qui en a été infectée, & avec le quel il a le plus d'affinité, puisqu'ils sont de même nature, & excite dans ce suc une fermentation, une corruption telle, que celle, dont il est impregné, & qui rend la Salive de l'individu mordu, capable de communiquer la vraie maladie (1). Si cette opinion n'est pas demontrée jusqu'a l'evidence, j'avoue, qu'elle me parait très vraisemblable, mais attendons tout du genie de ce grand Homme, qui nous presentera, j'espere, un jour cette idée, cette opinion dans tous les développemens, dont elle est susceptible.

---

(1) Hoffmann von dem Pocken 2ter. Theil Vorrede pag. 40. Hartenkeil und Mezler, Medic Chirurg. Zeitung, 1790. T. IV. p. 26. Wedel, Dissert. cit. p. 16.

§. CX.

5.) *Action sur la Salive.*

Il eſt demontré, que la Bave de l'animal enragé contient le Virus Rabieux. Mais comment ſe fait cette infection de la Salive? Chacun a expliqué ce Phénomene d'après ſon idée favorite.

a.) Pouteau, le Roux, Baudot, partiſans de l'Irritation Locale, qui ne veulent point, que le Virus ſoit reſorbé, ſuppoſent, qu'a raiſon de l'Erétiſme général, ou ſe trouve tout le genre Nerveux, il ſe fait dans les Voies Salivaires une modification ſingulière, contre nature, au moyen de la quelle ces Organes ſéparent au lieu d'un fluide bienfaiſant, un fluide délétere, qui a la propriètè d'exciter dans un autre individu, une ſemblabe modification des Solides, qui amenera la perverſion de ce fluide de la même manière.

2.) Ceux, qui admettent la reſorbtion du Virus, attribuent l'infection de la Bave à l'effort, que fait la Nature pour évacuer par les voies Muqueuſes &Salivaires du Goſier & de la Bouche, le Venin âcre, qui produit tous les troubles, dont elle eſt agitée, mais que c'eſt envain; que ce n'eſt, qu'un effort infructueux, non ſalutaire, & que la Nature ſuccombe dans cette lutte

3.) Enfin, ſelon quelques autres, la Nature évacue par les Poumons, comme par l'organe dépuratoire le plus général, puisque tout le ſang doit les traverſer, le Miaſme Rabifique, qui ſe mêlant avec

les sucs du Cozier & la Salive, s'incorpore avec eux & leur communique la faculté de propager la maladie, de manière que la Bave n'est que le vehicule de ce Virus.

De quel coté est la verité? c'est ce qu'il ne m'est pas possible de déterminer, mais je penche à croire, qu'elle est dans l'une de deux derniers explications, & qu'il n'est pas invraisemblable, que la Nature cherche à se debarasser par ces deux voies, en mêmes tems, quoique la dernière ne me paroisse pas mériter la preference, puisque le Rage ne se communique point par le Halitus Pulmonaire, & qu'il faudrait supposer, qu'il se combine dans la Gorge avec les Sucs Muqueux, & n'est point porté au dehors sous la forme de Vapeurs.

§. CXI.

B.) *Action sur les Solides.*

Le Venin Rabieux est un de son espece; étant deposé dans une playe, il y séjourne, y fermente, s'y développe après un laps de tems plus ou moins considérable, selon le degré de disposition de l'individu, qui l'a reçu. Transporté dans la masse des humeurs, il parait agir de préférence sur le Suc Nerveux, qui nourrit les Nerfs, ou sur le Suc, qui, d'après VAN DER HAAR, sert d'enveloppe à la substance medullaire, qui compose les organes; il le corrompt; ce suc corrompu irrite les Nerfs; produit tous les mouvemens Spasmodiques extrêmes,

qui caractérisent cette Maladie. La Nature tache de se debarasser de cette humeur âcre en la jettant sur les organes Muqueux de la Gorge, chargés de la transmettre au dehors, ou en la faisant sortir par la voye des Poumons, comme on le prétend, mais ses efforts sont inutiles, & elle succombe après avoir employés des forces extrêmes, qui entrainent promptement la ruine de la Machine par la dissipation des Principes de la Vie.

§. CXII.

Des Differentes especes d'Hydrophobie.

Nous avons demontré jusqu'à présent, que l'Hydrophobie ou l'horreur de l'Eau pouvait dépendre de l'une des causes suivantes.

1.) De la morsure d'un Animal enragé.

2.) —— ——— —— ——— en Colère.

3.) De diverses maladies internes, dans les quelles on l'avait observée quelquefois.

4.) D'un vice dans l'Imagination.

Toutes ces Hydrophobies sont-elles de la même nature, ne constituent-elles que la même maladie? C'est ce que nous voulons examiner.

Il est très vraisemblable, comme le remarque Bader, qu'on n'a eu autant de variètés dans les opinions à raison de l'Hydrophobie, que parcequ'on a confondu les diverses espèces, & qué du moment, ou un individu a eu horreur de l'Eau, on n'a cru avoir que la même maladie à traiter, & plusieurs

se sont persuadés, que l'Hydrophobie, observée dans l'inflammation de la Matrice, & celle, produite par la morsure d'un Chien enragé, était la même chose; mais cela est faux. L'Hydrophobie, suite d'une Imagination frappée, ne peut pas non plus être de même nature, car on ne dira pas, que dans tous ces cas la Salive soit contagieuse, & susceptible de produire la même maladie dans l'Animal, au quel on l'inoculera; de là la nécessité de distinguer plusieurs espèces.

Mais avant de passer plus loin, voyons, en quoi consiste le Symptome Hydrophobique.

§. CXIII.

Tous les accidens Nerveux ne dépendent, que d'une réaction du Cerveau, qui se manifeste principalement sur telle ou telle partie, selon que le point au *Sensorium commune*, sympathisant avec telle ou telle partie, est affecté, & qui étant portée à un très-haut degré, porte ensuite le trouble dans toute la machine. Dans la maladie, qui nous occupe, il y a une impression tres vive dans le Cerveau a l'endroit, qui est en plus grande Sympathie avec les organes de la Déglutition, Le Principe Conservateur employe des mouvemens extraordinaires, pour se débarasser de la cause, qui l'excite, & ces mouvemens de sensibilité & de contraction augmentés, & portés au dernier degré, se manifestent sur tout dans les organes de la Déglutition, & dans les points, ou se distribuent les Nerfs Glosso-

Pharyngiens & Vagues, dont la fenfibilité eft modifiée de telle forte, que l'attouchement des fluides y caufe des Douleurs atroces, fuivies de Convulfions générales; & de là cette impoffibilité d'avaler des fluides, malgré tous les efforts, que beaucoup d'Hydrophobes font & malgré la bonne volonté, que plufieurs d'entre eux témoignent.

Cela pofé, tout ce, qui pourra produire fur le *Senforium commune* cette impreffion particulière, pourra donner lieu à la même réaction, c'eft a dire, pourra exciter cette modification particulière dans la fenfibilité des parties mentionnées, & leur rendre le contact d'un fluide, infupportable & produire l'Hydrophobie comme Symptome de cet état du Cerveau, fans que cette Hydrophobie foit toujours la même, quant à l'effence de la caufe, caracterifée dans la Vénéneufe ou fuite de la Morfure d'un animal enragé, par la dépofition du Virus fur les parties de la Gorge, & par la Vénénofité acquife de la Salive, qu'on n'a point obfervé dans les autres efpeces.

D'après tous les Faits, connus jusqu'a ce jour, on peut ranger toutes les efpeces d'Hydrophobie fous quatre efpeces différentes, comme Bader l'à fait.

1.) L'Hydrophobie Vraie, Contagieufe, Venimeufe, developpée Spontanément, furtout dans les Chiens & communiquée à l'Homme & aux autres Animaux, par l'inoculation de la Bave, dans une Playe, & très rarement par le fimple contact de la

Salive sur la Peau intacte & recouverte de son Epiderme.

2.) L'Hydrophobie par la seule Imagination dans les sujets, qui craignent de devenir Hydrophobes.

3.) L'Hydrophobie Spasmodique, Tétanique, occasionnée par une lesion des Nerfs, propre à exciter dans des sujets très sensibles, un Spasme universel & une contraction Spasmodique dans les organes de la Deglutition.

4.) L'Hydrophobie Symptomatique, qui parait dans le cours d'une maladie quelconque.

§. CXIV.

1re *Espece, Hydrophobie Vraie, Venimeuse, Contagieuse.*

Ses caractères sont les suivans.

a.) Elle se développe le plus souvent Spontanément dans les Chiens, qui par leur morsure la communiquent à l'Homme, & aux autres Animaux.

b.) Elle se déclare plus ou moins de tems après la morsure, & est prèsque toujours, ou pour mieux dire, toujours, précédée des Phénomènes locaux & généraux, dont nous avons fait mention, & qui prouvent, que le Virus va commencer ses ravages (§. LXVIII. LXX.).

c.) L'impossibilité d'avaler des fluides & l'horreur de l'Eau, l'accompagnent ordinairement: quoique ces Symptomes soyent sujets à plusieurs

variations, on ne peut malgré cela, que les regarder comme constans §. LXXIII. La déglutition des solides a ordinairement lieu sans beaucoup de difficulté §. LXXIV.

d.) Les yeux ont le caractère particulier, decrit §. LXXIX.

e.) Le desir du Coït est extrême, & dans les intervalles des accès, si un malade voit une personne du sexe, il lui fera des invitations pressantes. §. LXXXV.

f.) Tous les Nerfs, qui servent aux sensations, sont dans un état de sensibilité, porté au dernier degré, de manière qu'ils sont irrités par la plus legère cause, qui ne fait aucune impression sur les Nerfs d'une personne en santé §. LXXV.

g.) Si on inocule de la Bave de ces individus à plusieurs Animaux, ou si ces derniers sont mordus par un Animal attaqué de cette espèce de Rage, & qu'il ait la disposition requise, la Rage s'y développera.

§. CXV.

Tels sont les caractères généraux de cette première espèce d'Hydrophobie, qui est la vraie & la plus dangéreuse, mais qu'on doit distinguer en deux variétés a raison de l'Ensemble de tous les Symptomes.

L'une est caractérisée par la violence & l'atrocité des Symptomes, qui indiquent des forces, vigoureusement deployées. On la nomme *Rage Chaude*,

Dans l'autre une foiblesse extrême, l'extinction en partie de la chaleur animale, n'offrent que des signes de l'anéantissement des forces vitales. C'est ce qu'on peut appeller *la Rage Froide* (1). Ces deux distinctions sont importantes à raison du traitement.

Quand à la durée, on peut distinguer la vraie Rage en *Aigue* & en *Chronique.*

La Vraie Hydrophobie est très aigue, puisqu'il est prèsque inoui, que les malades ayent vecu jusqu'au septième jour, & que rarement ils atteignent le quatrième après l'apparition de l'horreur de l'Eau.

La Vraie Rage peut-elle être Chronique & revenir par accès après des intervalles plus ou moins longs? On ne peut se refuser a admettre les Cas, mais ils sont bien rares, & je n'y rapporterais, que ceux, ou les malades ont eprouvé constamment des Phénomènes Avantcoureurs a l'endroit de la morsure, comme dans l'Observation de Griesley, §. XCVII. *f. p.* ou il est vraisemblable, que le laps du tems, les fréquentes suppurations de la playe avaient affaibli le Venin, & permis à la maladie de traîner en longueur; mais tous les autres Cas, rapportés au même §, me paroissent appartenir a la seconde espece d'Hydrophobie. La parente d'Abel Roscius pourrait être rangée dans la même classe, que l'Observation de Griesley, mais en

(1) Bouteille, pag. 199.

l'accordant pour les premiers accès, annoncés par les douleurs à la cicatrice, je ne pourrois me decider à attribuer les accès plus fréquens, survenus après 20 ans, à la même cause.

D'après tout ce, que nous avons dit sur le caractère de la Vraye Rage, il est évident, que le grand MORGAGNI n'avait pas eu tort de la definir:

Hydrophobia peculiaris quaedam Angina est, & a certo quodam & peculiari veneno orta (1).

§. CXVI.

2de Espece. Hydrophobie par vice de l'Imagination.

Qui ne connoit point les effets d'une Imagination troublée, derangée, qui opprime, pour ainsi dire, la raison, & prive l'ame de la faculté de juger? Si tant de manieres ne doivent leur cause, qu'à ces effets, (2) comment ne pas concevoir, que l'homme pusillanime, tourmenté sans cesse par l'idée effrayante de devenir enragé & de mourir dans ce misérable état, puisse, l'Imagination toujours occupée de cette idée sinistre, être enfin per-

(1) Epist. VIII. No. 21.

(2) MURATORI, über die Einbildungskrafft der Menschen, herausgegeben von RICHARZ, 2er. Theil. 8er. Capitel.

fondé, qu'il ne peut rien avaler, & réellement refuser de boire & de manger, comme nous en avons tant d'exemples §. XCV. XCVII. ? Mais j'amais on n'observe dans ces Sujets la série des Symptomes caracteristiques de la Vraie Rage. Plusieurs même n'ont point eu l'horreur de l'Eau, mais sont seulement devenus melancholiques, foux; ils n'ont jamais rejetté de la Bave, & leur Salive l'aurait certainement pas communiquée la maladie a l'individu, auquel on l'aurait inoculée.

§. CXVII.

3me Espece. *Hydrophie Spasmodique, Tetanique.*

Dans le Spasme de la machoire inferieure, (*Trismus*) dans le Tétanos, la déglutition est toujours plus ou moins lesée selon le degré de Spasme, au quel les muscles du Pharynx sont en proye. Elle se fait quelquesfois avec un soulevement de coeur bruyant; d'autres fois avec un certain bruit dans la gorge; souvent elle est entièrement impossible & tout ce qu'on fait entrer dans la bouche, est rejetté avec violence. Qu'un homme soit attaqué de pareils Symptomes à la suite de la morsure d'un Coq en Colère, qui lui aura pincé fortement le doigt, il y en aura certainement bien assez pour le caracteriser Hydrophobe, & surtout, si les assistans impatientent, vexent, & tourmentent le malade pour le faire avaler; mais cet état, quoique

très dangéreux, ne doit point être pris pour la vraye Hydrophobie; on ne rémarque point les Symptomes de cette derniére; on n'obſerve point dans ces ſujets ces Symptomes caractériſtiques de la Vraie Rage, & on n'a regardé quelques uns de ces bleſſés comme Hydrophobes, que parcequ'on a ſeulement fait attention à la leſion dans la Déglutition, dont ils ſont affectés. Enfin leur Salive n'eſt pas vénéneuſe.

Les bleſſures, faites par les Chiens, qui ſe trouvent dans l'un des etats décrits §. XXVII. par les Animaux en colère §. XXVIII., appartiennent à cette claſſe, & les Accidens, qui les ont accompagnés, doivent être attribués ou à la leſion des Nerfs, ou à des Cauſes Accidentelles, qui favoriſeront l'apparition du Triſmus & du Tétanos (1) & auſſi dans quelques Cas, très rarés à la verité, à l'infection de la Salive âcre, dénaturée, rendue vénéneuſe par un violent accès de Colère (§. XXXII. No. 4.) mais non Rabieuſe. Lorsqu'on examine tous les Faits de cette nature, dont nous avons rapporté les principaux (§. XXVIII.) on voit, 1o.) que dans le plus grand nombre de ces Cas, les perſonnes mordues n'ont été expoſées qu'aux accidens d'une playe contuſe, dilacérée, qui s'eſt guérie après une ſuppuration convénable.

(1) Vid. J. F. Bonner, Diſſ. de Triſmo ex vulnere, Gotting 1784. Philip Adam Hoelder, Præſid. G. G. Storr, Diſſ. de Triſmo, Tubing. 1780.

2o.) que les exemples d'hommes, qui se sont mordus eux mêmes, dans un accès de colère, & qui sont morts promptement Hydrophobes, semblent plustôt appartenir à l'Hydrophobie Symptomatique, excitée par une violente Passion de l'âme, qu'à l'Hydrophobie Contagieuse. 3o.) Quant aux personnes, mordues par des animaux en colère, & qui sont, dit-on, devenues réellement Hydrophobes, il est à croire, ou qu'on s'est trompé sur le vrai état du Chien, qui était dans le premier degré de la Rage; ou bien, qu'on à confondu l'Hydrophobie Spasmodique, suite de l'Irritation Nerveuse, portée à un point plus considérable, que dans les autres Observations, ou les sujets mordus ont été gueris, avec la vraie Rage. —— Enfin dans la pluspart de ces Cas, les Symptomes étaient evidemment dus à la lésion des Nerfs, puisque les individus ont été attaqués, dans le moment de la morsure, de douleurs très vives dans la partie mordue, & que les Accidens se sont developpés beaucoup plus vite, qu'ils n'ont coutume de le faire dans la vraie Rage. Je rapporterai aussi à cette espèce toutes les Observations §. LXIV., ainsi que la blessure faite par le Chien furieux, dont parle FALKENER (1); L'Observation d'une playe à la jambe par un Chien, suivie de Tétanos, & communiquée par BOSQUILLON (2) & celle d'une jeune

(1) Ap. ANDRY, Mem. de 1778. p. 501.
(2) Ap. CULLEN, T. III. ad §. 1525. 3. p. 605.

ne fille de 12. ans, qui n'eut, qu'une contusion au talon, faite par les Dents de l'Animal, sans Playe, & qui souffrit des accidens nerveux très graves (1) Quant à l'Observation de la contusion par les Dents de l'Animal, rapportée par SCHMUCKER & suivie deux mois après de l'Hydrophobie (2) je crois, qu'il y a eu une playe très petite, imperceptible, ou que l'Hydrophobie était Symptomatique.

§. CXVIII.

4me Espece. Hydrophobie Symptomatique Spontanée de quelquesuns.

Nous avons rapporté §. XLVI. à peu près tous les exemples connus de cette espèce, qui est un Symptome rare, dû a une Irritation particulière du genre Nerveux, produite le plus souvent par des matières âcres, sejournantes dans les premières Voies. BRIEU lui trouve beaucoup d'analogie avec l'Epilepsie Bilieuse; mais ce, qu'il y a de certain, c'est que les evacuations, excitées par le Vomissement, sont très avantageuses dans la pluspart de ces circonstances. Cette espèce est toujours précédée des Symptomes de la Maladie, dont elle est un Epiphénomène.

(1) Diss. cit. p. 14.

(2) Chirurg. Wahrnemungen, T. II. p. 555.

Dans la suite de cet Ouvrage nous ne parlerons, que de l'Hydrophobie Vraie, Venimeuse, qui se propage par l'Inoculation.

§. CXIX.

Prognostic de la Rage Vénimeuse.

La morsure d'un Chien enragé produit une des plus affreuses Maladies, & le Prognostic est en général sinistre, cependant voici quelques Données, d'après les quelles on peut l'asseoir.

1.) L'infection se fait ordinairement par une Playe, dans la quelle la Bave est deposée, & voici ce que l'on doit remarquer a ce sujet.

a.) L'experience journalière prouve, que les plus petites Playes produisent aussi bien la Rage, que les grandes (1).

b.) Les Playes au Visage ne sont pas aussi dangéreuses, que l'a dit Palmarius, qui les regardait au dessus des resources de l'Art (sous le vain prétexte, que le Venin parvenait plus promptement aux Glandes Salivaires, comme si les Vaisseaux Lymphatiques de cette partie se terminaient dans cette Glande, & comme si les effets du Virus n'étaient pas dûs à l'impression générale sur toute la Machine,) car on a preservé beaucoup de personnes, qui avaient été blessées a la Tête, au Vi-

(1) Baudot, l. c. p. 98.

ſage (1). Ces morſures au Viſage, ſont, toutes choſes égales, plus dangéreuſes, parceque, à raiſon de la partie, il eſt difficile de détruire le Virus complettement, ce qui doit ſurtout s'entendre des playes aux Joues, ou il peut très facilement reſter un peu de Venin dans un coin, & ou l'on n'oſe point, par la crainte de la difformité, employer les Moyens Locaux avec l'énergie, qu'ils exigent.

c.) Une grande Playe eſt, de l'avis de tous les Praticiens depuis l'antiquité jusqu'à nos jours, préférable a une petite (bien entendu, qu'il n'y aura ni groſſe Artere, ni gros Nerfs de dechirés) ſur tout, ſi elle ſaigne bien & ſuppure longtems. *Neque vero tantopere metuenda in demorſis a Rabido majuſcula vulnera, quantopere minora, quippe majori e vulnere ſanguis copioſior emanans confertim, virulenti liquoris nonnihil ſimul ac ſemel exhaurire poteſt*, dit DISCORIDE (2).

d) La multiplicité des Playes rend le danger plus grand & prèsque inévitable, parcequ'il eſt difficile, pour ne pas dire, impoſſible, de les traiter toutes de manière, à ce que l'on détruiſe complettement le Venin dans chacune d'elle. Un Malade avait 20. playes, qui occupaient toute la Face depuis le Coronal jusques au deſſous du Menton, y compris les Oreilles, avec déchirement des

---

(1) LE ROUX, p. 68. ſeq. 81. Hiſt. de la Société de Medecine, 1783. 2me partie. p. 133. — BAUDOT p. 115. &c.

(2) Libr. VI. Cap. I.

Chairs, pénétrant jusqu'aux Os. Il ne put échapper a l'Hydrophobie, malgré tous les soins, qu'on adminiftra (1). Le Roux cautérifa bien plufieurs Playes à la Face d'un enfant, mais il en négligea une au grand angle de l'Oeil; ce fut celle, qui préfenta par la fuite, lorsque les autres etaient deja cicatrifées, les Phénomènes Precurfeurs, & ce malade mourut Hydrophobe (2). Sabatier appliça le Cauftique avec la plus grande précaution, malgré cela fon malade mourut Hydrophobe. Il avait 25. playés & 50 égratignures (3).

e.) La morfure des Loups enragès eft en général plus dangéreufe, que celle des Chiens, ce qui parait dépendre des circonftances fuivantes.

1.) Le Venin Rabieux dans un Animal feroce, affamé, tel que le Loup, parait devoir être naturellement plus âcre & plus énergique.

2.) Le Chien enragé ne mord ordinairement qu'aux Jambes, & aux parties inférieures, qui font le plus fouvent couvertes. Le Loup au contraire s'elance & fe dreffe; lutte, pour ainfi dire, avec ceux, qu'il attaque, & fes morfures font d'autant plus dangéreufes, que fouvent elles font faites à des parties nues, au Vifage, au Cou, aux Mains.

3.) Le plus ordinairement le Chien ne mord qu'en paffant, mais le Loup, plus carnacier, eft

---

(1) Baudot, l. c. p. 122.

(2) L. c. p. 70.

(3) Memoires de l'Academie Royale des Sciences de Paris, 1784.

auſſi plus acharné; il ne ſe contente point de mordre, il déchire & fait de nouvelles morſures aux parties, que la prémière bleſſure avait miſe à découvert. Par là il inſinue plus profondément, & plus intimement le Venin dans le Tiſſu des Chairs, & en rend la deſtruction Locale bien plus difficile, & mêmê impoſſible (1).

§, CXX.

II.) Le Prognoſtic eſt auſſi différent a raiſon des diverſes circonſtances, que nous avons examinés aux §. LIX. CIII.

§. CXXI.

III.) L'Art peut prévenir la maladie dans ſon origine en détruiſant, le pluſtôt poſſible après la bleſſure, le Venin, qui a été dépoſé, & il n'y a point de doute à ce ſujet.

Lorsque les accidens du ſecond Période ſe manifeſtent, la choſe devient plus difficile; cependant on a des exemples de Sujets, qui ont été préſervés par un Traitement bien entendu.

A-t-on guéris des malades, parvenus au 3e. Période, ou devenus Hydrophobes? Les opinions ſont très différentes. Un grand nombre de Praticiens aſſurent avoir guéri des Sujets, ou l'Hydro-

---

(1) Bouteille, l. c. p. 211.

phobie s'était déja declarée plus ou moins longtems après la morfure d'un Animal enragé (1). Beaucoup d'Auteurs (2) conteftent, que ce fuffent de vraies Hydrophobies, dépendantes de la morfure d'un Chien enragé. On ne peut certainement nier les Faits; je veux dire, on ne peut nier, que ces Praticiens n'aient gueri des perfonnes, attaquées de l'Horreur de l'Eau, & que ces perfonnes n'euffent été mordues plus ou moins longtems auparavant.

Mais il ne s'enfuit point, que ces Hydrophobies fuffent le produit du Virus Rabieux. On a pu dans ces circonftances fe laiffer induire en erreur, en prenant pour Hydrophobie Contagieufe, ou une Hydrophobie par vice de l'Imagination, ou la Té-

---

(1) Le Comte, Hift. de l'Acad. Royale des Sciences, An. 1769. Hift. Anat. IV.

Nugent, l. c.

Carl Peters, Philofophifche Transactionen Auszug, T. III. p. 187.

Beausier, Journal de Medecine, T. XL. p. 120.

Bonz Nova Acta Phyfico. Medica A. N. C. T. IV. p. 46.

Falkener, Medical Transactions, Vol. II. p. 221. & ap. Andry, Mem. de 1778.

Wrigthson, ibid. Vol. II. p. 192.

Gazette Salutaire, 1773. No. 8.

Frank, l. c. p. 328.

Matthieu, l. c. &c. &c.

(2) Boerhave, §. 1139. Deck, Diff. cit. p. 14. — Schmucker, Chirurg. Wahrnemungen, T. II. p. 530. Callisen, le Roux.

tanique, ou la Symptomatique. Car ſi le Traitement de NUGENT était ſpecifique, il aurait dû réuſſir un plus grand nombre de fois dans ces malheureuſes circonſtances, depuis la publication de ſon Livre. Si le Mercure était un auſſi ſûr moyen, que quelques Proneurs l'ont avancé, pourquoi a-t-il paru aggraver le mal dans la plus part des Cas, ou des Praticiens ſans préjugé l'ont employé. Ce n'eſt donc point ſans raiſon, que PEYRILHE dit. „ Un homme inſtruit, qui aurait la patience de „ détacher d'un tres grand nombre de prétendus „ guériſons de la Rage, l'apparence de Réalité, „ que l'illuſion ou l'ignorance y ont viſiblement „ gliſſée, n'en trouverait par une, qui lui inſpira „ la moindre confiance aux Remedes connus (1).

Ne pouſſons cependant point le Pyrrhoniſme trop loin, & accordons, qu'on a réellement guéri quelques malades, dans les quels l'Hydrophobie Véniмeuſe s'était dajà manifeſtée; du moins fera-t-il toujours vrai, que ces exemples ſont infiniment rares en comparaiſon de ceux, ou les ſecours, les mieux adminiſtrés, n'ont rien effectué, & qu'ils ne peuvent, que nous faire concevoir l'eſpérance d'être peut-être un jour plus en état d'oppoſer un Remede efficace à cette cruelle maladie.

---

(1) Hiſtoire de la Chirurgie. T. II. p. 156.

§. CXXII.

IV.) La Rage est une ce ces maladies, qui, étant une fois déclarées, sont aux dessus des ressources de la Nature, abandonnée a elle même, & même le plus souvent soutenue de tous les moyens de l'Art. Cette Nature, si active & si puissante dans tant d'autres cas, est dans celuiçi insuffisante à elle même. Elle n'excite, que des mouvemens Irréguliers, qui ne tendent, qu'à accélerer sa perte. Il semble, qu'elle n'ait point à son pouvoir un Organe Dépuratoire, pour séparer de la Masse la cause Irritante, qui l'opprime, ou que s'il y en a un, il soit insuffisant pour operer ce grand ouvrage, au quel elle succombe, peut-être avant de le pouvoir achever. Le flux immodéré de la Salive ne parait pas être suffisant, pour opérer la dépuration, puisque plusieurs Hydrophobes en ont trempés leur lit sans éprouver du soulagement & puisque la Salivation, excitée par le Mercure, n'a point empêché la mort.

Les Sueurs paroissent une voye assez propre à donner passage au vice déletere, mais elles sont Irregulieres, ou bien, l'on en apperçoit aucun vestige, parce que le Spasme de la peripherie s'y oppose. Enfin la mort survient, quand le Principe Vital s'éteint par une suite de secousses horribles, aux quelles la Machine est livrée & on remarque deux variètés principales.

a.) Dans les sujets très forts, très vigoureux, ou le Virus a trouvé des Nerfs robustes, on remar-

que de toutes parts des traces de mouvemens des-ordonnés dans les plus petits Vaiſſeaux, dont les petites veines, irritées par les fluides devenus âcres, ſe contractent & empêchants le retour du ſang, donnent lieu a ſa ſtaſe, à ſa corruption, & de là ces traces d'Inflammation, qu'on obſerve çà & là dans les Viſceres des divers individus, qui ont ſuccombé à la maladie.

b.) Dans d'autres individus, le Virus ſemble étouffer en un inſtant toute action Nerveuſe; les Sujets tombent dans un état d'Atonie, de Parályſie univerſelle; ils meurent dans un affaiſement extrême & à l'ouverture de leurs Cadavres, tout parait presque dans l'état naturel (1), parçe que nos ſens ne ſont point aſſez exquis, pour reconnoitre l'impreſſion d'un Virus délétere ſur les Nerfs.

CURE DE LA RAGE.

§. CXXIII.

Lorsqu'une perſonne a été mordue par un Animal enragé, elle ſe trouve, au moment, ou l'on nous appelle à ſon ſecours, dans l'une des trois circonſtances ſuivantes, ou dans l'un des trois Périodes de la maladie.

1.) La morſure eſt recente, ou bien elle exiſte depuis plus ou moins de tems; eſt non cicatriſée

(1) Conf. Bouteille, p. 153. 154.

ou cicatrisée & le malade n'éprouve aucun accident,

2.) Ou bien le Malade èprouve les Symptomes Avantcoureurs & est dans le second Période.

3.) Ou enfin il est dans le troisieme Période & Hydrophobe.

Le premier Cas est le plus avantageux; le second l'est beaucoup moins; le troisieme ne nous laisse presque aucn espoir de sauver le malade.

Quelle conduite doit on tenir?

Avant tout, il faut bien examiner, si l'Animal, qui a fait la morsure, était réèllement enragé ou non, & ensuite entreprendre le Traitement avec l'air de la plus parfaite securité, car on doit bien ménager l'Imagination du malade.

§. CXXIV.

D'après ce, que nous avons dit, il resulte, qu'il est infiniment plus aisé d'eviter l'Hydrophobie, que de la combattre, dèsqu'elle s'est une fois declarée, & c'est aussi vers cette Cure Préservative, que la plus part des Praticiens ont tourné leurs vues. Mais qu'elles sont les Indications à remplir? Avant de les présenter, rappellons, que le Venin Rabieux est deposé dans une Playe; qu'il est reforbé; qu'il agit peu à peu sur un Fluide Animal, qu'il corrompt; que la Nature cherche à se debarasser de ce Miasme; & cela posé, les Indications Préservatives seront

1.) De detruire, le plus promptement possible, le Venin, qui à été deposé dans la Playe.

2.) De s'opposer à l'action de la partie, qui a pu être resorbée, si nous n'avons pu le detruire sur le champ dans le lieu de son Inoculation & d'en faciliter l'expulsion.

On remplit la prémière Indication, au moyen du Traitement Local, & la seconde, en prescrivant des Remedes Internes.

Un grand nombre de Praticiens, depuis la plus haute antiquité jusqu'à nos jours, régardent le Traitement Local, comme le principal moyen Preservatif & negligent les Remedes Internes. D'autres pensent, qu'il faut surtout s'occuper de préscrire des Rémedes, propres à s'opposer aux effets intérieurs du Venin, & s'inquietent peu de la Playe. Les Praticiens, les plus éclairés, ne suivent que la raison, & réunissent l'un & l'autre Traitement & c'est sans contredit, le parti le plus sûr, qu'on on ait à prendre; Car il est déraisonnable, de ne s'en tenir, qu'à un seul genre de Remedes, dans une maladie aussi cruelle & si souvent au dessus des efforts de l'Art.

§. CXXV.

Des Pyrrhoniens outrés regarderont comme inutiles, ce que nous allons nous efforcer d'exposer le plus clairement, qu'il nous sera possible, & prétendront hardiment, qu'on n'a jamais prévenu la Rage, parceque, dans tous les cas, ou on dit l'a-

voir fait, il a pu se rencontrer une des circonstances suivantes, qui a sauvée le malade, & à la qu'elle on est bien éloigné, d'attribuer cet effet, qu'on place benevolement sur le compte de tel ou tel Traitement. Ces circonstances, qui servent de base aux doutes, élevés contre l'efficacité de tous les Traitemens possibles, sont

1.) Il est très incertain dans beaucoup de Cas, que l'Animal, qui a mordu, ait été réellement enragé.

2.) Il est prouvé, que d'un grand nombre de mordus, une bonne partie ne contracte point la maladie, quelqu'en soit la cause.

3.) La crainte, l'effray donnent quelquefois lieu à des Accidens graves, qu'on attribue à la morsure; tandis qu'ils ne dérivent, que de l'Imagination frappée des individus.

4.) Les déchirures de la Peau; des parties Nerveuses très sensibles peuvent donner lieu à beaucoup de Symptomes Nerveux, qu'on peut aisément avoir confondu avec ceux de l'Hydrophobie (1).

Nous ne pouvons disconvenir, que ces raisons ne soient très fortes & très propres à jetter beaucoup de doutes sur la certitude de la Préservation dans un grand nombre de Cas. Cependant elles ne doivent pas nous empêcher de tenter les moyens de guérison, que l'Art nous offre, puisque l'expe-

---

(1) Histoire de la Societé Royale de Medecine, 1783. 2e. partie p. 3.

rience noue prouve, que d'un nombre égal de perſonnes mordues & traitées convenablement, il y en a bien plus de ces dernieres à l'abri de la maladie, que des premieres. Et il ferait bien triſte, d'abandonner les perſonnes mordues à leur ſort, en prétendant, que l'Art n'a aucun moyen à oppoſer à ce mal funeſte, & en eſperant ſeulement, que leur *Idioſyncraſie* les en préſervera. Certainement il ſerait bien à ſouhaïter, que nous euſſions des ſignes, qui puſſent nous indiquer *a priori* tout de ſuite après la morſure, que tel ſujet deviendra Hydrophobe, & tel autre, non. Mais malheureuſement c'eſt un pieux deſir, & nous devons nous en tenir à employer les Remedes Préſervatifs dans toutes les perſonnes mordues par un Animal, réellement enragé, parceque bien, qu'il s'en trouve pluſieurs, qui, ſans l'uſage de ces Remedes, ne feraient jamais devenus enragés; il n'en eſt pas moin vrai, qu'on ne peut les diſtinguer, & qu'on en préſerve un grand nombre d'autres, qui ſans cela en auroient été affectés.

§. CXXVI.

Du Traitement Local Preſervatif.

On a propoſé un grand nombre de moyens pour traiter Localement la morſure, & à raiſon du but, qu'on ſe propoſe, on peut tous les ranger dans l'une des trois claſſes ſuivantes, ſans oublier cependant, que pluſieurs de ces moyens, bien que de

classe différente, concourent le plus souvent ensemble au même but, & qu'on les employe en même tems.

I) On cherche à detruire le Venin Localément:
1.) En Excisant la partie mordue.
2.) En l'Amputant.
3.) En Cautérisant.
a) Avec le Cautère Actuel.
b.) Avec le Cautère Potentiel.

II.) On s'efforce de procurer la sortie du Venin déposé dans la Playe.
1.) En la laissant Saigner.
2.) En la Scarifiant.
3.) En y appliquant des Ventouses.
4.) — — — Sangsües.
5.) Par la Suction.
6.) Et dans tous les Cas, en entretenant, à l'endroit de la Playe, une Suppuration longue & abondante.

III.) Enfin on cherche par divers Topiques à denaturer, affaiblir le Virus dans la partie, ou à en emousser l'action sur les Nerfs.

§.) CXXVII.

Excision de la partie mordue.

L'Excision de la partie mordue dans les parties saines, de manière que l'on enleve tout ce, qui a été lésé par les Dents de l'Animal, est sans

contredit un moyen excellent, si on la pratique sur le champ & plusieurs Auteurs l'ont conseillé (1). MEZLER a vu un homme, qui avait été mordu, emporter sur le champ avec un instrument tranchant toute la partie mordue, & être preservé par cette seule opération (2) & DUPAU (3), LOTTIE (4), FOOT (5), l'ont pratiquée avec le plus grand succes. Malgré les avantages de ce procedé, on ne peut disconvenir, qu'il ne peut être employé: 1°.) quand il y beaucoup de Playes, 2°.) quand la blessure est très etendue; 3tº.) quand la partie blessée est importante, ou quand il y a dans son voisinage des parties, qu'il faut respecter; 4to.) & lorsque les malades sont trop craintifs pour s'y soumettre.

§. CXXVIII.

L'amputation du Membre.

SAUVAGES, POUTEAU, HILARY, ont proposé l'Amputation du membre, comme un moyen certain, & il n'est pas douteux, que, si une personne

(1) TISSOT Avis au peuple. — NICOLAI, Gedanken von der Verwirrung des Verstandes dem Rasen, p. 138. BOUTEILLE, p. 157.

(2) L. c. p. 59.

(3) Journal de Medecine, 1789. T. 80, p. 344.

(4) Medical Faits and Experiments, Vol. I.

(5) Ibid.

mordue au doigt, se fait amputer sur le champ, elle ne soit à l'abri, comme dans l'Excision faite exactement. Les Observations prouvent cependant, que souvent le Remede est pire, que le mal, sur tout lorsqu'il s'agit de membres considerables. Un blessé, à qui on fit l'amputation du bras mordu, ne tarda point à périr des suites de cette operation. On fit à l'Hotel de Dieu de Paris l'Amputation de la jambe à un enfant, qui avait été grievement mordu, & il périt le soir (1).

Cependant dit JAEGER, si la playe était très profonde avec des dilacérations considerables, & qu'il ne fut pas possible, de se rendre maître du sang par les moyens ordinaires, alors, tout bien examiné, ou pourrait se déterminer à l'Amputation du membre (2). Mais heureusement ces Cas sont fort rares & on ne trouve alors asses frequemment des morsures en d'autres parties, qui contredisent cette Amputation, par la quelle on ne gagnerait rien, puisqu'elle serait incapable, d'enlever le Venin, deposé dans les autres Playes. Cette opération est tout au plus employable pour de petites parties, comme un Doigt, & encore la plus part de blessés s'y opposeront ils, & je crois, que nous avons d'autres moyens plus surs & qui ne mutilent point.

(1) DUPUY & CHABERT, ap. ANDRY, Memoire de 1778. p. 471.

(2) L. c. p. 8.

§. CXXIX.

§. CXXIX.

La Cauterisation avec le Fer Rouge.

Depuis les tems les plus récules, on a regardé l'application d'un Fer Rouge pour detruire toute la portion mordue & anéantir le Venin localement, comme un des meilleurs Préservatifs. „ *Si* „ *locus neque nervosus, neque musculosus sit,* dit Celse, *vulnus id adurendum* (1). Tous les Praticiens après Celse ont suivi cette Methode, qui, de nos jours, compte un grand nombre de Partisans parmi des hommes très célèbrés, tels que van Swieten (2). Ehrmann, Raymond, (3) Fothergill, Hilary, Mederer (4), Erpenbeck (5), Mezler (6), Kiavalle (7). Les Sauvages ne connoissent pas d'autres Moyens (8). Mais pour pouvoir esperer quelque chose du Feu, il faut une Cautérisation telle, que tout ce, qui a été impregné de la Bave, ou bien toute l'étendue de la Playe soit détruite dans un moment, car une

(1) Libr. V. Cap. 27.

(2) §. 1143.

(3) Ap. Andry, Mem. de 1778.

(4) *Syntagma*, p. 27.

(5) Diff. cit. p. 37.

(6) L. c. p. 48.

(7) Histoire de la Societé Royale de Medecine, 2e. partie pag. 83

(8) Ap. Mezler, p. 61.

legère uſtion n'eſt d'aucune utilité. Si elle ne détruit que la plus grande partie de la partie & laiſſe ſeulement une très petite portion intacte, elle n'empêchera pas la Rage d'eclater, puisque tout le Venin ne ſera pas detruit. L'uſtion incomplette eſt encore desavantageuſe en ce, que l'Eſcare ne tombant qu'au bout de quelques jours, le Venin, caché deſſous, peut être plus aiſément reſorbé. C'eſt à des circonſtances de cette nature, qu'on doit attribuer les nonſuccès, qu'on a éprouvé après avoir cauteriſé (1). Quelqu'avantageux que ſoit le Cautère Actuel, il ne peut point être employé dans tous les Cas, & ſon uſage ne peut avoir lieu. 1o) Dans les malades très craintifs. 2o.) Quand la Playe eſt très grande & avoiſinée de parties importantes. 3o.) Dans la multiplicité des Playes, à cauſe de la difficulté de tout brûler exactement, & des douleurs, qui ſont la ſuite de ces Cautèriſations reiterées. DUBOUEIX aſſure avoir cauteriſé avec ſuccès douze grandes Playes dans une femme (2). Mais on ne peut, qu'admirer le courage de cette perſonne.

---

(1) DALBY, l. c. DOLGARI, Diſſ. cit. §. XXIV. p. 12. PORTAL la rejette auſſi l. c.

(2) Hiſtoire de la Societé Royale de Medecine, an. 1783. 2e. partie p. 109.

§. CXXX.

Usage de la Clef de Saint Hubert.

Ce n'est point insulter à la Toutepuissance de l'Etre Suprême, que de ne pas attribuer plus de vertu à cette Clef, qu'à un autre morceau de Fer, rougi au feu. La Cléf de St. Hubert est la plus renommée(1). Camerarius nous a conservé l'Histoire d'une vieille Clef, conservée a *Albingen* près de *Tubingue*, & qui avait les même vertus, que celle du Patron des Ardennes (2). Et dans le Gevaudan il y à une Paroisse, dediée à St. *Pierre*, dont la Clef, rougie au feu & appliquée par le Curé, a la vertù, de préserver de la Rage (3). Nous avons vu dans le §. précédent, que c'était le Fer Ardent, toute benediction à part, qui avait cette propriété, & il est fort indifférent pour le but, qu'on se propose, que le Cautère ait la forme d'une Clef ou toute autre, pourvu qu'on l'employe convénablement: toutes les Clefs miraculeuses ont soutenu leur reputation, tant qu'on a cautérisé la Playe même; mais dès que pour augmenter

---

(1) Kurzer Begriff des Lebens-und Wunderwerken des heiligen Hubertus, Luxemburg 1756. Theologisches Gutachten über das Brennen mit den Hubertus Schlussel in der Mainzer Monatschrift, Augusb. 1790. p. 321.

(2) L. c.

(3) Bonel, l. c. p. 265.

l'admiration, on s'est seulement contenté de brûler le Front aux Animaux & la Paume des mains, & le Thénar aux Hommes, comme c'était la coutume à *Albingen*; les bons effets ont été moins fréquens & ces Saintes Cautérisations n'ont point empêché les individus, de devenir enragés (1) ce qui n'a pas peu contribué a faire perdre au Feu la confiance, qu'il méritait. Les Moines de S. Hubert, voyant, que la Clef ne faisait plus de miracle, ou bien fâchés de savoir, qu'il en existait plusieurs, & que l'afflux vers eux pourrait en être diminué, ont imaginé une autre supercherie; ils ne cautérisent plus, mais inoculent une parcelle de l'Etole du Saint au Front; prescrivent un régime; des Prieres, dont les details peuvent être lus dans Baldinger (2). Nous rémarquerons seulement, qu'il ferait a souhaiter, que la Police abolit peu a peu cet usage, car cette superstition est dangéreuse en ce, que

(1) Tous les mordus ne devenant pas enragés, il en arrive, que le procedé suivi a St. Hubert, parait toujours avoir des succès, & si des individus, traités par ces Moines, sont attaqués d'Hydrophobie, on en accuse une faute dans le Régime, ou dans les autres préscriptions, qu'on n'a pas suivies exactement.

---

(1) Bonel ibid. Camerarius, l. c. Scherf, Archiv. T. III. p. 176. Mederer Syntagma, p. 65. Metzler, p. 60. de Haas, Diss. cit. p. 65.

(2) Medicinisches Journal XXVI. stück, p. 75.

2.) On néglige les Remedes, vraiement efficaces.

3.) En prétendant, que celui, qui a été a St. Hubert, peut ordonner à l'Hydrophobie de différer son apparition de 40. jours, il en résulte, que les bonnes gens de la Campagne & de la Ville comptent là dessus, & on a des Faits nombreux des personnes, qui sont devenues Hydrophobes dans les préparatifs, qu'elles faisaient pour se mettre en route (1).

Coste rapporte une Anecdote plaisante au sujet d'une Religeuse, soit disante descendante de St. Hubert, qui prétendait guérir un boeuf, ou le tuer, en lui mettant seulement la main sur le Front (2).

Si des individus superstitieux veulent se rendre a St. Hubert, on peut le leur permettre pour tranquiliser leur Imagination, mais employer les Remedes convenables.

§. CXXXI.

Cautérisation avec la Poudre de Canon & le Moxa.

Dans les Malades craintifs & dans les Cas, ou la Playe est irrégulière, & ou l'on ne peut avec certitude cautériser exactement avec le Fer Rouge,

(1) Frank, T. IV.

(2) Ap. Andry, Mem. de 1778. p. 541.

on a conseillé de remplir les diverses parties de la Playe, après l'avoir bien essuyée, avec de la poudre a Canon, à la quelle on met le feu. De cette manière la Cauterisation est plus exacte, se fait en un instant & on épargne beaucoup de douleurs au malade (1). Je ne doute point, que ce moyen n'ait réussi, & je pense, qu'on peut l'employer, si on n'a rien de mieux sous la main, dans un Cas pressé, mais il y a toujours beaucoup d'incertitude sur la réalité de la destruction complette du Virus.

Quelques Praticiens ont conseillé le Moxa, qui ne nous parait point sûr, parcequ'il faut bruler à la même place au moins deux cylindres de Coton pour détruire l'organisation de la Peau, & parcequ'on n'est jamais sûr d'agir sur toute la surface de la Playe, dont le fonds sera le plus souvent épargné. La Cautérisation faite, les uns emportent tout de suite l'Escare avec le Fer tranchant, saupoudrent de Cantharide; d'autres pansent avec un Digestif & attendent la chute de l'Escare, & MEDERER, qui suit ce dernier procédé, laisse cicatriser la Playe, le plus promptement possible; si on était toujours sûr, d'avoir, par la cautérisation, detruit tout le Venin, cette Pratique serait la meilleure, mais comme il y a toujours plus ou moins d'incertitude, il vaut mieux entretenir la Suppuration un tems convenable (2).

---

(1) ANDRY, Mem. de 1778. p. 551. MEZLER, p. 70.
(2) SCHERF, Archiv. T. III. p. 180.

§. CXXXII.

Beurre d'Antimoine.

Cautères Potentiels.

La Crainte des Malades pour l'Excifion; le Fer ardent; la difficulté, d'appliquer ce dernier exactement fur toute la furface d'une Playe un peu confiderable, ont fait recourir aux Cauftiques pour opérer la deftruction locale du Virus. On a confeillé les Acides Minéraux, la Pierre Infernale, &c. mais la pluspart des Praticiens donnent la préférence au Beure d'Antimoine, parcequ'il brûle plus profondement, & avec moins de douleurs; parceque les Efcares, qu'il forme, tombent plus promptement, qu'il n'occafionne aucun des Accidens, qu'on a quelquefois à redouter avec d'autres (1) & que de tous les Cauftiques, c'eft celui, qui parait amener, à la fuite de fon effet, une plus ample Suppuration (2): Avant de l'appliquer, on doit dilater la Playe, la laiffer bien faigner & la laver avec de l'Eau tiede; on panfe à fec, & quand le fang ne coule plus, on cautérife: fans cette précaution, le Cauftique eft decompofé, affaibli par fon mélange avec le Sang, & fon effet n'eft plus auffi certain. On touche la furface de la Playe avec un Stilet de bois, chargé de ce Cauftique Fluide, & on peut bien plus facilement,

(1) Le Roux, l. c. p. 66.

(2) Bouteille, l. c. p. 250.

qu'avec tout autre, ne point laisser un seul endroit à l'abri de son Action. Car si on néglige un seul point, le Venin peut y rester & donner lieu à l'Hydrophobie, comme LE ROUX l'a observé.

§. CXXXIII.

Pierre à Cautere, Lapis Causticus Chirurgorum.

Methode de MEDERER.

En 1784. le Professeur MEDERER publia une nouvelle Méthode de préserver les hommes & les Animaux de la Rage. Cette Méthode consiste en ceci: On fait dissoudre 30. grains de Pierre à Cautère (*Lapis Causticus Chirurgorum*) dans une Livre d'Eau destillée; on scarifie la Playe & on la lave bien avec de l'Eau commune, & ensuite avec la Solution Caustique; on renouvelle ces lotions plusieurs fois pendant le jour, & on les continue aussi longtems, que l'inflammation le permet. Après chaque lotion avec l'Eau Caustique, on néttoye bien la Playe avec de l'Eau commune tiéde; si la partie, ou est la morsure, n'est pas fort sensible, ou applique sur la Playe un Plumaceau, trempé dans la Solution Caustique & bien exprimé.

On ne peut point substituer un autre Caustique à la Pierre à Cautère.

Lorsque la Playe est très enflammée, on discontinue les Lotions; on panse avec un Digestif & un Cataplasme émollient, si cela est néçessaire, & on entretient la Suppuration.

Si la Playe est étroite, il faut la dilater: si elle est cicatrisée, on l'ouvre avec un morceau de Pierre à cautère, & on y fait les Lotions prèscrites, desque l'Escare est tombée.

La Solution de Pierre à Cautère détruit le Mucus vénimeux, & en nettoyè la Playe mieux, que tout autre Caustique. La Lessive Caustique anéantit aussi, selon les expériences de FONTANA, le Venin de la Vipère & le rend inactif, ce que MEDERER a aussi observé pour le Virus Vénérien & Variolique. Ce dernier ne produit aucun effet, si on lave le point de l'inoculation avec une Lessive Caustique (1). MEDERER a un grand nombre de Faits, qui prouvent l'efficacité de son procédé, qui reussit toujours, si on l'employe, avant que le Rage se déclare, & qui n'exige aucun Remede interne, ni aucun autre Topique, puisque le Venin est détruit. C'est d'après des Observations repetées, qu'on pourra statuer plus positivement, sur l'infaillibilite de cette Méthode.

§. CXXXIV.

Le Sublimé Corrosif.

J'ai lu dernierement, que M. LOFTIE enleva dans un Cas toute la portion mordue avec un bistouri & appliqua sur la Playe un Plumaceau, trempé dans une forte solution de Sublimé Corrosif, qui y

(1) BALDINGER, N. Magazin T. IX. 4e stuck.

fit une Escare, & preserva le Malade (1). Je ne puis approuver ce procedé d'après les effets meurtriers, que PIBRAÇ à observé de l'usage exterieur du Sublimé Corrosif, en aussi forte dose.

§. CXXXV.

II.) On s'efforce, de procurer la sortie du Venin dans la Playe,

En la laissant Saigner.

En la Scarifiant & la bassinant avec de l'Eau tiede, de l'Eau & du Sel, de l'Urine, du Vinaigre; lorsque la Playe est assez etendue, les Scarifications sont inutiles, mais si elle est étroite, il faut l'aggrandir. La Playe est ordinairement plus profonde, qu'elle ne parait, parceque la forte compression des chairs entre les deux machoires de l'Animal, permet aux dents de pénétrer plus profondement, qu'elles ne le feraient, si ces Chairs n'étoient point compressibles. Pour reconnoitre sa vraie profondeur, il faut y porter une Sonde, & la dilater en étoile ou au moins, au moyen de deux incisions, qui, se reunissant dans son fond, forment un Triangle, dont la base soit à la surface de la Peau, bien entendu, que, dans ces diverses dilatations, on évitera les gros Nerfs, les gros Vaisseaux. Les Anciens ont beaucoup récommandé, de laisser saigner la Playe, & MEDERER, SCHMUCKER,

(1) Medical Faits and Experiments by SIMONS, Vol. I.

Portal, le Roux &c. les ont fuivis avec le plus grand fuccès. Ainfi ce ferait mal faire, que vouloir fur le champ étancher le fang. Cette indication ne peut trouver lieu, que quand il y a un Vaiffeau confidérable ouvert, ce qui eft bien rarement le cas. Hacquet affure, s'être dejà fervi plufieurs fois avec fuccès des Scarifications, pour s'oppofer aux effets du Venin de la Vipere & du Chien enragé. Ce Praticien fait appliquer, auffitôt après la bleffure, une ligature au deffus de l'endroit mordu, & il la ferve de manière, que les parties, placées au deffous, fe gonfflent un peu, & il fait des Scarifications pour exciter un écoulement abondant de Sang, qu'il tâche encore de favorifer, en mettant enfuite fur la partie un Cataplasme émollient, ou en la mettant dans l'Eau chaude, fi cela eft poffible.

Il rapporte deux Obfervations, ou il femble, que les individus ont été préfervé par cette conduite (1). Mais, dira-t-on, les deux fujets feraient-ils devenus enragés, fi on n'avait rien fait? & du refte deux Obfervations ne prouvent pas affez, pour s'en rapporter aveuglement à elles.

Les Lotions exactes de la Playe avec de l'Eau fimple, de l'Eau Marinée, de l'Oxycrat, de l'Eau de Savon, de l'Urine, en un mot avec ce qu'on trouve fous la main, contribueront auffi a empor-

(1) Archiv der Practifchen Arzneikunde 3r. Band. Wedel, l. c. p. 35.

ter une portion du Venin, & on peut les faire sur le champ, jusqu'à ce qu'on ait préparé ce, qui est nécessaire pour Scarifier, Cauteriser &c.

§. CXXXVI.

En appliquant une Ventouse Seche.

Après les Scarifications, quelques uns ont recommandé l'application des Ventouses, pour favoriser l'issue du Sang & en même tems du Virus, & il n'est pas douteux, qu'une forte Ventouse ne puisse avoir cette utilité, surtout en ce que comprimant par son rebord la circonférence de la Playe, elle forme une espece de Ligature, qui s'opposéroit peut-être à la resorption du Virus dans le premier moment, s'il étoit aussi promptement resorbé, que quelques personnes l'on dit. Malgre cela les Scarifications & les Lotions avec une eponge, trempée dans l'Eau tiede, paroissent préférables a plusieurs Praticiens.

§. CXXXVII.

En appliquant des Sangsues.

Quelques uns ont conseillé, d'appliquer sur la Playe un certain nombre de Sangsues pour attirer le Venin avec le Sang, qu'elles suceraient, mais ce ne peut-être avec utilité, car les Sangsues enfoncent leur pompe dans un point & sucent de cet

endroit, & on ne peut pas dire, que le Venin soit deposé dans les Vaisseaux; il ne l'est, qui à la surface de la Playe, d'ou les Sangsues ne peuvent le tirer; ainsi nous les regardons, comme ne devant point être employées dans cette vue, qu'elles ne peuvent remplir.

§ CXXXVIII.

Par la Suction.

Comme il est bien loin d'être prouvé, que l'intromission de la Bave-Rabieuse dans les Premières Voyes est incapable d'infecter l'Oeconomie Animale, & comme il est très difficile, en supposant que cela fut, de savoir, si la personne, qui doit sucer, n'a point une petite excoriation aux levres, dans la bouche, on ne doit jamais conseiller la Suction avec la bouche d'un homme, tout excellent que pourroit-être le moyen (1). parcequ'il est très dangéreux pour celui, qui l'execute, & parceque nous en avons d'autres aussi efficaces. On pourroit opérer cette Suction avec fruit, en se servant d'une Seringue ordinaire, ou de la Seringue, qu'on a recommandé dans les epanchements de sang dans la Poitrine.

(1) Bouteille, p. 159. Bader, p. 174.

§. CXXXIX.

Et dans tous les Cas, en entretenant une Suppuration longue & abondante.

La pluspart des Praticiens s'accordent à regarder la longue Suppuration de la Playe, comme un des principaux moyens d'éviter la maladie, & après avoir Scarifié, bien lavé la Playe, les uns la Cautérisent avec le Fer Rouge; d'autres avec le Cautère Potentiel; d'autres employent seulement des Substances âcres pour exciter une inflammation & une suppuration abondante, & parmi ces dernières les Cantharides ont été recommandées depuis longtems (1). SCHMUCKER leur a donné beaucoup de crédit. Ce grand Chirurgien scarifiant la Playe, la frottait avec le poudre de Cantharide, appliquait un Emplastre Vésicatoire par dessus, & excitait par là une inflammation & une suppuration considérable; si l'inflammation devenait trop forte, alors il la moderait par les Remedes appropriés: il a préservé par cette méthode tous les mordus, qui ont voulu se soumettre à son traitement (1).

On entretient la Suppuration, en ajoutant de tems

(1) WEDEL, Diss. cit. p 34.

(2) Chirurg. Wahrneming. T. II. p. — & GEISELER ap. SCHMUCKER Verm. Chirurg. Schrift. T. III. p. 193. AETIUS und and. M. Voyez Chirurg. Arzneimittel, 2er. Theil p. 307.

en tems un peu de poudre de Cantharide, du Precipité Rouge (1), de la Pierre à Cautère, dont on pourrait mêler 10. 20. grains par demionce d'Onguent, ou en cautèrisant avec la Beurre d'Antimoine, & l'on conseille de faire suppurer au moins pendant 40. jours (2) & même plusieurs Praticiens mettent de bonne heure dans la Playe une Boule d'Iris, un Pois & tâchent de faire de la Playe un Cautère (quand la partie le permet), qu'on entretient plusieurs années (3).

§. CXL.

III.) Enfin plusieurs cherchent, par l'application de divers Topiques, à affaiblir le Virus dans la partie; à le denaturer, ou à emousser son action sur les Nerfs. C'est dans cette vue, qu'on a recommandé divers Topiques, tels que l'application d'un demi Hareng salé sur la Playe (4), le pansement de la Playe avec de Plumaceaux, chargés d'Onguent

---

(1) Le Roux, p. 46. Bouteille, p. 244. Rouze, Histoire de la Société Royale, 1783. 2e. partie, p. 7.

(2) Hildanus Cent. I. Observ. 87. Aepli ap. Rahn, Gazette de Santé, T. II. p. 497. Richter Wundarzneikunde, T. I. §. 420. Le Roux, l. c.

(3) Selon Mead, 30. 49. grans par demi once d'onguent.

(4) Struve, Diss. cit. §. XVII.

Mercuriel & les Frictions avec ce même Onguent dans son voisinage. MEDERER croit, que le Mercure pourra changer la Lymphe de manière à la rendre incapable de résorber le Virus, ou qu'il dénaturera le Virus, déjà reçu dans la Lymphe (1). D'autres ont cru, qu'il étoit plus important, d'envelopper le Virus; de rendre les Nerfs de la partie moins sensibles, & ont conseillé dans cette vue les Onctions avec l'Huile d'Olive (2) & DALBY recommande de dilater la Playe, & de l'oindre avec de la graisse d'Oye (3). Je crois, que dans les personnes tres irritables & dans les Cas de Morsures à des parties, qui ont une sensibilité considerable, le Traitement Local très irritant mérite de grandes restrictions; mais on auroit certainement tort, si l'on vouloit simplement s'en tenir, pour tout Préservatif, à de semblables moyens.

MONETA propose pour tout Traitement Extérieur d'appliquer pendant une semaine sur la partie mordue des compresses imbibées d'un mélange de Vinaigre, de Bierre & de Beurre & ce Topique, joint à l'usage interne du même mélange, est selon Lui, d'après beaucoup d'expériences, le plus sûr Preservatif. Ce Vinaigre, a-t-il la propriété de détruire le Virus? Je n'oserois l'affirmer, mais je di-

rai,

(1) Syntagma, p. 32.

(2) STRUVE, l. c. ibid. BOUTEILLE, l. c. p. 155. § 28.

(3) l. c.

rai, qu'on a déjà plusieurs Remedes externes ou le Vinaigre pourroit bien avoir joué le principal rôle (1).

Enfin on trouve un grand nombre de Recettes de Cataplasmes, de Lotions, ou l'on fait entrer toutes sortes de Plantes, la pluspart Aromatiques, ou âcres, telles, que la Rhue, la Sauge, la Pimprenelle, l'Ail, le Porreau &c. que l'on pile, qu'on reduit en pâte pour en exprimer le jus, avec le quel on nettoye la Playe, ou dont on fait un Cataplasme, que l'on met dessus & que l'on renouvelle toutes les 24. heures. ANDRY nous a conservé ces diverses Formules, aux quelles on ne peut accorder la securité, que leurs Auteurs leur attribuent, sans s'exposer à être la duppe de ces promesses; dans la pluspart de ces Recettes on recommande soigneusement de dilater; de nettoyer bien la Playe avec de l'Eau, & l'on fait prendre intérieurement le Suc des mêmes plantes, on une Infusion dans le Vin (2).

§. CXLI.

Le Traitement Local est, d'après l'aveu de tous les Praticiens, le plus sûr moyen, de préserver de la Rage, & l'on ne trouve, que très peu de vrais

---

(1) Voy. SANCHES, obs. ap. ANDRY, 1778. p. 500. FR. JOEL, de Venenis, p. 155.

(2) ANDRY, Mem. 1778. p, 566. seq.

Medecins, qui l'aient négligé. MATTHIEU n'en fait pas grand cas, mais il n'ose cependant en nier absolument l'utilité (1).

L'expérience prouve en effet,

1.) Que lorsqu'on a eu soin de dilater la Playe, de la faire saigner, d'y exciter une inflammation & une longue suppuration, on a prévenu la maladie, & SCHMUCKER (2), LE ROUX (3), & un grand nombre d'autres rapportent des Observations, qui rendent le fait indubitable, puisqu'ils n'ont presque point donné de Remedes Internes, & qu'on ne peut suppofer, qu'ils n'ont justement eu à faire qu'a des personnes non susceptibles d'infection.

2.) Lorsque l'on a négligé le Traitement Local & qu'on s'est borné aux Remedes Internes, soi disans Specifiques, les sujets sont morts, victimes de leur opiniâtreté, ou de celle des personnes, qui les ont traitées, & cette différence de succès à été observée sur des individus, mordus par le même Animal, & dont ceux, traités localement, ont été préservés; tandis que ceux, qui n'ont pris que des Remedes Internes, sont morts.

3.) Dans les Cas, ou l'on a scarifié, dilaté la Playe & entretenu une longue suppuration & en même tems administré des Remedes Internes, il ne faut pas croire aveuglement, que les Remedes ont

---

(1) L. c. p. 323. 328.
(2) Chirurgische Wahrnemungen, 2. B. 5.
(3) P. 68. 74. 80. 81.

réellement préſervé, car il y a toujours beaucoup de préſomption pour attribuer la guériſon au Traitement Local.

4.) L'expérience prouve, que, lorsque la Playe eſt conſidérable, très contuſe, s'enflamme, & ſuppure beaucoup, on a peu à faire, puisque la Nature prévient par là le Mal. Un Chat enragé mòrdit un Monſieur & ſa Servante. La Playe du primier étoit très petite, ſe cicatriſa bientôt & il mourût peu après de l'Hydrophobie. La Playe de la Servante étoit à la jambe, & un peu plus grande; il ſurvint une inflammation; un gonflement conſidérable à la jambe; la playe ſuppura pendant ſept mois, & la fille n'eut aucune mauvaiſe ſuite (1). Lasseré & Guillemeau ont vu des Playes très graves à la force dans 3. ſujets, faites par un Loup enragé, qui ſont guéri ſans occaſionner le moindre Accident, & dont on ne peut attribuer l'heureuſe iſſue, qu'à la Suppuration, qui a eu lieu (2).

---

(1) Vid. Fothergill ap. Andry, 1776. p. 158. Medical Obſerv. and Inquir. Vol. V. Art. XIX. p. 195.

(2) Journal de Medecine, Mars 1773. p. 240. ap. Andry Mem. 1778. p. 463.

§. CXLII.

Quel eſt le Traitement Local, que l'on doit préferer.

Nous avons expoſé cy devant les diverſes Méthodes, qu'on a ſuivies pour anéantir le Venin dans la Playe & en faciliter la ſortie, & nous avons vu, qu'on avait cherché à arriver à ce but, en ſuivant divers procedés. Lequel d'entre eux a la préferance? c'eſt ce qu'il n'eſt pas facile, de déterminer. J'eſpere, que les expériences d'autres Praticiens conſtateront l'efficacité de la Méthode de MONETA & alors on n'aura pas beſoin de l'Exciſion, des Cauteres, & certes ce ſera bien le Traitement Local le plus facile, mais jusqu'à ce que nous ſoyons plus aſſurés de ſon efficacité, je penſe, qu'on doit ſuivre un autre route. Voici donc la conduite, que je crois la plus convenable.

1.) On nettoyera bien avec de l'Eau & du Vinaigre la Playe & ſon voiſinage de la Bave, qui peut y avoir été depoſée.

2.) On examinera attentivement la profondeur de la Playe: s'il n'y a que ſimples piqûres, il faut les ſonder, pour en reconnoitre la profondeur, & on les ſcarifie au moyen de deux inciſions, qui les changent en une Playe longitudinale, — ou bien, ſelon la partie, en étoile; il faut ſcarifier de dehors en dedans, & non de la Playe vers les parties & changer de Lancette, ou de Biſtouri ou bien laver l'inſtrument dans de l'Eau de Savon après cha-

que Scarification. On laiſſe ſaigner, & on favoriſe l'iſſue du ſang, en baſſinant la partie avec de l'Eau chaude, & une Eponge, ou en la plongeant dans l'Eau, ſi cela eſt poſſible; lorsque le ſang s'arrête, on panſe à ſec, ou mieux ou remplit la Playe de Charpie, trempée dans le Vinaigre.

3.) Quatre ou cinq heures après on ôte cette charpie, & on cautériſe la Playe.

a.) Le Beurre d'Antimoine mérite la préférence & on a ſoin, de l'appliquer avec une Sonde de bois, de manière que tous les points de ſa ſurface ſoient exactement touchés par le Cauſtique, & ce Cauſtique a l'approbation de LE ROUX, ENAUX, CHAUSSIER, COLOMBIER, THOMASSIN (1) dans la pluspart des Cas.

b.) Si le voiſinage de gros Vaiſſeaux; de gros Nerfs nous empêche de mettre ce Cauſtique en uſage, alors on peut ſe ſervir de la Solution Cauſtique de MEDERER, ou d'un mêlange de parties égales de Savon & de Chaux Vive, qu'on peut préparer ſur le champ, ou bien on ſaupoudre la Playe de Poudre de Cantharides.

c.) Le Cautere Actuel ne nous parait point auſſi ſûr, que le Cauſtique Potentiel, par les raiſons, que nous avons declinées plus haut, & il ne peut trouver lieu, que dans les circonſtances, ou la Playe eſt diſpoſée de manière à être complettement brûlée dans une ſeule application & dans les Playes,

---

(1) Ap. MECKEL, Archiv. der Practiſchen Arzneiwiſſenſchaft, 2r Theil p. 251.

qui atteignent l'interieur de la bouche. Je fais à la verité, que DECK conseille, d'en brûler toute la surface, tous les recoins avec un Stilet rougi au feu; mais ce procedé est très long, très douloureux & bien moins sûr, que le Caustique. Il faut employer ces moyens sérieusement, & ne pas croire, qu'une application superficielle soit suffisante; c'est avec raison, que AEPLI dit: Un peu de Scarification; un peu de Ventouse; un peu de poudre de Canharides ne suffit pas pour détruire tout le Virus (ap. RAHN, Gazette de Santé, T. II p. 497.)

4.) Après l'application du Caustique on met sur la partie un Emplâstre Vesicatoire; à la levée de cet Emplâtre on ouvre les Vessies, & on applique un linge, garni d'Onguent de la Mere ou d'un autre Suppuratif; je préférerois un Liniment, fait avec deux parties d'Huile d'Olives, & une partie de bon Vinaigre, & on attend la chute de l'Escare, qui arrive au bout de quelques jours.

5.) Lorsque l'Escare est tombée, on met dans l'ulcère selon sa grandeur un ou plusieurs Pois, ou des boules de Racine de Gentiane ou d'Iris de Florence, d'une forme & d'une grosseur proportionée, pour entretenir la suppuration comme celle d'un Cautère. Si la Playe est fort large, qu'il y ait des lambeaux d'emportés, on la remplit avec des Bourdonnets, garnis de Suppuratif. A mesure, que les chairs reviennent, on les brûle de nouveau avec le Beurre d'Antimoine, ou la Pierre Infernale, ou le Précipité Rouge, & on ne permet à la Playe de se cicatriser qu'après quarante jours revolus.

Dans la plupart des Cas, on peut entretenir la suppuration de ces Playes, mais quelquefois cela est impossible. EMPEREUR rapporte une Observation, ou malgré l'usage des Escarotiques, de la Poudre de Cantharides &c. la playe se cicatrisa dans six jours, le blessé mourut Hydrophobe, (ap. BOUTEILLE, p. 222.) GUILLEMEAU a aussi vú deux sujets, ou il ne put entretenir la suppuration, quoiqu'il fit; ils furent cependant préservés (Journ. de Medec. T. 39. p. 222. 225.) Le Traitement Local est essentiel & ne doit jamais être omis.

§. CXLIII.

A quelle Epoque doit-on employer le Traitement Local?

L'instant après la morsure est sans contredit celui, qui est le plus propice; plus on s'en éloigne, moins on a à espérer du bon effet du Traitement Local. GRAY a l'Observation d'un jeune homme mordu, ou l'on employa les Remedes les plus efficaces & qui, malgré cela, devint Hydrophobe, parcequ'on ne commença le Traitement, que le 20. jour après la morsure, (vid. DUNCAN, Medical Commentaries Th. 2. Vol. II.) Mais cependant il faut bien se garder de le negliger. — Le Virus de la Rage est un Virus, qui séjourne plus ou moins de tems dans la partie, avant d'être resorbé, ou bien, qui est resorbé lentement; ainsi en attaquant son foyer, on a toujours l'espoir ou de le détruire

complettement, ou d'en diminuer la quantité & par conféquent, d'en rendre les effets moins pernicieux. Foot une fois ne fit l'excifion que 36 heures, & une autre feulément 58 heures après la bleffure, & ces deux bleffés furent préfervés; mais il ne faut pas croire, qu'on ait un terme fixe; à quelque époque que l'on foit appellé dans le premier Période, il faut toujours s'occuper du Traitement Local.

La Playe n'eft elle point encore cicatrifée, on la cauterife, on y excite une inflammation & une plus grande fuppuration, qu'on entretient, comme nous l'avons dejà dit.

La Playe étoit-elle très petite, & eft elle deja cicatrifée, il faut la rouvrir avec le Cauftique ou le Feu, ou mieux, la fcarifier; la laiffer faigner & fe fervir du Beurre d'Antimoine, en un mot, traiter, comme fi on avait été appellé au moment de la bleffure (1). Si l'on eft feulement appellé, au commencement du fecond Période, lorsque la playe offre les Phénomènes Précurfeurs, lorsque la Cicatrice commence à s'enflammer, il faut encore traiter de même & John Hunter croit, qu'à cette Epoque l'application du Cauftique peut encore faire éviter la maladie; mais je ne m'en tiendrois pas au Cauftique fimple. Si la partie le

(1) Vid. le Roux, Kiavallé, Hiftoire de la Societé Roy. de Medecine. 1783. 2e. partie, p. 83. — Johnstur Memoirs of Medical Society, Vol. I. Art. XIX.

permettoit, j'exſtirperois la cicatrice, je toucherois la ſurface de la Playe avec le Beurre d'Antimoine; après l'avoir laiſſé bien Saigner, je mettrois un Emplâtre Véſicatoire & me comporterois, comme ſi la Playe étoit récente.

Même ſi l'on n'étoit appellé, qu'au moment de l'apparition de l'Hydrophobie, il faudroit encore tenir la même conduite pour le Traitement Local; en un mot, toutes les fois, qu'on a negligé le Traitement Local, on a eu tort; c'eſt un point eſſentiel dans tous les Périodes de la maladie. Vérité, dejà connue de Lister, & que les Auteurs Modernes ont confirmés.

§. CXLIV.

Quel eſt l'effet du Traitement Local?

Le Traitement Local me paroit produire les effets ſuivans.

1.) Adminiſtré peu après la morſure, il ſert à detruire le Venin dans la Playe, ou à en faciliter la ſortie, & ſi le Venin eſt evacué d'une manière ou d'autre, alors il ne produira aucun effet & le ſujet ſera à l'abri des ſuites de la morſure. D'autres Maladies nous préſentent le même Phénomene. Si on a inoculé un enfant, dit John Hunter, & que les parens ſ'en repentent, on peut empêcher les effets de l'Inoculation, en exciſant l'endroit inoculé, ou en le détruiſant avec un Cauſtique le

3e. & 4e. & même, peut-être le 6e. & 7e. jour après l'Inoculation.

2.) La longue suppuration, qu'on conseille d'entretenir, sert, dit on, à evacuer les portions du Venin, qui n'auraient pû être été detruites dans le premier moment & peut être aussi la Nature se débarasse-t-elle par cette Playe de la portion resorbée, comme par un Emonctoire; du moins, la chose ne me parait pas invraisemblable, mais pour avoir une certitude à cet egard, il faudroit inoculer à des Animaux la matière, qui s'ecoule de ces Playes, & observer, si elle est susceptible de communiquer la maladie, ce dont on peut douter; & si des expèriences ulterieures nous apprenoient, que la Suppuration de ces Playes dans les premiers jours, ni par la suite n'est pas capable d'infecter, alors on devroit attribuer les bons effets de la longue suppuration à l'irritation, qui soutient les Nerfs d... le degré de tension nécessaire, pour que la Na... puisse opérer la dépuration, soit par les Poum... ou par une Entrevoye quelconque. Au comme... ment du second Période, le Traitement Loc... peut-être les mêmes effets; on evacue une port... du Virus, detenue dans cet endroit; on favorise l'... vacuation de la portion resorbée & on irrite.

Dans le 3e Période, il faut surtout atten... l'irritation, imprimée au genre Nerveux p... tement Local irritant, qui opére une c... tion, qui est peut-être capable, de faire... spasme, dont d'autres parties sont afflig...

que la chofe fe paffe d'une [illegible]
que je fuis bien eloignè [illegible]
n'en eft pas moins vrai, [illegible]
de la maladie le Chir[illegible]
furtout vers le lieu, où le [illegible]

§. C[illegible]

De Remèdes [illegible]

C'eft bien ici le [illegible]
Quand on [illegible] [illegible]
nes, [illegible] [illegible]arger fur
cu[illegible] [illegible] conduite
donnent, le [illegible] [illegible] font indi-
rifer [illegible] [illegible] matières, ac-
avant [illegible] [illegible]ore ne doit-on
a [illegible] [illegible] car ils affaiblis-
[illegible] Virus. (1) Les
fa [illegible] & qui le prefcri-
ces Indic[illegible] un ufage fréquent
n'a pas, [illegible] [illegible], pour prévenir
détrui[illegible] [illegible]ral fur les Voies
comme[illegible] [illegible] les premieres
voie, qu[illegible] [illegible]rophylactique,
nin, qu[illegible] [illegible]ation de plus,
les fe[illegible]
tions [illegible]

N[illegible] [illegible]GER, l. c. p. 19. HIL-
[illegible], M. A. & THOMASSEAU
[illegible] [illegible]me rabido, Paris 1670.

Mais on ne peut l'appeller proprement un Specifique; voyons, si dans la Therapie générale nous trouverons quelques Voies plus sûres.

§. CXLVI.

La Saignée.

Plusieurs ont conseillé de faire sur le champ, après la morsure, une Saignée. Mais cette Pratique est dangereuse. La Saignée, faite inconsidérément, affaiblit le sujet; favorise l'absorption du Virus; ainsi nous la rejettons avec SCHMUCKER (1) excepté les Cas, ou des Circonstances particulières, telles que la Plethore du sujet &c. l'exigent. (2)

§. CXLVII.

Emétiques.

Les Emetiques conviennent, si le malade a des impuretés dans les premieres Voies; ils les debarassent; enlevent une cause d'irritation de plus, qui pourroit aisément être augmentée par l'effet, que l'effroy & la crainte produisent sur le Systeme Biliaire. Ces Medicamens poussent aussi à la Peau, & ne favorisent point la résorption. L'Ipecacuanha

---

(1) L. c. T. II, p. 548.
(2) BOUTEILLE, p. 180.

est le plus convenable, selon quelques uns, mais le Tartre Emetique peut être employé avec autant & même plus d'utilité, parce qu'il agit plus sur les petits Vaisseaux de la Peau. Pendant le cours du Premier Période, même dans le Second, & même dans le Troisieme on a souvent des Indications, qui prescrivent l'usage de l'Emetique.

§. CXLVIII.

Les Purgatifs.

Quelques Praticiens ont conseillè de purger sur le champ les personnes mordues. Cette conduite doit être reprouvée. Les Purgatifs ne sont indiqués, que lorsqu'on a des signes de matières, accumulées dans les Intestins & encore ne doit-on employer, que les Remedes doux, car ils affaiblissent & favorisent la resorbtion du Virus. (1) Les Auteurs partisans du Mercure, & qui le prescrivent à grandes doses, font aussi un usage fréquent des Purgatifs, qui sont alors bons, pour prévenir l'action trop energique de ce Minéral sur les Voies Gutturales, & qui, en nettoyant les premieres Voies, pendant le Traitement Prophylactique, eloignent toujours une Cause d'irritation de plus,

---

(1) Schmucker, l. c. — Jæger, l. c. p. 19. Hildanus Cent. Obs. 87. Hellot, M. A. & Thomasseau (Jos.) Non ergo demorsis à cane rabido, Paris 1670.

mais ces moyens ne ſont pas ſpecifiques & je ne crois point, que la Nature ſe débaraſſe du Venin par cette Voie. Ainſi les Purgatifs ne ſont le plus ſouvent que des acceſſoires de Methodes particuliéres. Quoique nous rejettions l'uſage trop frequent des Purgatifs, nous ne les proſcrivons pas, il faut entretenir la liberté du Ventre, & le reſte doit être determiné par les Circonſtances particulières.

§. CXLIX.

Les Sialagogues.

Sauvage à propoſé d'exciter la ſalivation, comme étant la Voie la plus propre à debaraſſer le Corps du Virus, qui ſe portait ſurtout ſur les organes Sècretoires de la Salive. Pluſieurs Medecins ont embraſſé ſon opinion, mais l'experience n'y a pas opposé le ſceau. En effet elle prouve, que cette excretion eſt inutile, facheuſe, pernicieuſe. Les faits, accumulés par Bouteille, ſont ſuffiſans pour prouver cet enoncé, au quel nous reviendrons en parlant du Mercure. (1)

---

(1) L. c. p. 166. & ſeq.

§. CL.

Les Diurétiques.

On a tenté l'expulſion du Venin Rabieux par les Voies Urinaires & on a employé à cet effet les Diurétiques acrimonieux, tels que les Cantharides &c. & on aſſure, que ce n'a pas été toujours ſans ſuccès, & beaucoup de Remedes, vantés contre la Rage, ſont compoſés de Diurétiques, ainſi il ne faut pas négliger cette Voie, & on doit entretenir un cours d'urine abondant, par l'uſage de quelques Diurétiques un peu actifs, tel que l'uſage des Raiforts, des Oignons, de l'Ail dans les alimens; mais il ne faut pas la regarder comme propre à évacuer le Venin. M. Thiesset a vu une malade avoir un flux d'Urine aſſez conſidérable pendant pluſieurs jours, mais cette ſécrétion ne le ſauva pas (1).

§. CLI.

Les Sudorifiques.

S'il y a quelque Criſe favorable à eſperer, c'eſt dit-on, par les Sueurs; un grand nombre de faits ſemblent prouver, que de ſemblables malades ont été guéris par les Sueurs excitées; tous les Remedes, vantés contre l'Hydrophobie & ceux, qui ont le

(1) Conf. Bouteille, l. c. p. 171.

mieux ſoutenu leur réputation, ne paroiſſent ſurtout agir que par cette voie. Je renvoye aux Faits, allegués par M. BOUTEILLE, que je ſerois obligé de tranſcrire ici (1). Ainſi il eſt de la plus grande importance, d'avoir attention à l'état de cette excretion dans le Traitement Prophylactique.

§. CLII.

Par l'Evaporation Pulmonaire.

Nous ne pouvons nier, que la Nature ſe débaraſſe par la voie des Poumons, de pluſieurs Miasmes; il n'eſt pas invraiſemblable, que dans la Rage, elle faſſe quelque choſe de ſemblable, mais comment faciliter l'excretion par cette voie? Quelques uns conſeillent, de placer les malades dans des lieux ſpacieux, de leur preſcrire un exercice moderé, pour favoriſer la dépuration par cette voie. Je n'oſe aſſurer, que le Venin ſortira par là, mals il eſt très certain, que le conſeil n'en eſt pas moins ſalutaire, & doit être ſuivi.

---

(2) P. 174. & ſeq. & BACHER, Journ. de Med. T. 65. p. 225. SAUCHEZ ap. ANDRY, Mem. de 1778. p. 501.

§. CLIII.

§. CLIII.

S'oppofer à la dégénération ultérieure du Suc des Nerfs, qui parait particulièrement affecté par le Virus Rabieux.

Nous ne pouvons employer que les Antifeptiques connus, & perfonne ne niera, que la plus part des Remedes Internes vantés n'aient plus ou moins la propriété de réfister à la dégénérescance de nos fluides. Le Vinaigre a-t-il de la fpecificité en cela? C'eft ce, que nous ne pouvous determiner, & ce, dont nous parlerons plus bas.

§. CLIV.

Les Anodyns, les Antifpafmodiques

Conviennent pour calmer l'agitation Nerveufe, furtout dans les perfonnes très fenfibles, & dont l'Imagination peut-être aifément affectée.

§. CLV.

Après avoir, autant qui'il était en notre pouvoir, parcouru les diverfes Clasfes de Médicamens, aux quelles nous pouvions avoir recours comme Préfer-vatifs, nous allons tâcher, de préfenter un Tableau abregé de diverfes fubftances vantées, pour éviter la Rage; & nous les diftinguerons en ceux du Regne Vegetal, du Regne Animal & du Regne Mineral, & enfin en Recettes ou Remedes Compofés.

P

§. CLVI.

Ire. Classe. *Préservatifs de la Rage, tiré du Regne Vegetal.*

Le Regne Végétal fournit un grand nombre d'individus, qu'on a rarement recommandés seuls comme Prophylactiques, mais qu'on trouve réunis en plus ou moins grand nombre dans les diverses Recettes, qu'on a vantées comme Préservatives. Les substances du Regne Végétal recommandées sont l'Anagallis, la Rhue, le Treffle, les Marguerites des champs, ou Paquerette, la petite Joubarbe, la Passerage, la petite Sauge, l'Ail, les Cloux de Girofle, la Racine de Fragon ou de Houx-Frelon, la Pimprenelle sauvage, le Pourpier de marais, la Scolopendre, le Capillaire, le Romarin, la Tanaisie, le Lierre terrestre, la Chamomille, la Mille-feuille, la Verveine, le Rosier sauvage, la petite Centaurée, la Scorzonère, l'Angélique, l'Auronne, & un grand nombre d'autres, qu'il serait inutile & ennuyeux d'énumerer, & dont on peut voir le catalogue dans STRUVE, (1) MEZLER, (2) & ANDRY. (3)

Les principaux Végétaux, au quels on s'est le

---

(1) Diss. cit. §. XVII.

(2) L. c. pag. 24.

(3) Memoires de 1776, & de 1778. p. 560. & seq. dans les differentes Formules.

plus particulierement attaché, ou qui ont mérite quelque attention, sont: Le *Lichen cinereus*, *l'Anagallis*, *la Racine de Valeriane*, *la Bella donna*, *la Racine d'Eglantier*, *la Noix Vomique*, *l'Opium*, *le Camphre*, *le Vinaigre*.

§. CLVII.

Le Lichen Cinereus.

Le Lichen Cinereus est la base d'une Poudre *Antilyssa*, qui a fait beaucoup de bruit & qui est connue sous le nom de Poudre de *Dampiere* ou Poudre *Antilysse* de la Pharmacopée de Londres. On prend une demie once de cette Mousse en poudre, on la mêle à deux gros de poudre de Poivre noir & on divise le tout en 4 doses; on en donne une dose le matin à jeun dans une livre de Lait chaud, & continue de même les trois jours suivans. Le 5e jour on fait mettre le malade dans un Bain froid le matin à jeun, & on l'y laisse une ou deux minutes, ensuite on lave bien la surface du Corps, & on fait repeter ce Bain tous les jours, pendant un mois. La tête ne doit point être mouillée. Au bout d'un mois on fait baigner de trois jours l'un, pendant trois semaines. La Playe n'exige aucun soin particulier. MEAD assure, avoir preservé plus de cent personnes par l'usage de ce Remede. (r) JOHN FULLER regardoit ce Remede com-

(r) Oeuvres T. I. p. 168, 172, & P. T. aufzug T. II. p. 260.

me infaillible. (1) Cartheuser le loue aussi comme un puissant Diurétique (2) mais l'expérience des autres Praticiens n'a point confirmé cette vertu & l'usage en est passée. (3)

§. CLVIII.

Anagallis flore purpureo. Mouron rouge.

En 1747. on recommanda à *Maience* cette plante, comme un spécifique contre la Rage & on lui donna les mêmes éloges a *Munster* en 1757 en 1755. Ravenstein (4) & plusieurs autres (5) publierent divers Observations en sa faveur. On en fait usage de la maniere suivante. On donne toutes les six heures 1. ou 2. scrupules de la Poudre de cette plante sur du Pain & du Beurre, ou dans du Lait, & le malade doit rester dans son lit & attendre une forte transpiration. 3. ou 6. doses sont suffisantes, & on les diminue selon l'age du sujet. —— La dose pour les Chiens est d'un gros

---

(1) P. T. aufzug T. II. p. 263.

(2) Mater: Medica. T. II. p. 457.

(3) Murray Apparatus Medicam. Vol. V. p. 525. van Swieten §. 147. T. III. p. 587.

(4) V: Sammlung seltener Begebenheiten in der Natur, 1755. p. 419.

(5) V. C. L. Bruels, Diss. inaug. de Anagallide, Argent. 1758. Neydeck, l. c.

dans du Lait; pour les Chevaux deux gros avec du Pain & du Sel. — NEYDECK, CHABERT, (1) ont beaucoup préconisé cette plante, mais cependant aucun Praticien d'aujourd'hui ne s'y fie (2) & dans le fait, ce n'est qu'un leger Sudorifique.

§. CLIX.

La racine de Valériane.

Cette Racine étant Antispasmodique & poussant par les Sueurs, peut être utile; mais c'est un Rémede incertain. BOUTEILLE le vante à la dose d'un gros dans 3 onces de Vin Blanc & 1. Once d'Eau, donné le matin à jeun dans le lit, ou l'on doit rester deux heures & boire du Thé de Feuilles d'Oranger; il purge tous les quatre jours avec 20 grains de poudre Cornachine, 6 grains de Jalappe, 1 grain de Kermes Mineral & un scrupule de Sucre; il fait scarifier la Playe & on recommande les onctions avec le Liniment Volatil sur la blessure & sur le membre. (3) Il est aisé de voir, que c'est bien gratuitement, que cet Auteur attribue tout à la Valériane, tandis que le Traitement Local a pu seul sauver ses malades.

---

(1) Ap ANDRY. Mem. de 1778. p. 370.

(2) LEWIS. Apothekerbuch. T. I. p 218.

(3) Journal de Medecine. T. 49 p. 179.

§. CLX.

Radix Cynosbati. La Racine d'Eglantier. Rosier sauvage.

Il n'y a certainement point de Remede, qui merite aussi peu de confiance, que celui-la; on donne 40. grains de la Poudre, dont on fait une Omelette avec trois Jaunes d'Oeuf; — le malade mange cette Omelette le matin à jeun dans son lit, & y reste encore deux heures. (1)

§. CLXI.

La Noix Vomique. Nux Vomica.

On a vanté ce Remede dangéreux pour prevenir la Rage, c'est le principal ingrédient de *l'Electuarium de Ovo cum Nuce Vomicâ* (2). THEBESIUS compte sur cette Baye, & il est étonnant, qu'il n'en dise pas la dose. (3) ERPENBECK nous apprend, qve le Professeur LEIDENFROST y a la plus grande confiance, mais cet habile Homme fait scari-

---

(1) Ap ANDRY. Mem. de 1778. p. 564. Le miraculeux, que PLINE en raconte ap. SWIETEN, §. 147. T. III. p 587.

(2) MURRAY, Apparatus Medicam. T. I. p. 483.

(3) Nov. Acta Physico-Medica. A. N. C. Vol. I. p. 175.

fier la playe, fait appliquer des Vesicatoires (1); de maniere qu'il est aisé de voir, à quoi il a dut ses succès.

§. CLXII.

Le Camphre.

C'est un excellent Remede à raison de ses propriétés Antispasmodiques & Diaphorétiques &c. SCHMUCKER l'employe avec les Remedes Externes, tant pour éviter l'impression des Cantharides sur la Vessie, que pour tenir toujours la Peau dans un état de moiteur. Il donne 4. fois par jour, une poudre composée de 30 grains de Nitre, & de deux grains de Camphre, & prescrit une Diéte végétale, & adoucissante & termine le Traitement en purgeant avec le Jalappe & le Mercure Doux. D'autres recommandent l'union du Camphre au Mercure, comme nous le verrons plus bas. Le Camphre mérite notre confiance comme auxiliaire, & après avoir évacué les premieres Voies, si elles sont impures.

§. CLXIII.

L'Opium.

Nous placons au rang d'un des meilleurs auxiliai-

(1) Diss. cit. p. 41.

res le *Laudanum de Sydenham*, dont on fera bien de donner avant les Scarifications 12. à 15. gouttes, & après le premier panſement on répéte la doſe, ſurtout dans les perſonnes très ſenſibles. Ce Medicament diminue la ſenſibilité ; calme la frayeur & produit les meilleurs effets, en rétabliſſant l'equilibre dans toute la Machine. Pluſieurs Praticiens ont joint l'Opium aux Remedes Préſervatifs, comme nous le verrons plus bas & les Anciens n'avoient pas tort de panſer la playe avec une ſolution de Theriaque dans le Vinaigre. (1)

§ CLXIV.

La Belladonna.

L'uſage de la Belladonna mérite toute l'attention des Praticiens & c'eſt un de plus ſûrs Remedes, pour prévenir la Rage. Elle agit comme Anti-ſpasmodique & ſurtout comme Sudorifique, & nous devons les plus grandes obligations à Mr. MUNCH, qui a publié des Obſervations bien intereſſantes à ce ſujet, & qui prouve par une très grande quantité d'Obſervations, que ce Remede eſt un des plus certains.

La Poudre de la Racine eſt plus active, que celle des Feuilles. Les meilleures Racines ſont celles, qui ont 2 ou 3. ans, & pas beaucoup de parties ligneuſes. On les ramaſſe avant la fleuraiſon

(1) WEDEL, Diſſ. de Hydrophobia. p. 40.

de la plante, & les fait fêcher à l'ombre & les pulvérife dans un mortier. Ce Remede agit furtout par les Sueurs. Si la Belladonna n'excite pas de Sueurs, elle caufe une tuméfaction dans le partie, qui à été mordue. Cette tumeur parait furtout après la premiere dofe; elle eft moins confidérable à la feconde, & ne parait pas à la troifieme.

Pendant l'ufage de la Belladonna, il fe manifefte quelquefois un tiraillement dans la partie mordue, & il faut en continuer l'ufage jusqu'à ce que la Croute, qui recouvre alors encore la playe, foit parfaitement feche ou tombée.

Il faut donner, le plus promptement poffible après la morfure, une poudre de Belladonna. S'il y a des fignes d'impuretés dans l'Eftomac, ou dans les Inteftins, il faut les évacuer auparavant par un Emetique, ou un Purgatif; au bout de 48. heures on en donne une feconde, & après le même laps de tems, une troifieme. Si apres avoir pris cette 3e poudre, le malade reffent encore un tiraillement dans la partie, & qu'il y ait encore un peu de tuméfaction à la partie mordue, on doit laiffer repofer le malade pendant 72 heures; ce tems ecoulé, on lui fera encore prendre 5 poudres de Belladonna, en mettant toujours 48. heures d'intervalle entre chaque prife.

Le malade prend la poudre dans une legere Crême d'Avoine, & fe met au lit pour attendre l'action du Remede, qui agit furtout par les Sueurs, que l'on cherche encore à foutenir & à favorifer, en lui donnant à boire du Thé de Chamomille avec

du Lait. Tant que l'on s'apperçoit, que les sueurs continuent, le malade ne doit point quitter le lit; lors que la Sueur est passée, il faut le changer du linge avec la plus grande précaution & lui faire garder la maison dans une chambre tempérée; s'il se plaint de sécheresse á la gorge, on lui donne à boire de l'Eau fraiche ou de Lait.

Si la premiere dose de Belladonna excite un devoyement, il faut differer la prise de la seconde, jusqu'à ce que cet accident ait cessé.

Age du Sujet.	Poid de la 1re Poudre Grains	Poid de la 2de Poudre	Poid de la 3e Poudre.
Enfant d'un an.	1	1½	1½
—— de 2 ans.	2	2	2
—— de 3 ——	2^2	2½	3
—— de 4 - 5	3	3½	4
—— de 6 - 7	4	4½	5 - 5½
—— de 8 - 9	4½	5	6
—— de 10 - 11	5	5½	6½
—— de 12 - 13	6	7	8
—— de 14 - 16	6½	7½	8½
—— de 17 - 50	10	11	13 - 14

(On diminue un peu la dose pour les Personnes du Sexe.)

—— 50 - 60	6	8	9
—— 60 - 70	4 - 5	6 - 7	9
—— 70 - 80	3	4	9
dans les Nouricr.	3	4	5

Traitement de la Playe pendant l'usage de la Belladonna. On la lave bien avec de l'Eau, de l'Eau salée; on la laisse saigner; si elle est trop étroite, on la scarifie & on la panse avec un Digestif ordinaire. Dans le premier moment de l'action de la Belladonna, la Playe devient un peu sèche, mais dès que le Medicament commence à ouvrir les pores de la Peau, & à tout déterminer du centre à la circonference, la Playe s'humecte & suppure beaucoup; il ne faut point se servir d'irritant dans la Playe; il suffit de la panser avec des Médicamens Relachans; un Digestif simple, un Cataplasme emollient sont tout ce, quelle exige. On doit tenir la partie blessée chaudement &, si la conformation le permet, la frotter doucement avec des Linges chauds, plusieurs fois le jour. On n'a point à craindre en général, que la Playe se ferme pendant l'usage de la Belladonna. Cette plante parait agir surtout sur le Virus, deposé dans la Playe, & en faciliter l'expulsion, & du moment, qu'on ne remarque plus aucun Accident dans la Playe ni dans la partie mordue, on peut en cesser l'usage. Mais si après la 3e. dose, le malade ressentait encore des tiraillemens dans la partie mordue; s'il existait encore du gonflement autour de la morsure, alors, après avoir laissé reposer le Malade, on recommendera l'usage de la Belladonna.

Il est cependant toujours prudent, d'empêcher la prompte cicatrisation de la Playe, & il suffit de la panser avec le Basilicum, aiguisé de Précipité Rouge, & lorsqu'on voit, qu'on n'a plus rien à crain-

craindre, la laisser se fermer peu à peu, en diminuant graduellement le Caustique, que l'on mêle à l'Onguent. MUNCH rapporte 102. Observations, qui constatent la vertu de ce Remede; ou l'a cependant vu manquer, car dans l'Observations de REBIERE la Belladonna n'empêcha pas l'Hydrophobie de se déclarer (Hist. de la Societé de Medecine 1783. 2e. partie p. 211.) mais un Fait contre ne prouve pas grand chose.

§. CLXV.

Le Vinaigre.

Methode de MONETA.

Le Vinaigre, par sa vertu Excitante, Antiputride, & par la facilité, avec la quelle il pénétre toute l'Oeconomie Animale, a été très vanté par le grand BOERRHAVE: „ Refrigerandi vim habet eximiam, quoties Febris oritur stimulo acrioris Bilis, alcalescentis „ Salis, aut putridi nati in corpore humano & a morsu venenato ferarum; sitim & hinc oriundam simul „ sedans. Morsuique curando virulentorum aliud non „ est poscâ efficacius, eximio in Rabie Caninà exemplo (1)." BENEVENENTI l'a beaucoup recommandé. (2) & c'est peut-être au Vinaigre seul, qu'on

(1) Element. Chymiæ. T. II. p. 212.

(2) l. c. MEZLER, l. c. p. 352.

doit attribuer les bons effets du remede du Marquis de MALASPINA; du Remede de HANNEMANN. ERPENBECK rapporte dans sa Dissertation, qu'il a été préservé de la Rage, principalement par l'usage interne & externe du Vinaigre (l. c. p. II) Le Dr. LEONISKA de Padoue a fait beaucoup d'Observations, qui en prouvent les bons effets (voy. NICOLAI Curarten p. 50.) En 1765. on publia dans les Transactions Philosophiques, que le Malade, que l'on avait dit avoir été guéri en Italie par l'usage du Vinaigre, n'étoit point Hydrophobe. (1) Ce qui se trouve confirmé par un recit de LOUIS FRANK, (*Med. Chirurg. Zeitung* 1791. *T.* IV. *p.* 287.) Parmi les Remedes illusoires, dit BAUDOT, il ne faut pás excepter le Vinaigre Blanc, que quelques papiers publics ont annoncé, avoir eu des succès en Angleterre. (2) MONETA s'est appliqué à demontrer l'utilité du Vinaigre pour prevenir la Rage. Il ne s'est decidé à l'employer, qu'après ce, qu'il en a entendu dire au Professeur THIESEN en 1768 & apres des exemples de succès, observés en Saxe (3) & l'Est; à tort, qu'il ne cite, ni BOERHAVE ni BENEVENENTI. Mais n'importe, cent Obsertations qu'il a fait, (4) & aux quelles on

---

(1) Aufzug. T. III. p. 357.

(2) l. c. p. 97. vid. WICHMANN, Hannoverisches Magazin, 18e st. 1766.

(3) l. c. p. 16, 17.

(4) l. c. p. 38.

doit ajouter trois Observations de personnes, mordues au visage par un Loup enragé, & guéries par son Remede (1) semblent devoir nous donner de la confiance. Selon MONETA on procede de la maniere suivante.

1.) Il faut mettre sur la Playe de la Cendre du Tabac, de la Poussiere, pour absorber la Bave & ensuite on la lave bien avec de l'Eau.

2.) On fait chauffer du Vinaigre de Bierre dans un Vase, (il n'y a point de difference, entre ce Vinaigre, & celui de Vin, selon BOERHAVE; ainsi du Vinaigre de Vin peut faire la même chose.) sur 3 livres de Vinaigre, on met une demie livre de Beurre, qu'on laisse fondre, & on applique des Compresses, impregnées de ce mêlange, ou des Plumaceaux, trempés dedans, sur la Playe. Si la Playe n'est pas guérie en 9 jours, on la panse avec l'Onguent de Céruse.

3.) On donne intérieurement trois ou quatre fois par jour, une once & demie de Vinaigre avec un peu de Beurre & on continue au moins pendant 15 jours.

4.) On défend de manger de la Viande, pendant quelques tems; on prescrit pour nourriture les Fruits; les Légumes; —— la boisson ordinaire sera un leger Oxycrat, du Syrop de Vinaigre, de la

(1) Gazette de Pologne 1790. in der Med. Chirurg. Zeitung 1790, T. IV. p. 374. & année 1792. T. II. p. 383.

Limonade, de la petite Bierre, un peu d'Eau & de Vin. —— On évitera toutes les boissons fortes; telles que le Vin; la Bierre forte; les Liqueurs.

5). Dans les personnes Plethoriques, on pourra faire une Saignée, mais le plus souvent on peut s'en dispenser. On peut scarifier la Playe, mais cela n'est pas nécessaire. Quant à l'Excision, à la Cautérisation, à l'application des Vesicatoires, Moneta les regarde comme très inutiles & causant des douleurs pour rien.

Si on n'avoit pas sur le champ du Vinaigre sous la main, on pourroit employer dans le premier moment une Liqueur Acide Vegétale quelconque, telle que la Sauce de la *Saur Kraut*, le Vinaigre, ou l'on garde des Cornichons ou d'autres fruits confits, jusqu'a ce qu'on eut fait du Vinaigre avec de la Bierre, ou bien jusqu'a ce qu'on s'en soit procuré d'une autre maniere. (1) Je crois, que les bons effets du Vinaigre doivent être attribués à sa vertu Antiputride & Diaphoretique. (2) Mais que penser de ce Remede si vanté par Moneta, quand on voit de la Fontaine assurer, qu'il n y a rien d'aussi rare, que de voir un Ani-

(1) Moneta, l. c. p. 41.

(2) Boerhave §. 2143. Omni mane jejunus parum sudet assumpto Aceto aromatico, & van Swieten. T. III. p. 572. Omnium maxime prodest, si Rutâ, Marrubio, Scordio infusis Acetum Medicatum redditum fuerit.

mal, attaqué de la Vraie Rage en Pologne, que beaucoup semblent enragés, & ne les sont pas, comme nous l'avons dit §. XXVII. 5.) & que le Remede de MONETA est tout à fait insignifiant. (1)

Le parti le plus sage me paraît être d'attendre de nouveaux Faits, & de ne pas nous borner aveuglement à suivre ce seul procedé.

§. CLXVI.

2de Classe. *Préservatifs de la Rage, tirés du Regne Animal.*

Nous ne parlerons point ici de la Cendre d'Ecrevisses mêlé avec la Gentiane, & l'Encens; & conseillée par DEMOCRITE & GALIEN, &c. ni de l'usage du Foye de l'Animal enragé, ni de la fameuse Omelette avec la Poudre d'Ecailles d'Huitres calcinées, qui n'a pas empêché l'Hydrophobie (2) ni de l'application du Poil de l'Animal enragé sur la Playe. (3) Ce feroit perdre le tems. Nous examinerons seulement quatre Remedes principaux, tirés de ce Regne. Les Cantharides; les Scarabées; l'Alkali Volatil & le Musc.

---

(1) Chirurgische Medicinische Abhandlungen Pohlen betreffend, 1762. p. 121.

(2) BAUDOT. p. 108.

(3) Conf. S. DEUBLINGER. Præsid. J. H. SCHULZE. Diss. de Cancrorum fluviatilium usu Medico. Hala Magd. 1735. §. XXI. p. 24. SWIETEN ad ü. 147. T. III. p. 584.

§. CLXVII.

§. CLXVII.

Les Cantharides.

Rhazès, Johannes Damascenus, Baccius ont conseillé l'usage interne des Cantharides, pendant quelques jours, pour éviter la Rage. On faisoit infuser les Mouches dans du Lait de Beurre, & ensuite sécher & on les reduisoit en poudre; on meloit cette poudre avec de la Farine de Lentille & du Vin, & on en formait des Trochisques du poids d'un scrupule & on en prescrivait un, tous les jours. Ce Remede occasionne le Pissement de sang & d'autres Symptomes dans les Voyes Urinaires, qu'il faut appaiser avec le Lait. Le Pere Bacconi assure, que dans *la haute Hongrie*, on donne la poudre de cinq Mouches Cantharides à un homme, pour le préserver de la Rage, & une dose plus forte à un Animal. (1) Mais on sent, combien une semblable prescription est incertaine, aussi a-t-on abandonné ces Données, sans renoncer au principal Ingredient. Polgari assure, qu'en *Hongrie* on donne un Bol, composé de huit grains de poudre de Cantharides avec suffisante quantité de Syrop de Pivoine, le matin, & qu'on fait boire par dessus une grande quantité de bon Vinaigre froid, & qu'on en a toujours observé de bons ef-

(1) Mead Oeuvres, T. I. p. 171. Rudolph Forster Historia Cantharidum, Lugd. Bat. 1775. p. 133.

fets (1). WERLHOF a fixé l'attention des Praticiens sur l'usage des Cantharides, en recommendant des Pilules, dont elles sont la base.

℞ *Mercurii dulcis gr. I. β.*
Pulv. Cantharid. gr. I.
Camphoræ gr. VI. ad X.
Mucilaginis G. Tragac. Q. S. ut formentur
Pilul. No. VI.
D. pro Dosi.

Le Malade prend tous les soirs, en se couchant, une semblable dose. On peut diminuer la dose du Camphre, destiné à moderer l'acrimonie des Cantharides. WERLHOF a quelquesfois porté la dose des Cantharides jusqu'à 2, 3. grains, pour avoir plus d'effet, & il en a observé des douleurs en urinant, mais jamais de Pissement de sang. Cet Auteur célèbre faisait en même tems pratiquer la Cautérisation, ou l'Excision, entretenir la Suppuration; faire des Frictions autour de la Playe, en évitant la salivation (2) & n'est il pas permis, d'attribuer les heureux succès à ce Traitement Local? Ce Traitement de WERLHOF à merité l'approbation de BUCHHOLZ (3) & de AEPLI (4).

(1) Diss. cit. p. 15.

(2) Conf. WICHMANN, l. c. & WERLHOF Op. Omn. p. 699. note.

(3) Ap. RHAN, Gazette de Santé, T. I. p. 236.

(4) Ap. RHAN, Gazette de Santé, T. II. p. 498.

§. CLXVIII.

Meloë majalis, Scarabæus majalis, Meloë Proscarabæus. Proscarabé ou Cantarelle (1).

(JÆGER, l. c. a donné deux Figures enluminées représentant les Insectes.) On avait vanté depuis longtems ces Insectes comme Préservatif de la Rage. SCHWENKFELD dans un Ouvrage, publié en 1603. JOHAN COLER dans son Ouvrage intitulé: *Oeconomia ruralis & domestica*, 1614. WEICHARD en 1626. & plusieurs autres (2) en avoient une parfaite connoissance, & ce Remede semblait être tombé dans l'oubli, quand le grand FREDERIC acheta le secret du Paysan de Silesie; ordonna des épreuves par le College de Berlin, & le rendit public en 1777 (3).

La Recette originale est composée de la manière suivante.

Prenes 24 Proscarabées dans le Miel, deux onces de Theriaque, deux gros de Bois d'Ebene, un gros de Serpentaire de Virginie, vingt grains d'Agaric de l'Ormier, un gros de Limaille de Plomb &

---

(1) GEOFFROY, Histoire des Insectes, T. I. p. 377. Planche VII. fig. 4.

(2) Voy. EHRENFRIED, l. c. p. 220. J. G. HALLER, Diss. cit. §. XXIII. p. 21. ANDRY, Memoire de 1776, p. 151.

(3) Bekanntmachung des Specifischen Mittels wider dem tollen Hundsbiss, welches S. P. M. eukaufen &c. Berlin, 1777.

une suffisante quantité du Miel, ou les Insectes ont été conservés, pour faire un Electuaire. La dose est differente selon l'age & le sexe:

Age des sujets.	Hommes. Gros-grains.	Femmes. Gros-grains.
De 1 à 2 ans.	—— 24	—— 20
De 2 à 5 —	—— 30	—— 26
De 6 à 10 —	—— 40	—— 30
De 12.15.20 —	1 ——	—— 50
De 25 á 30 —	1 —— 30	1 —— 15
De 30 à 80 —	2 ——	1 —— 30

Lorsqu'une Personne mordue prend la dose, déterminée par son âge; elle doit rester pendant 24. heures sans prendre d'alimens solides, & 12 heures sans boire; ensuite elle se mettra au lit, boira beaucoup du Thee de Fleurs de Sureau, pour favoriser la Sueur. La Sueur finie, il faut bien laver la chemise, les draps & tout ce qui a pu en être impregné, ou mieux les brûler. On lavera la Playe, on l'entretiendra ouverte & on l'oindra avec de l'Huile de Scorpion ou avec le Miel de Scarabée. Il est essentiel, de faire prendre le Remede dans les premieres 24 heures après la morsure; si on le donne plus tard, son effet est moins certain.

Ce Remede opère par les Urines & par la voie des Sueurs. Le paysan de Silesie avoit toujours fait de Miracles avec; mais dès que la Formule fut connue les personnes censées, ils la critiquèrent & en montrèrent les défauts: en effet le Proscarbée

eſt le principal Ingrédient; la Thériaque eſt bonne, pour faciliter la tranſpiration, mais la Valerienne eſt en trop petite doſe; le Bois d'Ebenne, l'Agaric ſont inutiles, & le Plomb eſt pernicieux (1). Ce Remede avoit ſes partiſans & ſes detracteurs. FRAUGOTT SCHWARZ (2) BEIREIS & DEHNE (3) ont ſurtout vanté ce Remede. SCHWARZ a été preſervé par ſon uſage. HEIM a auſſi des Obſervations en ſa faveur (4). REVÉILLON en cite auſſi une (5). Mais d'un autre coté FRITZE à prouvé, combien il était incertain & SELLE & BUCHHOLT aſſurent, qu'il agit d'une manière très indeterminée, & qu'il ne mérite pas la préference ſur les Cantharides. BEIREIS, & DEHNE, grands Fauteurs de ce Medicament, en ont toujours vu des effets avantagieux, mais ils n'adminiſtrent, que la poudre de l'Inſecte, deſſeché à l'air & rejettent la Formule primitive, pour y ſubſtituer la ſuivante, plus conforme à la ſaine Pratiqne. On prend 15 grains de la Poudre de ces Inſectes, on la mêle exactement avec un gros de Nitre & on diviſe le tout en douze doſes. On donne toutes les heures une doſe, & on continue jusqu'a ce, que le malade piſſe le ſang, ou au moins, jusqu'a ce, qu'il

(1) Voyez EHRENFRIED, l. c.
(2) L. c.
(3) L. c.
(4) Ap. SELLE, Med. Beitrage 2 Theil p. 129.
(5) Hiſt. de la Societé de Medecine, 2e partie. p. 14.

sente une forte cuisson, en urinant. On fait avaler au malade, après chaque poudre, quatre onces d'une Decoction Mucilagineuse. Il faut scarifier la Playe & frotter dans ses environs, toutes les quatre heures, un peu d'Onguent Mercuriel Camphré de manière, qu'on employe 2 ou 3 gros de Pomade Mercurielle, par jour. Si on ne peut scarifier la Playe, il faut la saupoudrer de poudre de Cantharides & appliquer dessus un Emplâtre Vesicatoire. Telle est la conduite, que prescrivent ces Praticiens, mais doit on tout attribuer à la vertu du Proscarabée, & rien au Traitement Local? je ne le pense pas.

Quoi qu'il en soit, ce Remede est très âcre, & si on ne le donne pas avec la plus grande précaution, il produit des Coliques tres violentes (1). Et même on a vu la mort survenir, après avoir fait avaler la poudre d'un de ces Insectes dans de l'Eau de Vie à un enfant, qui avoit été mordu. Peu après avoir avalé le Remede, cet enfant fut attaqué de Vomissement, de Colique, de Convulsions, de Sueurs froides, de Saignement de nez, de Pissement de sang, de Sueurs de sang, de Dejections Alvines sanglantes, & tous ces accidens continuèrent jusqu'a sa mort, qui survint promptement.

---

(1) Voyez Heim, l. c.

§. CLXIX.

Le Musc.

C'est un des premiers Diaphorétiques & Antispasmodiques, & il est surtout employé par les Chinois pour prevenir les suites de la morsure d'un Animal enragé. André Reid, qui avoit sejourné à la Chine, publia le Traitement en 1744. dans les Transactions Philosophiques (1) & des lors chaque Praticien essaya d'en faire usage, ce qui se fit avec plus ou moins des succès. Pour bien connoitre ce, que l'on doit en attendre, il faut remonter à la Recette Originale, que Reid a communiqué, comme il suit. Cette Poudre, connue sous le nom de Poudre de Tunquin, (*Pulvis Tunquinensis* Cobbii) est composée de 16 grains du meilleur Musc, de 24 grains de Cinnabre Naturel, & autant de Cinnabre Factice (d'autres remplacent ce dernier par la Cochenille); on pulvérise chaque substance à part, ensuite on les mêle & on donne la Poudre dans un verre de Rack. Ce Medicament, que l'on prend au lit, procure, dans deux ou trois heures de temps, un sommeil tranquille & une transpiration très abondante; si la première poudre ne produit point cet effet, on donne une seconde dose & on regarde la cure comme certaine & par-

(1) Auszuge von Leske, T. III. p. 175. Gmelin, l. c. Dalby, l. c.

faite. L'Auteur attribue les bons effets à la vertu Antispasmodique, Diaphoretique du Musc, & à la proprieté Antiputride Excitante du RACK. Le Cinnabre n'est pas tout à fait sans agir, quoiqu'en aient dit quelques Auteurs. Ce Medicament n'a pas fait fortune, comme un Preservatif sûr contre cette cruelle maladie; on l'a employé sans succès (1) & cela n'est point étonnant, puis qu'on n'a aucun égard au Traitement de la Playe, qui est le principal. Malgré cela, le Musc doit être conservé dans le Traitement de cette maladie: nous verrons plus bas, qu'on le marie à d'autres Remedes comme Préservatif & qu'il est un des plus puissans Medicamens, quand l'Hydrophobie s'est declarée.

§. CLXX.

L'Alkali Volatil.

Comme Antispasmodique & Sudorifique il a été recommandé par plusieurs Praticiens dans la Cure Prophylactique. GUETTARD conseillait de scarifier la Playe, & de la laver avec ce fluide (2). LE ROUX ne conseille rien, que 10 gouttes d'Alkali Volatil Fluor, deux ou trois fois par jour, le

(1) Journal de Medecine, T. III. p. 303.
(2) Mém. sur les Sciences & les Arts, T. I. p. 132. an. 1768.

matin & le soir, dans une tasse d'eau de Fleurs de Sureau (1). VIRARD en a aussi obtenu des succes (2). DARLUC le vante avec raison, comme Diaphoretique (3). Cependant il ne faut pas s'y fier: qu'il ait reussit tant, qu'on voudra, entre les mains de LE ROUX, il ne faut pas oublier, que ce celebre Praticien n'attribue ses guérisons qu'au Traitement Local. On a employé l'Alkali volatil, à l'Hotel des Invalides, sur un homme mordu à la face, ou il n'a pas empêché l'Hydrophobie, de se déclarer; un second blessé à la poitrine à travers les vetemens, a été préservé, après ce Remede, mais le Remede n'y était pour rien (4).

§. CLXXI.

IIIe. Classe. *Préservatifs, tirés du Regne Mineral.*

Les principaux sont la Limaille de Cuivre, d'Etain, le Mercure & ses diverses Prèparations.

La Limaille de Cuivre.

L'Archiatre COTHENIUS assure, que les personnes mordues, qui prennent pendant 3 jours de

(1) P. 67.

(2) Hist. de la Societé Royale de Med. 1783. 2e partie, p. 103.

(3) Journal de Medecine, T. XIV. p. 499.

(4) SABATHIER, ap. PARMENTIER Exper. & Reflexions sur l'usage des farineux, p. 186.

suite de la Limaille de Cuivre sur du pain & du beurre, sont préservées de la Rage. Ce Remede, selon Lui, agit par les Selles, les voyes Urinaires & Salivaires & ne produit aucun Symptome dangereux. (1) Mais il faut, que la premiere dose du Remede soit prise dans les 6. premieres heures après la morsure; vu le peu de soins, que l'on prend de la Playe, il n'est pas surprenant, que ce Remede n'ait pas mérité de reputation, & ait manqué le but, qu'on se proposoit, comme SCHMUKER l'a observé à Potsdam même (2). LIEB donne le Verd de Gris à la dose de 4. 6. grains, 5 jours de suite & prétend, que c'est un Remede inmanquable (ap: BALDINGER, N. Magazin. T. VII. p. 549.

§. CLXXII.

La Limaille d'Etain.

Je ne conçois point ce, qu'on a pu trouver d'extraordinaire dans cette Limaille, bonne contre le Ver solitaire, mais certainement inutile dans la Cure Prophylactique de la Rage. Cependant on la trouve dans un Julep Cephalique de MAYERNE, composé, comme il suit. Prenez six Onces de

(1) LÖSEKE. Mater. Medica. p. 350. WEIZENBREYER, Diss. de Cupro Medicato. p. 25. Voy. aussi les Observat. de LIEBE ap. LESKE. p. 351.

(2) Chirurg. Wahrnem. T. II. p. 558.

Feuilles de Rhue, de Theriaque de Venise, d'Oil pilé, de Limaille d'Etain, de chaque quatre Onces; faites digerer dans un Vase fermé avec six Livres de bon Vin de Canaries, ou de Bierre Angloise; coulez, en exprimant & gardez la Colature. On en donne, tous les matins, pendant 9. jours deux ou trois Gros & on panse la Playe tous les jours une fois avec le marc. (1) Certainement si ce Remede a eu des succès, ce n'est point à cause de l'Etain, mais de la Rhue, de l'Oil, Ingrediens Principaux d'un grand nombre de Formules vantées, & bons Diaphoretiques & Diuretiques.

§. CLXXIII.

Le Mercure.

Nous voilà enfin arrivé au Préservatif par Excellence, vanté par un grand nombre d'Auteurs, comme l'unique & infaillible secours à proposer à cette cruelle maladie. Ravelly a récommandé à la fin du siecle dernier l'usage interne du Mercure, de l'Antimoine, joint aux Sudorifiques, comme un bon Préservatif de la Rage. (2) Mais ce Medicament n'a commencé à fixer les regards des Praticiens, qu'en 1733. ou Desault proposa les Fric-

(1) Philos. Transactiones auzug von Lesre T. V p. 321.

(2) Voyez. Hist. de la Société Roy. de Med. 1779. 2e partie p. 137.

tions, comme le plus sûr Remede, pour éviter les suites de la morsure d'un Animal enragé. Depuis ce tems ASTRUC, SAUVAGES, ROBERT JAMES, BERTRAND, BOUILLET, CAUTWELL, le Frere du CHOISEL, VAN SWIETEN, DE HAEN, TISSOT, LASSONNE, PORTAL, Les Membres de la Societé Royale de Medecine, EHRMAN, & un grand nombre d'autres (1) l'ont regardé comme un Remede essentiel dans la preservation de la Rage. On a administré les différentes préparations Mercurielles. Les uns ont prescrit le Turbith Mineral, intérieurement seul (2), ou joint à l'usage externe du Précipité Rouge (3). D'autres veulent avoir observé les meilleurs effets de la solution de VAN SWIETEN à l'interieur, en ne négligeant point les Scarifications, les Vesicatoires sur la Playe &c. (4)

---

(1) Voy. ANDRY, Mem. de 1778. p. 500 seq. Mem. de 1776. p. 125.) STRUVE, Diss. cit. §. XV. MEZLER l. c. p. 75. I. G. RODERER de morsu cani rabidi sanato Gotting. 1760. H. H. C. SCHRADER, Observ. fasc. I. Obs. 8. SALVA, PELET ap: BOUTEILLE, l. c. p. 217. LA LOUETT, Hist. du Traitement &c. Hist. de la soc. Royale de Med. 1783. 2e. partie p. 167. seq. SAIELQUIN. Journ. Med. T. XXX. p. 152. VOGEL Prælectiones. p. 72.

(2) JAMES, Philos. Transact. Aufzug. T. II. p. 258.

(3) RUHN Nova Acta Physico Medica Acad. N. C. Vol. I. p. 212. la dose de 4 grains pendant 3 jours de suite.

(4) DOMMIL, Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e. partie p. 27. BONEL, p. 273.

PLENK donne la préférence au Mercure gommeux. (1) FEHR aux Pilules Antivarioliques de C. L. HOFMAN (2). Mais la plufpart des Praticiens fe font accordés à donner la préférence aux Frictions Mercurielles. Tous ces Auteurs n' ont pas manqué d'apporter un grand nombre de preuves de mordus préfervés, pour etayer leur Pratique & l'on a eu Decidées différentes fur la maniere d'agir du Remede. De SAULT l'employait comme Vermifuge, & propre à tuer les Vers, qui, felon Lui, étaient la Caufe de la Rage. SAUVAGES l'employa pour exciter la Salivation, dont il efperait l'evacuation par les organes Salivaires, avec les quels le Venin lui paroiffait avoir plus d'affinité, & de là la neceffité de procurer la Salivation felon quelques Praticiens, qui fuivirent SAUVAGES, (3) tandis que d'autres, qui avoient vû des malades falivans, devenir malgré cela Hydrophobes, ont rejetté cette Pratique & confeillé feulement les Frictions, données fans exciter la Salivation, & ils ont auffi des Faits heureux, dont ils fe glorifient. Malgré le nombre & l'autorité des Fauteurs du Traitement Mercuriel, il ne faut point croire, que ce Medicament ait capté l'attention de tous les Praticiens.

---

(1) Toxicologia. p. 66.

(2) FEHR. l. c.

(3) Surtout MATTHIEU, l. c. p. 302.

(4) Qu'ils evitent, furtout en donnant des Purgatifs Mercuriels. voy. la DUCHOISEL, l. c. Draftiques, . ONEL l.

Plusieurs l'ont rejetté, d'aprés les Faits suivants, qui nous paroissent très graves; & que l'on doit bien peser, si l'on veut decider la Question.

1.) Le Mercure a pu avoir le sort de tous les autres Remedes, vantés cotre la Rage. c. à d. d'être souvent administré à des sujets, non susceptibles d'avoir la Rage, & comme le nombre en est plus considerable, qu'on ne pense, rien de merveilleux, s'il a paru reussir.

2.) Les plus grands Partisans de l'usage du Mercure employent les Scarifications, la Cauterisation, les Emplâtres Vesicatoires sur la Playe, dont ils entretiennent la Suppuration pendant long tems, ainsi comment peut on pretendre, que les bons effets sont dûs au Mercure & non au Traitement Local, que nous avons vû reussir constamment seul, lors qu'il était bien administré?

3.) Le Mercure est si peu le vrai Remede Préservatif, qu' une foule de Faits prouve le contraire. Des personnes mordues sont mortes Hydrophobes, le Corps couvert de Mercure, comme les Observations de THIESSEL, de OUDOT, &c. le prouvent. (1) MAJAULT l'a vu echouer, quoi qu' administré avec les plus grandes précautions. (2)

---

c. p. 260. ou en eloignant les Frictions. BAUDOT. p. 99. Selon BACHER, il faut tenir un milieu. Journ. de Med. T. LXV. p. 232.

(1) Ap. le ROUX. p. 51. a 56.

(2) Journ. de Medecine. T. LVIII. p. 57.

Dix personnes, mordues par le même Animal, ont été traitées avec intelligence par les Frictions Mercurielles, & tous les Remedes accessoires; les unes ont salivé; les autres pas, & toutes n'en ont pas moins été attaquées de l'Hydrophobie & sont mortes (1). Dans un mordu, auquel Beauvais administra sur le champ le Mercure, la salivation parut promptement, & cependant l'Hydrophobie se déclara le 11e jour & tua le malade. (2) Ottens fit frictionner une personne mordue; la Salivation parut; tout se passa au point, qu'on croyait le malade sauvé; mais l'Hydrophobie parut le 85. jour après la morsure & le blessé mourut. (3) Raymond fit administrer à deux personnes mordues les Frictions Mercurielles, le Turbith Mineral intérieurement, ainsi que la poudre de *Tunquin*; il fit Cautériser les Playes & cependant toutes deux devinrent Hydrophobes & perirent. (4) Rank a fait frictionner plusieurs personnes apès la morsure & cependant l'Hydrophobie s'est declarée & a emportée les malades. (5) Frank, Partisan du Mercure, mais Medecin verace, assure, avoir trouvé la

---

(1) Rebierre, Hist. de la Societé Royale de Medecine 1783 2e. partie p. 208.

(2) Ibid. p. 45.

(3) Acad. de Harlem in Comm. Lips. T. XVII. p. 462.

(4) Medical Observat. and Inquiries Vol. V. appendix.

(5) Ap: Baldinger, N. Magazin. T. VII. p. 36. Cf. Mezker. p. 354.

methode de SCHMUCKER & les Frictions insuffisantes pour preserver de la Rage. T. IV. p. 384. Enfin on dit à Montpellier, que SAUVAGES fut induit en erreur au sujet des effets Antihydrophobiques du Mercure par deux Capucins, qui ayant la Vérole, désirant de passer par les Remedes, mais ne voulant point avouer leur mal, se firent une égratignure au bras & vinrent consulter le celebre Professeur, & lui dirent avoir été mordu par un Chien enragé: il leur fit administrer les frictions Mercurielles & les mit au rang de preservés de la Rage. (BLUMENAACH, M. B. T. II. p. 390.

4.) Non seulement le Mercure n'est pas un Remede sûr, mais il est encore dangereux, par la précipitation, avec la quelle quelques Auteurs ont recommandé de le donner; il a été souvent une cause d'Accidens trés graves. On administra le Mercure si inconsidérement à deux paysans, qu'ils furent attaqués d'une Phrenesie terrible & s'enfuirent dans les bois. —— MIGNOT a vu périr assez promptement deux personnes mordues d'une fievre inflammatoire, suite du Mercure, administré en trop fortes doses. (2) Dans un Enfant mordu le Mercure agit sur la Gorge avec tant de vehemen-

(1) SAUVAGES, l. c.

(2) Hist. de la Soc. Roy. de Medecine 1783. 2e partie, p. 52.

mence, qu'il y produisit une inflammation gangréneuse, suivie de la mort (1). Dans un sujet Cacochyme le Mercure augmenta la dissolution du sang & le fit perir (2). Le Mercure, frotté inconsidérement sur les Playes, fit périr un enfant & 3 autres personnes, traitées de même, eurent beaucoup de peine à se sauver des mauvais effets de ce Remede (3).

De tout ce, que nous avons dit, il est permis de conclure,

Que le Mercure est un Remede infidel, sur le quel on ne doit point compter pour préserver de la Rage, puisque souvent il a manqué son objet, & que, lorsqu'il a preservé, on peut à plus juste titre l'attribuer au Traitement Local, & qu'il est dangéreux, quand il n'est pas administré par un Praticien eclairé. Malgré cela, je n'exclurois point le Mercure du Traitement Préservatif de la Rage, quand ce ne seroit, que pour ne pas affronter un préjugé enraciné, & je dirai plus loin, quelle est la meilleure maniere de procéder.

---

(1) Le Roux, p. 79. 86.

(2) La Buete, Hist. de la Soc. Roy. de Med. 2e partie. p. 193.

(3) Matthieu, l. c, p. 306.

§. CLXXIV.

IV. Classe. *Remedes Préservatifs Composés.*

Nous ne finirons jamais, si nous voulions transcrire ici toutes les Formules, qu'on a données pour la Rage & nous ne croions pas, en le faisant, satisfaire l'Illustre Societé, qui doit juger de notre Travail; cependant nous nous permettrons de citer les noms de ces fameux Remedes. Un de plus accredités est la poudre de PALMARIUS, composée de Rhue, de Verveine, de Sauge, de Plantain, d'Absynthe, de Menthe, d'Armoise, de Melisse, de Betoine, de Millepertuis, de petite Centaurée, de Polypodes dessechées, pulverisées, & dont la dose est un demigros tous les matins, & il croyoit, que 2, 3 ou 4. prises suffisoient, quelque fut la griéveté de la blessure, dans une tasse de bouillon ou en Electuaire avec du Miel. (1) La pluspart des Recettes, vantées comme Préservatives, sont composées à l'instar de celles là, mais aucune ne mérite notre confiance. Ces divers Remedes sont: le Preservatif de DUHAMEL (2), de TULLIN (3), celui de GEOFFROY (4), le Vinaigre Antilysse

(1) Ap. VAN SWIETEN. §. 1147.

(2) Journal de Medecine. T. XXXVII. p. 227.

(3) Histoire de la Societé Roijale de Medecine 1783. 2e. partie pag. 22.

(1) Ap. STRUVE, Diss. Cit. §. XVIII.

de HANNELMANN (1), le Julap de MAYERNE (2), la Decoction de GOURDON (3), l'Antidote de Saxe (4), celui D'APUL: CELSUS (5), la Poudre de HEURNIUS, (6) de JOYANT (8), le Remede de WAGNER (8), celui de HILL ou de ORMSKIRK (9), celui de la Veuve RUMPFF (10), celui du Marquis de MALASPINA, (11) & un grand nombre d'autres, publiés par STRUVE (12), Marechal de ROUGERES (13) & ANDRY, (14).

---

(1) Acta Medica Havniensia, & ap. STRUVE, l. c.
(2) VAN SWIETEN, §. 1147. & cy devant §. CLXXII.
(3) Philosoph. Transactionen Auzug. T. I. p. 319.
(4) Ap. STRUVE, Diss. cit. §. XVIII.
(5) Ibid.
(6) Ibid.
(7) Ibid.
(8) TODE, Med. Chirurg. Bibliothek I. B. 3e stuck.
(9) HEYSHAM, Diss. cit. BADER, p. 128.
(10) BADER, l. c. p. 180. publié par PRÆBSTING, Diss. cit. & ap. KOSTUM, Med. Biblioth. 1. B. 1e stuck. p. 141.
(11) ap. ASTI, l. c. ANDRY, Mem. de 1778. p. 564. BADER, p. 132. KOSTUM, l. c. p. 139.
(12) Diss. cit. §. XVIII.
(13) Journal de Medecine T. 38. p. 341.
(14) Mem. de 1778. p. 560. seqt.

§. CLXXV.

Des Bains, comme Préservatifs.

Les Bains Domeſtiques peuvent être utiles pour aſſouplir la Peau dans les perſonnes d'un temperament ſec & pour faciliter la tranſpiration & ſeconder par conſequent l'effet des autres Remedes & MEAD les a ordonnés conjointement avec le Lichen Cinereus, & pluſieurs Praticiens, qui ſe ſervent des Frictions Mercurielles, font en même tems faire uſage du Bain; tel eſt p. ex. PORTAL; mais ces Bains ne ſont, qu'un Acceſſoire, & rien moins que Préſervatifs. On a cru pendant quelque tems, que les Bains de Mer étaient un Specifique (1) & LONGIS dit, que de 23. perſonnes, mordues par un Loup enragé, & qui prirent toutes les Bains de mer, 17. ont été preſervées & 5 ſont mortes de l'Hydrophobie. (ap: ANDRY, Mem. de 1778. p. 479.) Mais ne peut-on pas dire avec plus de fondement, qu'il n'y avoit, que ces 5 perſonnes, ſuſceptibles de contracter la Rage, & ſurtout lorsqu'on conſidére, que de ces 5 perſonnes, 3. étaient la Mere & ſes 2. Filles & les 2 autres, Frere & Soeur, ce qui prouve encore la diſpoſition, dont nous avons parlé §. CIII, 62.). Il eſt poſſible, qu'ils aient paru réuſſir dans des ſujets non diſpoſés à

---

(1) De Aquâ marinâ Commentarius, Oxonii 1755. p. 24. Auctore SPEER.

devenir enragés; mais ils ont si souvent manqués leurs effets, & on a vu tant de personnes mordues devenir Hydrophobes, & perir, après avoir fait usage des Bains de la mer, qu'on n'en parle plus actuellement (1). & d'ailleurs supposons pour un moment, qu'ils aient quelqu' utilité, il ne seroit pas possible de les employer partout. Cependant si on habite les bords de la Mer, on peut les conseiller, sans negliger les autres moyens, seulement pour contenter les malades & les rassurer.

§. CLXXVI.

Immersion dans l'Eau.

Quelquesuns ont cru trouver un bon Moyen Prophylactique dans l'Immersion subite du malade dans l'Eau, & il semble, que CELSE les ait plustôt recommandé dans cette vue, que pour la Cure de l'Hydrophobie declarée ap. MORGAGNI *Epist.* 8. *No.* 26. Ce Moijen à pu réussir, selon quelques uns, à raison des Sueurs, qui sont survenues après (2). Mais il n'en est pas moins insuffisant dans la plus part des Cas & souvent dangéreux; cette manoeu-

(1) BONELL. l. c. p. 275. Medical Transactions. Vol. II. p. 199. DARLUC. Journ. Med. 1761. T. 14. p. 300. ANDRY, Mem. de 1778. p. 495.

(2) ANDRY, Mem. 1778. p, 496. BACHER, Journ. de Med. T. 65. p. 227.

vre a ſouvent abouti à la mort, même ſelon LIEFER (1) & LAYARD a vu un Jeune homme perir à la ſuite d'une ſemblable immerſion, & un autre devenir imbecille. (2) Ces Immerſions ne ſont plus employées.

§. CLXXVII.

Traitement Prophylactique, que nous preferons.

Nous avons expoſé, jusqu'a preſent, ces diverſes methodes, qu'on a ſuivies pour préſerver de la Rage. Mais quelle eſt celle, qui mérite la préference? Nous avons vu, que chaque Auteur ne manquait pas de préferer la ſienne; mais nous avons vu auſſi que toutes ces Methodes n'ont pas toujours rempli l'éſpoir des Praticiens, qui les ont ſuivies.

La Methode de SCHMUCKER, celle de ROUX, le Mercure, la Belladonna & tous les autres Remedes les plus vantés, ſont bien loin d'avoir toujours reuſſi; ainſi que faire? Nous croyons, que le Praticien prudent ne doit point s'en tenir à une ſeule Méthode excluſive & qu'en reuniſant les Remedes les plus actifs, on pourra être plus ſûr de prevenir la maladie, quoiqu'à la fin, on ſoit dans l'incertitude de determiner preciſement, quel eſt

(1) P. 54.
(2) l. c.

celui, qui a reëllement opéré la guérifon. La conduite, que nous confeillerions, ferait celle ci.

1.) Il faut fuivre exactement ce, que nous avons dit au fujet du Traitement Local, qui eft la bafe de toute préfervation dans cette cruelle circonftance, & les autres Moyens ne font que des Acceffoires, qui peuvent favorifer l'effet du Traitement Local & que nous employerions de la maniere fuivante.

2.) S'il y a indice de faburre dans les prémieres Voies, il faut donner un Emétique.

3.) Ordonner les 3. dofes de poudre de Belladonna, felon la prefcription de MUNCH.

4.) Donner tous les foirs au Malade, en entrant dans le lit, les jours, ou il n' aura point pris de Belladonna, trois onces de bon Vinaigre, dans lequel on fera infufer de la Rhue, du Scordium, de l'Abrotanum, & tous les foirs indiftinctement un Lavement avec une Decoction de fleurs de Chamomilles, & deux onces d'Oxymel fimple. On continuera ce Traitement pendant deux femaines.

5.) Si, après avoir fait ces Remedes, on ne fe croit pas encore affer fûr, on fera frotter tous les jours, pendant fix femaines, un demigros ou un gros d'Onguent Mercuriel fur le membre mordu, & enfuite fur les autres membres, & fi le malade a la commodité, on lui fera prendre de deux jours l'un, un Bain tiede. Tous les 5 ou 6 jours on prefcrira une dofe de Pilules Purgatives Mercurielles, pour empecher la falivation.

6.) On prefcrira en même tems, qu'on ordonnera

les Frictions, les Pilules de WERLHOFF, furtout dans les perfonnes, qui n'auront pas fué convenablement pendant l'ufage de la Belladonna & du Vinaigre, & on fera prendre un Thé avec le Mourron Rouge.

7.) S'il fe manifefte quelque Symptome Nerveux, quelques mouvemens Convulfifs, on donnera la Poudre fuivante. Prenez dix grains de Cinnabre factice, fix grains de Mufc, quatre grains de Camphre, & un grain d'Opium, & l'on fait boire par deffus un Thé Sudorifique de Fleurs de Tilleul, de Sureau, de Chamomille ou de Rhue. (1)

NB. Il ne faut pas s'effrayer trop aifément, car l'effet des Remedes d'une Maladie intercurrente peuvent occafioner des Symptomes, qui exigent la Saignée, les Emètiques, les Purgatifs, &c. & qui doivent être determinés par la fagacité du Praticien.

§. CLXXVIII.

Diété Prophylactique.

Pendant l'ufage de ces Remedes, le malade ne prendra que des alimens de facile digeftion; il s'abtiendra de Viande, ou bien ne mangera que de la Volaille Bouillie; beaucoup de Legumes; on evitera les boiffons Spiritueufes; on fera coucher le ma-

---

(1) C. Fr. RHAN, Gazette de Santé, l. c.

lade dans la chambre la plus vaste, qu'on pourra lui procurer — &, pendant la journée, on brulera, à diverses reprises, du Vinaigre sur une pelle ou sur un morceau de brique, rougie au feu, ou mieux on laissera évaporer du Vinaigre dans la chambre; mais ces Vaporations ne pourront se faire, que pendant un quart d'heure, trois fois par jour; alors on tiendra les fenêtres fermées, mais, desque ce tems sera ecoulé, on les ouvrira, pour y faire rentrer de l'air pur, & on les refermera. On aura surtout soin aussi, d'eviter toutes les passions vives, & tout ce qui pourrait trop ébranler le Genre Nerveux de ces malades.

Il est à croire, qu'en suivant une semblable methode; surtout en ayant toujours egard à l'état de la Playe, on préviendra plus heureusement cette cruelle maladie, qu'en s'obstinant à ne vouloir suivre qu'un procede.

§. CLXXIX.

Traitement, lorsqu'on est appellé dans le Second Période de la Maladie.

Nous ne sommes quelquefois appellés, que dans le moment, ou les Phénomènes Précurseurs se manifestent à la Playe & dans toute l'habitude du Corps; & le moment n'est plus aussi avantageux, que le Premier Période, mais il y a de l'espoir, & il faut tout tenter, pour éviter le Symptome cruel de l'Hydrophobie. Le prémier soin du Pra-

ticien est de montrer beaucoup de calme, de sang-froid au malade, & de le rassurer sur son état & de lui promettre la guérison. Ensuite on met en usage le Traitement, que nous avons conseillé; il faut surtout scarifier la Playe, si elle est encore ouverte; ouvrir la cicatrice, si elle est fermée; & détruire autant, qu'il sera possible, avec le Caustique Potentiel, toute cette place, c'est le plus sûr; ensuite on fera Vomir, pour imprimer une grande secousse à toute la Machine; debarasser les premieres Voies de sucs corrompus, qui s'y trouvent communement & ouvrir les pores de la Peau, faciliter les fonctions du Poumon. Après l'action de l'Emetique, on prescrira une petite dose de Theriaque & le lendemain on commencera la Belladonna, & l'on fera prendre tous les soirs la poudre Antispasmodique, decrite §, CLXXVII. No. 7.) dans 3 onces de bon Vinaigre. Si le malade se plaint de douleur, de tension dans la partie mordue, on la frottera matin & soir avec le Liniment Volatil Camphré, mêlé avec égale quantité d'Onguent Neapolitain, & on couvrira toute la partie avec des Compresses epaisses, trempées dans le Vinaigre de Rhue &c. tiede, & on les renouvellera toutes les deux heures, en faisant chaque fois sur la partie de legeres Frictions avec une flanelle, imbibée de Vinaigre Camphré. Tous les soirs on donnera un Lavement, avec deux onces d'Oxymel simple & on fera, cinq fois par jour, des évaporations de Vinaigre dans la chambre. Nous ne conseillons point ici le Mercure, parceque nous ne croyons point à

ſa vertu & tout ce, qu'on a dit en ſa faveur, nous parait ne point devoir lui être attribué; mais bien au Traitement Local, aux Sudorifiques & aux Antiſpaſmodiques, dont on s'eſt ſervi en même tems; le mêlange de l'Onguent Neapolitain avec le Liniment Volatil conſerve en outre ce Medicament pour ceux, qui croyent à la ſpecificité de ce Mineral. En ſuivant ce Traitement, on ſera aſſez heureux pour eviter un grand nombre de fois l'apparition de l'Hydrophobie & la fin tragique de l'individu & pluſieurs Obſervations nous prouvent, qu'on a déjà reuſſi, quoique par des voies differentes à prevenir la mort dans des ſujets, ou la maladie étoit déjà arrivée à ce point (1).

---

(1) MONETA, l. c. p. 21. 26. ALIX, Obſerv. Chirurgica, faſc. III. p. 27. MATTHIEU, l. c. p. 306, 307. Dans ce dernier malade il fit uſer dans un court eſpace de tems 12 Onces d'Onguent Mercuriel & preſerva ſans faire attention à la Playe. Je ne doute point de la cure; mais les accidens dependaient ils réellement du Virus Rabieux? C'eſt ce, dont je doute.

DARLUC. Journ. de Med. Avril 1761. BAUDOT. 3 Obſerv. l. c. p. 117. 118. 120. T. 14. p. 301. Avec l'Alkali Volatil.

§. CLXXX.

Traitement de l'Hydrophobie.

Lorsque l'Hydrophobie s'est manifestée, le malade est perdu; cependant quelques Obsérvations prouvent, qu'on ne doit point l'abandonner, & heureux notre siecle, qui a vu bannir pour jamais la coutume barbare d'etouffer ces infortunés. Quelle conduite tiendrons nous? J'avoue, qu'il n'y a rien d'aussi difficile, que de demêler la verité dans presque tout ce, qu'on a fait jusqu'à présent. Donnez du Mercure à la plus forte dose possible; & faites saliver dit l'un (1). Baignez le dans l'Huile, dit un autre (2). Saignez jusqu'à defaillance, dit un 3e. enfin un 4e. & un 5e. paroissent vous ordonner autre chose; d'ou vient tant de confusion? De ce, qu'on n'a pas consideré tout l'Ensemble de la maladie dans l'administration des Remedes.

§. CLXXXI.

Il ne faut jamais négliger la Cicatrice ou la Playe, si elle n'est point encore fermée. On la traitera, comme nous l'avons dit, & on la pansera après la

(1 Matthieu, l. c Callisen, &c.

(2) Sims Memories of the Medical Society of London Vol, II. p. 3,

cautérisation avec un Digestif irritant, & un peu de Theriaque, surtout, si le sujet est tres sensible. Lister rouvrait toujours la Playe à cette époque (1) & les Modernes ont bien fait, de le suivre (2). On frictionnera toute la partie avec le Liniment Volatil Camphré toutes les 4. heures, & on l'enveloppera de Compresses, trempées dans le Vinaigre Aromatique, que l'on renouvellera toutes les 3. ou 4. heures.

§. CLXXXII.

Usage de la Saignée.

Si les Symptomes sont très violens, le pouls plein, fort & le sujet Plethorique, il faut faire une Saignée, pour calmer cette effervescence; mais il faut être oeconome de ce Moyen & menager les forces du sujet (3). Nous avons plusieurs Observations, qui prouvent l'utilité des Saignées très copieuses.

a.) Une Femme enragée fut saignée jusqu'a la defaillance; on la tint attachée pendant un an au pain & à l'eau & elle fut guérie (4). Mais peut-

(1) p. 44.
(2) Bouteille, p. 204.
(3) Aubry, Oracles de Cas. p. 737.
(4) Poupart, Acad. Royal des Sciences. 1699.

on ranger ce fait dans la Classe de la vraie Hydrophobie? Je ne le crois pas.

b.) Un Homme, qui avoit été mordu deux mois auparavant par un Chien enragé, fut guéri de l'horreur de l'Eau, & de son Vertige, par 120. onces de sang, qu'on lui tira en plusieurs Saignées, faites brusquement (1).

c.) On lit dans le *Gentlemans Magazin* du mois de Septembre 1752., que plusieurs Hydrophobes ont été guéris par des Saignées jusqu'a défaillance, qu'on pratiquoit au commencement de chaque attaque (2).

d.) Un Femme enragée se blessé à la Tempe; le sang s'écoula en grande quantité, elle tomba en défaillance & fut guérie (3).

Il ne faut point se laisser induire en erreur par ces Faits & trop croire à la Saignée, car il n'y a rien d'aussi peu déterminé, que la vraie nature de ces Cas, & la Saignée ne doit être faite qu' avec beaucoup de menagement.

---

(1) David Hartley, P. T. 1738. N. 448. Auszug von Leske. T. II. p. 264.

(2) Vid. Comment. Lips. Vol. IV. p. 57.

(3) Journal Encyclopedique Septembre 1761.

§. CLXXXIII.

Les Emetiques.

Si l'on reflechit à l'état de l'Estomac, gorgé de Bile, de Sucs âcres, & au soulagement, que les malades éprouvent le plus souvent, lorsqu'ils ont vomi, on reconnoitra la necessité d'un Emetique pour evacuer ces matieres, & si le malade ne peut rien avaler de fluide, on peut lui donner l'Emetique en poudre, & mêlé avec un Syrop, ou en faire plusieurs petits Bols. Ce n'est que sous ce rapport, que le Turbith Minéral a pu être utile à quelques uns. L'Emetique a non seulement l'avantage d'evacuer les premieres Voies, mais il imprime une secousse à toute la machine, retablit les fonctions de la Peau, facilite la Transpiration, la Circulation dans les Poumons, l'evaporation des Miasmes deleteres âcres, peutêtre Rabieux, & augmente la secretion des Glandes Muqueuses de la gorge, & favorise peutêtre d'une manière ou d'autre l'expulsion du Virus. (1)

---

(1) Conf. STRUVE, Diss. cit. p. 12. BOUTEILLE, p. 191, 193.

§. CLXXXIV.

Les Purgatifs.

Les anciens recommandaient les Purgatifs actifs, tel que l'Hellebore dans le commencement de ce 3e. Periode. „ Quidam, qui jam aquæ metum „ sentirent, sumpto Helleboro, simulac primum mor„ bi impetum experirentur, sanati sunt, nam & jam „ vitio tentatus nemo unquam servari potest (1)." SALIUS DIVERSUS s'exprime à peu près de même, mais l'experience n'a point prouvé l'efficacité de cette Pratique, & de plus les forts Purgatifs affaiblissent trop. Ainsi nous ne les conseillons pas, mais ce que nous croyons avantageux, c'est de donner 2 ou 3 fois par jour un Lavement avec de la Fleur de Chamomille & 3. Onces de Vinaigre, pour evacuer le gros Intestins & comme Antiputrides, bien entendu, que ces Lavemens ne seront reiterés, que dans le cas, où leur contact ne cause point de Spasme, comme on l'a dejà remarqué, car alors leur usage augmenterait les Accidens. On a recommandé dans ce Période, comme dans la cure Preservative divers Remedes, avec les quels on a quelque fois gueris, & que nous voulons exposer.

---

(1) De *Theriaca.* Cap. III am End. DISCORIDES.

§. CLXXXV.

§. CLXXXV.

L'Opium.

L'Opium à aussi forte dose, que les malades peuvent le supporter, a été vanté par plusieurs Praticiens. On peut monter peu à peu jusqu'à en donner plusieurs grains, toutes les deux heures. LANERI en a vu de bons effets (1). ROBERT WHYT assure, que NUGENT n'a guéri, qu'a raison de l'Opium, qu'il a prescrit dans sa poudre (2). Mais ce grand Homme aurait bien pu se tromper, en n'attribuant rien aux autres Remedes, que NUGENT a ordonné en même tems. MACBRIDE recommande aussi l'Opium & veut, qu'on traite comme dans le Tetanos (3). Un Medecin Anglais a guéri avec de fortes doses d'Opium. (4) Malgré cela, il ne faut pas croire ce Remede si efficace. Il est vraisemblable, que l'Hydrophobie dans les cas mentionnés, n'étoit pas Contagieuse ou Vénimeuse, c'est à dire, dependante du Virus Rabieux. FRANK a vu plusieurs fois administrer l'Opium à très fortes doses, & ce Medicament ne produire aucun effet. (5) Nous ne prescrivons pas son usage, mais

---

(1) Ap. FRANK, T. IV. p. 329.

(2) Sämdiche Practische Werke. p. 555.

(3) Sistematische Einleitung. T. I. p. 889.

(4) Gazette de Santé. Paris 1777. p. 51.

(5) T. IV. p. 329.

nous disons, qu'il faut l'employer avec beaucoup de précaution, car il assoupit, il engourdit toute la machine & empêche, que la dépuration se fasse, & favorise la Gangrene & la Paralysie, c'est pourquoi Bouteille prefere la Thériaque, unie au Camphre ou l'Extrait de Têtes de Coquelicot (1).

§ CLXXXVI.

La Belladonna.

Si la Rage se manifeste pendant l'usage de la Belladonna, prise comme Preservatif, il faut faire boire du Lait frais au Malade, & le faire rester au lit, & s'il sue beaucoup, le paroxysme disparoit bientôt. Si la Rage a paru, avant l'usage de la Belladonna & que la 1re & la 2e poudre ne la fasse pas disparoitre, ou semble plutôt l'augmenter, on doit faire une Saignée du pied & continuer le même Remede, seulement en augmentant la dose. L'Observation suivante prouve les bons effets de ce Remede. Une petite fille de 8 ans fut mordue par un Chien enragé, & le 9me jour aprés l'accident, l'Hydrophobie survint. Munch lui fit prendre sur le champ un Laxatif avec le Sel de Glauber & la Manne, & le soir une dose de 3 grains de Belladonna. La malade devint peu aprés agitée, elle voulait sortir du lit, & on fut obligé de l'y atta-

(1) l. c. p. 196.

cher; au bout de quelques heures elle tomba dans un profond sommeil, & dans une sueur considérable; à son reveil, elle put boire, le second jour au soir elle prit 4 grains & demi de Belladonna, & le 3e. jour une 3e. poudre de quatre grains, & elle fut retablie (1). l'Auteur a plusieurs Observations, qui prouvent de même l'efficacité de la Belladonna.

§. CLXXXVII.

Le Quinquina.

l'Ecorce du Perou, comme un des plus puissants Antiputrides & Toniques, à été recommandée par quelques Praticiens. PELLET l'a conseillé (2). BUNZ a l'Observation d'une personne du sexe Hydrophobe, ou le Quinquina, joint au Musc, a fait prolonger la maladie pendant un mois & a opéré la guérison (3). Cette malade pouvoit bien boire la decoction de Chine avec la Valeriane, mais elle avait une horreur invincible pour l'Eau. La Decoction etait composée d'une once de Quinquina,

(1) Ap. RICHTER C. B. T. V. p. 382. & VI. p. 338. NICOLAI Recepten T. I. p. 1075. & l. c. Cap. IX.

(2) Histoire de la Societé Royale de Medecine, 1783. 2e. partie p. 74.

(3) NOVA Acta Physico-Med. Acad. Nat Curios. p. 46. Comment. Lips. T. XX. p. 108.

boullie dans deux livres d'Eau; ſur la fin on fai fait infuſer une demie once de Racine de Serpentaire de Virginie, & on diſſolvait dans la Colature deux gros de Nitre, & quatre Scrupules de Tartre ſoluble. On donnait, toutes les 2 heures, 3 grains de Musc. Elle a pris dans cet intervalle 15 Onces de China, 7 Onces de Valeriane & 5 gros à 27 grains de Musc: & FOOT le propoſe auſſi, vû que les autres Anti-ſpaſmodiques ont été le plus ſouvent ſans ſuccès (1) & nous penſons, qu'il pourrait être très utile, combiné à d'autres Remedes, comme nous le dirons plus loin. HERVET en a tiré grand partie, uni à l'Akali Volatil Fluor. Je ſens bien, qu'on peut élever des doutes ſur la vraie nature de la maladie, traitée par BONZ, & qu'il eſt bien ſingulier, que le malade, qui avait l'horreur de l'Eau pure, pû l'avaler, chargée des principes du Quinquina &c. mais je crois, qu'on doit faire attention à ce fait, & ce Traitement, dans les cas, ou ces malheureux peuvent avaler, me parait très bon & s'ils ne peuvent avaler & qu'ils ſupportent les Lavemens, il faut donner ce Medicament par cette voie.

---

(1) l. c.

§. CLXXXVIII.

Le Vinaigre.

Le Vinaigre mérite encore notre attention dans ce fatal Periode; il est bon Antiputride, Cardiaque, Sudorifique, & ne peut qu'être fort utile Le Dr. LEONISKY a donné avec le plus grand succès aux Hydrophobes, qui pouvaient encore avaler quelques fluides, une livre de Vinaigre, trois fois par jour (1).

LE CLERC a l'exemple d'un Hydrophobe, gueri par la boisson du Vinaigre à la dose d'un Livre par jour (2). Mais il ne faudrait pas le donner seul, le Vinaigre Camphré seroit fort bon dans ces Circonstances. Quelqu' excellent que puisse être ce Remede, il faut se rappeller, que les malades ne pouvant avaler des fluides, que dans des cas fort rares, on ne pourra l'employer par la voie de la deglutition; de là l'utilité de le donner dans des Lavemens, unis au Camphre, & à d'autres Anti-spasmodiques. Le Vinaigre en vapeurs a aussi été conseillé & parait être fort utile. BEUDON assure, avoir guéri des Chiens enragés, en les tenant dans un Atmosphere, chargé de la vapeur du Vi-

---

(1) REUSS Observ. Medicæ. p. 319.

(2) Histoire Naturelle de l'Homme Malade T. II. p. 371.

naigre (1) HERVET a guéri une Hydrophobie avec l'Alkali Volatil intérieurement & la vapeur du Vinaigre. (2) STRUVE conſeille dans la même vue de tenir conſtamment devant la bouche du malade une Eponge, imbibée de Vinaigre. (3) On peut employer ce Moyen auxiliaire, pourvuque les malades ne s'en trouvent pas incommodés, comme on l'a obſervé (4).

§. CLXXXIX.

Coquilles d' Huitres Calcinées.

LE COMTE Medecin à *Rhetel*, communica en 1749 à l'Academie Royale des Sciences de Paris une Obſervation, qui a paru accorder quelque confiance à ce Remede. Un Brigadier des Armées du Roi, fut mordu par un Chien au bras droit; ce Chien le couvrit d'écume ſans lui faire de Playe à l'endroit mordu, mais la Contuſion lui cauſa une douleur ſupportable, qui dura 24 à 36 heures: Un Chaſſeur, voyant ce Chien chancelant, & écumant, le tua, comme enragé. Ce Seigneur avait preſque oublié ſon accident, lorſque 21 jours

(1) Voy. ap. ANDRY. Mem. 1778. p. 473.

(2) Journ. de Med. T. LXII.

(3) Diſſ. cit. p. 13.

(4) Hiſtoire de la Société Royale de Medecine, 1783. 2e. partie. p. 179.

après, il se trouva mal, étant à la Chaſſe; il fut attaqué d'accés de fureur très violents & de l'horreur de l'Eau. On lui donna un Remede vanté pour les Animaux & qui avait guéri une Fille, qui avait été mordue par un Bœuf. Ce Remede conſiſte à faire prendre toutes les douze heures quatre gros de poudre de Coquilles d'Huitres mâles calcinées, que l'on incorpore avec 5 Oeufs pour faire une Omelette & l'on continue jusqu'à ce, que le malade ſoit quitte de ſes accès; pendant tout ce tems, le malade ne doit rien boire ni rien manger. (1) Il ne m'eſt pas poſſible de voir dans cette Hiſtoire une Hydrophobie inoculée, une Contuſion au bras, ſans playe, à travers les habits: certes, il faudrait, que le Virus fut bien pénétrant pour infecter dans des circonſtances de cette nature. Je penſe, que les accès de fureur n'ont été occaſionnés que par des ſucs âcres, renfermés dans l'Eſtomac, exaltés par la chaleur de la Chaſſe & qui en s'uniſſant avec cette Chaux, qui les a abſorbée, ont ceſſé d'irriter le Ventricule. Un bon Emetique aurait ſans doute fait beaucoup plus de bien. Du reſte cette Omelette n'a pas toujours reusſi (2). Quoique ce Medicament ne doive point jouer un role principal, je penſe cependant, que, vu l'état de corruption d'acidité des ſucs Digeſtifs

---

(1) Hiſtoire de l'Acad. Royale des Sciences, 1749. Obſ. Anat. IV.

(2) Gazette Salutaire 1777. Fo. 7.

dans cette circonstance, on doit conserver cette Poudre, unie aux autres Remedes, comme les Anglais l'ont fait dans le Bol, qu'ils prescrivent.

§. CXC.

Alkali Volatil Fluor.

MARTINET rapporte 4 Observations, ou l'Alkali Volatil Fluor, donné dans le commencement de l'apparition de l'Hydrophobie, a sauvé les malades. HERVET à publié dans le Journal de Medecine l'Observation d'un jeune Homme enragé, après la morsure d'un Chien, qui fut sauvè par l'Alkali Volatil, uni au Quinquina & à l'usage de la vapeur du Vinaigre, & il avait vu, une annee auparavant, une Hydrophobie, guérie par le même Remede. (1) Ce Remede avait déjà été conseillè par Mr. GUETTARD, vu son efficacité dans la morsure de la Vipere (2), Mais cet Auteur avait été prevenu par Mr. le CAMUS. Ce Remede convient surtout comme Sudorifique.

(1) Journal de Medecine. 1784. T. 62. p. 704.

(2) Mem. Sur les Sciences & les Arts. 1768. T. I p. 123.

§. CXCI.

Le Profcarabée.

Kortum à guéri, par une feule dofe de l'Electuaire de Profcarabée, une Hydrophobie commençante, le 2e jour de la morfure, dans une Femme de 40. ans. Après avoir avalée la dofe, cette Femme tomba dans un fommeil profond, qui dura 8 heures, & pendant lequel elle fua étonnement; elle s'evailla enfuite entièrement tranquille & jouiffante de fes Facultes Intellectuelles, mais elle reffentait une Paralyfie des extremités inférieures, qui difparut au bout de quelques femaines, & elle fut parfaitement rétablie. (1) Æpli recommande auffi les Pilules de Werlhoff, la Tinčture de Cantharides, l'Emplâtre Veficatoire; il efpere tout de l'apparition de la Dyffurie, qui felon lui pourra attirer le jeu des Nerfs fur une autre partie (2), Mais j'efpere peu de cette irritation fur la Veffie, & s'il faut une irritation oppofée, on peut la fufciter bien plus efficacement d'une autre maniere.

(1) Ap. Fehr. p. 127.
(2) Ap. Rhan. Gazette de Santé, T. II. p. 499.

§. CXCII.

Le Musc.

Ce Remede, comme un des Principaux Antispasmodiques & Diaphoretiqus a été très vanté & merite aussi d'être employé; il fait le principal Ingredient de la poudre de TUNQUIN ou de COBB, dont nous avons donné la Formule cy devant §. CLXIX. si au bout de 2 ou 3 heures, que l'on a pris la premiere dose du Remede, il ne survient point de Sueur, on en donne une seconde dose & ainsi de suite, & si les Convulsions sont très violêntes, on y ajoute un grain d'Opium. Chaque Praticien a fait quelque changement à la Formule primitive, & je crois, qu'on a tort, de ne pas la conserver dans son integrité, sans vouloir ici raisonner sur la maniêre d'agir du Cinnabre &c. Je crois, qu'il n'est point sans effet, & d'ailleurs quelque soit son peu d'energie, pourquoi l'ôter, puisque certainement il ne peut faire de mal. PRINGLE, GMELIN, MELLIN vante surtout le Bol Anglais (*Bolus Anglorum*) composé de Musc, Nitre, poudre de Coquilles d'Huitres, de chaque douze grains, d'une grain de Camphre, dont on fait des Boles pour une dose avec suffisante quantité d'Extrait d'Aunée (*Enula*). On donne un semblable Bol toutes les huit heures. On a vu de bons effets de ce Bol Anglais avec un demi grain d'Opium, donné le

soir & le matin (1). Le Musc est un des principaux Moyens, mais on ne doit point le croire infaillible, & il exige quelques précautions; il faut quelquefois le faire preceder d'une Saignée; l'unir au Nitre; au Camphre, selon le temperament du malade (2), & si les premieres doses ne font point d'effet, il faut l'augmenter & même souvent il n'a pas reussi, quoique fortement dosé & très bon. (car du Musc falsifié ne mérite aucune confiance.) Un Hydrophobe, traité par Babington, prit toutes les deux heures un Bol de 15 grains de Musc & cependant il mourut (3). Callisen fit donner à un Hydrophobe, qui mourut 28 heures après l'apparition de ce Symptome, neuf grains d'Opium & deux gros de Musc, dans ce court espace de tems, & il ne put sauver l'individu (4). Tode rapporte, avoir traité un jeune Homme Hydrophobe, au quel il fit prendre 560, grains de Musc à la dose de 20, 30, 40. grains toutes les six heures & ensuite toutes les deux heures; le malade éprouva quelques intervalles de tranquilité, sua prodigieusement, & n'en mourut pas moins (5).

---

(1) Gazette de Santé de Paris 1777. p. 132. Wrightson, Medical Transactions, Vol. II. p. 192.

(2) Bouteille, p. 196. seq.

(3) Medical Communications, Vol. I.

(4) Acta Soc. Med. Havniens. Vol. I. p. 277.

(5) Medicinische Annalen von ihm 9es Heftp. 33. seq.

§. CXCIII.

On a recommandé diverses autres Formules Antispasmodiques, tels que

Le Bol de HILLARY, composé du Sel Volatil de Succin, de Camphre, de chaque huit grains, d'une goutte d'Huile de Menthe & de quantité suffisante de Theriaque. On en faut prendre un, toutes les quatre, cinq heures.

Bol de TISSOT, composé d'un gros de poudre de Serpentaire de Virginie, de dix grains de Camphre, autant d'Asa foetida & d'un grain d'Opium & de quantité suffisante de Rob de Sureau. On le donne toutes les 3, 4, 5. heures. BONEL precrivit une fois un Bol, fait d'un grain & demi d'Opium; de quatre grains d'Extrait de Jucquiance, de six grains de Camphre & en même tems il fit donner un Julep Camphré & Musqué, & son malade n'en mourut pas moins (1).

§. CXCIV.

La Morsure de la Vipere.

DEMATHUS d'après les idées de ALPHONSE LE ROI à proposé de faire piquer les Hydrophobes par une Vipere, pour faire cesser l'Hydrophobie & de guérir ensuite la morsure de la Vipere avec l'Huile & Alkali Volatil. Il fit mordre un gros Chien en-

(1) L. c. p. 287.

ragé par une Vipere, qui fit à cet Animal quelques morsures à la Tête & une à la Gueule. En moins d'une heure la tête du Chien fut horriblement gonflée; après deux heures l'Animal but beaucoup d'Eau avec une grande avidité, mais il périt de ses morsures au bout de quatre heures (1). TARANGET a fait des objections fondées contre la Théorie de LE ROI, qui veut pour guerir la Rage suspendre le Principe Vital, & neutraliser le Virus, & contre DEMATHUS, qui croit, que la morsure de la Vipere remplit ces deux objets (2). Nous ne nous y arrêterons point & nous dirons seulement, que les experiences, faites sur l'Homme, n'ont rien de satisfaisant pour ce procedé. Les fréres REBIÉRE ont fait mordre trois hommes Hydrophobes & n'ont point observé de changement avantageux pour les Malades. Ce qu'il y a de particulier cependant, c'est, que le Venin de la Vipere, qui produit des gonflemens assez considerables, des Echymoses & autres Accidens funestes, a été, suivant le Rapport des Observateurs, sans action dans cette circonstance; les malades ne se sont plaints, que d'une petite douleur momentanée & le seul effet à été une petite aréole de couleur rose, sur les morsures, mais sans gonflement (3). Les Administrateurs de l'Hôtel

(1) Journ. de Med. T. 61. p. 367.

(2) Voyez Journ. de Med. T. 62. p. 17.

(3) Hist. de la Soc. Roy. de Med. 1783. 2e partie p. 210.

ai vues sans succès, quoi qu'elles eussent excité la Salivation (1). MOREAU, FOTHERGILL, WAUGHAN (2), l'ont vu l'administrer sans succès. Le premier de ces Auteurs, ainsi que VAN DER MONDE (3) BOUTEILLE (4) le regardent comme pernicieux dans ces circonstances; & ils attribuent les succès, qu'on a pu avoir, ou à une erreur dans la vraie connoissance de la nature de la maladie, ou aux Antispasmodiques, & au Traitement Local, que quelques uns de ces Auteurs ont employé en même tems. Cette diversité d'opinions prouve au moins, que ce Remede est bien incertain.

§. CXCVI.

Immersion dans l'Eau.

On lit dans le XII. Volume des Memoires de l'Academie Royale des Sciences An. 1699. qu'un Homme enragé fut guéri par les Sueurs, qu'excitèrent 200 Sceaux d'Eau, qu'on lui jetta sur le Corps, après l'avoir attaché à un poteau; & dans le même endroit on voit, qu'un Fille de 20 ans, mordue, a été guérie par l'Immersion reïterée dans un Bain d'Eau presque froide, tenant en dissolution

---

(1) L. c. p. 197.
(2) Ap. LE ROUX, p. 56.
(3) Journal de Medecine, T. 14. p. 321.
(4) L. c. p. 244. 246.

du Sel Marin, & dans le quel on la plongea à plusieurs reprises; à la fin de ces Immersions elle pouvoit soutenir l'aspect de l'Eau, il lui survint une Fievre, qu'on traita par les moyens connus, & elle fut guérie, dans l'espace d'un mois, par l'usage reïterée des Bains. On jetta sur le corps d'un homme devenu enragé, six mois après la morsure d'un Chat, une grande quantité d'Eau, & l'horreur de l'Eau disparut, ce qui n'empêcha point la mort, mais ce moyen ne fut tente qué 30. heures après l'apparition de ce Symptome (1). HUZARD a communiqué dans le Journal de Medecine plusieurs Observations, qui prouvent, que l'Immersion dans l'Eau a été salutaire à des hommes, attaqués de la Rage, ainsi qu'à des Chiens (2), de manière, qu'il semble, que dans des cas desespérés il serait permis de la tenter, surtout dans les malades, qui sont dans une grande fureur. Cependant il faudroit en user avec précaution, car BONEL a vu dans un Hydrophobe les Symptomes de la Rage s'elever au plus haut degré de la suite de l'effroy, que cette Immersion lui causa. (l. c. p. 285.) & MORGAGNI a vu périr un Hydrophobe au moment, ou on le rétirait de l'Eau, dans la quelle on l'avait plongé. (Epist. VIII. No. 25.)

---

(1) VAN SWIETEN, §. 1144. T. III. p. 576.

(2) An. 1786. T. 67. p. 71. voy. aussi MORGAGNI pour les Citations de ce sujet, Epist. VIII, No, 26,

§. CXCVII.

Nous avons vu, que l'on a employé les divers Remedes, rapportés dans les §. précedens, tantôt avec succès, le plus souvent sans aucun avantage pour ces infortunés, & que j'ose le dire, rien n'est moins méthodique, que les diversees conduites, que l'on a tenues; cependant on ne peut disconvenir, qu'on ne puisse ramener le Traitement à des regles plus générales & plus conformes à ce, que nous savons de cette cruelle maladie: seulement on doit distinguer les Cas. & c'est avec raison, que Richter dit: „ Désque la maladie est declaré, il „ se présente trois Indications à remplir.

„ 1.) On a quelques fois trouvé un état inflam„ matoire dans les organes de la Déglutition, ce „ qui doit déterminer à faire usage du Mercure, „ du Camphre & de l'Emplâtre Vesicatoire.

„ 2) Il y'a tout lieu, de presumer, que le Ve„ nin n'est plus borné à la partie, du moment, ou „ la maladie se déclare, ce qui doit engager à „ mettre en usage les Diaphorétiques.

„ 3.) Enfin tout ce, qu'on observe dans la ma„ ladie, est Spasmodique & indique l'usage des „ Médicamens Antispasmodiques, & tout concourt „ à faire donner la préférence au Musc.

„ Il est trés vraisemblable, qu'on a si peu réussi „ jusqu'á présent, parce qu'on n'a pas tâché de „ remplir ces trois Indications à la fois, & qu'on „ s'est borné a n'employer que des Remedes pro„ pres à satisfaire l'une d'elles, bien entendu,

„ qu'il ne faut pas perdre de vue le Traitement Local (1).

Richter a parfaitement raison; c'est du défaut d'examiner la nature de chaque Cas particulier, qu'ont resulté la plus part de nos insuccès; mais afin de mieux caracteriser l'espece de Remedes, il ne faut point oublier la distinction de la Rage en Chaude & en Froide, sur la quelle Boutéille a particulierement insisté, & je ne puis mieux faire, que de rapporter les expressions de ce Praticien.

„ Dans la *Rage Froide* les Saignées feraient „ mortelles, le Nitre nuisible, les Bains funestes „ l'Emetique convient, le Musc doit être em„ ployé non seulement à plus haute dose, mais se„ condé par le Camphre, les Alexipharmaques, „ les Confections Cordiales, & l'Alkali Volatil „ Fluor, & les diverses Medicamens, indiqués §. „ cy devant, (les Vésicatoires, appliqués sur la „ surface du Col, aux Jambes, au Bras; les Fric„ tions avec le Liniment Volatil Camphré.) Ces „ Remedes, ranimant les Forces Vitales, prêtes à „ s'eteindre, previendront la mort prompte, dont „ sont menacés ces Hydrophobes. La Nature, „ qui n'est autre chose, que l'Ensemble & le Con„ cours des Facultés Actives de la Machine Ani„ male, excitée & soutenue par ces Agens Vivi„ fians, se relevera de l'abattement, ou elle étoit „ tombée & deployera toutes ces forces contre

(1) Chirurgische Bibliotek. XII. B. §. 105.

„ l'ennemi, qui la terrasse; alors l'usage du China „ secondera aisement ses efforts & favorisera son „ triomphe.

„ Dans *la Rage Chaude* les Antispasmodiques; „ le Musc; le Camphre; toutes substances, pro- „ pres à raréfier le sang, déjà trop emu, doivent „ être employées avec menagement à petites doses; „ il faut modérer leur action trop fougeuse par „ quelque substance propre à cet usage, telle que „ le Nitre, joint aux Calmans, le Vinaigre donné „ en Lavement, appliqué sur la surface des Corps „ ou en fumigation, ou l'Immersion, ou les Insper- „ sions avec l'Eau froide. La Saignée dans cette „ varieté de la Rage, doit être un Préparatif à „ l'emploi du Musc & du Camphre, & servir de „ moyen pour s'opposer à la trop grande raréfaction „ du sang, que ces Remedes pourront exciter. „ Dans les cas, intermediaires entre ce deux varie- „ tés, on conformera le Traitement au plus ou moins „ de rapport, que ces cas auront avec l'Hydropho- „ bie Chaude ou la Froide (1).

§. CXCVIII.

Telles sont les regles générales, que l'on doit suivre, c'est à la sagacité du Praticien a choisir parmi les Remedes, que nous avons examiné ceux, qui lui paroissent les plus convenables.

---

(1) Vid. BOUTEILLE, l. c. p. 200.

1.) Il faut modérer la fougie des Accidens, lorsque le pouls est fort, plein & menace d'inflammation, par la Saignée, les Bains.

2.) Debarasser les Premieres Voies des sucs âcres, qui l'irritent; on employe l'Emetique, les Purgatifs Mercuriels en Bol, & après les substances Terreuses; telle que la Poudre de Coquille d'Huitres; le Bol Anglais.

3) Relever les Forces Vitales affaiblies, quand le pouls est faible & languissant, par les Remedes Excitans.

3.) Exciter une Sueur abondante, puisque la plus part des personnes, guéries du mal affreux, ne l'ont été que par les Sueurs, par la Belladonna, le Musc, l'Alkali Volatil Fluor, les diverses Bols de TISSOT, le Proscarabée. ELISABETH BRUYANT, traitée par NUGENT, ne fut guéri que par les Sueurs.

5.) Detruire les Spasmes particuliers, qui affectent principalement la Gorge & les Premieres Voies; & de là l'utilité des Emplâtres Vesicatoires au Col & sur la region de l'Estomac, conseillé par VAUGHAN, ou l'Emplâtre de NUGENT, composé d'une once d'Onguent de Galbanum & de quatre gros d'Extrait d'Opium. Si les malades peuvent supporter le contact des Fluides, on peut faire des Fomentations sur le Col avec 2 gros de Camphre, dissous dans 2 Onces de Tincture Thebaïque &c.

En suivant ces diverses regles générales, nous ne doutons point, que le succès ne soit plus heu-

reux; on fera par là un usage raisonné des Medicamens les plus Energiques en même tems; & contre un ennemi aussi redoutable, on ne saurait trop multiplier les moyens de defense.

§. CXCIX.

Soins Accessoires.

Ce n'est point tout, que de prèscrire les Remedes; il faut encore soigner pour que les circonstances extérieures soutiennent leurs effets.

1.) Il faut placer le malade dans une chambre la plus spacieuse possible; entrenir un libre courant d'air.

2.) Le placer dans un lit, ou il ne puisse pas se blesser, en heurtant contre quelque chose pendant ses accès, & s'il est trop furieux, l'attacher; tenir la chambre obscure, empêcher un grand concours de monde autour de lui & éloigner tout ce, qui peut irriter, comme la lumiere vive.

3.) La Bave gluante, dont la bouche est remplie, est très incommode à ces malades, il faut leur nétoyer la bouche fréquemment, & pour le faire sans danger, on prend un pinceau de charpie, qu'on peut humecter avec du Vinaigre, & avec le quel on nettoye la bouche.

4.) Rien n'est aussi funeste, que de contraindre les infortunés à boire; ils ne le peuvent pas. Salva a vu une Femme, ou l'on était assuré, de re-

nouveller le paroxyſme toutes les fois, qu'on lui parloit de boire, & ces Cas ſont fort communs; on affaiblit le Syſtême Nerveux, en renouvellant toujours par cette mauvaiſe conduite les accès de Convulſions & on abrége les jours du malade, & diminue l'eſpace de tems neceſſaire, pour que les Remedes puiſſent operer (ap. BOUTEILLE p. 216.) C'eſt enfin, qu'on m'alleguera, qu'une Vache Hydrophobe fut guérie, parce qu'on lui fit avaler une grande quantité d'Eau. (HUGHES the Naturel Hiſtory of Barbados, London 1752.) Ce quil y a de très ſûr, c'eſt, que cela n'a jamais reuſſi dans l'Homme, & d'ailleurs ſouvent les malades boivent ſans peine à la fin de la maladie, & n'en meurent pas moins peu de tems après. Ainſi la diſparition de l'Hydrophobie n'eſt pas un ſigne conſolant.

5.) Les malades ne pouvant rien boire, ne ſerait-il pas poſſible, de porter profondement dans l'Oeſophage une ſonde de Gomme Elaſtique pour leur injecter les boiſſons convenables dans l'Eſtomac. Mais cela ne reuſſira point toujours. BLOCHS l'a eſſayé ſans pouvoir pénétrer dans l'Oiſophage. Med. Bemerkungen. p. 141.

6.) Les malades, pouvant encore un peu avaler dans le commencement des ſubſtances ſolides, il ne faut leur donner que des ſubſtances Végétales & leur faire des Bols, ou des éſpèces de Pates, ou l'on ferait entrer les Remedes convenables.

7.) Les Lavemens ne doivent point être omis dans le Traitement; on les donne avec le Vinaigre

Camphré & d'autres Antiſpaſmodiques, tel que l'Opium, la Valeriane, le Quinquina, &c.

8.) Enfin il ne faut tenir, que des diſcours conſolans au malade, le raſſurer autant, qu'il eſt poſſible, lui faire entendre des ſons agréables, ſi ſon organe peut les ſupporter, & c'eſt dans cette vue, qu'on a conſeillé la Muſique.

9.) Il faut nettoyer, eſſuyer le malade, mais bien faire attention, qu'on ne ſe frotte pas avee les linges, dont on s'eſt ſervi, non pas, que nous croyons à la très grande contagion par cette voie, mais elle eſt poſſible, & le préjugé fera toujours regarder cela comme dangereux, ce qui cauſera de l'inquietude à la perſonne.

10.) Le Chirurgien jettera tout de ſuite au feu tout ce, qu'il enlevera de deſſus la Playe, afin, qui ni Homme, ni Animal ne puiſſe être expoſé au danger. En ſuivant cette conduite, l'iſſue eſt triple:

1o.) Le plus ſouvent les malades meurent.

2o.) Quelquefois la maladie ſe prolonge & prend lé caractere périodique regulier ou irregulier.

3o.) Rarement les malades guériſſent parfaitement, malgrè tous nos ſoins.

§. CC.

1.) Le Malade meurt il, il faut bruler tout ce, dont il s'eſt ſervi, & ſurtout ce, qu'il a porté à ſa bouche, ou ce qui a été impregne de ſa Salive.

C'eſt le moyen le plus ſûr de delivrer tous les individus, qui lui appartiennent d'une crainte, qu'on ne peut pas toujours maitriſer, quoiqu'on en ait la plus grande envie.

2.) Le Cadavre, après avoir été ouvert avec précaution, ſi les Parens & la ſaiſon le permettent, ſera enterré profondement, & on remplira le cerceuil de Chaux vive, & la Police doit ordonner, de faire mettre une marque à l'endroit de l'enterrement, afin, qu'on ne ſoit point expoſé à rouvrir trop promptement à la même place (1).

§. CCI.

2) Si la Maladie devient Chronique, il faut entretenir la Playe en ſuppuration le plus longtems poſſible, &, ſi la partie le permet, la changer en un Cautère & inſiſter ſur l'uſage du Regime Végétal, ſur l'evitation des boiſſons Spiritueuſes, néttoyer les Premieres Voyes & faire uſage du Quinquina, du Vinaigre, du Musc, de Camphre, & de la Belladonna.

Telle eſt la conduite, que je crois la mieux fondée, pour traiter cette cruelle maladie. Je deſirerais, pouvoir donner quelques Obſervations particulieres, mais je rend grace au Ciel, de vivre dans un Pays, ou l'on n'entend pas beaucoup par-

---

(1) Frank, l. c. p. 390.

ler de Chiens enragés, & jusqu'a present je n'ai point d'experience particuliere a fournir.

§. CCII.

Cure de la Rage Imaginaire.

Il faut rassurer les malades; leur montrer le peu de fondement de ce, qu'ils croyent; les egayer par toutes sortes des moyens & leur donner des Remedes, qui evacuent les Premieres voyes, & ensuite des Moyens un peu Excitants, qui puissent l'excirer de cette sombre Melancholie, & quelquefois on a reussi, d'autrefois non, & ce dernier cas a eu lieu dans les individus, qui sons devenus fous, & dans ceux, qui sont morts, parceque la crainte a etouffé chez eux toute l'Energie Vitale, sans qu'on ait pu par aucun moyen Physique, & Moral, leur faire perdre leur reverie. Voyez §. XCV.

§. CCIII.

Cure de l'Hydrophobie Tétanique.

Nous avons vu, que souvent on a confondu l'impossibilité d'avaler dane le Tétanos avec l'Hydrophobie, ce qu'on peut eviter en faisant attention à ce, que nous avons dit plus haut. On doit ici employer les Remedes, indiqués daus le Tétanos, à raison de ses differentes causes, & nous renver-

rons pour cela au premier volume des Principes de Chirurgie ee RICHTER, Professeur à Gœttingen. Nous nous permettrons seulement quelques remarques.

Dans les piquures, les dechirures legeres dans des parties très sensibles, soit par un Instrument pointu, soit par la Dent d'un Animal, il ne faut pas toujours croire, qu'on puisse tout attribuer à la deteriorité de la Salive. La nature de la blessure, la texture de la partie, la disposition du sujet, entre pour beaucoup dans la cause de l'apparition de la maladie, mais en général on doit

1.) Faire tout, pourdiminuer l'Irritation locale & rien de mieux que d'exposer tout de suite après l'accident, la blessure, la piquure, à la fumée d'Huile d'Olive, repandu sur des charbons ardens, & de l'y tenir pendant 4 à 5 minutes à une distance telle, qu'on ne se brûle point — & ensuite d'envelopper la partie d'Oxycrat. Par ce moyen fort simple j'ai vu bien des piquures aux doigts, aux pieds par des aiguilles, des arrêtes de poissons, des vieux cloux, & jamais il ne s'en est ensuivi la moindre douleur. Il y a deux ans, que je l'ordonnai dans une morsure d'un Singe au pouce, accompagnée de douleurs très vives, tres inquietantes, & qui disparurent sur le champ. On repete les fumigations 2 ou 3 fois le premier jour, & cela suffit & on panse la petite Playe avec un peu de Baume d'Arcoeus.

2.) Lorsque le Tétarnos se manifeste; on ne fait

point aſſez d'attention à la Playe, on ordonne de l'Opium, du China, des Frictions &c. & on ne fait prèsque rien Localement, & on a tort, il faut en même tems detruire la texture de l'endroit blessé avec le Cauſtique, le Feu, ou y occaſionner une Irritation un peu vive, & ſouvent les Accidens diſparoiſſent promptement, bien entendu, qu'on n'employera pas ces moyens ſeulement, quand les Malades ſeront à l'article de la mort. Pouteau (1) & Rusch (2) nous ont prouvé, par des exemples frappans, la verité de ce principe. Je ne pretend point, que ces moyens réuſſiront dans tous les Cas; mais je crois, qu'on les néglige trop.

§. CCIV.

Cure de l'Hydrophobie Symptomatique.

L'Hydrophobie Symptomatique ne peut être ſoumiſe à un Traitement uniforme. Ce Traitement doit être diverſifié ſelon la différence des maladies, dont l'Hydrophobie eſt le Symptome. Le Roux conſeille de traiter comme dans le cas de Poiſon. Mais il faut ſurtout faire attention à l'état des Pre-

(1) Oeuvres Poſthumes, T. I. p. 190.

(2) Memoirs of the Medical Society of London, Vol. I. Art. III.

mieres Voyes, car dans un grand nombre des exemples, rapportes §. on voit, que des matieres âcres, continues dans l'Estomac, en étaient la principale cause, ainsi on en opérera le plus souvent la cure par un Emetique, des Delayans, les substances terreuses, & les Calmans, &c.

FIN.

